

ΣΙΦΝΙΑΚά

ΕΠΕΤΗΡΙΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΥΛΗΣ ΤΗΣ ΣΙΦΝΟΥ

ΑΘΗΝΑΙ
2010

ΙΗ'

Σιγνιακά

ΑΘΗΝΑΙ 2010

ΕΤΟΣ 18ο - ΤΟΜΟΣ ΙΗ΄

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΜΕ ΔΑΠΑΝΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΣΙΦΝΟΥ

ΣΙΦΝΙΑΚά

ΕΠΕΤΗΡΙΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΥΛΗΣ ΤΗΣ ΣΙΦΝΟΥ
ΑΘΗΝΑΙ 2010 ΤΟΜΟΣ ΙΗ΄

Συναγάγετε τά περισσεύσαντα κλάσματα ἵνα μή τι ἀπόλλυται.
Ἰωάνν. ΣΤ΄, 12.

ΕΚΔΟΤΗΣ - ΣΥΝΤΑΚΤΗΣ: ΣΙΜΟΣ ΜΙΑΤ. ΣΥΜΕΩΝΙΔΗΣ
Γλαύκου 23 - Νηρέας - 190-09 Ραφήνα,
Τηλ.: 22940-24885, Κιν.: 693-2569774
Ἐκδοτική παραγωγή: ΕΠΤΑΛΟΦΟΣ Α.Β.Ε.Ε., Ἀρδηττοῦ 12-16,
116 36 Ἀθήναι, Τηλ. 210.9214.452, 210.9217.513 Fax: 210.9237033
www.eptalofos.gr E-mail: info@eptalofos.gr

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

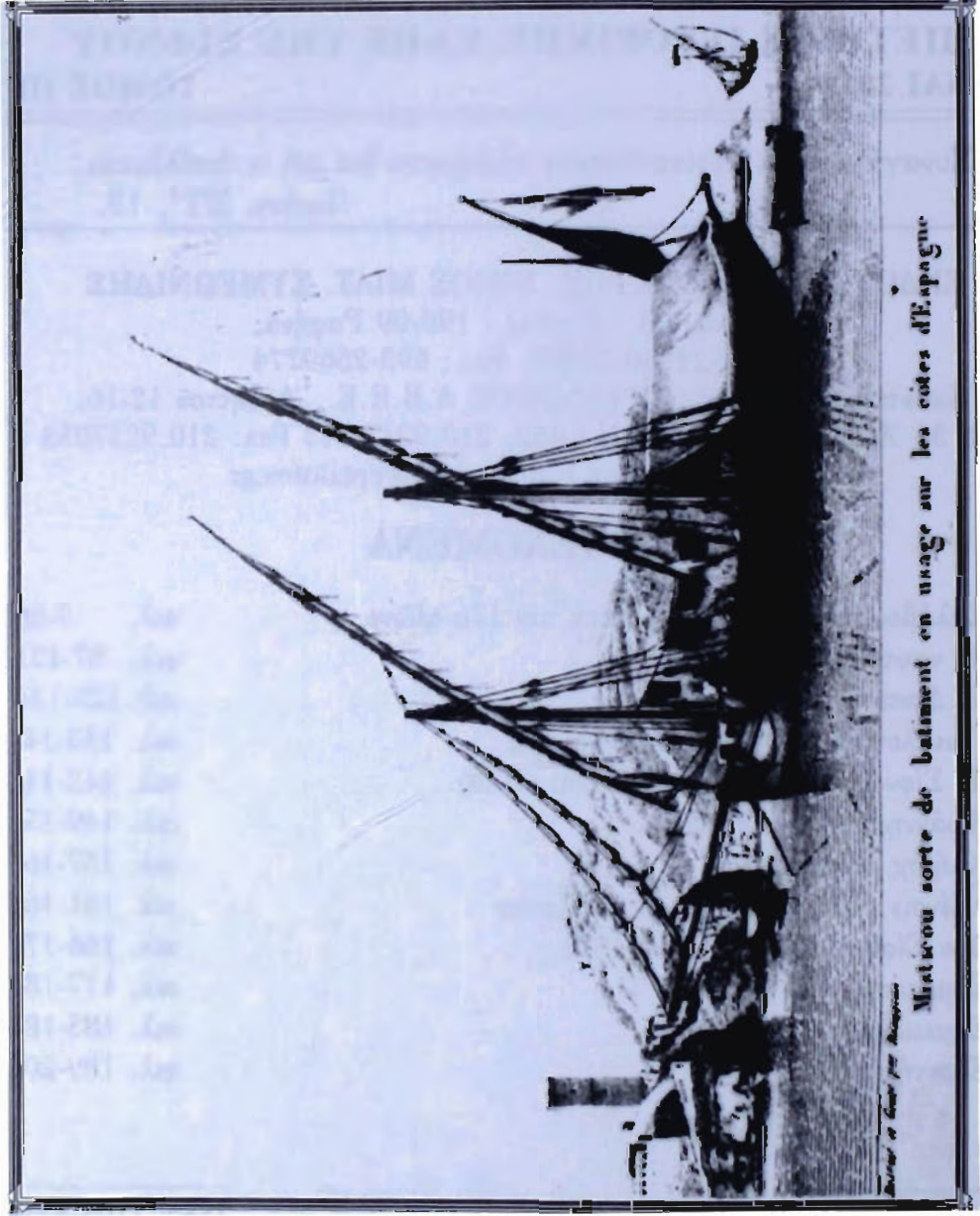
1. Σκλάβοι καί δουλέμποροι κατά τόν 17ο αἰῶνα.	σελ. 5-86
2. Ἡ ναυτοσύνη τῶν Σιφνίων	σελ. 87-121
3. Ὁ Δευτερεύων Σίφνου Ἀγάπιος	σελ. 123-134
4. Γενεαλογικά οἰκογενεῖας Μαγκανάρη	σελ. 135-141
5. Ἡ Σίφνος κατά τόν Buondelmonti (1420)	σελ. 142-148
6. Ἰωάννης Ζώρζη Ζηλήμων	σελ. 149-156
7. Κλήμης Μαντελένης	σελ. 157-160
8. «Ξένοι» μαθητές στά Σχολεῖα Σίφνου	σελ. 161-165
9. Δύο Σίφνιοι «Γραφεῖς» στό 1821	σελ. 166-176
10. Σύμμεικτα	σελ. 177-184
11. Σημειώματα	σελ. 185-188
12. Εύρετήρια	σελ. 189-200

Copyright Σ.Μ. Συμεωνίδη

ISSN 1105-4239

Ἡ ΣΦΡΑΓΙΔΑ ΤΟΥ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ προέρχεται ἀπό ἔγγραφο τῆς 19ης Μαΐου 1822 πού ἀπέστειλαν «οἱ κάτοικοι τῆς νήσου Σίφνου» πρὸς τοὺς Ἀρμοστὰς τοῦ Αἰγαίου Πελάγους. (Μπενάκειο Μουσεῖο. Ἀρχεῖο Ἀγῶνος. Φάκ. 87/3). Εἶναι ἡ παλαιά «ΣΦΡΑΓΙΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΟΣ ΣΙΦΝΟΥ».

• Ὁ παρῶν ΙΗ΄ τόμος τοῦ περιοδικοῦ, ὅπως καί οἱ προηγούμενοι, διατίθενται ἀπὸ τόν Δῆμο Σίφνου.

Phot. G. G. G. G.

Masted vessel in use on the coast of Spain

«Μίστιχο» ή «σαμπέχο», έμπορικό σκάφος του 17ου-18ου αι. που χρησιμοποιούσαν και οι Σίφνιοι ναυτικοί.

ΣΚΛΑΒΟΙ ΚΑΙ ΔΟΥΛΕΜΠΟΡΟΙ
ΚΑΤΑ ΤΟΝ 17^ο ΑΙΩΝΑ
ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΩΝ - ΕΠΕΞΗΓΗΣΕΙΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

1. Ἀφορμή γιά τή σύνταξη τῆς παρούσης ἐργασίας στάθηκε ἄλλη πού δημοσιεύτηκε ἀπό τήν κ. Μαρία Σπηλιωτοπούλου στήν περιοδική ἔκδοση «Μνήμων», Ἀθήνα 2005, τόμος 27ος, σελ. 237-244 μέ τόν τίτλο «Ἀγορά Τούρκου σκλάβου στή Σίφνο (17ος αἰ.)». Ἡ ἀποσπασματικότητα τῶν Πηγῶν». Ἡ ἐν λόγω ἐργασία, τήν ὁποία ἀγνοοῦσαμε μέχρι πρό τινος, στηρίχθηκε σέ ἓνα μόνο ἔγγραφο τοῦ Ἀρχείου τῆς Καθολικῆς Ἐπισκοπῆς Σαντορίνης ἔτους 1667, Μαΐου 8, τό ὁποῖο εἴχαμε δημοσιεύσει πρό πολλῶν χρόνων, στόν πρῶτο τόμο τῶν «Σιφνιακῶν», Ἀθήναι 1991, σελ. 113-115 μέ τίς ἀπαραίτητες διευκρινίσεις.

Ἡ κ. Σπηλιωτοπούλου δέν συμβουλευθήκε κἂν τά «Σιφνιακά», μολοντί τά μνημονεύει (τῆς τά ὑπέδειξε γνωστός της) ἐσφαλμένα ὅμως ὡς τόμον 2ο, ὅπως, ἐσφαλμένα ἐπίσης, ἀναφέρει ὅτι τό ἔγγραφο «συντάχθηκε στή Σαντορίνη» καί ὅτι «ὁ Συμεωνίδης, πού προφανῶς τό ἐντόπισε στή Σίφνο», προῆλθε στήν ἔκδοσή του κ.λπ. Ὅμως, ὁ Συμεωνίδης δέν ἔχει γράψει τέτοια πράγματα ἀφοῦ, ὅπως σημειώνεται στό ἴδιο τό ἔγγραφο, τοῦτο ἔχει συνταχθῆ στή Σίφνο (ὄχι στή Σαντορίνη) ἀπό τόν γνωστό πρωτονοτάριο τοῦ νησιοῦ διάκονο Σερμαρτῆ καί ἐντοπισθῆ, στό ἴδιο μέν ἀρχεῖο τῆς Σαντορίνης, ἀλλά διά τοῦ Μορφωτικοῦ Ἰδρύματος τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς, πού τό ἔχει μικροφωτογραφήσει¹.

Γράφει καί ἄλλα περίεργα ἡ κ. Σπηλ., ὅπως λ.χ. ὅτι δημοσιεύει ἓνα ἀπόσπασμα τοῦ ἀνωτέρω ἐγγράφου, ἐνῶ στήν πραγματικότητα ἀφαιρεῖ μόνο τέσσερις λέξεις τῆς ἀρχῆς του καί τό δημοσιεύει ὀλόκληρο ἄνευ ἀναγραφῆς τῆς χρονολογίας καί τοῦ τόπου σύνταξῆς του: «Εἰς τάς 8 τοῦ Μαΐου 1667 εἰς τό νησί τῆς Σίφνου» καί τοῦ ὀνόματος τοῦ συντάκτη, ἄν καί σημειώνονται στό ἔγγραφο κατὰ τό δημοσιευόμενο ἐδῶ ἀντίτυπό του.

1. «Σιφνιακά» 1 (1991), σελ. 115.

2. Κατ' ἀρχήν πρέπει νά ὑπενθυμίσουμε ὅτι τό ἐπίμαχο ἔγγραφο τοῦ 1667 δέν εἶναι συμβόλαιο «ἀγορᾶς Τούρκου σκλάβου στή Σίφνο», ἀλλά «συμφωνητικό» μεταξύ τοῦ πρώτου ἀρχιεπισκόπου Σίφνου καί Μυκό-νου Ἀθανασίου Μαρμαρᾶ, τοῦ Σαντορινιοῦ, καί «τοῦ ἔκλαμπρου σινιόρ καπητάν Ζουάνε Μπρόντζα», κουρσάρου ἀπό τό Περάστο τῆς Δαλματίας, ὁ ὁποῖος ἀσκοῦσε τό «ἔργο» του, μέ ἄλλα μέλη τῆς οἰκογένειας Μπρόντζα, στά νησιά τῶν Κυκλάδων. Ἀντικείμενο τῆς συμφωνίας τους ἦταν «ἓνας σκλάβος Τούρκος, τό ὄνομά του Τζαλουμάν Τζελεπῆ», ἰδιοκτησίας τοῦ Μπρόντζα, πού τόν εἶχε σκλαβώσει καί ἀπό τήν ἀπελευθέρωση τοῦ ὁποῖου ἀπέβλεπαν, αὐτός καί ὁ Ἀρχιεπίσκοπος νά εἰσπράξουν περισσότερα ἀπό δύο χιλιάδες γρόσια, ποσόν ὑψηλότατο, ἐπειδή ὁ σκλάβος ἦταν, προφανῶς, σημαίνουσα προσωπικότητα.

Ὅπως ἔχουμε ἐξηγήσει², ἡ συμμετοχή τοῦ ἀρχιεπισκόπου στήν ἐκμετάλλευση ἑνός ἀνθρώπου, πού μέ τά σημερινά δεδομένα φαίνεται πράξη ἀδιανόητη, τότε ἔθεωρεῖτο νόμιμη, ἡ δέ τουρκική κυβέρνηση εἶχε ὑποχρεώσει τούς νησιῶτες νά ἐξαγοράζουν Τούρκους σκλάβους καί, ἐν συνεχεία, νά τούς ἀπελευθερώνουν μέ ἀμοιβή. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀθανάσιος, γιά τόν ὁποῖο ἔχομε γράφει ἐμπεριστατωμένα³, προκειμένου νά ἱκανοποιεῖ τίς ἀνάγκες καί ὑποχρεώσεις τῆς ἀρχιεπισκοπῆς σέ φορολογίες, κρατικές καί πατριαρχικές, ἀσκοῦσε ἐπιτυχῶς ἐμπόριο κινούμενος μέσα στό γενικώτερο κλίμα οἰκονομίας-ἐμπορίου πού εἶχαν ἀναπτύξει περίλαμπρα οἱ μεγαλέμποροι τῆς Σίφνου [Βασίλειος Λογοθέτης, Πέτρος Ρόζας, Μιχελέτος Κοντόσταβλος κ.ἄ.] μέ ἱκανοποιητικά γι' αὐτόν ἀποτελέσματα καί τήν πολύνησο ἐπαρχία του ἡ ὁποία, μετά τόν θάνατό του τό 1673, δέν βρέθηκε νά χρεωστᾷ ἀντίθετα, ὁ διάδοχός του Τιμόθεος ὁ Κύπριος καθαιρέθηκε τό 1678 ἀπό τό Πατριαρχεῖο ἐπειδή «τὴν ἐπαρχίαν χρέωσιν ὑπεράριθμον ἐπεφόρτισεν ἀπηλλαγμένην οὔσαν χρεῶν»⁴ κατὰ τὴ μακρὰ ἀρχιερατεία τοῦ Ἀθανασίου (1646-1673).

Αὐτὴ εἶναι, σέ γενικές γραμμές, ἡ ὑπόθεση πού διαπραγματεύεται τό ἔγγραφο, «τό ἐνδιαφέρον τοῦ ὁποῖου ἔγκειται στή συνεργασία μεταξύ ἀρχιεπισκόπου καί καθολικοῦ κουρσάρου, φαινόμενο πού σπάνια μαρτυρεῖται ἐγγράφως καί μέ τόση ἀμεσότητα», ὅπως πιστεύει ἡ κ. Σπηλιωτοπούλου. Ὅμως τό «φαινόμενο» ἀγοραπωλησιῶν καί ἀπελευθέρωσης σκλάβων μέ συμμετοχή κληρικῶν τῶν νησιῶν, ὀρθοδόξων καί καθολικῶν, δέν εἶναι σπάνιο. Οὔτε, ἐπίσης, σκλαβιές κληρικῶν ὑπῆρξαν σπάνιες [ὅπως λ.χ. τοῦ βικαρίου Σίφνου δόν Marco da Polla, βλ.

2. Αὐτόθι.

3. «Σιφνιακά», 4 (1994), σελ. 64-69 καί 9 (2001), σελ. 31-32.

4. «Σιφνιακά», 4 (1994), σελ. 69 ἐπ.

«Σιφνιακά» 13 (2005), σελ. 121-122 ἢ τοῦ Λατίνου ἐπισκόπου Ἰανδρου Ἰγνάτιου Ρόζα, ὁ ὁποῖος πιάστηκε σκλάβος τέσσερις φορές, βλ. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, Ἰνδριακά Ἱστορικά Ἐγγραφα ἀπὸ Ἱταλικές Ἀρχειακές Πηγές (1629-1723), στὰ «Ἰνδριακά Χρονικά», 22 (1994), σελ. 66 ἐπ.), ἀκόμη δὲ καὶ βαπτίσεις (ἐκχριστιανισμοί) Μωαμεθανῶν σκλάβων ἀπὸ ὀρθοδόξους καὶ καθολικούς κληρικούς τῶν νησιῶν δὲν σπανίζουν, γεγονός πού προξενεῖ βαθύτατη ἐντύπωση, ἐπειδὴ καὶ τοῦτο ἦταν συνηθισμένο ἀπὸ «ἀνέκαθεν»⁵.

Λεπτομέρειες δηλαδή πού ἀγνοοῦσαμε μέχρι πρότινος.

3. Γιά τὴν πειρατεία καὶ τὸ κοῦρσος, δηλαδή τίς γεγεσιουργές αἰτίες τῆς σκλαβιάς καὶ τοῦ δουλεμπορίου (ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων), ἔχομε ἤδη κάνει λόγο στὸν τόμο ὑπ' ἀριθμ. 13 (2005), σελ. 111-156 τοῦ περιοδικοῦ μας, ὅπου καταχωρίσαμε καὶ ὀγδόντα ἕνα (81) «Χρονικά πολεμικῶν, πειρατικῶν καὶ ἄλλων δεινῶν τῶν νησιωτῶν τοῦ 17ου αἰῶνα». Ἐννέα ἐξ αὐτῶν ἀναφέρονται σὲ πρόσωπα πού περιέπεσαν σὲ κατὰσταση δουλείας. Στὴν παροῦσα ἐργασία ἀσχολούμαστε εἰδικά μὲ τὸ σκλάβωμα ἀνθρώπων καὶ τὸ «ἐμπόριο» ἢ ἐκμετάλλευση τῶν σκλάβων ἀκόμη καὶ ἀπὸ κληρικούς τῶν δύο δογμάτων κατὰ τίς γνωστές μας γραπτές ἀρχειακές καὶ βιβλιογραφικές μαρτυρίες.

Ἡ τύχη τῶν ἀνθρώπων πού ἔπεφταν στὰ χέρια πειρατῶν καὶ κουρσάρων ἢ ναυτικῶν δυνάμεων (Τουρκίας-Βενετίας) ἦταν ἀβέβαιη παρά τίς προσπάθειες τῶν δικῶν τους νά τοὺς ἀνεύρουν καὶ ἐξαγοράσουν μὲ σημαντικά χρηματικά ποσά. Ἄν δὲν εὐρίσκονταν τὰ χρήματα ἀπὸ ἐνυπόθηκα δάνεια ἐπωλοῦντο περιουσιακά στοιχεῖα, συνήθως ἀκίνητα, μὲ δυσμενεῖς, ὡς ἐκ τούτου, συνέπειες στὶς οἰκογένειες καὶ τοὺς σκλάβους. Ὑπῆρχαν ὅμως καὶ ἐκεῖνοι πού δὲν ὑπέμεναν τὴ σκλαβιά, ὅπως ἀνέφεραν σὲ γραπτὴ διαμαρτυρία τους πρὸς τὴν Ἁγία Προπαγάνδα τῆς Ρώμης (1660/61) ὁ ἀρχιεπίσκοπος Σίφνου Ἀθανάσιος καὶ πρόκριτοι τοῦ νησιοῦ κατὰ τοῦ Γάλλου Almergas (Ἀλμερίγου), συνεργάτη τῶν Βενετῶν, γιά τίς ζημιές πού προξένησε στὴν πόλη τῆς Σίφνου καὶ τὰ χωριά: «(ἰδιαίτερα) βαρὺ πλήγμα μὲ τὴν ἀρπαγὴ 200 ἀτόμων, τὰ ὁποῖα, μέσα σὲ σύντομο χρονικὸ διάστημα, ἀπεβίωσαν ὅλα, ἐκτός ἀπὸ 14 πού κατάφεραν νά ἐπιστρέφουν...»⁶.

Παρόμοια καὶ ἄλλα δεινὰ ἀντιμετώπιζαν τοὺς παλαιούς ἐκείνους χρόνους οἱ νησιῶτες ἀπροστάτευτοι ἀπὸ κάθε καρυδιᾶς καρῦδι πειρατές

5. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, *Οἱ ἐκχριστιανισμοὶ Μωαμεθανῶν στὶς Κυκλάδες αἰτίου κατηγορίας στὶς διαμάχες τῶν Καθολικῶν*, στὴν «Ἐπετηρ. Ἐταιρ. Κυκλαδικῶν Μελετῶν», Ἀθήνα 1995, τόμ. IB', σελ. 183-235.

6. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, *Τὸ Ἀρχιεπέλαγος κατὰ τὸν πόλεμο Τουρκίας-Βενετίας (1645-1669) καὶ οἱ ἀρχιερατικές ἐναλλαγές στὶς ὀρθόδοξες ἐπισκοπές*, «Μηλιακά», Ἀθήνα 1989, τόμ. Γ', σελ. 34-35.

καί κουρσάρους, χριστιανούς καί μωαμεθανούς. Τά ἔβγαζαν ὅμως τελικά πέρα παρά τίς ἀπώλειες, εἴτε συνεργαζόμενοι μαζί τους, εἴτε καί καταπολεμώντας τους. Πρέπει νά ὁμολογήσουμε ὅτι οἱ πρόγονοί μας ὑπῆρξαν ἀνθρωποὶ δυνατοί, ἔξυπνοὶ καί ἡρωϊκοί. Ἡ Σίφνος, ὡς νησί ἀλίμενο, ὅπου τά πλεούμενα πειρατῶν καί κουρσάρων ἢ οἱ στόλοι ἀδυνατοῦσαν νά σταθμεύσουν ἐπὶ ἡμέρες ἀπὸ ἀκατάλληλες καιρικές συνθήκες, μπορούμε νά ποῦμε ὅτι ἦταν φυσικά αὐτοπροστατευόμενη. Εἶχε ὅμως καί τούς μεγαλεμπόρους της, οἱ ὅποιοι, πολιτευόμενοι ἐπιδέξια, ἐπετύγχαναν πολλά. Ὁ ἀποστολικὸς ἐπισκέπτης φρά Bernardo da Parigi ἔγραφε λ.χ. τὸ 1652 στὴν ἔκθεσή του γιὰ τὴ Σίφνο:

«Ἐδῶ κατοικεῖ ἓνας διάσημος Ἕλληνας, ὀνομαζόμενος κύριος Βασίλης, πού ἔχει τὴν ἐκτίμηση καί τῶν δύο μερῶν, δηλ. τῶν Βενετῶν καί τῶν Τούρκων· τοῦτο δέ γιὰτί ἐξυπηρετεῖ καί τούς δύο, οἱ ὅποιοι μάλιστα, μέσω αὐτοῦ, σπεύδουν συχνά νά προστατέψουν τὴν πόλη»⁷.

Ἀντίθετα, οἱ Μυκονιάτες εἶχαν παλαιότερα ἀπελπιστεῖ ἀπὸ τὴν παρουσία κουρσάρων στό νησί τους, ἰδιαίτερα χριστιανῶν καί ἔγραψαν (1ῆ Ἀπριλίου 1635) στό Βατικανὸ ζητώντας τὴ συμπαράστασή του:

«Ἐμεῖς, οἱ δυστυχεῖς κάτοικοι τῆς νήσου Μυκόνου, μολονότι ὀρθόδοξοι, ἡμαστε εὐπειθεῖς στὴν Ἁγία Ρωμαϊκὴ Ἐκκλησία καί στή Γαληνοτάτη Βενετικὴ Δημοκρατία. Ἀπόδειξη τῆς εὐπειθείας μας ἡ διάσωση πολλῶν χριστιανῶν πού καταφθάνουν ἐδῶ καί τούς μεταφέρουμε στή γειτονικὴ μας νῆσο Τῆνο (ἐνν. τὴ Βενετοκρατούμενη)...

...ὕποφέρουμε ἀπὸ τίς συνεχεῖς φορολογήσεις τῶν ἀπίστων, ἀλλὰ καί ἀπὸ τίς ζημίες πού ἐπιφέρουν οἱ χριστιανοὶ κουρσάροι πού τελευταῖα καταφθάνουν ἐδῶ, ὥστε νά σκεπτόμαστε νά ἐγκαταλείψουμε τὸ νησί καί τὴν πίστη μας...»⁸, πρᾶγμα πού δέν ἔκαναν ἀλλὰ προσάρμοσαν τὴ ζωὴ τους στὴν ἐπικρατοῦσα κατάσταση συνεργαζόμενοι μέ τούς κουρσάρους. Πράγματι, μετὰ τριάντα χρόνια, τὸ 1664, ἀναφέρεται ὅτι στή Μύκονο ὑπῆρχαν «τριάντα σπίτια Λατίνων Σκλαβούνων, πού ὅλοι σχεδόν ζοῦσαν ἀπὸ τὸ κοῦρσο... μερικοὶ δέ ἀπ' αὐτούς ἀκολουθοῦσαν τὸν ὀρθόδοξο ρυθμὸ γιὰτί ἤθελαν νά ἔχουν καλές σχέσεις μέ τίς γυναῖκες τους ἢ γιὰ νά ἀποκτήσουν κτήματα μέ πρόθεση νά μείνουν μόνιμα στό νησί καί νά ἔχουν τὴ συμπαράσταση τῶν ντόπιων». Ἔτσι τὸ νησί «πού ἦταν πρὶν τὸ πιο φτωχὸ ἀπὸ τά ἄλλα, ἦταν πλέον τὸ πιο πλούσιο, πρᾶγμα πού ἀποδίδονταν σ' αὐτούς τούς σκλαβούνους»⁹.

7. «Σιφνιακά», 6 (1998), σελ. 93.

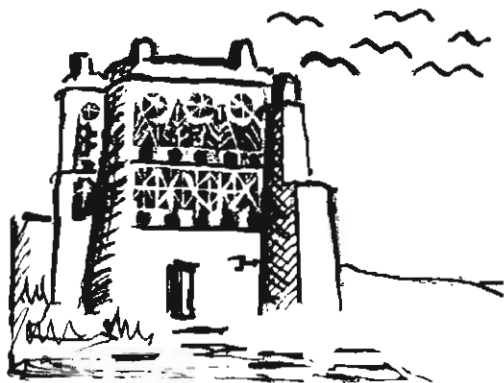
8. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, Ὑπόμνημα Μυκονίων ἔτους 1635 πρὸς τὸν Πάπα τῆς Ρώμης, ἐφημ. «Ὁ Μυκονιάτης», φ. Δεκεμβρίου 1986.

9. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, Ἡ κοινωνικὴ δομὴ τῆς Μυκόνου στὰ 1664, ἐφημ. «Νέα Μύκονος», φ. Νοεμβρίου 1980.

“Όπως έγραφε ο Άντ. Φλ. Κατσουρός σέ άρθρο του μέ τό έπιτυχέ-στατο τίτλο «Ζωή Βασανισμένη», ή βία καί ή αύθαιρεσία «των εκά-στοτε ισχυρών ήσαν οί ρυθμιστές τής τύχης των νησιωτών καί τούς έγέ-μιζαν μέ ταπεινώσεις καί έξευτελισμούς. Διαρκώς ζούσαν μέ τόν φόβο στην καρδιά»¹⁰, άλλ' ήταν καί ο λόγος ή ή ανάγκη, προσθέτουμε έμείς, νά έπινοούν καί νά εφαρμόζουν τρόπους αντιμετώπισης των καταστάσε-ων μέ έπιτυχία.

Οί Τουρκοί, πού ένδιαφέρονταν, βασικά, γιά τίς εισπράξεις των φορολογιών, ένω άφηναν άνυπεράσπιστους τούς νησιώτες-ύπηκόους τους στις όρέξεις πειρατών καί κουρσάρων, στις διαταγές τους γιά τήν έγκαιρη καταβολή των φόρων, έγραφαν: «... είσθε χαϊνήδες του βασιλέως καί ιδού όπου δίδω θέλημα τά κάτεργα καί τέσ φεργάδες καί αύτόν τόν ίδιον τόν Μπέην νά πατή καί νά χαλαρόν τόν τόπον σας καί νά σας σκλαβώνη, έσας καί τά παιδιά σας, καί όπου σας εύρίσκουν νά σας σκλαβώνουν καί άς είναι τό κριμα των παιδιών σας εις τόν λαιμόν σας».

Μέ άλλους λόγους ή «σκλαβιά» ειχε αποβεί καί βαρύτατη άπειλή-μέσον τής Διοίκησης στην άσκηση του έργου της γιά τόν έξαναγκασμό των ύπηκόων νά ενεργούν τίς έντολές της. Καί οί ναύαρχοί του βενέτι-κου στόλου, πού επί πολλά χρόνια ένειτο στό Αίγαίο κατά τόν 17ο αιώνα, τήν ίδια έπέσειε άπειλή προς τούς νησιώτες, τά δέ άμπάρια των πλοίων του, όπως καί αύτά των πειρατών καί κουρσάρων, ήταν γεμά-τα σκλάβους κάθε φυλής καί δόγματος.

10. Άντ. Φλ. Κατσουρού, Ζωή Βασανισμένη, περιόδ. «Άρχατός» Νάξου, 1/97, σελ. 23 έπ.

Α'. Η ΣΚΛΑΒΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΕΙΣ ΣΚΛΑΒΩΝ

1. Ἡ ἐπιβολή τῆς σκλαβιάς.

Ἡ ἐπιβολή τῆς σκλαβιάς ἦταν μιὰ ἀπλῆ ὑπόθεση· ὅποιοι εἶχαν τή δύναμη, ὅπως λ.χ. οἱ στόλοι Βενετίας καί Τουρκίας, οἱ πειρατές-κουρσάροι, ἐπέβαλαν σέ καθεστώς δουλείας μεμονωμένα πρόσωπα ἢ ομάδες προσώπων. Οἱ στόλοι γιά τήν ἱκανοποίηση πολεμικῶν ἀναγκῶν σέ ἄνδρες, οἱ πειρατές-κουρσάροι γιά τήν προσπόριση χρημάτων ἀπό τήν πώληση ἢ ἀπελευθέρωση σκλάβων καί τρίτοι πού γιά λόγους συμφερόντων ἢ ἔχθρας προέρχονταν στή χρήση συκοφαντιῶν (τῶν ἀποκαλουμένων «ἀβανιῶν», ἀπό τήν ἰταλ. λέξη *avania* = ἡ καταδυνάστευση) πού ὀδηγοῦσαν στή σκλαβιά τῶν ἀντιπάλων τους.

Ἀπό τίς ἀναρίθμητες περιπτώσεις ἢ παραδείγματα καταγράφουμε ἐνδεικτικά:

α) Ὑπόθεση ἀρπαγῆς στή Νιό σκάφους τοῦ Ρετούρη τῆς Τήνου πού μετέφερε ὑποδίκους καί φορτίο ἀντικειμένων στήν Κρήτη.

«Ὁ καπετάν *Justo* ἀνεχώρησε ἀπό τήν Τήνο στίς 18 Ὀκτωβρίου 1621 καί ἐπῆγε στήν Πάρο, ὅπου πληροφορήθηκε ἀπό τόν ἐκεῖ Χουσεῖν Ἀγά, προερχόμενον ἐκ Κέας καί κατευθυνόμενον εἰς Πάτμον, ὅτι στή Σίφνο, ἀπό ὅπου εἶχε περάσει ἐπίσης, ὅτι ἄκουσε πώς ἐκεῖ ἦταν ἕνας ἀπό τούς κλέπτες. Γι' αὐτόν τόν λόγο ἐπῆγε στή Σίφνο καί ἐμφανίστηκε στόν Καδῆ τῆς, στόν ὁποῖο παρέδωσε τό ἔγγραφο τοῦ Ρετούρη. Ὁ Καδῆς δέχτηκε νά τοῦ παραχωρήσει τρεῖς στρατιῶτες νά μεταβοῦν μαζί του στή Νιό γιά ἀναζήτηση τῶν κλοπιμαίων. Στή Νιό μετέβησαν μέ τή βάρκα τοῦ Γιάννη Καμινάρη ἐκ Θερμίων καί τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀντώνη, υἱῶν Νικολάου, ὅπου συνήντησε τόν Ἀλῆ πασᾶ γενίτσαρο, ἀπό τόν ὁποῖο ζήτησαν νά παραδώσει τά κλοπιμαῖα. Αὐτός ἀρνήθηκε ὅτι τά εἶχε, ἐκτός ἀπό τούς τρεῖς ἄνδρες πού ἤδη τούς εἶχε κάνει σκλάβους. Δέν τόν πίστεψαν καί ἐμπῆκαν στό σπίτι του ὅπου ἀνεκάλυψαν ἕνα σάκκο μετάξι, ἕνα ἀρκεβούζιο, μιὰ μούδα καί μιὰ σπάθα, ὅποτε ἀναγκάσθηκε νά τούς παραδώσει ἄλλα τόσα καί 25 τζεκίνια καί λίγο ἀργότερα ἄλλα δέκα. Ὁ γενίτσαρος σκέφθηκε ὅτι γιά νά μείνει ἐλεύθερος καί μή συλληφθῆ ἀπό τούς τρεῖς Τούρκους πού εἶχαν σταλεῖ ἀπό τή Σίφνο, τούς ἔδωσε ἄλλα 30 τζεκίνια καί 20 ἀκόμη γιά τόν Καδῆ τῆς Σίφνου...»¹.

1. Μικρό Ἀρχεῖο Ἐγγράφων τῆς κ. Μαργαρ. Βασταρδῆ.

β) Ὁ ὀρθόδοξος ἀρχιεπίσκοπος Παροναξίας Ἱερεμίας Βαρβαρήγος, ὁ Σαντορινιός (πράκτορας τοῦ Βατικανοῦ στὰ νησιά), ἀπηύθυνε ἀπὸ τῆ Σίφνου στὶς 20 Μαΐου 1629 δύο ἐπιστολές· μίαν πρὸς τὴν Ὁργάνωση τῆς Ἁγίας Προπαγάνδας στὴ Ρώμη καὶ μίαν πρὸς τὸν Γάλλο πρεσβευτὴ στὴν Κων/πολη, μέ τίς ὁποῖες περιέγραφε τὴ σκλαβιά του, γιὰ ἀσήμαντη αἰτία, ἀπὸ τὸν Ἁγᾶ τοῦ καπουδάν πασαῖ. Τὸν εἶχε σκλαβώσει στὴ Νάξο μέ ἄλλους τέσσερις προκρίτους, τοὺς ἔδωσε στὰ σίδηρα καί, μετὰ εἴκοσι ἡμέρες, τοὺς ἀπεβίβασαν στό λιμάνι τῆς Σίφνου ὅπου καί τοὺς ἐπώλησαν γιὰ 1000 ρεάλια. Γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσή του ἀναγκάστηκε νά συνάψει ἐκεῖ δάνειο 250 σκούδων (ὅπως καί οἱ ἄλλοι, προφανῶς) καί ζητοῦσε νά τὸν ἐνισχύσουν οἰκονομικά γιὰ νά ξεπληρώσει τό χρέος·του².

γ) Μέ ἐπιστολή τῆς 18 Σεπτεμβρίου 1638 πρὸς τὴν ἀνωτέρω Ἁγία Προπαγάνδα, ὁ Ἰούλιος Δελλαγραμμάτικας, μέγας οἰκονομικός παράγων τῆς Σίφνου [εἶχε συζευχθῆ, πρὸ τοῦ 1600, τὴν ἀδελφή τοῦ δυνάστη τοῦ νησιοῦ Ἁγγελου Γοζαδίνου]³, ἀνέφερε ὅτι «ὁ κληρικός δὸν *Maico da Polla* εἶναι ἀπαραίτητος στό νησί μας, τόσο γιὰ τὴν ὠφέλεια τῶν δικῶν μας φυχῶν (δηλ. τῶν μονίμων καθολικῶν κατοίκων), ὅσο καί τῶν ξένων (ἐμπόρων, ναυτικῶν, πειρατῶν καί κουρσάρων) καί τῶν σκλάβων Λατίνων πού συνεχῶς καταφθάνουν ἐδῶ...»⁴.

δ) Ὁ πιό πλούσιος καί ἀπὸ τὸν Δελλαγραμμάτικα μεγαλέμπορος τῆς Σίφνου Βασίλειος Λογοθέτης, σέ ἐπιστολή του, ἀπὸ 10 Ἰανουαρίου 1654, πρὸς τὴν Ἁγία Προπαγάνδα, ἔγραφε μεταξύ ἄλλων, ὅτι «φρόντισε νά ἀπελευθερώσει ἀπὸ τὴ σκλαβιά ἓνα σκλάβο ἀπὸ τὴν Ἀνχόνα καί ἓναν ἄλλο ἀπὸ τὴ Σικελία, ὅπως καί ἄλλους, οἱ ὁποῖοι καί παντρεύτηκαν στό νησί μας· ὅλα δ' αὐτὰ γιὰ τὴν αὔξηση τοῦ Λατινικοῦ δόγματος, γιὰ τό ὅποιο θά μεριμνῶ πάντοτε...»⁵. Ἡ πολιτική σημασία τῶν ἀνωτέρω «ἐνεργειῶν» τοῦ Λογοθέτη εἶναι προφανῆς καί δέν χρειάζεται εἰδική ἀνάλυση.

ε) Ὁ ἄλλος μεγαλέμπορος τῆς Σίφνου Πέτρος Ρόζας ἔγραφε στὴν Ἁγία Προπαγάνδα στὶς 22 Ἰουλίου 1659 ὅτι ὁ νέος «βικάριος Σίφνου (Ἄντωνιος Γοζαδίνος) δέν παραμένει στὴ Σίφνο, ἀλλὰ γυρίζει ἀπὸ νησί σέ νησί κάνοντας τὸν κατάσκοπο τῶν Βενετῶν, στοὺς ὁποίους ἔχει προδόσει καί παραδώσει πολλοὺς φτωχοὺς νησιῶτες πού εἶχαν δραπετεύσει ἀπὸ τὴ Βενέτικη ἀρμάδα...»⁶.

2. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, *Ἱστορικά Ἐγγραφα Μήλου (1628-1683) ἀπὸ τὰ Ἀρχεῖα τοῦ Βατικανοῦ, «Μηλιακά», Ἀθήνα 1985, τόμος Β', σελ. 105-110 (καί σέ ἀνάτυπο).*

3. «Σιφνιακά», 4 (1994), σελ. 34.

4. SCPF/SOCC. 163, 307^{RV}

5. SCPF/SOCC. 187, 419^R

6. SCPF/SOCC. 276, 298^{RV}

στ) «Μέ γράμματα πού ἔφτασαν στόν ἔμπορο τῆς Βενετίας Νικολό Κοντόσταβλο καί ἄλλους ἐμπόρους τῆς ἴδιας πόλης, πληροφορηθήκαμε πώς ὁ καπετάν πασᾶς λεηλάτησε τά νησιά», ἔγραφε στήν Ἁγία Προπαγάνδα στίς 22 Δεκεμβρίου 1668 ὁ εὐρισκόμενος στήν πόλη τῶν δόγηδων Λατῖνος ἀρχιεπίσκοπος Νάξου Βαρθολομαῖος. Καί συνέχισε «πρῶτα τήν Ἄνδρο, ἀπό τήν ὁποία ἐπῆρε 125 ἄνδρες, ἀκόμη καί τόν καθολικό ἱερέα ἄν καί γέρων. Τήν Κέα καί τά Θερμιά ἀπό τά ὁποῖα ἐπῆρε 250 ἄνδρες per quastatorì = ἰταλ., χαλαστές στήν (πολιορκούμενη ἀπό τοὺς Τούρκους) Candia = Ἡράκλειο. Λέγεται ὅτι ὁ καπουδάν πασᾶς ἐπεχείρησε παρόμοια καί σέ ἄλλα νησιά μέ ἐντολή τοῦ Μεγάλου Κυρίου (σουλτάνου) γιά δύο λόγους: γιατί τά νησιά παρεῖχαν ἐνισχύσεις στοὺς πολιορκουμένους στήν Candia καί γιατί ὑπῆρχε ἀνάγκη χαλαστῶν. Μεταξύ τῶν ἄλλων νησιῶν περισσότερο ἀπειλοῦνται ἡ Μῆλος καί ἡ Σίφνος ἔνεκα τοῦ πλήθους τῶν κουρσάρων πού συχνάζουν σ' αὐτές...»⁷.

ζ) Ὁ Ματθαῖος Μοδινός, πρόξενος τῆς Βενετίας στή Μῆλο ἔγραφε στίς 3 Νοεμβρίου 1682 ἀπό τήν Κίμωλο ὅτι «ταλαιπωρεῖται καί κατατρέχεται ἀπό τόν μονσινιόρ ἐπίσκοπο Μήλου Καμίλλη, ὁ ὁποῖος τοῦ κατακρατοῦσε ἕναν ἀγρό. Αὐτός ὑπῆρξε ὁ λόγος πού σύρθηκε σκλάβος εἰς τήν Τρίπολιν τῆς Βαρβαρίας ἐπειδή ἐπεδίωκε νά πάρει τήν περιουσία του μέ ἐπέμβαση τῆς Δικαιοσύνης, τόν ἐνέπλεξε μέ τοὺς κουρσάρους καί ὑπαίτιος ἦταν ὁ προαναφερθεῖς... Διά τήν σκλαβίαν ὁποῦ τόν εὐρῆκε... ἐπλήρωσε διά τήν ἐξαγοράν του 300 ρεάλια...»⁸.

Ποικίλες λοιπόν οἱ αἰτίες καί οἱ ἀφορμές νά περιπέσουν τότε οἱ ἄνθρωποι ἀπό τή μιά στιγμή στήν ἄλλη σέ σκλαβιά, ὅπως ἰδιαίτερα οἱ ναυτικοί, ἔμποροι καί ταξιδιωτές ἀπό τοὺς караδοκούντες στά θαλάσσια περάσματα πειρατές-κουρσάρους ἢ πολεμικούς στόλους. Ὁ πρόξενος τῆς Βενετίας στήν Κρήτη Γάσπαρης Κοντόσταβλος ἔγραφε στίς 15/25 Σεπτεμβρίου 1672 στόν Βαῖλο Κων/πόλεως: «... μία ταρτάννα ὑπό τόν καπετάν Ἱερώνυμο d' Angioli ἀπό τήν Πίζα κατέπλευσε στό λιμάνι μας (τά Χανιά) μέ σημαία τοῦ Ἁγίου Μάρκου καί μέ φορτίο ξύλα γιά κάψιμο κατευθυνόμενη στήν Ἀλεξάνδρεια· στό πλοῖο αὐτό ἐπιβιβάστηκαν καί δύο-τρεῖς ἔμποροι Τοῦρκοι γιά νά μεταβοῦν στήν Ἀλεξάνδρεια. Τώρα ὅμως πληροφορήθηκα ὅτι πιάστηκαν ἀπό Σπανιόλους κουρσάρους καί ὑποφιάζομαι πάλι ὅτι κάτι δυσάρεστο θά ἀκολου-

7. SCPF/SOCG. 275, 539^{RV} καί SCR. ARCIPEL., vol. 1^A, 714^R, ὅπου ἄλλη ἀναφορά ἀπό 17-1-1669.

8. B.J. Slot, Καθολικαί Ἐκκλησῖαι Κιμῶλου καί τῶν πέριξ νήσων, «Κιμωλιακά», Ε' (1974), σελ. 159-160.

θήσει από τούς βάρβαρους (έννοει τούς Τούρκους) πού ἄλλο δέν θέλουν παρά μιάν ἀφορμή νά μᾶς καταταλαιπωρήσουν...»⁹.

Σέ ἐπιστολή του τῆς 25ης Ἰουλίου 1676 ὁ Fra Felice da Bologna, carucino laico, πρὸς τὴν Ἁγία Προπαγάνδα ἔγραψε ὅτι «μαθαίνουμε κάθε ἡμέρα καί κάποιο ἀτυχές περιστατικό μέ τά πλοῖα ἢ σκάφη... γιατί ἐκτός ἀπό τούς κινδύνους τῶν τρικυμιῶν πού συναντοῦν, εἶναι καί ἐκεῖνος τῆς σκλαβιάς, ὄχι μόνον ἀπό τούς Μπαρμπαρέζους, ἀλλά καί ἀπό τούς Σπανιόλους καί τούς Ὀλλανδούς, οἱ ὁποῖοι ἔχουν ἀρκετά πειρατικά πλοῖα σ' αὐτές τίς θάλασσες καί ὅταν συλλάβουν γαλλικά σκάφη κακομεταχειρίζονται τούς ἀνθρώπους χειρότερα ἀκόμη καί ἀπό τούς Τούρκους πρὸς τούς σκλάβους τους' βέβαια μπορεῖ καί οἱ Γάλλοι νά κάνουν τό ἴδιο...»¹⁰.

2. Ἡ ἐμπορευματοποίηση τῆς σκλαβιάς.

Ἡ μεταφορά στή Σίφνο μεγάλου ἀριθμοῦ Λατίνων σκλάβων κατά τά μαρτυρούμενα ἀπό τόν Ἰούλιο Δελλαγραμμάτικα (ἀνωτέρω §1, γ), ἔχει τὴν ἐξήγησή της. Εὐρίσκεται στό γεγονός ὅτι ἐκεῖ εἶχε τὴν ἔδρα του ὁ μεγαλέμπορος Βασίλης Λογοθέτης, ὁ ὁποῖος διατελοῦσε καί viceconsole del Arcipelago del Re christianissimo, δηλ. ὑποπρόξενος Ἀρχιπελάγους τοῦ Χριστιανικωτάτου Βασιλέως τῆς Γαλλίας' ὑποπρόξενος σέ ὅλο τό Ἀρχιπέλαγος¹¹. Ὁ Λογοθέτης, μέ τὴν ἐπίσημη αὐτὴ ἰδιότητα, εἶχε ὅπως φαίνεται καί ἀρμοδιότητα νά φροντίζει, ἐξ ὀνόματος τοῦ Γάλλου βασιλέα (πού εἶχε αὐτοανακηρυχθῆ προστάτης τῶν Χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς), γιὰ τὴν ἐξαγορά καί ἀπελευθέρωση Λατίνων σκλάβων, πρᾶγμα τό ὁποῖο εἶχε γίνει εὐρύτερα γνωστό στοὺς κύκλους τῶν δουλεμπόρων, οἱ ὁποῖοι μετέφεραν σωρηδόν τά ἀνθρώπινα φορτία τους στή Σίφνο, ὅπου εἶχαν βέβαιη τὴν ἄμεση «ἐκποίηση» τῶν σκλάβων. Αὐτό τό εἶδος ἢ μορφή «ἐμπορίου» φαίνεται πῶς εἶχε ἀρχίσει νά ἀναπτύσσεται στή Σίφνο μέσα στή δεκαετία τοῦ 1620 γι' αὐτό, κατά πᾶσαν πιθανότητα, μεταφέρθηκαν ἐκεῖ γιὰ πώληση ὁ ἀρχιεπίσκοπος Νάξου Ἱερεμίας καί οἱ συλληφθέντες μαζί του πρόκριτοι¹².

Γιὰ τὴν «προστασία» πού παρεῖχε ὁ Λογοθέτης σέ σκλάβους καί λοιποὺς καθολικοὺς ὡς πρόξενος τῆς Γαλλίας, εἶχε ἐνημερωθῆ καταλλήλως καί τό Βατικανό μέ τό ὁποῖο ἔκτοτε διατηροῦσε πυκνὴ ἀλληλογραφία καί ἐθεωρεῖτο στενός συνεργάτης του. Βραδύτερα, κατά τόν πό-

9. ASV/Bailo, busta 116, 89-A' 3.

10. SCPF/SC. ARC. 2^a, 655^{RV}.

11. «Σιφνιακά», 6 (1998), σελ. 27-28.

12. Αὐτόθι.

λεμο μεταξύ Βενετίας-Τουρκίας (1645-1669) για την κατάληψη από τους Τούρκους της Κρήτης, ο Λογοθέτης συνέχισε τό 'ίδιο «έμποριο» εξαγοράζοντας πλέον και Μωαμεθανούς σκλάβους κατά εκατοντάδες επ' άμοιβή. Την πληροφορία μās παραδίδει ο βικάριος Σίφνου Βαρθολομαϊός Πόλλα (1651-1659), άδελφός και διάδοχος στό άξίωμα του δόν Μάρκου.

Περιγράφοντας τις δραστηριότητες του Λογοθέτη, τον όποιο έχθρεύονταν, παρόλο πού σ' αυτόν χρεωστούσε και αυτές τις σπουδές του στη Ρώμη¹³, έγραφε στις 12 Μαρτίου 1653 στην Άγία Προπαγάνδα:

«... ο είρημένος Βασίλης, κατά τά τελευταία έξι-έπτά χρόνια έδωσε τά πάντα στην άπελευθέρωση Τούρκων (σκλάβων), μέχρι δέ σήμερα, όπως ισχυρίζεται ο ίδιος, έχει άπελευθερώσει τετρακοσίους και πλέον μέ μεγάλη ζημία των Χριστιανών κατοίκων της Σίφνου. Έξ αίτίας του γεγονότος τούτου οί Τούρκοι τον άποκαλούν “μπαμπά”, δηλ. πατέρα, ενώ οί χριστιανοί τον όνομάζουν Τούρκο και μέ τό δίχιο τους...»¹⁴.

Οί άνωτέρω μαρτυρίες-κατηγορίες, παρόλο πού προέρχονται από έμπάθεια του Βαρθολομαίου προς τό πρόσωπο του Λογοθέτη, έχουν ιδιαίτερη σημασία και άξία, τόσο γιατί ή εξαγορά-άπελευθέρωση μεγάλου άριθμού Τούρκων σκλάβων μπορεί νά θεωρηθή σπουδαία πολιτική πράξη του πανέξυπνου Λογοθέτη για νά τά έχει καλά μέ τους ιθύνοντες του τουρκικού κράτους, όσο και γιατί μετέιχε στην «έπιχείρηση» και αυτό τό Ταμείο του Κοινού του νησιού («μέ μεγάλη ζημία των χριστιανών κατοίκων» έγραφε ο Βαρθολομαϊός), τό όποιο θά προσπορίζονταν σημαντικά έσοδα παρ' όσα αντίθετα ισχυρίζονταν ο βικάριος. Αυτή είναι ή έννοια της διατύπωσης «μέ μεγάλη ζημία των χριστιανών κατοίκων», δηλ. της κοινότητας. Αντίθετα, οί επί μέρους κεφαλαιούχοι, έμποροι και άλλοι δυνάμενοι, ενεργούσαν για τό 'ίδιο συμφέρον μέ τήρηση ειδικού καταστίχου-λογαριασμού. Πράγματι, στό Κατάστιχο λογαριασμών πού κράτησε «ή Κατερίνα Ρόζαινα, μάννα του ποτέ Πετράκη Ρόζα» (μεγαλεμπόρου της Σίφνου) άμέσως μετά τον θάνατό του (1662), περιέχεται, μεταξύ πολλών άλλων λογαριασμών: «'Ακόμη και ο λογαριασμός των σκλάβων των Τούρκων»¹⁵, ένας ιδιαίτερος, όλως έξειδικευμένος λογαριασμός, για την εξαγορά σκλάβων Τούρκων ή σκλάβων των Τούρκων.

Άναφέρεται ότι στά 1676 ο Σερδάρ ύπεχρέωσε τους Παριανούς νά πληρώσουν 600 σκούδα για την άπελευθέρωση σκλάβων στην Πελο-

13. «Σιφνιακά», 4 (1994), σελ. 39.

14. «Σιφνιακά», 6 (1998), σελ. 35.

15. «Σιφνιακά», 16 (2008), σελ. 32.

πόννησο¹⁶. Στή Μήλο, κατά μαρτυρία τῆς 10-9-1676 τοῦ Λατίνου ἐπισκόπου Καμίλλη, ἀφοῦ ἐρεύνησε ποιοί συνεργάστηκαν μέ κουρσάρους, σκλάβωσε 12 πρόσωπα, ὑπεχρέωσε δέ τόν Ἑλληνα ἐπίσκοπο νά παραδώσει 500 γρόσια¹⁷. Δύο χρόνια νωρίτερα (15 Σεπτεμβρ. 1674) ὁ Καμίλλης εἶχε γράψει στό Βατικανό ὅτι «ὅλα τά νησιά ὑποφέρουν ἀπό φτώχεια γιατί οἱ Τούρκοι ζητοῦν πολλά χαράτσια ἐνῶ ἡ οἰκονομία δέν πάει καλά λόγω τοῦ ὅτι ὑπάρχουν πολλοί κουρσάροι, ὥστε κανένα πλοῖο δέν μπορεῖ νά κάνει ἓνα βῆμα καί νά μὴν τοὺς συναντήσει καί λαφυραγωγηθῆ. Ἄλλο καλό δέν ἔχουμε ἀπό τοὺς κουρσάρους παρά μόνο τό ὅτι ἡ παρουσία τους κρατᾶ μακριά ἀπό τά νησιά τοὺς Τούρκους... Οἱ τούρκικες γαλέρες ἔρχονται δύο-τρεῖς φορές τό χρόνο καί ἀρπάζουν ἀνθρώπους καί τοὺς βάζουν στά σίδερα μέχρι νά πληρώσουν ὅσα χρήματα ἀξιῶνουν καί πολλές φορές τά νησιά δέν μποροῦν νά πληρώσουν ὅσα ζητοῦν μέ ἀποτέλεσμα νά πεθαίνουν στίς γαλέρες...»¹⁸.

Κατά τά μέχρις ἐδῶ ἐκτεθέντα φαίνεται πῶς ἡ Σίφνος, ἀπό τῆς ἐποχῆς ἐνεργοῦ δραστηριότητος τοῦ Βασιλείου Λογοθέτη, δηλ. ἀπό τῆς δευτέρας δεκαετίας τοῦ 17ου αἰῶνα καί ἐξῆς, εἶχε πολύ μεγάλη ἐπισκεψιμότητα ἀπό πειρατές-κουρσάρους, οἱ ὁποῖοι ἐκπιοῦσαν ἐκεῖ τίς λεῖτες τους, εἴτε σέ ζωσες ὑπάρξεις, εἴτε σέ ἐμπορεύματα καί πάσης φύσεως προϊόντα πού ἔπεφταν στά χέρια τους. Κάποιοι ἀπ' αὐτούς μάλιστα ἐξελίχθησαν σέ συνεργάτες τοῦ Λογοθέτη καί τῶν ἄλλων μεγαλεμπόρων τοῦ νησιοῦ, ὥστε νά διακινοῦνται τά ἐμπορεύματα μέ ἀσφάλεια σέ ἄλλες περιοχές μέ τό γνωστό ἀποτέλεσμα, δηλαδή τῆς ἀνάδειξης τῆς Σίφνου σέ ἐμπορικό κέντρο τῶν Κυκλάδων ἐπί πολλά χρόνια.

3. Λειτουργήσαν Ταμεῖα Ἀπελευθέρωσης Σκλάβων;

Ἡ διατύπωση στήν ἀνωτέρω ἐπιστολή τοῦ ἐπισκόπου Καμίλλη, κατά τήν ὁποία «τά νησιά δέν μποροῦν νά πληρώνουν ὅσα ζητοῦν» οἱ μετερχόμενοι τό σκλάβωμα προσώπων Μωαμεθανοί καί Χριστιανοί, γεννᾶ ἀναπόφευκτα τήν ὑποψία ὅτι οἱ Κοινότητες τῶν νησιωτῶν εἶχαν δημιουργήσει εἰδικό Ταμεῖο ἢ «Ἑπηρεσία» (ἄς τήν χαρακτηρίσουμε) μέσω τῆς ὁποίας ἐπετυγχάνετο ἡ ἀπελευθέρωση σκλάβων συμπολιτῶν τους μέ τήν καταβολή χρημάτων.

Τό θέμα τοῦτο τέθηκε παλαιότερα ἀπό τόν Δημ. Πασχάλη, «Πειρατεία καί Δουλεμπόριο ἀνά τās Κυκλάδας ἐπί τουρκοκρατίας», «Ἀνδριακά Χρονικά», 1 (1948), σελ. 151-160, ὁ ὁποῖος θεώρησε ὅτι στήν

16. Ν.Α. Κεφαλληνιάδη, *Πειρατεία-Κουρσάροι στό Αἶγαῖο*, Ἀθήνα 1984, σελ. 85.

17. «Σιφνιακά», 13 (2005), σελ. 136.

18. Αὐτόθι, σελ. 134.

Ἄνδρο ὑπῆρχε σχετικό Ταμεῖο ἀπελευθέρωσης σκλάβων ἀπό τό γεγονός ὅτι, ὁ πρόκριτος τοῦ νησιοῦ Λινάρδος Καΐρης μέ τήν, ἀπό 24 Ἀπριλίου 1678, διαθήκη του παρήγγειλε στά τέκνα-κληρονόμους του «νά δώσουν ριάλια ἑκατό νά βγάλουν ἕνα Ρωμιόπουλο ἀπό τό κάτεργο», χωρίς νά ἀναφέρει κατάθεση τοῦ ποσοῦ σέ Ταμεῖο ἀπελευθέρωσης σκλάβων. Τήν ἀποψη τοῦ Πασχάλη, πού ἀποδέχτηκε καί ὁ Ἄπ. Ἐ. Βακαλόπουλος, *Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ*, τόμ. Β', Τουρκοκρατία 1453-1669, Θεσσαλονίκη 1964, σελ. 130, ἀμφισβήτησε ὁ Δημ. Ἰ. Πολέμης, *Εἴκοσι διαθήκαι ἐξ Ἄνδρου (1678-1831)*, «Πέταλον», Ἄνδρος 1977, σελ. 33, ὁ ὁποῖος χαρακτήρισε τήν προσφορά τοῦ Καΐρη «ἀπλῶς μίαν περίπτωσιν ἐν τῷ γενικωτέρῳ πλαίσίῳ τῆς μερίμνης τῆς Ἐκκλησίας διά δωρεάς ἐκ μέρους τῶν συντασσόντων διαθήκας πρός ἐξαγοράν αἰχμαλώτων» κατά τά ἱστορηθέντα ἀπό τόν Φαίδ. Κουκουλέ, *Βυζαντινῶν Βίος καί πολιτισμός*, Ἀθῆναι 1949, τόμ. Γ', σελ. 174. «Ἡ δωρεά δηλ. τοῦ Καΐρη δέν προϋπέθετε», συνεχίζει ὁ Πολέμης, «τήν ὑπαρξή τοιοῦτου Ταμεῖου», ἀλλά θεωρεῖται νομική συνθήκη-κατάλοιπο πού ἐφαρμόζονταν ἐπί Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, μέ ὑπόδειξη τῆς Ἐκκλησίας, δυνάμει τῆς ὁποίας οἱ προερχόμενοι στή σύνταξη διαθήκης εἶχαν ὑποχρέωση καταβολῆς καί ἑνός ποσοῦ γιά τήν ἀπελευθέρωση αἰχμαλώτων¹⁹. Ἀντίθετα, στή Ζάκυνθο ἡ δικαιοδοσία τοῦ Ταμεῖου αὐτοῦ ὀρίζεται ἐπακριβῶς. Εἶχε ἰδρυθῆ ἀπό τόν προβλεπτή τοῦ νησιοῦ Φραγκῖσκο Πιζάνη στίς 3 Ἰουνίου 1560 καί λειτούργησε μέχρι τοῦ ἔτους 1787, βάσει συγκεκριμένων κανόνων καί κανονισμοῦ²⁰.

Ἄν εἶχαν δημιουργηθῆ παρόμοια Ταμεῖα καί στά νησιά τῶν Κυκλάδων ἐξ αἰτίας τοῦ διαρκοῦς κινδύνου πού διέτρεχαν οἱ νησιῶτες νά σκλαβωθοῦν, εἶναι ἀλήθεια ὅτι δέν ἔχουμε σαφεῖς μαρτυρίες ἀπό τή διεξαχθεῖσα ἔρευνα. Ἐμμεσες ὁμως ἀναφορές καί μνεῖες, εἶναι ἄξιες συζήτησης. Ὅπως λ.χ. τά ἀνωτέρω δηλωθέντα ἀπό τόν Λατῖνο ἐπίσκοπο Μήλου Καμίλλη: «... ἀρπάζουν ἀνθρώπους καί τοὺς βάζουν στά σίδερα μέχρι νά πληρώσουν ὅσα χρήματα ἀξιῶνουν καί πολλές φορές τά νησιά δέν μποροῦν νά πληρώσουν ὅσα ζητοῦν οἱ δουλέμποροι, μέ ἀποτέλεσμα οἱ σκλάβοι νά πεθαίνουν στίς γαλέρες»²¹.

Ποιά εἶναι ἡ ἔννοια τῆς διατύπωσης «τά νησιά δέν μποροῦν νά πληρῶνουν», ὅσα ζητοῦσαν οἱ δουλέμποροι; Πλήρωναν τά νη-

19. Δημ. Ἰ. Πολέμη, *Εἴκοσι διαθήκαι ἐξ Ἄνδρου (1678-1831)*, Πέταλον, Ἄνδρος 1977, σελ. 33.

20. Λ.Χ. Ζώνη, *Ταμεῖο Ἐξαγορᾶς Αἰχμαλώτων*, στήν «Ἐπετηρίδα Ἐταιρ. Βυζαντινῶν Σπουδῶν», 5 (1928), σελ. 342-7.

21. Βλ. ὑπόσημ. 18.

σιά για τήν απελευθέρωση τῶν σκλάβων; Δηλαδή τά κοινά τῶν νησιῶν; Στή Μύκονο, τούλάχιστον, ὅπου ἔχομε 26 γνωστές περιπτώσεις ἐκποίησης ἀκινήτων γιά τή συγκέντρωση τῶν ἀπαιτουμένων χρηματικῶν ποσῶν πρός ἀπελευθέρωση σκλάβων, τίς σχετικές ἐνέργειες διεξήγαγον οἱ συγγενεῖς τῶν σκλάβων καί ὄχι ἡ Κοινότητα (βλ. τήν ἐπόμενη παράγραφο 4). Τήν πιθανότητα νά ὑπῆρχαν, σέ κάποια μόνο ἀπό τά νησιά τέτοια Ταμεῖα, ὅπως λ.χ. στή Σίφνο, ἐνισχύει ἡ καταγγελία τοῦ βικαρίου Σίφνου Βαρθολομαίου Πόλλα, κατά τήν ὁποία ὁ Βασίλης Λογοθέτης «εἶχε ἀπελευθερώσει τετρακόσιους καί πλέον Τούρκους μέ μεγάλη ζημία τῶν Χριστιανῶν κατοίκων τῆς Σίφνου»²². Μέ ἄλλους λόγους ἡ ἐξαγορά τόσο μεγάλου ἀριθμοῦ Τούρκων σκλάβων δέν πραγματοποιήθηκε ἀπό ἴδια κεφάλαια τοῦ εὐπορου Λογοθέτη, ἀλλά «μέ μεγάλη ζημία» τῶν κατοίκων, δηλ. μέ τή φορολόγησή τους, ἡ ἀπόδοση τῆς ὁποίας θά καταχωρίστηκε σέ εἰδικό λογαριασμό τῆς Κοινότητας ἢ Ταμεῖο γιά τή συγκεκριμένη περίπτωση, τίς ἐξαγορές σκλάβων Τούρκων. Ὅπως ὅμως παραδίδεται οἱ ἐν λόγω ἐξαγορές εἶχαν ἐπιβληθῆ ἀπό τό Κράτος καί μάλιστα «ἐπ' ἀμοιβῆ», ὁπότε ὑπῆρχε τμηματική ἀποκατάσταση τοῦ λογαριασμοῦ ἀπό τίς, μετά τήν ἀπελευθέρωση τῶν σκλάβων, ἀποστολές χρηματικῶν ἀμοιβῶν.

Ἄς ὑποθέσουμε ἢ ἄς θεωρήσουμε λοιπόν ὅτι στή Σίφνο ὑπῆρξε παρόμοιο Ταμεῖο, ἄν καί τοῦτο λειτούργησε, κατά τά ἀνωτέρω, γιά τόν ἐκτεθέντα σκοπό. Ὅταν, πάντως, σκλαβώθηκαν τό 1649 ὁ ἀτζέντης τοῦ Λογοθέτη Vittorio καί ὁ βικάριος Σίφνου pre Marco da Polla πλησίον τῆς Ζακύνθου ἀπό μπαρμπαρέζικα πλοῖα, μεταφέρθηκαν τελικά στά Χανιά ὅπου ὁ βικάριος ἀπελευθερώθηκε μετά τήν καταβολή 300 ρεαλιῶν πού συγκεντρώθηκαν ἀπό τά ἀδέρφια του (100 ρεάλια), τόν Λογοθέτη (100) ρεάλια καί 100 μέ δανεισμό²³. Γιά τόν pre Marco δηλαδή δέν λειτούργησε εἰδικό Ταμεῖο. Ἴσως ὅμως νά καθιδρύθηκε τοῦτο βραδύτερα.

4. Συνέπειες ἀπό τήν ἐξαγορά-ἀπελευθέρωση τῶν σκλάβων.

Οἱ ἐπί μέρους ἐξαγορές-ἀπελευθερώσεις σκλάβων, δηλ. οἱ πραγματοποιούμενες μέ τή φροντίδα τῶν δικῶν τους ἀνθρώπων, εἶχαν ποικίλες ἐπιπτώσεις στούς σκλάβους καί τίς οἰκογένειές τους, ἀνάλογα καί μέ τίς ἀπαιτήσεις τῶν δουλεμπόρων. Ὅταν τά χρηματικά ποσά πού ἔπρεπε νά καταβληθοῦν ἦταν μεγάλα καί οἱ συγγενεῖς εὐρίσκονταν σέ ἀδυναμία ἐξεύρεσής τους, οἱ σκλάβοι ἐγκαταλείπονταν στήν τύχη τους. Ὑπῆρχαν ὅμως καί περιπτώσεις ἠθελημένης ἐγκατάλειψής τους, ὅπως δηλώνεται

22. «Σιφνιακά», 6 (1998), σελ. 35.

23. «Σιφνιακά», 13 (2005), σελ. 122.

σέ αγοραπωλητήριο τῆς 7ης Μαΐου 1665 τῆς Μυκόνου. Κατ' αὐτό «ὁ κύρ Ἰωάννης Σοφιανός, ἔστοντας καί νά τόν ἠύρῃκεν σκλαβιά καί κανεῖς ἀπό τούς ἐδικούς του νά μὴν τόν ἐγυρέψῃ κανεῖς, μήτε νά φανῇ νά δώσῃ τὴν ἄνωθεν σκλαβιά» (δηλ. τὴν ποσότητα χρημάτων γιὰ τὴν ἐξαγορά του)²⁴, ἀφοῦ κατάφερε νά ἐπιστρέφει στὴν πατρίδα του (ὑπὸ ὄρους, προφανῶς), ἄρχισε νά ἐκποιεῖ ἀκίνητά του προκειμένου νά συγκεντρώσῃ τὴν ποσότητα χρημάτων ἐξαγορᾶς τῆς «σκλαβιάς» του.

Ἀπὸ τὸ Ἱστορικό Ἀρχεῖο Μυκόνου, τὸ ὁποῖο ἔχει διασωθῆ στοῦ συνολοῦ του [τὸ μεγαλύτερο μέρος του στά Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους καί σ' αὐτὴν τὴ Μύκονο]²⁵, ἔχομε σημαντικό ἀριθμὸ μαρτυριῶν γιὰ ἐξαγορές σκλάβων καί τίς ἐνέργειες τῶν δικῶν τους ἀνθρώπων νά συγκεντρώσουν τὰ ἀπαιτούμενα ἀπὸ τούς δουλεμπόρους χρηματικά ποσά.

Ἀπὸ 1802 συμβολαιογραφικὲς πράξεις πού ὑπεγράφησαν κατὰ τὴν περίοδο 1663-1779 ἐντοπίσαμε 26 τοῦ 17ου αἰῶνα πού ἀναφέρονται σέ ἐκποιήσεις ἀκινήτων ἢ δανεισμὸ χρημάτων γιὰ νά συγκεντρωθοῦν τὰ ποσά ἀπελευθέρωσης σκλάβων ἀπὸ τούς οἰκείους τους²⁶. Ἔτσι λ.χ. ἡ Εἰρήνη τοῦ Ἀθάνα ἐπώλησε στίς 26 Μαρτίου 1664 «ἓνα κλεῖσμα τιποθεμένο εἰς τόπον λεγόμενον Μαράθι... διὰ τὴ σκλαβιά τοῦ κυροῦ τῆς... ἀντί 16 γροσίων»²⁷. Στὴν περίπτωση τῆς σκλαβιάς τοῦ Ἀντώνη, γιοῦ τοῦ παπα Μάρκου Κορνάρου καί τῆς Καλῆς, οἱ προσπάθειες διήρκεσαν ἐπὶ τρία χρόνια. Ὁ ἀδελφός του Γιάννης ἄρχισε νά πωλεῖ ἀκίνητα τοῦ σκλάβου καί δικὰ του, νά συνάπτει δάνειο 45 ρεαλιῶν καί ἡ μητέρα τους νά ἐκποιεῖ δικό της σπίτι κατώγι καί χωράφι, γιὰ νά συγκεντρώσουν τὸ ἀπαιτούμενο ποσὸν τῆς ἀπελευθέρωσής του. Στίς πωλητήριες πράξεις τους, πού πραγματοποιήθηκαν ἀπὸ τίς 8 Ἰουλίου 1666 μέχρι 2 Μαΐου 1669, ἀναγράφεται καί ἡ αἰτία τῆς ἐκποίησης: ἡ συγκέντρωση τοῦ ποσοῦ τῆς «σκλαβιάς»²⁸. Μὲ τίς λοιπές νοταριακὲς πράξεις τὰ ἀκίνητα πού ἐκποιήθηκαν καί τὰ ποσά τους προορίζονταν «διὰ τὴν σκλαβιά τοῦ παιδιοῦ», ἢ «διὰ τὴν σκλαβιά τοῦ ἀνδρός αὐτῆς» κ.λπ. συγγενικά πρόσωπα.

24. Γεωργίου Α. Πετροπούλου, *Νοταριακαὶ Πράξεις Μυκόνου τῶν ἐτῶν 1663-1779*, Ἀθῆναι 1960, σελ. 264 (Παράρτημα τῆς Ἐπιστημ. Ἐπετηρίδος τῆς Νομικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν).

25. Ἀτυχῶς γιὰ τὴ Σίφνο τὸ δικό της Ἱστορικό Ἀρχεῖο, τὸ ὁποῖο πρέπει νά ἦταν πλουσιώτατο, ἔχει ἀπωλεσθῆ στοῦ συνολοῦ του. Ἰδιαιτέρως αὐτό τῆς περιόδου τοῦ Βασιλείου Λογοθέτη καί τῶν ἄλλων μεγαλεμπόρων τοῦ νησιοῦ θά ἦταν ἓνας θησαυρὸς ἀνεκτίμητος.

26. Γεωργίου Α. Πετροπούλου, *Νοταριακαὶ Πράξεις*, βλ. στοῦ εὑρετήριου Λέξεων τίς λέξεις «σκλαβιά» καί «σκλάβος», ὅπου καταγράφονται οἱ σχετικὲς νοταριακὲς πράξεις.

27. Αὐτόθι, πράξη ὑπ' ἀριθμ. 179.

28. Αὐτόθι, βλ. τίς πράξεις ὑπ' ἀριθμ. 615, 617, 671, 687, 778, 988, 991.

Παρόμοια περιστατικά συνέτρεχαν βέβαια σέ όλα τά Κυκλαδονήσια, ἀδιάφορο ἂν δέν ἔχουν εὐρεθῆ σχετικές μαρτυρίες ἢ δέν τίς ἔχει προσεγγίσει ἡ ἱστορική ἔρευνα. Ὅπως συνάγεται ἀπό τά ἀνωτέρω παραδείγματα, οἱ ἐπιπτώσεις στή ζωή τῶν σκλάβων καί αὐτῶν τῶν οἰκογενειῶν τους ἦταν δυσμενεῖς, ἰδιαίτερα μάλιστα σέ περιπτώσεις πτωχῶν ἀνθρώπων. Ἀλλά καί στίς περιπτώσεις ὑπαρξης κάποιας κτηματικῆς περιουσίας, ἡ ἐκποίησης της γιά τήν ἀπελευθέρωση σκλάβου ἐπέφερε τή φτώχεια στήν οἰκογένεια καί καθιστοῦσε δυσοίωνο τό μέλλον αὐτῆς καί τοῦ ἀπελευθερούμενου. Στούς εὐπόρους ἡ σκλαβιά σήμαινε τήν ἀπώλεια σημαντικῶν χρηματικῶν ποσῶν καί τά βάσανα τῆς σκλαβιάς μέχρι νά ἀπελευθερωθοῦν. Ἀναφέρεται λ.χ. ὅτι κατά Μάϊον τοῦ 1685 «στίς 18 αὐτοῦ τοῦ μηνός, ὁ γιός τοῦ καπουδάν πασᾶ μέ δύο κάτεργα καί μιά μικρή γαλέρα μέ κυβερνήτη τόν Κελῆ, ἐπέπεσε κατά τοῦ Κάστρου τῆς Νάξου μέ σκοπό νά συλλάβῃ ὅλους τούς προκρίτους. Ἀκολούθως, συνοδευόμενος ἀπό πολλούς Τούρκους κατευθύνθηκε» στό μοναστήρι τῶν Ἰησουϊτῶν, οἱ ὁποῖοι δέν ἄνοιξαν τίς θύρες τους τονίζοντάς του ὅτι «εἶναι Γάλλοι μοναχοί ὑπό τήν προστασία» τοῦ Γάλλου βασιλέως καί τοῦ σουλτάνου, δυνάμει σχετικῶν συνθηκῶν. Μετά ἐπῆγε στό μοναστήρι τῶν καπουτσίνων, οἱ ὁποῖοι φοβήθηκαν καί ἄνοιξαν τίς πύλες του μέ ἀποτέλεσμα τή γενική λεηλασία τῶν ὑπαρχόντων τους. Ἀκολούθως συνέλαβε «τόν γέροντα Κάτρη, τά δύο ἀγόρια τοῦ Μαλατέστα, τόν Γιαννάκη, τόν Κρίσπο, τόν Στεφανάκη καί τόν πενθερό του Μιχαλάκη καί ἄλλους δεκαπέντε-εἴκοσι καί τούς μετέφερε μέ ραβδισμούς, στή γαλέρα, ἐκτός ἀπό τόν γέροντα Κάτρη, καί τούς ἔβαλε στά σίδερα, ὅπου παρέμειναν δέκα καί πλέον ἡμέρες. Ὁ γέρον Κάτρη ἐπλήρωσε, γιά ν' ἀπελευθερωθῆ, τριακόσιες πιάστρες· ὁ Φίλιππος Γκριμάλντι διακόσιες πενήντα, ὁ Παντελῆς μέ τόν παπά καί τόν Μιχελῆ πεντακόσιες πιάστρες. Ὁ καπετάν Γιαννέτος ἔχασε 2.500 πιάστρες καί τίς σκλάβες του· ὁ Γκριμπιλιά 2000 πιάστρες, ὁ Σταυριανάκης 500 σέ ἀντικείμενα καί ἀσημικά ὅπως καί ἄλλοι, ἄλλος λιγώτερο, ἄλλος περισσότερο... Ὁ ἴδιος μπέης συνέλαβε τόν Λεονάρδο Κονδύλη, στό κτήριο τῶν καπουτσίνων τῆς Πάρου καί τοῦ ἐπῆρε μέ 200 ραβδισμούς 1200 πιάστρες...»²⁹.

29. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, Ἐβανίες καί Πειρατεῖες. Δύο χαίνουσες πληγές στή ζωή τῶν Ναξίων κατά τόν 17ο αἰῶνα, περιοδ. «Ἀρχατός», 1 (1997), σελ. 31-37.

Β'. ΚΛΗΡΙΚΟΙ ΣΤΟ ΔΟΥΛΕΜΠΟΡΙΟ

Ἀναφέρθηκε στήν ἀρχή ἢ περίπτωση τοῦ ἀρχιεπισκόπου Σίφνου Ἀθανασίου πού συνέπραξε μέ τόν κουρσάρο Ζουάνε Μπρόντζα στήν ἐκμετάλλευση Τούρκου σκλάβου. Ἀλλά καί ἄλλοι κληρικοί δέν ὑστέρησαν μέ συμμετοχές τους στό ἔργο τοῦτο, ὅπως θά ἱστορήσουμε στή συνέχεια.

Σκλάβος προσφέρεται ὡς δῶρο.

Κατόπιν ἐντολῆς τῆς Ὁργάνωσης Ἁγία Προπαγάνδα τοῦ Βατικανοῦ, ἡ ὁποία θέλησε νά πληροφορηθῆ ποιά χρηματικό ποσό συγκεντρώθηκε ἀπό τήν ἀπελευθέρωση σκλάβου πού εἶχε περιέλθει στήν κυριότητα τοῦ Λατίνου ἀρχιεπισκόπου Νάξου Βαρθολομαίου Πόλλα (τό Πάσχα τοῦ ἔτους 1659, ὅταν ἀκόμη διατελοῦσε βικάριος τῆς Σίφνου), ὁ τελευταῖος ἔδωσε τήν ἐξῆς ἀπάντηση:

«Σέ ἐκτέλεση τῶν ἐντολῶν τῆς Ἁγίας Προπαγάνδας πού μοῦ ἐδόθησαν μέ ἔγγραφο τῆς 6ης Μαΐου 1659, ἐπῆγα στό νησί τῆς Μήλου ὅταν ναυλοχοῦσε ἐκεῖ ἡ Βενέτικη Ἀρμάδα καί ὁ ἐκλαμπρότατος κ. Φραγκ. Μοροζίνης διατελοῦσε ναύαρχος. Ἐφτασα ἐκεῖ κατά τίς ἑορτές τοῦ Πάσχα γιά νά εὐχηθῶ καλές ἑορτές μαζί μέ ἄλλους κληρικούς. Ἐτσι ὁ ναύαρχος, γεμάτος ἱκανοποίηση, πρότεινε στόν καθένα ἀπό ἐμᾶς, σάν φιλοδώρημά του, νά τοῦ ζητήσῃ ὅποια χάρη ἐπιθυμοῦσε. Ἐκρίνα καλό νά τοῦ ζητήσω νά ἐλευθερώσῃ ἕναν σκλάβο, ἐκεῖνος ὅμως πρόσθεσε νά τοῦ ζητήσω γιά τή χάρη αὐτή νά ὑποχρεωθῆ (ὁ σκλάβος) νά μοῦ στείλῃ τριακόσιες *pezze da otto* καί ἡ ἐξοχότητά του μοῦ φιλοδώρησε ἕναν ἀπ' αὐτούς, πού κρατοῦσε στό ἀμπάρι, ἐγώ δέ στήν ἐπιθυμία μου νά ἐνισχύσω τήν ἐκκλησία μου, θέλησα νά τοποθετήσω τά χρήματα αὐτά σέ εὐεργέτημα ὑπέρ αὐτῆς. Ὅταν λοιπόν περιῆλθε στήν ἐξουσία μου ὁ σκλάβος, τόν ἐμπιστεύθηκα σέ ἕναν Ἕλληνα ὁ ὁποῖος ἐπήγαινε στήν Τουρκία κι αὐτός ἀνέλαβε τήν ὑποχρέωση νά μοῦ φέρῃ τίς 300 *pezze da otto*. Μέχρι τώρα δέν μπόρεσα νά εἰσπράξω παρά μόνο 190 *pezze*, ἐπειδή αὐτός ὁ Ἕλληνας πηγαينوέρχεται στήν Τουρκία καί δέν εἶναι δυνατόν νά τόν ὑποχρεώσω στήν καταβολή τοῦ ὅλου τιμήματος. Διαπιστώνουν λοιπόν οἱ ἐξοχότητές σας ὅτι τά χρήματα τοῦ σκλάβου δέν προσφέρθηκαν στήν ἐκκλησία, ἀλλ' ἀποτελοῦν δώρημα σ' ἐμένα, ἐγώ δέ σκοπεύω νά τά χρησιμοποιήσω καί ἐξοδεύσω ἢ σέ ἔργο τῆς ἐκκλησίας ἢ νά ἀνεγείρω ἀρχιεπισκοπικό μέγαρο... Ἐν τῷ μεταξύ ἔχω τοποθετήσῃ τά εἰρημένα 190 *pezze da otto* σέ χέρια σίγουρα, ὅπως βλέπετε ἀπό τά ἐσωκλειόμενα ἀποδεικτικά...»¹.

1. Σίμου Μιλτ. Συμειωμένη, Ποικίλα ἱστορικά [1659-1666] τῶν Κυκλαδικῶν Λατινικῶν Ἐπισκοπῶν, περιοδ. «Ναξιακά», τεῦχος 13 (51) - Β' περίοδος, Ἰουν. -

Τουρκος σκλάβος ενέχυρο για χρέη του κυρίου του².

Στήν περίπτωση αυτή έχει ανάμιξη ὀρθόδοξος κληρικός τῆς Μυκόνου καί ὁ ὀρθόδοξος, ἐπίσης, μητροπολίτης Παροναξίας Θεοφάνης³, τό δέ «ἀντικείμενο» πού δόθηκε ὡς ενέχυρο γιά τήν καλή ἐκτέλεση δανειακῆς σύμβασης, τό ὁποῖο ἀργότερα ἐκποιήθηκε, ἦταν ἕνας Τουρκος σκλάβος ὀνόματι Ἀἰβαζή. Ἀξιοσημείωτο εἶναι ὅτι ὁ τελευταῖος εἶχε γίνει σκλάβος αὐτοθέλητα, στή θέση ἄλλου πού βρισκόνταν στίς φυλακές τῆς Τήνου, ὅπου τόν ἀντικατέστησε ὕστερ' ἀπό ἔγκριση τοῦ Προβλεπτῆ Degio. Ὁ πραγματικός σκλάβος πρέπει νά ἦταν κάποιον προσφίλές πρόσωπο τοῦ Ἀἰβαζή. Ὁ τελευταῖος, ἄγνωστο μέ ποιόν τρόπο, εἶχε περιέλθῃ στήν κυριότητα κάποιου Φραντζέσκου Παουλίνα, κουρσάρου ἢ καπετάνιου ἐμπορικῶν σκάφους κατά τή διάρκεια τοῦ πολέμου Τουρκίας-Βενετίας. Ὅταν αὐτός βρέθηκε στήν ἀνάγκη νά δανειστεῖ χρήματα, παρέδωσε στούς δανειστές του (τόν Τήνιο ἢ κάτοικο Τήνου Φίλιππο Γραμματίκα καί παπα-Μάρκο Κορίνθιο, οἰκονόμο Μυκόνου) σάν ενέχυρο γιά ἐξασφάλισή τους, τόν Ἀἰβαζή. Ὅσο κρατοῦσε ὁ πόλεμος ὁ σκλάβος βρισκόνταν στήν Τήνο, στά χέρια τοῦ Γραμματίκα. Μετά ὁμως τήν ὑπογραφή τῆς εἰρήνης μεταξύ Τουρκίας καί Βενετίας δέν ἦταν δυνατόν νά παραμένει στό ἔδαφος τῆς βενετσιάνικης Τήνου καί μεταφέρθηκε στή Μύκονο, στόν ἄλλο δανειστή παπα-Μάρκο Κορίνθιο, δηλαδή ἐπί τουρκικοῦ ἐδάφους. Στό σημεῖο ἀκριβῶς αὐτό βρίσκεται τό «λίαν περίεργον» πού ἐπικαλεῖται ὁ ἀείμνηστος Πασχάλης. Ὅτι στό τουρκικό κράτος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης οἱ Ἕλληνες ἐμπορεύονταν σκλάβους Τούρκους! Ἐν πάσῃ περιπτώσει, μετά τή μεταφορά τοῦ σκλάβου στή Μύκονο, ἐμφανίστηκαν καί ἄλλοι δανειστές τοῦ καπετάν Παουλίνα μέ ἀποτέλεσμα νά ἐκδοθοῦν καί δικαστικές ἀποφάσεις πού καθόρισαν, ἀπό τό προῖόν ἐκποίησης ἢ τῆς καταβολῆς λύτρων γιά τήν ἀπελευθέρωση τοῦ σκλάβου, νά ἰκανοποιηθοῦν πρῶτοι οἱ Γραμματίκας καί παπα-Μάρκος Κορίνθιος, ἀπό δέ τό τυχόν περίσσευμα, μέ εὐθύνη τῶν τελευταίων, οἱ ὑπόλοιποι δανειστές. Σ' αὐτούς καταλέγονταν κάποιος Λεωνῆς καί ὁ Ἰάκωβος Μπαρμπαρίγος, μέ παρέμβαση τοῦ ὁποῖου ἐπιλήφθηκε τοῦ ζητήματος ἡ Δικαιοσύνη.

Ὁ σκλάβος πούληθηκε ἀπό τόν παπα-Μάρκο Κορίνθιο τόν Φεβρουάριο 1670 στόν μητροπολίτη Παροναξίας Θεοφάνη Μαυρογορδάτο γιά 550 ρεάλια. Ἀπό τό γεγονός ὅτι ὁ μητροπολίτης δέν ἐπλήρωσε ἀμέσως τά

Αὔγ. 2004, σελ. 29-30, βλ. καί «Σιφνιακά», 13 (2005), σελ. 128, διορθωτέο στό κείμενο τό «τίς ἡμέρες τῶν Χριστουγέννων» σέ «ἡμέρες τοῦ Πάσχα».

2. Τό ἔχομε δημοσιεύσει μέ τόν ἴδιο τίτλο στό περιοδ. «Συριανά Γράμματα», τεῦχος 3, χρόνος πρῶτος, Ἰούλιος 1988, σελ. 238-242, ὅπου καί Πηγές - ἐπεξηγήσεις.

3. Γιά τόν μητροπολίτη Παροναξίας Θεοφάνη Μαυροκορδάτο βλ. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, *Τό Ἀρχιπέλαγος κ.λπ.*, σελ. 72-74.

χρήματα, αλλά παρέδωσε στον πωλητή χρεωστικό όμολογο με την υπόσχεση να εξοφλήσει «εις διορίαν μῆνες ἕξι»⁴, υποθέτω ότι τον αγόρασε για να τον απελευθερώσει, κι αυτός, μέσα σε ἕξι μῆνες θά ἔστειλε τό χρέος στον μητροπολίτη για να πληρώσει τον παπα-Μάρκο Κορίνθιο.

Ἐπί τῆς ὑποθέσεως σχετικά εἶναι τά κατωτέρω τρία ἔγγραφα:

Ἐγγραφο 1ο

«Ἐκλαμπρότατε Κύριε

Ἡ ταπεινή καί γεμάτη σεβασμό ἐκδήλωση τιμῆς πού χαρακτηρίζει τήν παροχή τῶν ὑπηρεσιῶν μου πρός τήν ἐξοχότητά σας μου δίνει τό θάρρος νά σᾶς ἀπευθύνω τήν παροῦσα στήν προσπάθειά μου νά διαπιστώσω μέ ἀκρίβεια τίς αἰτίες τῶν διαταγῶν σας προκειμένου νά προσφέρω καλύτερα τίς ὑπηρεσίες μου κατά τόν διακαῆ μου πόθο.

Μέ τίς ἐπιστολές τῆς ἐκλαμπρότητός σας τῆς 20ῆς τοῦ περασμένου Μαΐου μου δώσατε ἐντολή νά προέλθω στήν καταβολή 500 ρεαλιῶν πρός τόν καπετάν Φραντζέσκο Παουλίνα γιά τή δῆθεν ἐξαγορά τοῦ σκλάβου του. Τό γεγονός μου προξένησε κατάπληξη γνωρίζοντας ὅτι οὐδέποτε ἔχω ἀσχοληθῆ μέ τό ζήτημα αὐτό ἢ ἄλλη παρόμοια ἐργασία μέ τόν εἰρημένο Φραντζέσκο. Εἶμαι σέ θέση νά γνωρίζω καλά καί σᾶς πληροφορῶ ὅτι ὁ σκλάβος τοῦ Παουλίνα βρισκόνταν ἐδῶ στήν Τῆνο, στά χέρια τοῦ Φίλιππα Γραμματικά, ὁ ὁποῖος τόν κρατοῦσε ὡς ἐνέχυρο καί ἐξασφάλιση διαφόρων ἀπαιτήσεων, δικῶν του καί τοῦ αἵδεσιμ. Οἰκονόμου τῆς Μυκόνου καί, ἀφοῦ ἔγινε ἡ εἰρήνη, μέ τό νά ἀπαγορεύεται ἡ κράτηση σκλάβων σ' αὐτό τό νησί, μεταφέρθηκε στή Μύκονο στά χέρια τοῦ ἀνωτέρω οἰκονόμου καί στή συνέχεια, μέ τό νά ἐμφανισθοῦν πολλοί πιστωτές τοῦ εἰρημένου Παουλίνα, μεταξύ τῶν ὁποίων καί ὁ ἀξιότιμος κ. Λεονῆς, ἐκδόθηκαν δικαστικές ἀποφάσεις καί ἄλλες νομικές πράξεις πού ὀδήγησαν τελικά σέ ἐπί μέρους ἱκανοποιήσεις (τῶν πιστωτῶν) ἀπό τό ποσό πού εἰσπράχθηκε ἀπό τήν ἀπελευθέρωση τοῦ σκλάβου, ὅπως ἐπιπρόσθετα μπορεῖ νά διακριβῶσει ἡ ἐκλαμπρότητά σας ἀπό τό περιεχόμενο τοῦ συνημμένου ἀντιγράφου ὅτι ἐγώ δέν εἶχα, οὔτε ἔχω ἔστω καί στό ἐλάχιστο συμμετοχή στό ζήτημα αὐτό, μπορεῖτε δέ νά εἴσθε ἀπόλυτα βέβαιος γι' αὐτό, ὅπως ἐπίσης καί γιά τό ὅτι ὁ εἰρημένος Παουλίνα καταφέρεται ἐναντίον μου ἀδίκως καί μόνο ἀπό πρόθεση κατασυκοφάντησής μου. Ἐπί τοῦ παρόντος σᾶς ἀπευθύνω ὡς ἀπάντηση τά ἀνωτέρω καί διατελῶ μέ ἄκρα ταπεινότητα.

Τῆνος, 10 Ἰουνίου 1672

Τῆς ἐξοχότητός σας εὐπειθέστατος
Γάσπαρης Κοντόσταβλος».

4. Βλ. τό ἔγγραφο 3ο κατωτέρω.

Ἔγγραφο 2ο

Ἀντίγραφο

«Ὁ κύριος Κωνσταντῆς Ἀλιπράντης, ὁ ὁποῖος κρατοῦσε στά χέρια του τόν Τοῦρκο σκλάβο Ἀϊβαζῆ, πού βρίσκονταν στή φυλακή γιά λογαριασμό ἄλλου μέ ἔγκριση τοῦ ἐξοχοτάτου καί ἐκλαμπροτάτου Προβλεπτῆ κυρίου Degio, παρέχει βεβαίωση καί μαρτυρία ὅτι ὁ κ. Φίλιππος Γραμματικός καί ὁ παπα Μάρκος Κορίνθιος, μετά τήν ἱκανοποίησή τους γιά ἀπαιτήσεις καί τίς δαπάνες τοῦ σκλάβου ἀπό τό ποσόν τῆς πώλησης ἢ τῆς ἐξαγορᾶς τῆς ἐλευθερίας του, ἔχουν ὑποχρέωση, ἐφ' ὅσον προκύψει περίσσειμα κάποιου ποσοῦ, νά ἐξοφλήσουν, σύμφωνα μέ τά ἐπίσημα συμβόλαια καί ἔγγραφα μέ τά ὁποῖα τόν κρατοῦν ὡς ἐνέχυρο, ὅποιον πράγματι (ἀπό τούς λοιπούς πιστωτές) περιμένει, ὅπως ἔχουν ὑποχρέωση ἀπό τό νόμο· τοῦτο (ἀποφασίστηκε) ὕστερα ἀπό παρεμβάσεις τοῦ ἐξοχοτάτου κυρίου Ἰακώβου Μπαρμπαρίγου γιά τό χρέος πού διεκδικεῖ ἀπό τόν καπετάν Φραντζέσκο Παουλίνα, ὁ ὁποῖος εἶχε δώσει ὡς ἐνέχυρο τόν εἰρημένο σκλάβο στους ἀνωτέρω Οἰκονόμο καί Γραμματικά καί χωρίς ζημία ὁποιουδήποτε ἄλλου.

Κωνσταντῆς Ἀλιπράντης βεβαιώνω τά ἀνωτέρω
Piego Tripsi μετέγραφα ἰδιοχείρως καί ὑπογράφω».

Ἔγγραφο 3ο

«† Ἡ ταπεινότης ἡμῶν, διά τῆς παρουσίας ἐνυπογράφου μου ὁμολογίας, ὁμολογῶ πῶς χρεωστῶ τοῦ ἀγίου οἰκονόμου Μυκόνου παπαῦ κύρ Μάρκου ρεάλια πεντακόσια πενήντα τῆς σπάνιας σωστά, ἤτοι 550, τά ὁποῖα ρεάλια γροικῶνται διά τόν Ἀϊβαζῆ τόν σκλάβο Μανησαλῆ καί ὑπόσχομαι εἰς διορίαν μῆνες ἕξι νά τόν πληρώσω εὐχαριστημένα χωρίς καμμίαν ἐναντιότητα κάμνοντάς του καλόν εἰς ὅ,τι πού νά μοῦ εὐρίσκονται κινητά καί ἀκίνητα, ἔτι ὑπόσχομαι ἐάν καί περάση ἢ διορία τοῦ καιροῦ καί δέν τῆς τά δώσω νά τῆς τά πληρώνω τά ἄνωθεν 550 ρεάλια τά δέκα ἔντεκα καί διά τοῦτο δέδοκα τό παρόν εἰς ἀσφάλειαν.

Ἐν ἔτει 1670 Φεβρουαρίου 18

(Τ.Σ.) † ὁ Παροναξίας Θεοφάνης ὑπόσχομαι».

Ἀξιοσημείωτο, τέλος, εἶναι τό γεγονός ὅτι, μεταξύ τῶν ἀγοραστῶν ἀκινήτων, τῶν ἐκποιουμένων ἀπό συγγενεῖς σκλάβων στήν Μύκονο γιά τή συγκέντρωση τῶν ἀπαιτουμένων χρηματικῶν ποσῶν γιά τήν ἀπελευθέρωσή τους, καταγράφεται καί «ἡ Μπεατρίτσα, θυγατέρα νομοθετική⁵ τοῦ εὐλαβεστάτου ἀφέντη παπα Μάρκου Κορίνθιου»⁶. Ὅπως φαί-

5-6. Πετροπούλου, *Νοταριακαὶ Πράξεις Μυκόνου*, σελ. 522-523, Πράξεις ὑπ' ἀριθμ. 871, 872. Ἡ λέξη ἢ ὄρος «νομοθετική» σημαίνει, πιθανόν, νόμιμη; ἢ νομιμοποιημένη;

νεται ή συμμετοχή τής οικογένειας του παπα-Μάρκου στο «έργο» τής άπελευθέρωσης σκλάβων ύπῆρξε πολύπλευρη.

Άβανίες και άλλοι λόγοι σκλαβιάς.

Στίς 20 Ίουνίου 1659 ό Πέτρος Ρόζας, μεγαλέμπορος τής Σίφνου και πρόξενος ξένων δυνάμεων, έγραψε στην ΊΟργάνωση τής Άγίας Προπαγάνδας στη Ρώμη ότι ό νέος «βικάριος τής Σίφνου (Άντώνιος Γοζαδίνος, ό Νάξιος) δέν παραμένει στην έδρα του, αλλά γυρίζει από νησί σε νησί κάνοντας τόν κατάσκοπο τών Βενετών, στους όποιους έχει προδώσει και παραδώσει πολλούς φτωχούς νησιώτες πού είχαν δραπετεύσει από τή Βενέτικη άρμάδα *a fine di cavar danari da questi et per haver la prottezione di quelli* = μέ στόχο νά πάρνει χρήματα άπ' αυτούς και νά έχει και τήν προστασία εκείνων (τών Βενετών)»⁷. Ένω δηλ. έξεβίαζε τούς δραπετές ότι θά τούς μαρτυρήσει στους Βενετούς και τούς έπερνε χρήματα, δέν παρέλειπε νά τούς παραδίδει σ' αυτούς για νά έχει τήν προστασία τους. Διπλή δηλ. έχμετάλλευση τών ανθρώπων. Στην περίπτωση αυτή δέν έχομε άπελευθερώσεις επί αντικαταβολή, άλλ' έχμετάλλευση αίχμαλώτων-δραπετών πού περιέρχονταν εκ νέου στην αίχμαλωσία (σκλαβιά) από προδοσίες καθολικού κληρικού.

Ό βικάριος Σίφνου Βαρθολομαϊός Πόλλα έγραψε κατά Μάρτιο του 1655 στην Άγία Προπαγάνδα ότι «στην Κωνσταντινούπολη οι πατέρες καπουτσίνιοι, μέσω του Γάλλου πρεσβευτή, κατάφεραν νά έλευθερώσουν από τά χέρια ενός Τούρκου μία Πολωνίδα καθολικού δόγματος και νά τήν έπιβιβάσουν κρυφά σε μία ταρτάνα για νά μεταβεί στη Δύση. Όταν τό πλοίο έφτασε έδω (στη Σίφνο), ή γυναίκα κρατήθηκε από έναν Έλληνα μέ τό πρόσχημα ότι θά τήν περιέθαλπε εκείνος μέχρι νά τήν άποστείλει στην έλευθερία. Όμως στην πραγματικότητα ή γυναίκα έπεσε σε νέα σκλαβιά, γι' αυτό μου ζήτησε νά γράψω στους καπουτσίνιους Κων/πόλεως νά άποτελειώσουν τό έργο πού είχαν αρχίσει μέσω του πρεσβευτού. Πρόκειται για τόν γαμβρό του κ. Λογοθέτη, ό όποιος και κρατά τή γυναίκα»⁸ χωρίς νά εξηγει γιατί, προφανώς για νά εκθέσει τόν Λογοθέτη και τόν γαμβρό του Νικολό Κωτάκη, λατινικού και αυτού δόγματος.

Έκείνος πού άφησε εποχή για τίς κακίες, συκοφαντίες και κακουργίες του άκόμη ύπῆρξε ό Λατίνος έπίσκοπος Σύρας Guarchi. Στα πολυσέλιδα πρακτικά τής, έναντίον του, διοικητικής εξέτασης πού διέταξε τό Βατικανό, ούτε ένας άνθρωπος δέν βρέθηκε από τόν μεγάλο αριθμό μαρτύρων πού εξετάστηκαν νά εκφράσει μία καλή λέξη και χα-

7. SCPF/SOCC. 276, 298^{RV}, βλ. και Συμεωνίδη, *Τό Άρχιπέλαγος*, σελ. 44.

8. SCPF/SOCC. 187, 444^{RV}.

ρακτηρισμό· μία προσωπικότητα δυσπερίγραπτη και πολύ πιθανόν, ανισόρροπη⁹.

Μία εικόνα του παραδίδεται από τόν ἐγκατεστημένο μόνιμα στή Βενετία Ἀνδριώτη μεγαλέμπορο και πράκτορα τῶν Κυκλαδιτῶν ἐμπόρων στίς συναλλαγές τους μέ οικονομικούς κύκλους τῆς πόλης τῶν Δόγηδων Νικολό Κοντόσταβλο, ὁ ὁποῖος περιγράφει τά παθήματα τοῦ ἀδελφοῦ του Μιχελέτου και τοῦ Πέτρου Ρόζα, μεγαλεμπόρων τῆς Σίφνου, ἀλλά και αὐτοῦ τοῦ ἰδίου πού φυλακίστηκε στή Βενετία ἀπό τίς ραδιουργίες τοῦ Guarchi:

«Σεβασμιώτατοι

Εἶναι βέβαια πολύ γνωστό στίς σεβασμιότητές σας ὅτι ἐγώ και ὁλόκληρη ἡ οἰκογένειά μου στήν Ἄνδρο ὑπάρχουμε πάντοτε ἀφοσιωμένοι καθολικοί και πλήρεις εὐλαβείας πρὸς τήν ἀγία ἀποστολική ἔδρα, ὑποδεχόμενοι φιλόξενα, ὄχι μόνον τοὺς ἱεραποστόλους, ἀλλά και ὅλους τοὺς ἄλλους κληρικούς πού τύχαινε νά μεταβοῦν ἐκεῖ.

Ἄπό μικροῦ ὅμως χρόνου διώκεται ὁλόκληρη ἡ οἰκογένειά μου ἀπό τόν σεβασμιώτατο ἐπίσκοπο Σύρας Γκουάρκι, ὁ ὁποῖος ὄχι μόνο παροτρύνει τοὺς Τούρκους νά μᾶς ἀφαιρέσουν τίς περιουσίες μας ἀκόμη και τήν ἐλευθερία μας, ἀλλά και πρότινος φρόντισε μέ κάθε τρόπο νά μᾶς ἀποστερήσει μερικῶν ἐμπορικῶν πλοίων φορτωμένων μέ ἐμπορεύματα τά ὁποῖα λόγω κακοκαιρίας εἶχον καταφύγει στή Σύρα, ἰσχυριζόμενος ψευδῶς (στοὺς καπεταναίους) μερικῶν πλοίων τῆς ἀρμάδας ὅτι ὅλο τό ἐμπόρευμα ἦταν γιά λογαριασμό τῶν Τούρκων, καθώς και (στοὺς καπεταναίους) κάποιων μπεργαντινιῶν ὅτι περιεῖχαν ἐφόδια τῶν Τούρκων, μέ ἀποτέλεσμα νά τά λεηλατήσουν. Τά ἐμπορεύματα πού ἀνηπάγησαν ἀπό τά πολεμικά πλοῖα, μέ πολλές δυσχέρειες και πολλές δοκιμασίες ἀνεγνωρίσθησαν ἀπό τοὺς ἐκλαμπροτάτους ἀντιπροσώπους ὅτι ἦταν δικά μας και ἐπεστράφησαν· ἐκεῖνα ὅμως πού τά ἐπῆραν μπεργαντινία στάθηκε ἀδύνατον νά τά ξαναπάρουμε.

Δέν ἱκανοποιήθηκε μέ ὅλα αὐτά (ὁ ἐπίσκοπος Γκουάρκι) γι' αὐτό προσπαθεῖ συνεχῶς μέ συκοφαντίες σ' ἐκείνους πού ἔχουν στά χέρια τους τήν πρόσκαιρη δύναμη νά τοὺς στρέφει ἐναντίον τοῦ ἀδελφοῦ μου κ. Μιχελέτου, διαβάλλοντάς τον στοὺς Τούρκους· τό σπουδαιότερο ὅμως πού ἔκανε χωρίς νά φοβηθῆ τό Θεό και χωρίς ἔλεος, εἶναι ὅτι κατεσχεύασε μίαν (ψευδῆ) ἐπιστολήν ἐναντίον μου, τοῦ ἀνωτέρω ἀδελφοῦ μου και τοῦ κ. Πέτρου Ρόζα. Μέ αὐτήν γνωστοποιοῦσε ὅτι ὁ ἀδελφός μου

9. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, Τό Ἀρχιπέλαγος, σελ. 46.

ἐνημέρωνε (δῆθεν) τούς Τούρκους γιά τίς κινήσεις τῆς βενέτικης ἀρμάδας καί κατήγγειλε πῶς, ὄντας ὁ Πέτρος Ρόζας στό Τσιρῖγο ξεσήκωσε τά σχέδια καί τίς δυνάμεις τῆς εἰρημένης ἀρμάδας, καθῶς ἐπίσης πῶς ἐγώ ἔγραφα ἀπό τή Βενετία στόν ἀδελφό μου ἀνάλογες πληροφορίες καί στή συνέχεια τήν ἔστειλε στά χέρια τῶν ἐκλαμπροτάτων Ἐπιτηρητῶν τοῦ Κράτους, οἱ ὁποῖοι μέ συνέλαβαν ἀμέσως καί μέ φυλάκισαν σέ σκοτεινή φυλακή ἐπί 50 ἡμέρες, ἀπό ὅπου ὁ Μεγαλοδύναμος καί ἡ ἀθωότητά μου βοήθησαν νά ἐλευθερωθῶ ἀπό ἐκεῖνη τήν κόλαση.

Ἄντιλαμβάνονται οἱ σεβασμιότητές σας σέ ποιᾶ κατάσταση μέ ἔφερε αὐτός ὁ ἔξοχος κληρικός! Δέν ἀνέφερα ἀμέσως τά ἀνωτέρω στίς σεβασμιότητές σας γιατί δέν μποροῦσα ποτέ νά πιστέψω ὅτι ἦταν δυνατόν νά ὑπάρχει ἄνθρωπος ἄξιος νά κάνει τέτοια μεγάλη ἀδικία, ἂν δέν ἔλεγε ἐδῶ στή Βενετία δημοσίως ὅτι αὐτός ἦταν ὁ δρᾶστης καί ἂν δέν ἐλάμβανα γράμματα ἀπό τόν ἀδελφό μου καί τόν Πέτρο Ρόζα μέ πολλές ἀποδείξεις πού εἶχαν, καθῶς καί ὁ ἴδιος αὐτός ἐπίσκοπος ἄφησε νά ἐννοηθῆ, ἐδῶ στήν Ἀγορά τῆς Βενετίας, ὅτι ἤθελε νά μέ καταστρέφει, γεγονότα πού μέ κάνουν νά πιστέψω ὅτι αὐτός εἶναι (ὁ διώκτης μας)· γι' αὐτό ἔρχομαι μέ τήν παροῦσα νά προσκυνήσω ἐδαφιαίως καί νά παρακαλέσω τίς σεβασμιότητές σας νά δώσουν τίς ἐνδεδειγμένες λύσεις σέ μιᾶ τέτοια μεγάλη ἀναταραχή πού ζητᾶ νά ἐπιφέρει ἐπιδιώκοντας νά ἐπιδώσει δέν γνωρίζω ποιές ἐπιστολές ὅτι ἔχουν γραφεῖ ἀπό τόν ἀδελφό μου, ἕνας Θεός γνωρίζει μέ ποιόν σκοπό, ὅπως ἔχω σίγουρες πληροφορίες γι' αὐτό καί ὁμιλῶ ἔτσι ἀνοιχτά καί πρέπει νά ἐξετάσουν οἱ σεβασμιότητές σας τήν ἐπιστροφή του (τοῦ ἐπισκόπου Σύρας) σ' ἐκεῖνα τά μέρη καί τούς ἐκεῖ πτωχοῦς ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι θά τόν ξαναδοῦν ἄλλη μιᾶ φορά νά ἐπιστρέφει καί θά ἀναγκασθοῦν νά γίνουν σχισματικοί ἂν δέν πειθαρχήσουν στίς μεγάλες τυραννίες του καί, ἂν οἱ σεβασμιότητές σας πιστεύουν ὅτι γράφω ἀπό πάθος, ἄς στείλουν κάποιον νά συγκεντρώσει πληροφορίες ἐπί τόπου καί τότε θά διαπιστώσουν τήν κοινωτική ὑπόληψη καί τό ποιόν τοῦ σεβασμιωτάτου Γκουάρκι.

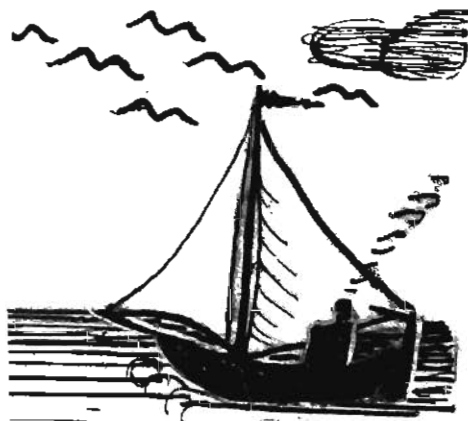
Ἄναφέρω στίς σεβασμιότητές σας ὅτι ὁ ἀδελφός μου κ. Μιχελέττος ἐπιθυμεῖ, ὅπως καί ἐγώ, νά συστήσει στό νησί τῆς Σίφνου ἕνα κληροδότημα κεφαλαίου 100 ρεαλιῶν, ἐκ τοῦ τόκου τῶν ὁποίων εἶναι δυνατόν νά καλύπτονται τά ἔξοδα ἑνός ἱερέως μέ τήν ὑποχρέωση νά κάνει τέσσερις λειτουργίες ἐβδομαδιαίως καί νά διδάσκει τά γράμματα· δέν γνωρίζει ὅμως πῶς νά τοποθετήσῃ ἀσφαλῶς τό κεφάλαιο αὐτό γιά νά μὴν χαθῆ ποτέ. Γι' αὐτό ἀναφέρω στίς σεβασμιότητές σας ἐάν ἐπιθυμοῦν καί ἐγκρίνουν νά τοποθετηθῆ τό ποσόν αὐτό στούς πατέρες τοῦ San Giorgio Maggiore ἐδῶ στή Βενετία πρὸς 10 τοῖς ἑκατόν ἐτησίως, μιᾶ καί ὁ ἀδελφός μου ἔχει τήν πρόθεση νά τό ἀφήσῃ στήν Κοινότητα

τῆς Σίφνου πρὸς 10 τοῖς ἑκατόν, πρᾶγμα πού ἤδη ξεκίνησε· ἀλλὰ ἐπειδὴ νομίζω ὅτι δέν θά εἶναι ἀσφαλῆ σ' ἐκείνη τήν Κοινότητα, πού ἀποτελεῖται ἀπό ἀνθρώπους ἐλληνικοῦ δόγματος, ἐπιθυμῶ νά εὐρίσκεται τό ποσόν αὐτό στή Δύση καί ἐφ' ὅσον οἱ σεβασμιότητές σας θεωροῦν καλύτερα καί γιά μεγαλύτερη ἀσφάλεια νά δεήσει νά δεχθῆ ἡ ἴδια ἡ Ἁγία Προπαγάνδα νά ἀναλάβει τό κεφάλαιο αὐτό γιά νά πληρώνει κάθε χρόνο ἕναν ἐφημέριο, ἐκλεγόμενον ἀπό ἐμᾶς καί νά εἶναι κυρία νά διαχειρίζεται τά πάντα.

Παρακαλώντας σας νά διατάξετε (γρήγορη) ἀπάντηση τήν ὁποία ἀναμένω ἀνυπόμονα, προκειμένου νά γίνουν πραγματικότητα τά ἀνωτέρω. Ταπεινότατα κατασπάζομαι τίς πορφύρες σας. .

Τῶν ὑμετέρων σεβασμιότητων ταπεινός ὑπηρέτης.

Βενετία, 22 Φεβρ. 1662 Νικολός Κοντόσταβλος»¹⁰.

10. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, Ἐπίσκοπος Σύρου καί σύσταση κληροδοτήματος στή Σίφνο, περιόδ. «Κυκλαδικά Θέματα», τόμ. Γ' (1986), τεύχ. 13.

Γ'. ΠΕΙΡΑΤΕΣ-ΚΟΥΡΣΑΡΟΙ «ΘΕΟΦΟΒΟΥΜΕΝΟΙ» ΚΑΙ ΛΑΤΙΝΟΙ ΚΛΗΡΙΚΟΙ ΣΕ ΠΕΙΡΑΤΙΚΑ ΣΚΑΦΗ

Ἡ πειρατεία καί τό κοῦρσος φαίνεται πώς λογιζόνταν κατά τούς παλαιούς χρόνους ὡς ἐπάγγελμα, ἓνα συνηθισμένο ἐπάγγελμα ἀνάμεσα στά ἄλλα. Ἐπικίνδυνο βέβαια καί ὄχι γιά ὅλους, ἀλλ' οἰκονομικά ἀποδοτικό. Παρόλο πού στήν πράξη οἱ μετερχόμενοι αὐτό ἀσχοῦσαν βία, ἐγκληματικές πράξεις, ἀκόμη καί φόνους συνανθρώπων τους, πολλοί ἀπ' αὐτούς, συνήθως τοῦ Λατινικοῦ δόγματος, δέν ἔπαυαν νά ἀσχοῦν τά θρησκευτικά τους καθήκοντα καί νά ἐνισχύουν οἰκονομικά ναούς καί κληρικούς. Ἀναφέρεται ὅτι τρεῖς κουρσάροι μέ ἔδρα τήν Κίμωλο, ὁ capitano Luca Bronza, ἀπό τό Περάστο, ὁ capitano Tippo Fiorin, ἀπό τό Περάστο, ἐπίσης, καί ὁ capitano Anelo Monti, ἀπό τή Νάπολη τῆς Ἰταλίας, ἔγραψαν στίς 28 Φεβρουαρίου 1662, ὡς ἐκπρόσωποι μάλιστα καί ἄλλων Λατίνων τοῦ νησιοῦ, πρὸς τόν βικάριο Σίφνου καί τόν παρεκάλεσαν νά ζητήσει ἀπό τήν Ἁγία Προπαγάνδα τῆς Ρώμης νά τούς στείλει ἱερέα γιά νά ἐκκλησιάζονται καί νά ἀσχοῦν τά θρησκευτικά καθήκοντά τους¹.

Οἱ ἰππότες τῆς Μάλτας, ἐπίσης, μοναχοί-στρατιῶτες, ἀσχοῦσαν πειρατικές δραστηριότητες, καί φοβερὰ ἀνοσιουργήματα σέ βάρος ἀνθρώπων καί μάλιστα ὀρθοδόξων Χριστιανῶν ἐπειδή δέν ἀκολουθοῦσαν τό δικό τους Λατινικό δόγμα. Στά 1638 κατέστρεψαν ἀπό τά θεμέλια τόν μοναδικό οἰκισμό τῆς Κιμώλου μέ ἀποτέλεσμα οἱ Κιμῶλιοι νά περιέλθουν σέ ἄκρα δυστυχία ἐπί πολλά χρόνια². Οἱ κακοποιοί αὐτοί μοναχοί δέν παρέλειπαν νά φροντίζουν μέ πάθος τήν αὔξηση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν Λατίνων ἀκόμη καί μέ ἐχριστιανισμούς δούλων Μωαμεθανῶν, ὅπως θά ἐκθέσουμε κατωτέρω.

Τό Βατικανό, σέ μιά προσπάθεια ἐλέγχου καί διατήρησης τοῦ θρησκευτικοῦ φρονήματος τῶν ναυτῶν πολεμικῶν πλοίων, ἢ καί τῶν πειρατῶν καί κουρσάρων πού ἀκολουθοῦσαν τό Δυτικό δόγμα, εἶχε συστήσει (ἀγνοοῦμε, ἀτυχῶς, τίς λεπτομέρειες) εἰδικό Σῶμα κληρικῶν πού ἀσχοῦσαν ἱερατικά καθήκοντα ἐπί πλοίων. Οἱ κληρικοί αὐτοί, ἰδιαίτερα οἱ ἐπί πειρατικῶν-κουρσάρικων σκαφῶν, ἢ ἔστω οἱ περισσότεροι ἀπ' αὐτούς, ἦταν ἄνθρωποι, ἢ ἐξελίσσονταν σέ ἀνθρώπους τοῦ ἰδίου φυράματος μέ τούς

1. B.J. Slot, *Καθολικαί Ἐκκλησίαι*, σελ. 138-139.

2. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, *Ἡ καταστροφή τῆς Κιμώλου τό 1638 καί οἱ λαφυραγωγήσεις πλοίων τῆς Σίφνου ἀπό τούς ἰππότες τῆς Μάλτας*, ἐφημ. «Κιμωλιακά Νέα», φ. Ἰαν./Φεβρ. 1995. Βλ. καί «Σιφνιακά», 6 (1998), σελ. 57-58, τό ἔγγραφο ὑπ' ἀριθμ. 8.

πειρατές-κουρσάρους³. Υπήρχαν βέβαια και οι εξαιρέσεις, όπως λ.χ. «ὁ κληρικός τοῦ τάγματος τῶν Αὐγουστίνων ὀνόματι Ἰωάννης Μπορέλλι πού βρισκόνταν στήν ὑπηρεσία τοῦ ἐξοχότατου καπετάν γενεράλε (Βενετοῦ ναυάρχου) ὡς ἐξομολόγος καί κατηχητής, ἀληθινά ἄνθρωπος μέ μεγάλη δογματική μόρφωση καί ἄριστος κατηχητής, στό πρόσωπο τοῦ ὁποίου ὁ ἐκλαμπρότατος τρέφει ἐκτίμηση», ἔγραφε στίς 7 Ἰανουαρίου 1660 ὁ ἀρχιεπίσκοπος Νάξου καί Πάρου Βαρθολομαῖος Πόλλα⁴.

Ὅμως, ὁ βικάριος τῆς Ἴου Ἰγνάτιος Ντακουίλα ἔγραφε στίς 25 Ἰουλίου 1685 στό Βατικανό «... ἀπέχω, ὅσο γίνεται ἀπό μερικούς καπελάνους (= ἱερεῖς σέ πλοῖα) οἱ ὁποῖοι, γιά νά λέγεται ἡ ἀλήθεια, δημιουργοῦν συχνά σκάνδαλα στόν κόσμο... συμπεριφέρονται χωρίς σεβασμό στό πρόσωπό μου καί στίς ἐντολές τῆς Ἐκκλησίας μας... καί μέ ἀπειλοῦν μέ ξυλοδαρμό...»⁵.

Στίς 25 Ἰουνίου 1683 οἱ Λατῖνοι κάτοικοι τῆς Νάξου ἔγραψαν στήν Ἁγία Προπαγάνδα ὅτι «μέ τήν ἐγκατάσταση στό νησί τους τοῦ don *Nicolo Gavrano*, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε καπελλάνος σέ κουρσάρικα πλοῖα, ἔχουν ἀναστατωθῆ γιὰτί οἱ Τούρκοι διώκουν ὅσους συνεργάστηκαν μέ κουρσάρους· ἔτσι κατέστρεψαν τό μοναστήρι τῶν καπουτσίνων τῆς Μήλου. Οἱ Τούρκοι κάτοικοι τῆς Νάξου καί οἱ Ἕλληνες ἐχθροί μας θά φροντίσουν νά τό πληροφορήσουν στούς Τούρκους...»⁶.

Γιά τό ἴδιο ζήτημα ἔγραψε καί ὁ Λατῖνος ἐπίσκοπος Μήλου στίς 25 Ἰουνίου 1683:

«... ὁ δόν Νικολό Γαυράνο φθάνοντας στή Νάξο εὗρηκε μέγαρα ἐμπόδια στήν ἀνάληψη τῆς θέσεως τοῦ *decano*... φοβοῦμαι πώς ἂν δέν παραιτηθῆ ἀπό αὐτήν ὑπέρ τοῦ *x. Francesco Coronello*, πού τήν διεκδικεῖ, θά βρεθῆ γιά δεύτερη φορά σέ τούρκικη γαλέρα, ἀπό ὅπου δέν πρόκειται πλέον νά ξαναβγῆ. Μέγας θόρυβος καί ἀντιδράσεις ἀπό ὅλους ἐκεῖ τούς κυρίους Λατίνους πού δέν θέλουν νά τόν βλέπουν, οὔτε νά γίνῃ *decano*» ἐπειδή εἶχε διατελέσει *cappellano* σέ πειρατικά σκάφη⁷. Στήν πρώτη αὐτή θητεία του «ὅταν ἐπῆγε στά πειρατικά πλοῖα γιά νά βοη-

3. Οἱ ἐν λόγω κληρικοί, ἐλέγοντο *cappellani*, ἐνῶ σέ ἔγγραφο τοῦ 1680 χαρακτηρίζονται *religiosi fraserventi*, δηλ. *religiosi* = μοναχοί κληρικοί, *fraserventi* = λέξη σύνθετη μέ *fra* = *frate* = μοναχός, καλόγερος καί *servente* = ὑπηρετής, προσφέρων ὑπηρεσία.

4. Σίμου Μιλτ. Συμειωνίδη, Ἱστορ. Ἐγγραφα Μήλου, σελ. 130-131.

5. Σίμου Μιλτ. Συμειωνίδη, *Περιστατικά τῆς Κοινωνικῆς Ζωῆς στή Μήλο καί ἄλλες Κυκλάδες κατά τά τέλη τοῦ 17ου αἰῶνα, [1670-1700]*, περιοδ. «Μηλιακά», Ἀθήνα, 2009, σελ. 124-128.

6. SCPF/SCR. RIF. NEI CONGR., ARCIPEL., vol. 4, 40^R.

7. Αὐτόθι, 42^R.

θήση πνευματικά και επέστρεψε ἐδῶ, θέλανε οἱ Τοῦρκοι νά τόν συλλάβουν καί ἔγιναν πολλές ἐνέργειες καί καταβολή χρημάτων γιά νά τόν πάρουν ἀπό τά χέρια τους...»⁸. Ἀναφέρεται, ἐπίσης, ὅτι ὁ κουρσάρος Ἅγγελος Μαρία Βιτάλης εἶχε ἐφημέριο τόν Λεονάρδο Καπέλλο⁹.

Οἱ μοναχοὶ καπουτσίνοι, σέ ὅποια νησιά διατηροῦσαν Ἀποστολές (= μικρές μονές), εἶχαν συνεργασίες μέ Δυτικούς πειρατές-κουρσάρους, τελοῦσαν λειτουργίες στά πλεούμενά τους καί, μέσω αὐτῶν, «ἀπειλοῦσαν καί ἔκαναν κάθε ἀντίθετόν τους νά τρέμει, τό δέ χειρότερο ἀνελάμβαναν τή φροντίδα τῶν παλλακίδων πού ἀρκετοί ἀπ' αὐτούς τούς κουρσάρους ἄφηναν στή Σύρα» ἔγραφε στήν, ἀπό 2 Φεβρουαρίου 1667, ἔκθεσή του γιά τό νησί αὐτό ὁ ἀποστολικός ἐπισκέπτης (= ἐπιθεωρητής) Giuseppe di Santa Maria, ἐπίσκοπος Ἱεραπόλεως¹⁰. Πρόσθεσε ἀκόμη πῶς «τόν καιρό πού ἦταν βικάριος ὁ Giacomo Grammatica, οἱ καπουτσίνοι βάπτισαν ἕναν Τοῦρκο σέ κουρσάρικο πλοῖο μέ ἱερέα τόν Leonardo Carrello χωρίς ἄδεια τοῦ βικαρίου καί μέ τίς ἀπειλές τῶν κουρσάρων ἐπῆραν τό ἅγιο μύρο ἀπό τόν καθεδρικό ναό» καί τό μετέφεραν στό πλοῖο γιά τή βάπτισή¹¹.

Ἦταν λοιπόν «θεοφοβούμενοι» καί ἀφοσιωμένοι στό δόγμα τους οἱ πειρατές-κουρσάροι. Πολλοί μάλιστα ἀπ' αὐτούς ἐπεδείκνυαν τήν εὐσεβεία τους μέ οἰκονομικές χορηγίες, ἀνεγέρσεις ἀλταρίων, ἐνισχύσεις πρὸς κληρικούς γιά τήν τέλεση λειτουργιῶν καί μνημοσύνων. Στήν ἐργασία μας «Ἡ Λατινική Ἐκκλησία Μυκόνου», ἐφημ. «Νέα Μύκονος», φ. 429, Νοέμβριος 1983, δημοσιεύονται δωρεές πειρατῶν-κουρσάρων ὑπέρ ἀνεγέρσεως ναοῦ στή Μύκονο. Μεταξύ αὐτῶν ὁ Ἅγγελος Μαρία Βιτάλης, ὁ καπετάν Domenico Τεῖ, ὁ καπετάν Ἰωσήφ Σιγάλας, ὁ καπετάν Λορέντσο τῆς μεγάλης γαλιότας τοῦ Βιτάλη, ὁ Τζιοβάννι Μαρία Κάρντι, ὁ Τζιοβάννι Βιτάλης κ.ἄ.

Κατά τήν εἰκοσαετία 1660-1680 κουρσάροι Σκιαβόνοι καί ἄλλοι, Δυτικοῦ δόγματος, χρησιμοποιοῦσαν τήν Κίμωλο καί τή Σίφνο γιά τίς ἐπιχειρήσεις τους. Τέσσερις ἀπ' αὐτούς, πιθανόν τῆς ἴδιας οἰχογένειας ἀπό τό Περάστο τῆς Δαλματίας, ἔφεραν τό ἐπώνυμο Μπρόντζα· οἱ Λουκάς, Βιντσέντσο, Ζουάνες καί Πιέρος. Οἱ δύο πρῶτοι ἀδέλφια βεβαιωμένα, ὁ δεύτερος δέ, σέ κατάλογο τῶν καθολικῶν κατοίκων Σίφνου ἔτους 1666, ἀναγράφεται ὡς μόνιμος κάτοικος τοῦ νησιοῦ¹².

8. «Σιφνιακά», 13 (2005), σελ. 138.

9. Ν. Κεφαλληνιάδη, *Πειρατεία*, 109 ἐπ.

10. SCPF/SC. ARCIP., 2^b, 407^R.

11. Αὐτόθι.

12. «Σιφνιακά», 1 (1991), σελ. 114-115, ὅπου περί τῶν Bronza.

Πρό τῆς 20ῆς Φεβρουαρίου 1663 ὁ Λουκάς Μπρόντζα ἀπεβίωσε ἀφήνοντας *per testamento* = διά διαθήκης «ἕναν Τούρκο σκλάβο ὑπὲρ τῆς Λατινικῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ» γιὰ τὴν ἐπισκευὴ τῆς. Ὁ σκλάβος πούληθηκε, μέσω τοῦ κ. Μιχελέτου Κοντόσταβλου καὶ εἰσεπράχθησαν 140 ρεάλια, τὰ ὁποῖα ὅμως δὲν ἀξιοποιήθηκαν κατὰ τὴν ἐπιθυμία τοῦ διαθέτη, ἀλλ' ἄρχισαν νὰ ἐξοδεύονται στὶς ἀνάγκες τῶν βικαρίων τοῦ νησιοῦ¹³. Μέχρι νὰ γίνει δυνατὴ ἡ ἐκποίηση τοῦ σκλάβου καὶ ἐπειδὴ ὁ βικάριος ἀδυνατοῦσε νὰ τὸν συντηρεῖ, τὸ ἔργο αὐτὸ ἀνέλαβε, μὲ ἀμοιβὴ βεβαίως, ὁ ὀρθόδοξος οἰκονόμος Γοζαδίνος¹⁴, ἐνῶ τὰ χρήματα τῆς ἀξίας τοῦ σκλάβου (140 ρεάλια) παρεδόθησαν στὸν καθολικό ἐνορίτη Γεώργιο Νταπόλλα, ἀδελφὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Νάξου Βαρθολομαίου, ὅπως ἔγραψε στὶς 28 Ἰανουαρίου 1663 ὁ τελευταῖος¹⁵. Ὅταν τὸ Βατικανὸ μὲ τὴν, ἀπὸ 23 Ἰουνίου 1663, διαταγὴ του ρώτησε τὸν βικάριο Σίφνου τί ἀπέγιναν τὰ χρήματα, ἐκεῖνος ἀπήντησε στὶς 20 Ἀπριλίου 1665 ὅτι εἶχαν ἀπομείνει 80 ρεάλια, χωρὶς νὰ ἐξηγήσει ἂν ἐξοδεύτηκαν τὰ ὑπόλοιπα γιὰ τὴν ἐπισκευὴ τοῦ ναοῦ. Ἀντίθετα σημείωσε ὅτι ἀπὸ τὰ ἐναπομείναντα 80 διεκδικοῦσε «ὁ διὰ διαθήκης κληρονόμος τοῦ ἀποθανόντος οἰκονόμου Γοζαδίνου 20 ρεάλια γιὰ ἔξοδα πέντε μηνῶν τοῦ σκλάβου πού εἶχε κάνει ὁ οἰκονόμος...»¹⁶. Ἐξοδα συντήρησης τοῦ σκλάβου ἐπὶ πεντάμηνο μέχρι νὰ εὔρεθῃ ἀγοραστὴς του. Δὲν παραδίδεται ἂν κατεβλήθησαν. Πάντως σὲ δύο ἀναφορὲς ἀπὸ 6 Ἰουλίου 1669 καὶ 20 Νοεμβρίου 1670 τοῦ καθολικοῦ ἐπισκόπου Μήλου Καμίλλη σημειώνεται ὅτι εἶχαν ἀπομείνει 100 ρεάλια, τὰ ὁποῖα κρατοῦσε ὁ βικάριος Σίφνου Paterio¹⁷. Ἀπ' αὐτόν ὁ ἀδελφός τοῦ Μπρόντζα Vincenzo «ἐπῆρε διὰ τῆς βίας τὰ χρήματα καὶ ἀνεχώρησε ἀπὸ τῆ Σίφνο γιὰ τὴν πατρίδα του Περάστο» ἐπειδὴ ἔβλεπε ὅτι ἡ ἐπισκευὴ τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ δὲν προχωροῦσε¹⁸.

Ἄλλος πειρατής, ὁ Ἰωάννης Μαρία Κάρντι, ἀπὸ τὴν Κορσικὴ, καθιέρωσε (1674) Λατινικὸ βωμὸ στό ναὸ τῆς Παναγίας Χρυσοπηγῆς Σίφνου, τὸν ὁποῖο προικοδότησε μὲ 100 ρεάλια γιὰ τὴ συντήρησή του μὲ τὴν ὑποχρέωση νὰ ἐπενδυθοῦν σὲ ἀριθμὸ ἀκινήτων τοῦ νησιοῦ, ἄγνωστο ὅμως ἂν πραγματοποιήθηκε καὶ αὐτὴ ἡ ἐπένδυση, ἂν καὶ τὸ ποσὸν καταβλήθηκε ἀπὸ τὸν Κάρντι¹⁹. Ὁ ἴδιος πειρατὴς καθιέρωσε στὰ

13. Αὐτόθι.

14. «Σιφνιακά», 13 (2005), σελ. 128.

15. SCPF/SOCG. 275, 241^R.

16. «Σιφνιακά», 13 (2005), σελ. 128 καὶ SCPF/SOCG. 271, 51^R-52^R.

17. SCPF/SC. ARC. 1^A, 815^R καὶ SC. ARC. 2^A, 76^{Rv}.

18. SCPF/SCR. RIF. NEI CONGR., ARCIP. 2^A, 76^{Rv}.

19. «Σιφνιακά», 13 (2005), σελ. 77-79.

Θερμιά ἀλτάριο στό ὄνομα τοῦ προστάτη του Ἁγίου Ἰωάννη Βαπτιστή στόν ὀρθόδοξο ναό τοῦ Τιμίου Σταυροῦ²⁰.

Μετά τή λήξη τοῦ πολέμου μεταξύ Βενετίας καί Τουρκίας τό 1669 οἱ Σκιαβόνοι κουρσάροι χρησιμοποίησαν ὡς ἔδρα τους τή Σίφνο, ἕνας δέ ἀπ' αὐτούς, ὁ Πιέρο Μπρόντζα, ἔγινε πρωτοπαλλήκαρο τοῦ ἐνοικιαστῆ τῶν φόρων τοῦ νησιοῦ Κων. Ἀλιπράντη, ἀνθρώπου ὑπερφίαλου καί τυραννικοῦ. Ὁ τελευταῖος αὐτός ὑπῆρξε ἡ ἀφορμή τέλεσης κακουργηματικῶν πράξεων κατά τό 1675 σκορπίζοντας τόν τρόπο στους κατοίκους. Τά γεγονότα περιέγραψαν βραδύτερα λεπτομερῶς οἱ πρόκριτοι σέ «νομικό» (= ἐπίσημο) ἔγγραφό τους, τό κείμενο τοῦ ὁποῖου ἔχει ὡς ἐξῆς:

«Διά τοῦ παρόντος νομικοῦ γράμματος δηλοποιοῦμεν ἐμεῖς οἱ κάτωθεν γεγραμμένοι προεστοί, γέροντες καί ἐπίτροποι τῆς νήσου Σίφνου πῶς μέ τό νά δανείζη τῶν Τουρκῶν τά χαράτζιά μας ὁ ποτέ Κωνσταντῖνος Ἀλιπράντης ἐρχόμενος νά τά μαζώξη ἀπό ἡμᾶς, ἀνάμεσα εἰς ταῖς τυραννίαις ὅπου ἔπραξεν, μίαν πολλά ἀπάνθρωπον μᾶς ἔκαμε ὅπου ὅλοι, μικροί τε καί μεγάλοι, τήν ἐκλαύσαμεν πικρῶς. Ἐζήτησε νά ἀλοτζάρη (ἰτ. *alloggiare* = φιλοξενῶ) δυναστικῶς εἰς τό ἀρχοντικόν σπίτι τῆς κερά παπαδιάς, χήρας τοῦ ποτέ Τζανῆ Μπαροῦ, θυγατρὸς τοῦ ἀφέντη Μπατῆ Γοζαδίνου, εἰς τό ὅποιον, μέ θέλημα τῶν γονιῶν της, ἐλοτζάριζεν ὁ ἐκλαμπρότατος καί πανιερώτατος δεσπότης μονσινιόρ ντέ Καμίλης ὅταν ἐλάχαινε εἰς τούτην του τήν ἐπαρχίαν. Καί ἐπειδὴ νά ἐφύλαγεν παλαιάν καί κρυφὴν ἔχθραν πρὸς τόν αὐτὸν δεσπότην, ἐβουλήθη νά ἐντροπιάσῃ τήν παπαδιά διὰ νά εὐρεθῆ ἔγγαστρωμένη καί νά ἀπομείνῃ τό ὄνειδος ἀπάνω εἰς τόν ἀρχιερέα. Ἀλλά, ὡσάν ὅπου αὐτὴ ἐστάθηκε πάντα της τιμημένη καί καλὴ χήρα, δέν ἐπλανέθη, οὐδέ ἀπό τά ταξίματα καί δῶρα, οὔτε ἀπό τούς φοβερισμούς τοῦ δυνάστη. Αὐτός δέ διὰ νά ἐκδικήσῃ τήν πονηράν του γνώμην, ἔστειλε ἕναν του πεκουλάτορα νά πάγῃ νά τῆς κόψῃ τήν μύτην της καί τά χεῖλη καί νά τοῦ τά φέρῃ.

Καί τήν ἡμέραν τῆς ἀποκεφαλίσεως τοῦ Προδρόμου στους 1675 ἐμπῆκε ὁ αἵματοχύτης ὀνόματι Πιέρος Μπρόντζας, σκλαβοῦνος, εἰς τό σπίτι τῆς λεγομένης χήρας, ἡ ὁποία εὐρέθη μόνη μέ μίαν της δουλεύτραν καί αἰφνίδια τῆς δίδει μία ματζιά εἰς τήν κεφαλὴν διὰ νά τήν σκοτώσῃ, νά μὴ δυναστῆ νά φύγῃ ἢ νά διαφεντευθῆ καί ἔπειτα εὐγάζει τό μαχαίρι νά τῆς κόψῃ τή μύτη. Τρέχει ἡ λεγομένη της δούλη ἐμπρός στήν μέσην, δέν ἀφίνη τόν μπόγιαν νά τῆς τήν ἐκόψῃ ἀμὴ ὕστερα ἀπό πολύ πόλε-

20. SCPF/SC. ARCIP., vol. 9, 320^v, ὅπου ἔχθηκε τοῦ 1711 τοῦ ἀποστολ. ἐπισκέπτη Smaragdo Rughieri.

μο τῆς ἔδωσε δύο μαχαιριές, μίαν στό μάγουλο δεξιό καί ἄλλη εἰς τόν μέλιγγα καί ἕως τήν σήμερον φαίνονται τά σημάδια. Ἄνεκδιήγητος ἐστάθην ὁ θρῆνος καί ὁ κλαυθμός ὅπου ἐκάμαμεν ὅλοι μας, ἀμή τίς ἐμπόριε νά μιλήσῃ, ποιός κύρης, ποιός ἐδικός, ποιός ἐντόπιος ἐμπόριε νά κατηγορήσῃ τόσο σκληρόν καί ἀνόρπιστον τυράννησιν ἢ νά ἐκδικήσῃ τήν εὐτακτον χήραν. Ἐνας ἐγύρεφεν νά ἐλέγξῃ καί νά μαλλώσῃ τόν ἄνω Πιέρο, ἤγουν ὁ κόνσολος τῶν Φραντζέζων ὀνόματι Παυλῆς Ὁμηρος καί τόσο ἐσκυλιάστῃ ὁ Ἀλιπράντης, ὅστις ἔστειλε τόν ἴδιο Πιέρο καί ἐσκότωσέ τονε μέ ἄγριον καί σκληρόν θάνατον. Περάσσοντας κάμποσος καιρός, ἀποφάσισεν ὁ ἀναθεματισμένος Ἀλιπράντης νά σκοτώσῃ τήν ἄνω λεγομένην παπαδίαν καί ἔστειλε πάλι τόν ἴδιο Πιέρο καί ἄλλους σκλαβούρους διαβολικούς του νά πάρουν τή ζωὴν τῆς καί μανθάνοντάς το ὁ ἀφέντης Φίλιππος Ναδάλες, κόνσολος τῆς Φράντσας, διάδοχος τοῦ εἰρημένου Παυλῆ καί γροικόντας καί ἐμᾶς τῆ συμφορά ὅπου ἔμελε νά γίνῃ, διά νά μὴν χάσῃ τήν ψυχὴν τῆς καί τήν ζωὴν ἀντάμα καί νά ἀπομείνῃ πεντάρφανο τό παιδί τῆς, ἐπρομηθέψαμεν καί ἐστείλαμέν τῆν εἰς τήν Μῆλον καί ἐπαρακαλέσαμεν τόν ἀφέντη δεσπότη νά τῆς δόσῃ ὀλίγον τόπον καί τό σκέπος τῆς ἐκκλησίας νά γλυτώσῃ ἀπό τόν θάνατον, ἐπειδὴ ἡ αἰτία τοῦ διωγμοῦ τῆς ἐστάθῃ ἡ ζηλία καί ἡ ἔχθρα ὅπου ἐπῆρεν ὁ Ἀλιπράντης εἰς τόν μονσινιόρ. Διά τοῦτο καί ἡ πανιερότητά του ἔδωκεν ἕνα σπιτάκι σιμά εἰς τήν ἐκκλησίαν, εἰς τό ὅποῖον κάθεται μέ τόν υἱόν τῆς, ὅπου εἶναι εἴκοσι χρονῶν παληκάρι καί αὐτῆ τρίγυρου σαρανταοκτώ καί ζητοῦσι μέ τήν ἰντράδα ὅπου τῆς ἔρχεται ἀπό τό πράμα τῆς ἀπό τήν Σίφνον καί εἰς τοῦτον τόν καιρόν δέν ἐφάνηκεν μήτε ἀκούστηκεν νά κάμῃ καμμίαν ἀταξίαν ἢ ἐντροπήν τῆς τιμῆς τῆς, ἀλλά ὡς καί τό πρότερον περνᾷ ἄξια καί τιμημένα καί ἄν ἐφαφλάτισε κανεῖς τίποτε διά τόν ἄνωθεν ἀρχιερέα εἶναι τά λόγια ὅπου ἔσπειρεν ὁ διώχθης του Ἀλιπράντης καί ἡ ἄθεος ὑπηρετήσά του. Διά τό ὅποῖον καί διά ταῖς ἄλλαις καί μεγάλαις των ἀσέβειαις ὁ Θεός ἐγγλήγορα ἔκαμε τήν ἐκδίκησιν καί ἐπέθαναν κενόν καί ψυχρόν θάνατον ὁ Ἀλιπράντης καί ἡ γυναῖκα του καί ὁ Πιέρος ἔπεσε στῶν Τουρκῶν τό κάτεργο σκλάβος, ἐμεῖς δέ ἐπράξαμεν καί ἐγνωρίσαμε τόν ἀφέντη δεσπότη διά ἄξιον καί ἐνάρετον ποιμένα ἀπό τόν ὅποῖον ἐλάβαμεν μεγάλες βοήθησες εἰς ταῖς πείραξες τῶν κουρσάρων καί τοὺς ψυχοφελήμους του λόγους καί ἔνθεον ζῆλον ὅλλοι μας ἀναζητοῦμε.

Ταῦτα μαρτυροῦμε εἰς φόβον Θεοῦ ἀπάνω εἰς τό ἱερόν εὐαγγέλιον.
Ἐγράφθη στήν Σίφνο εἰς τάς 18 τοῦ Ἰανουαρίου 1682.

« πρωτοπαπᾶς σίφνου ροῦσος

« παπαποστόλης Γοζαδῖνος

« παπα Ἰωάννης Νταμισήνας

< παπα Ἱερόνυμος Ροῦσος
 < παπα ποστόλις Γοζαδῖνος τοῦ μέγα ταξιάρχῃ
 ἀντώνιος πρακτικός καί ἐπίτροπος.
 πέτρος μοθονέος καί ἐπίτροπος.
 ἀναγνώστης τε παστῆς
 γεώργης μουσελίμης
 ἀναγνώστης ράφος
 ἀπόστολος ζαμπέλης
 νικολός ζαμπέλης
 νικόλαος κουλούρης
 νικόλαος κουζουρῆς
 Ἴω(άννης) ροῦσος
 πέτρος φρουδίτης
 ἀντόνις γεόργῃ Τομάζου
 Φίλιπος ἀπλόδιωρος
 Γεώργιος ἀναγνώστη Τουλάκη Καντζηλιέρης
 Σίφνου ἔγραψα μέ θέλημα τῶν ἄνωθε.

Noi sottoscritti capuccini missionarii Apostolici abitanti nella missione di Milo facciamo fede la presente esser scritta di mano propria del signore Cancelliere di Siffanto e delli primati di detto luogo, pero non vi si deve mettere sospetto alcuno della veriditá di essa, ma per tutto se le puo dar piena fede dato in Milo li 5 aprile 1682. Fra Furleo da Verona capuccino e superiore di cotesta missione Fra Agostino da Pontoise pred. capucc. e missionario Fra Giacomo da Ellonte Regio. pred. capucc. e missionario apostolico»²¹.

21. SCPF/SC. ARCIP. Vol. 3, 186^R-187^V, ἀλλά καί δημοσιευμένο στό περιοδ. «Κυκλαδικά Θέματα», τόμ. Α' (1984), τεῦχος 5.

Δ'. ΕΚΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΙ ΣΚΛΑΒΩΝ ΜΩΑΜΕΘΑΝΩΝ

Πρό δεκαπενταετίας δημοσιεύσαμε εργασία μας με τον τίτλο «Οί έκχριστιανισμοί Μωαμεθανών στις Κυκλάδες αίτιο κατηγορίας στις διαμάχες των Καθολικῶν» στην Έπετηρίδα Έταιρείας Κυκλαδικῶν Μελετῶν, Ἀθήνα 1995, τόμ. ΙΒ', σελ. 183-235. Ἡ ἐν λόγω εργασία ἔχει σχέση μέ τά ἐξεταζόμενα ἐδῶ θέματα γι' αὐτό καί τήν ἀναδημοσιεύουμε ἐπειδή ἔχει ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον. Ἔτσι ἄλλωστε ἱκανοποιούμε καί αἴτημα φίλων πού μᾶς ζητοῦν τή συγκέντρωση τῶν διάσπαρτων σέ διάφορα ἔντυπα ἔργων μας, ἀφοῦ τά «Σιφνιακά» αὐτόν τόν σκοπό ἐξυπηρετοῦν, «τῆς συναγωγῆς τῶν περισσευσάντων κλασμάτων ἵνα μή τι ἀπόλλυται.»

ΟΙ ΕΚΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΙ ΜΩΑΜΕΘΑΝΩΝ ΣΤΙΣ ΚΥΚΛΑΔΕΣ ΑΙΤΙΟ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑΣ ΣΤΙΣ ΔΙΑΜΑΧΕΣ ΤΩΝ ΚΑΘΟΛΙΚΩΝ

Στά Ἀρχεῖα τῆς Sacra Congregazione de Propaganda Fide (Ρώμη), ὑπάρχει, μεταξύ πολλῶν ἄλλων, καί μία σειρά ἐγγράφων πού ἀναφέρονται σέ βαπτίσεις (ἐκχριστιανισμούς) Μωαμεθανῶν στίς Κυκλάδες κατά τά μέσα τοῦ 17ου αἰῶνος^α. Τό φαινόμενο, ὅπως βεβαιώνουν τά ἔγγραφα, δέν ἦταν ἀσυνήθιστο κατά τήν ἐποχή ἐκείνη. Ἐν τούτοις, ἡ ἀλληλογραφία προῆλθε, ὅταν, καθολικοί παράγοντες τῆς Νάξου καί τῆς Μήλου, ἐσχέφθησαν νά τό ἀναγάγουν σέ ζήτημα, προκειμένου νά στοιχειοθετήσουν κατηγορία γιά νά ματαιώσουν τήν προαγωγή σέ ἐπίσκοπο τῆς Λατινικῆς Ἐπισκοπῆς Μήλου τοῦ Ἰωάννη Ἀντωνίου Καμίλλη, βικαρίου μέχρι τότε τοῦ νησιοῦ. Πρόκειται γιά ἄλλο, συνηθισμένο, ἐπίσης, φαινόμενο τῆς ἰδίας ἐποχῆς, κατά τήν ὁποία, οἱ φατριασμοί καί οἱ διαμάχες στίς καθολικές κοινότητες τῶν Κυκλάδων εἶχαν πάρει μορφή ἐπιδημίας καί προετοίμαζαν, ὑποσχάπτοντας τά θεμέλιά τους, τή μεγάλη συρρίκνωση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μελῶν τους πού ἀκολούθησε^β.

α. Ἐπί τοῦ θέματος ἔχουν ἀναφερθεῖ μέ συντομία ὁ Β.Ι. Σλοτ, *Καθολικαί Ἐκκλησίαι Κιμῶλου καί τῶν πέριξ νήσων*, στά «Κιμωλιακά», Ἀθήναι 1974, τόμος Ε', σελ. 80-81 (ἐντεῦθεν ἡ ἀναφορά θά γίνεται Σλοτ, Ἐκκλησίαι) καί ὁ Σίμος Μιλτ. Συμεωνίδης, *Τά Οἰκονομικά τῆς Λατινικῆς Ἐπισκοπῆς Μήλου δύο ἀρχιερατειῶν*, στά «Μηλιακά», Ἀθήνα 1983, τόμος Α', σελ. 93-94 (καί ἐντεῦθεν Συμεωνίδης, Οἰκονομικά).

β. Σημαντικά στοιχεῖα ἀρχεακῶν πηγῶν ἐπί τοῦ θέματος βλ. στοῦ Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, *Τό Ἀρχιεπέλαγος κατά τόν πόλεμο Τουρκίας-Βενετίας (1645-1669) καί οἱ ἀρχιερατικές ἐναλλαγές στίς Ὀρθόδοξες Ἐπισκοπές*, στά «Μηλιακά», Ἀθήνα 1989, τόμος Γ', σελ. 17-136 καί σέ ἀνάτυπο (ἐντεῦθεν Συμεωνίδης, Ἀρχιεπέλαγος). Πρόκειται γιά πρόδρομη ἀνακοίνωση μεγάλης ἐργασίας πού ἐτοιμάζεται.

Οί έκχριστιανισμοί Μωαμεθανών στίς Κυκλάδες, όπου ό αριθμός τους ήταν πάντοτε μικρός ακόμη και στίς περιόδους άμέσου διοικήσεως τών νησιών από Τούρκους στρατιωτικούς και διοικητικούς ύπαλλήλους, δέν ύπῆρξε όμαδικό φαινόμενο, όπως οί έξιλαμισμοί τών Χριστιανών στή Μ. Άσία, Πόντο, Κρήτη κ.ά.^γ ή, πολύ παλαιότερα, οί έκχριστιανισμοί Μουσουλμάνων τουρανικήσ (τουρκόφωνησ) καταγωγής πού χρησιμοποιήθηκαν ως μισθοφόροι στά βυζαντινά και στά λατινικά στρατεύματα τῆσ Άνατολής^δ. Υπῆρξε φαινόμενο μερικῆσ, οικειοθελούσ ή έξαναγκαστικήσ, προσελύσεως στον Χριστιανισμό, τό όποιο, λόγω τῆσ ποικιλομορφιάσ τών περιπτώσεων, έμφανίζει ιδιαίτερο ένδιαφέρον. Καί τοϋτο γιατί, ακόμη και άν στά δημοσιεύόμενα στό Παράρτημα έγγραφα περιέχονται κάποιες ύπερβολές, όπως άπαιτούσε ή περίσταση και ή αίτία συντάξεώς τους, άποκαλύπτει τόν δυναμισμό τών Κυκλαδιτών και έμφανίζει τίς μικρές κοινωνίες τους μέ σφρίγος και μαχητικότητα πού έκπλήσει. Επίσης προσδίδει άλλη διάσταση στή μορφή του κοινωνικού βίου τών νησιωτών, οί όποιοι, παρά τά δεινά, ούτε ήττοπαθείσ, ούτε μοιρολάτρες ύπῆρξαν, όπως προσωπικά πιστεύω, ύστερ' από μελέτη χιλιάδων άνεχδόντων έγγράφων.

Αϋτά τά θέματα θά προσπαθήσω νά προσεγγίσω στηριζόμενος στίς πολύτιμες μαρτυρίες τών έγγράφων πού έκδίδονται στό παράρτημα μέ τά στοιχεία Α'-Ι' (και παραπομπές στους αριθμούς τών στίχων τους), σε άλλες αρχειακές πηγές και στή γνωστή μου βιβλιογραφία. Τά έγγραφα, έξ όσων γνωρίζω, είναι άνέχδοτα, πλην ένός, του ύπό στοιχείον Η', τό όποιο έχω δημοσιεύσει στήν τοπική έφημερίδα «Μῆλος» (φ.φ. 48-52, Νοέμ. 1980 - Μάρτ. 1981), όμως σε ελληνική μετάφραση.

γ. Άπ. Έ. Βακαλοπούλου, *Ίστορία του Νέου Έλληνισμού, Δ'*, Τουρκοκρατία 1669-1812, Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 87-103.

δ. Άλέξη Γ.Κ. Σαββίδη, *Έκχριστιανισμένοι Τουρκόφωνοι Μισθοφόροι στά Βυζαντινά και στά Λατινικά στρατεύματα τῆσ Άνατολής, στά Πρακτικά Ι' Πανελληνίου Ίστορικού Συνεδρίου τῆσ Έλληνικήσ Ίστορικήσ Έταιρείασ*, Θεσσαλονίκη 1989, σελ. 89-97.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο

ΟΙ ΒΑΠΤΙΣΕΙΣ ΜΩΑΜΕΘΑΝΩΝ ΠΡΟΣΧΗΜΑ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑΣ

Α'. 'Ιστορικό τῆς ὑποθέσεως.

Ἡ φθίνουσα πορεία πού ἀκολούθησε ἡ καθολική ἐπισκοπή Μήλου, ὅπως καί οἱ λοιπές καθολικές ἐπισκοπές τῶν Κυκλάδων¹, μετά τήν ἐπιβολή τῆς τουρκοκρατίας (1537 καί ἐξῆς), ἀνακόπηκε ἀπό τή δραστηριότητα πού ἀνέπτυξε στήν ἐπαρχία ὁ διακεκριμένος ἱεράρχης τῆς Ἀντωνίου Σέρρα, ὁ Χῖος (1642-1664)². Ὁ θάνατός του στίς 19 Φεβρουαρίου 1664 ἀπό ἀποπληξία³ καί οἱ οικονομικές ὑποχρεώσεις πού εἶχε ἀναλάβει στήν προσπάθειά του νά ἀνασυντάξει τήν ἐπισκοπή⁴, ἐδημιούργησαν, γιά κάποιον διάστημα, χαώδη κατάσταση καί κινδύνους μεταπτώσεώς της στό παλαιότερο δυσάρεστο καθεστώς⁵. Στίς ἐκκλήσεις τῶν κατοίκων τῆς Μήλου περί διορισμοῦ νέου ἐπισκόπου, ἡ Ρώμη, ἡ ὁποία εἶχε ἐνημερωθεῖ γιά τήν οικονομική κατάσταση τῆς ἐπισκοπῆς καί τόν μικρό ἀριθμό τῶν πιστῶν της, προτίμησε, κατ' ἀρχήν, νά μὴν ἐκλέξει νέον ἐπίσκοπο, ἀλλά νά διορίσει ἕναν ἰκανό βικάριο γιά τή διοίκησή της. Ἐμπιστεύθηκε λοιπόν τή θέση στόν Ἰωάννη Ἀντώνιο Καμίλλη, μέχρι τότε κανόνικο καί ἀρχιερατικό καντσελλάριο Νάξου, γιά τήν προσωπικότητα τοῦ ὁποίου εἶχε ἐξαιρετες πληροφορίες, ἀκόμη καί αἰτήματα γιά τήν ἀνάδειξή του σέ ἐπίσκοπο Ἄνδρου⁶. Ὁ Καμίλλη ἀνέ-

1. Slot, *Ἐκκλησίαι*, σελ. 55 ἐπ. Συμεωνίδη, *Οἰκονομικά*, σελ. 81.

2. Slot, *Ἐκκλησίαι*, σελ. 72. Συμεωνίδη, *Οἰκονομικά*, σελ. 82 ἐπ. Τοῦ ἰδίου, *Ἱστορικά Ἐγγραφα Μήλου (1628-1683) ἀπό τά Ἀρχεῖα τοῦ Βατικανοῦ*, περιοδ. «Μηλιακά», Ἀθήνα 1985, τόμος Β', σελ. 111 ἐπ.

3. Συμεωνίδη, *Οἰκονομικά*, σελ. 90.

4. Συμεωνίδη, *Οἰκονομικά*, σελ. 94.

5. Μετά τόν θάνατο τοῦ ἐπισκόπου Σέρρα, ὁ ἀρχιεπ. Νάξου ἀνέθεσε τήν προσωρινή διοίκηση τῆς ἐπισκοπῆς Μήλου στόν ἐφημέριο Κιμῶλου Giorgio Rossi, ὅμως οἱ καπουταῖνοι τῆς τοπικῆς Ἀποστολῆς ἀνέλαβαν αὐθαίρετα τή διακυβέρνησή της μέ ἀποτέλεσμα νά δημιουργηθοῦν δυσάρεστες προστριβές καί, φυσικά, μείωση τοῦ γοήτρου τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας Μήλου (βλ. Slot, *Ἐκκλησίαι*, 139-140. Συμεωνίδη, *Οἰκονομικά*, σελ. 91).

6. Συμεωνίδη, *Ἀρχιπέλαγος*, σελ. 135-136, ὅπου δύο ἐπιστολές τῶν ἐτῶν 1664 καί 1665 τοῦ ὀρθοδόξου ἀρχιεπ. Ἄνδρου Αὐξεντίου ἐπὶ τοῦ θέματος. Ἀπό τοῦ ἔτους 1663, ὁ Ἄνδριος μεγαλέμπορος στή Βενετία Νικολό Κοντόσταυλος, εἶχε προέλθει σέ ἐνέργειες καί εἶχε λάβει ὑποσχέσεις ἀπό κύκλους τῆς Ρώμης γιά τήν ἀνάδειξη τοῦ Καμίλλη σέ ἐπίσκοπο τῆς γενετειράς του Ἄνδρου (SCPF/SOCG. 272, 97', ὅπου σχετική ἐπιστολή τοῦ Κοντόστ. ἀπό 1 Δεκ. 1663), θέσεως πού ἐχόρηγε ἀπό τοῦ ἔτους 1656, μετά τόν θάνατο τοῦ Domenico Dellagrammatica (βλ. Δ.Ι. Πολέμη, *Ἀπό τήν ἐποχὴ τῆς παρακμῆς τῆς δυτικῆς ἐπισκοπῆς Ἄνδρου, 1591-1648*, περιοδ. «Θησαυρίσματα», Βενετία 1990, τόμος 20ός, σελ. 282).

λαβε καθήκοντα αποστολικού βικαρίου Μήλου μετά τον Άπρίλιο του 1665⁷ και έπιδόθηκε μέ ζήλο στό έργο του, παρά τά τεράστια οικονομικά προβλήματα τής έπισκοπής πού άνέκυφαν εύθύς άμέσως.

Ή δραστηριότητα του Καμίλλη έντυπωσίασε τούς κατοίκους τής έπαρχίας, καθολικούς και όρθοδόξους, οί όποιοι, μέ έπιστολές τους στή Ρώμη, έζήτησαν τήν άνάδειξή του σέ έπίσκοπο⁸. Ή Προπαγάνδα, άφου παρακολούθησε επί μιά τριετία τό έργο του Καμίλλη και συγκέντρωσε πρόσθετες πληροφορίες γιά τήν ποιότητα του άνδρός, προήλθε στήν έκλογή του σέ έπίσκοπο Μήλου και αποστολικό διαχειριστή τής Έκκλησίας Σίφνου⁹. Σχετική εισήγηση είχε κάνει και ό μονσινιόρ Sebastiani fra Giuseppe di Santa Maria, έπίσκοπος Ίεραπόλεως και Άποστολικός Έπισκέπτης στό Αίγαίο, μέ ύπόμνημα τής 10 Φεβρουαρίου 1668. Ό Sebastiani, πού πρόσφατα είχε περαιώσει τό έργο τής Έπισκέψεως των νησιωτικων εκκλησιων και είχε χρησιμοποιήσει τον Καμίλλη ως γραμματέα, είχε τόσο πολύ έντυπωσιασθει άπ' αυτόν, ώστε έγραφε πως «τόν θεωρούσε ως τον καλύτερο άνθρωπο πού υπήρχε σέ όλόκληρο τό Αρχιπέλαγος γιά τήν ένάρετη ζωή του, τή σοφία και φρόνησή του... (... lo stima il miglior soggetto che sia in tutto l'Arcipelago per bontá di vita, dot(t)rina e prudenza...)»¹⁰.

Μέ έγγραφο τής 31 Μαρτίου 1668 ή Προπαγάνδα άνεκοίνωσε στό ποιμνιο τής έπαρχίας και τον Καμίλλη τήν έκλογή του σέ έπίσκοπο Μήλου και αποστολικό διαχειριστή τής Έκκλησίας Σίφνου¹¹, κατά τήν πρόταση Sebastiani¹². Ή γνωστοποίηση τής αποφάσεως ίκανοποίησε τούς πολλούς, εκίνησε όμως και τον φθόνο μερικων, τόσο στή Μήλο, όσο και στή Νάξο, οί όποιοι δραστηριοποιήθηκαν γιά νά ματαιώσουν τήν προαγωγή του. Φαίνεται μάλιστα ότι συνεργάστηκαν προς τούτο άφου και οί δύο, δηλ. και οί τής Μήλου και εκεινοι τής Νάξου διετύπωσαν τήν ίδια κατηγορία, τίς βαπτίσεις Τούρκων άπό τον Καμίλλη, και υπέβαλαν τό ίδιο ακριβώς αίτημα, τήν απομάκρυνσή του άπό τή Μήλο και τοποθέτησή του στήν Άνδρο ή όπου άλλου επιθυμούσε ό ίδιος¹³.

Περί τά μέσα του έτους 1668 και ένω ακόμη εκκρεμούσαν κάποια τυπικά-διαδικαστικά θέματα, προκειμένου νά δοθεϊ άπό τή Ρώμη ή έντολή τελέσεως τής χειροτονίας του, πρώτοι οί Νάξιοι έχθροί του Καμίλλη

7. Συμεωνίδη, Οικονομικά, σελ. 91-92 και Ίστορ. Έγγραφα, σελ. 141.

8. Slot, Έκκλησiai, σελ. 76 και Συμεωνίδη, Οικονομικά, σελ. 113-114.

9. Συμεωνίδη, Οικονομικά, σελ. 93.

10. SCPF/Congreg. Particolari, vol. 21, 81^R-82^R.

11. Συμεωνίδη, Οικονομικά, σελ. 131.

12. SCPF/Congr. Partic., ό.π.

13. Παράρτημα, έγγραφο Ε', 41-43 και Η', 127-130.

ἀπέστειλαν στήν Προπαγάνδα ἐνυπόγραφη καταγγελία ἐναντίον του (una scritta contro di lui)¹⁴. Ποιοί καί πόσοι υπέγραψαν τήν καταγγελία, δέν παραδίδεται. Ἀναφέρονται ὅμως ὡς «canonici»¹⁵, οἱ ὁποῖοι τόν εἶχαν «compatrioto e confratello»¹⁶, δηλαδή κληρικοί συμπατριῶτες καί συνάδελφοί του. Ἐνας ἀπ' αὐτούς πρέπει νά ἦταν ὁ Francesco Compneo, decano Ναξίας¹⁷, τόν ὁποῖον ὀνοματίζει ὁ Καμίλλης στό ἔγγραφο Η' καί, κατά πᾶσαν πιθανότητα, ὁ Francesco Lorendano, ὁ ὁποῖος καί παλαιότερα, κατά τήν ἀνάδειξή του σέ βικάριο Μήλου, τόν εἶχε κατηγορήσει ὡς προσωπικότητα ἀκατάλληλη γιά τή θέση γιατί, κατά τούς ἰσχυρισμούς του, προέρχονταν ἀπό μὴ νόμιμο γάμο¹⁸. Οἱ τελευταῖες αὐτές κατηγορίες εἶχαν καταρρεύσει ἕνα χρόνο πρὶν, ὅταν ὁ Ἀποστολικὸς Ἐπισκέπτης μονσινιὸρ Sebastiani, κατά τή διενέργεια τῆς ἐπισκέψεως Νάξου, διεξήγαγε ἀνακρίσεις καί προῆλθε σέ ἐξέταση, κατ' ἀντιπαράσταση, τῶν Καμίλλη - Λορεντάνο. Τότε προσκομίσθηκε καί ἐπίσημη πιστοποίηση τοῦ ἀρχιεπισκόπου Νάξου σύμφωνα μέ τήν ὁποία οἱ γονεῖς τοῦ Καμίλλη εἶχαν τελέσει νόμιμο γάμο¹⁹.

Κατά τοῦ ἐψηφισμένου ἐπισκόπου Μήλου διευτυπώθησαν τρεῖς κατηγορίες. Ὅτι α) ἐβάπτισε Τούρκους δημοσία, β) παρά τόν ὑπάρχοντα ἀπαγορευτικό νόμο τοῦ τουρκικοῦ κράτους, γ) γεγονός πού προδιέγραφε ἀμέσους κινδύνους καταστροφῆς ἐκκλησιῶν καί ἐξανδραποδισμοῦ κληρικῶν τοῦ καθολικοῦ δόγματος στή Μήλο κατά τήν πρώτη ἀφίξη τοῦ τουρκικοῦ στόλου στήν περιοχή²⁰. Τό ζήτημα ἦταν πολύ σοβαρό καί ὁ Καμίλλης πού, ὡς βικάριος, ἐμφανίζονταν νά ἔχει ἐνεργήσει ἐντελῶς ἐπιπόλαια, χωρὶς νά ἀναλογισθεῖ τίς συνέπειες καί τήν ὑποχρέωση πού εἶχε προασπίσεως τοῦ δόγματος καί τῆς Ἐκκλησίας, ἦταν, φυσικά, καί ἀκατάλληλος γιά ἐπίσκοπος τῆς.

Ἡ καταγγελία περιῆλθε στήν Προπαγάνδα τό φθινόπωρο τοῦ 1668 καί, ἀφοῦ διέταξε τόν κατηγορούμενο νά ἀπέχει παρομοίων ἐνεργειῶν²¹,

14. Ἐγγραφο Ζ', 6-7.

15. Ἐγγραφο Ζ', 35-36.

16. Ἐγγραφο Ζ', 14-17.

17. Ἐγγραφο Η', 75-77. Ὁ Francesco Compneo ὑπῆρξε διεκδικητής καί τοῦ ἀρχιεπισκοπικοῦ θρόνου Παροναξίας. Ἡ ἐκλογή, ἀντ' αὐτοῦ, τοῦ βικαρίου Σίφνου Βαρθολομαίου Πόλλα, ὑπῆρξεν ἀφορμὴ διαχωρισμοῦ τοῦ καθολικοῦ ποιμνίου Παροναξίας σέ δύο στρατόπεδα μέ ἀποτέλεσμα νά διασαλευθεῖ ἡ ἡρεμία ἐπὶ πολλὰ χρόνια καί νά δημιουργηθοῦν ἐπεισόδια ἀχαρακτήριστα (βλ. περισσότερα στοῦ Συμεωνίδη, Ἀρχιπέλαγος, σελ. 46-48).

18. Congr. Partic., ὀ.π.

19. Αὐτόθι.

20. Ἐγγραφο Η', 9-12.

21. Ἐγγραφο Α', 10-12.

μέ τήν, από 6 Ὀκτωβρίου, ἰδίου ἔτους, ἐντολή της ἀνέθεσε στό νέο ἐπίσκοπο Σαντορίνης Φραγκῖσκο Ξανθάκη τή διενέργεια ἀνακρίσεων²². Ὁ Σαντορίνης παρέλαβε τήν ἐντολή ἀπό τόν νούντσιο τῆς Βενετίας, ὅπου εὐρίσκονταν τότε, προετοιμάζοντας τό ταξίδι μεταβάσεως στήν ἔδρα του. Ὅμως, διάφοροι λόγοι τόν ὑπεχρέωσαν νά μακρύνει τήν παραμονή του στή Βενετία καί νά ἀναχωρήσει ἀπ' ἐκεῖ μόλις στίς 14 Φεβρουαρίου 1669, ἐνημερώνοντας, ὅπως ὑποθέτω, τήν Προπαγάνδα. Ὑστερ' ἀπό ἓνα δύσκολο, μέ ἐνδιάμεσες διακοπές, ταξίδι, μέσω Κερκύρας, ἔφθασε, ἐπί τέλους, στή Σίφνο, στίς 8 Ἰουνίου, ὅπου παρέμεινε πλέον τῶν δέκα ἡμερῶν²³. Εἶχε, φαίνεται, σκοπό νά μεταβεῖ ἀπό τή Σίφνο στή Μῆλο προκειμένου νά ἐκτελέσει τή διαταγή τῆς Προπαγάνδας. Τελικά δέν ἐπῆγε, γιατί, ὅπως ἀναφέρει ὁ ἴδιος²⁴, διάφορα ἱερά σκευή πού τοῦ παρέδωσε ὁ νούντσιος στή Βενετία γιά τήν ἐκκλησία τῆς Μήλου, τά ἔστειλε μέ τρίτους στόν Καμίλλη ἀπό τή Σίφνο. Ἐκεῖ πρέπει νά πληροφορήθηκε ὅτι οἱ ἀνακρίσεις εἶχαν ἤδη διεξαχθεῖ ἀπό τόν ἐπίσκοπο Τήνου Maugicio Dogia, ὅπως θά δοῦμε στή συνέχεια. Δέν παρέλειψε ὅμως νά συγκεντρώσει κάποιες πληροφορίες γιά τόν Καμίλλη καί τίς βαπτίσεις Τούρκων καί μάλιστα «ἀπό αὐτόπτες μάρτυρες», ὅπως ἀνέφερε στήν Προπαγάνδα μέ τήν, ἀπό 18 Ἰουνίου 1669, ἐπιστολή του ἐκ Σίφνου²⁵, στήν ὁποία θά ἐπανέλθουμε κατωτέρω.

Ἡ Προπαγάνδα, ὅταν πληροφορήθηκε τήν καθυστέρηση τοῦ ἐπισκόπου Σαντορίνης στή Βενετία ἢ τήν Κέρκυρα, μέ ἄλλη ἐντολή της, ἀπό 2 Μαρτίου 1669, ἀνέθεσε τή διενέργεια τῶν ἀνακρίσεων στόν ἐπίσκοπο Τήνου Maugicio²⁶. Αὐτός παρέλαβε τή διαταγή τίς πρῶτες ἡμέρες τοῦ Ἰουνίου, ὅταν μάλιστα εὐρίσκονταν ἐκεῖ καί ὁ Καμίλλης, ὁ ὁποῖος εἶχε μεταβεῖ στήν Τήνο κατόπιν παλαιότερης, προφανῶς, ὁμοίας, προκειμένου νά δώσει ἐνώπιον τοῦ Maugicio Dogia τήν ὁμολογία πίστεως τοῦ ἐψηφισμένου ἐπισκόπου, κατά τήν τάξη, γιά νά ἀκολουθήσει ἡ χειροτονία του ἀπό ἀρχιερέα πού θά καθόριζε ἡ Ρώμη. Καί ἐνῶ εἶχε περαιωθεῖ αὐτή ἡ διαδικασία καί ἀποσταλεῖ ἀπό τόν Τήνου τό πρωτόκολλο καί ὁ ὄρκος πίστεως τοῦ Καμίλλη μέ εὐκαιρο ταχυδρομεῖο²⁷, ἔφθασε ἀκολούθως ἡ διαταγή τῶν ἀνακρίσεων. Ἔτσι ὁ Καμίλλης, πού εὐρίσκονταν ἀκόμη στήν Τήνο, πρὶν προλάβει νά πιστέφει ὅτι ἡ χειροτονία του ἦταν ζήτημα χρόνου, ὑποχρεώθηκε νά ὑποστεῖ τή δοκιμασία

22. Ἐγγραφο ΣΤ', 14-18.

23. Ἐγγραφο ΣΤ', 2-9.

24. Ἐγγραφο ΣΤ', 10-13.

25. Ἐγγραφο ΣΤ', 17-21.

26. Ἐγγραφο Ζ', 4-9.

27. Ἐγγραφο Ζ', 2-5.

τῶν ἀνακρίσεων. Τό γεγονός, πού ἀποτελοῦσε ἀπειλή ματαιώσεως τῆς προαγωγῆς του, τόν ἔκανε, ὅπως ἦταν φυσικό, νά ἀνησυχῆσει. Γι' αὐτό, ἀφοῦ εἶχε ἤδη πληροφορηθεῖ καί τά ὀνόματα τῶν κατηγορῶν του ἀπό τήν γραπτή καταγγελία τῶν τελευταίων, πού εἶχε διαβιβάσθει στόν ἀνακριτή²⁸, ἀπέστειλε ἀμέσως, ἀπό τήν Τήνο, σύντομη ἐπιστολή στή Ρώμη²⁹ μέ τήν ὁποία ἐξηγοῦσε ὅτι ἐπρόκειτο γιά σκευωρία ἐναντίον του πού εἶχε στόχο τή ματαίωση τῆς ἀναδειξεώς του σέ ἐπίσκοπο καί ἐπέστρεψε στή Μήλο γιά νά ὀργανώσει τήν ἀντεπίθεσή του.

Β'. Τά προηγηθέντα τῶν ἀνακρίσεων.

Ὁ Καμίλλης φαίνεται ὅτι εἶχε πληροφορηθεῖ ἔγκαιρα τίς ἐνέργειες τῶν ἐχθρῶν του καί εἶχε ἀρχίσει νά προετοιμάζεται γιά τήν ἀντιμετώπισή τους πολύ πρὶν ἢ ὑπόθεση φθάσει στό σημεῖο τῶν ἀνακρίσεων. Εἴτε λοιπόν γιατί εἶχε πράγματι ἀρνηθεῖ νά βαπτίσει καί ἄλλους σκλάβους, πού τότε εἶχαν ὀδηγηθεῖ στή Μήλο ἀπό ἱππότες τῆς Μάλτας, εἴτε γιατί ὁ ἴδιος εἶχε ζητήσῃ τή βοήθειά τους, οἱ τελευταῖοι ἀπέστειλαν στήν Προπαγάνδα ἐπιστολή-διαμαρτυρία μέ κατάλληλο, ὑπέρ τοῦ βικαρίου, περιεχόμενο³⁰. Στήν ἐπιστολή οἱ ἱππότες ἔπλεκαν τό ἐγκώμιο τοῦ καμίλλη ὡς *persona che amministra degnamente li sacramenti della chiesa, instruisce perfettamente bene l'integrità della sua vita*³¹ καί ἐξέφραζαν βαθύτατη ἐκπληξη γιά τήν ἀπαγόρευση τελέσεως τῶν βαπτίσεων, ἀφοῦ μ' αὐτές δέν ἐπεχειρεῖτο νεωτερισμός, ἀλλά ἡ συνέχεια μιᾶς παραδόσεως πού παρέλαβαν ἀπό τοὺς προκατόχους τους. Ἄλλωστε, ἐδήλωναν, ὅτι τό μυστήριό ἐτελεῖτο μέ τήν ἀρμόζουσα σεμνότητα καί ἀπόλυτη μυστικότητα. Ἐκεῖνο ὅμως πού τοὺς ἀνησυχοῦσε περισσότερο, ἐξ αἰτίας τῆς ἀπαγορεύσεως τῆς Ρώμης, ἦταν ὁ μέγας κίνδυνος νά ἀποβιώσουν ἀβάπτιστοι οἱ, ἐκούσια προσελθόντες στόν Χριστιανισμό, σκλάβοι, οἱ ὁποῖοι, εὐρισκόμενοι συνεχῶς ἐπὶ τῶν πολεμικῶν πλοίων τους, ἦταν, μαζί μ' αὐτούς, ἐκτεθειμένοι στίς συνέπειες τῶν συνεχῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων³².

28. Ἐγγραφο Ζ', 6-8.

29. Ἐγγραφο Η', 3-5.

30. Βλ. Ἐγγραφο Α'. Τό πρωτότυπο εἶναι γραμμένο στή γαλλική, ὑπάλληλος ὅμως τῆς Γραμματείας τῆς Προπαγάνδας τό ἀπέδωσε στήν ἰταλική γλῶσσα, ὅπως δημοσιεύεται στό παράρτημα. Τό γαλλικό κείμενο ὑπογράφουν τέσσερις ἱππότες τῆς Μάλτας, οἱ Cosme de Castillon Castiluz(;) , Guillaume Bernard d'Avernes, de Temericourt καί Bremond de Themicourt καί φέρει χρονολογία 1669, Μαρτίου 26, ἐκ Μήλου (πού παραλείπεται στό ἰταλικό ἀντίγραφο, ὅπως καί τά ὀνόματα τῶν ἱπποτῶν).

31. Ἐγγραφο Α', 14-17.

32. Ἐγγραφο Α', 4-6, 31-35.

Μέ τήν πρώτη αὐτή ἐνέργεια, ὁ Καμίλλης πληροφοροῦσε τήν Προπαγάνδα, μέσω σημαινόντων τρίτων, ὅτι α) δέν ἐπιχειροῦσε νεωτερισμούς, οὔτε ἔθετε σέ κίνδυνο τόν καθολικισμό στή Μήλο μέ πράξεις συνήθεις καί ἐπαναλαμβανόμενες «ἐκ παραδόσεως», καί β) ἀρνούμενος τήν τέλεση βαπτίσεων, δυσαρεστοῦσε τό Τάγμα τῶν Ἴπποτῶν καί τούς ἀνθρώπους του πού «ἔχυναν τό αἷμά τους καί ἐθυσίαζαν καί αὐτή τή ζωή τους σ' ἐκεῖνες τίς θάλασσες μαχόμενοι τόν ἄσπονδο ἐχθρό τῆς Ἐκκλησίας», τόν Τοῦρκο³³.

Ὁ Καμίλλης ἐγνώριζε πολύ καλά τούς ἐχθρούς του, τόσο αὐτούς τῆς Νάξου, ὅσο καί ἐκείνους τῆς Μήλου. «Δέν μπορεῖ νά εἶναι ἄλλοι», ἔγραφε, «παρά ὅλοι ἐκεῖνοι τῆς σφηκοφωλιάς τῶν συκοφαντῶν (*di quel vespaio de calumniatori*) πού καί ἄλλες φορές ἀκόμη ἐφρόντισαν νά μέ πληγώσουν περιγράφοντας στήν Ἁγία Προπαγάνδα ἀνυπόστατα ψεύδη ἐναντίον μου»³⁴. Στή Μήλο, ἐκτός ἀπό κάποιον Benedetto Nesti, μέ τόν ὁποῖο εἶχε διαφορές γιά ἓνα κτῆμα τῆς ἐκκλησίας³⁵, ἀλλ' ἐπίστευε ὅτι δέν θά ἔφθανε σέ σημεῖο νά μετάσχει σέ σκευωρία ἐναντίον του, οἱ καπουτσίνοι τῆς τοπικῆς Ἀποστολῆς ἦταν ἐκεῖνοι πού τόν ἀντιμάχονταν φανερά καί μάλιστα ὁ Domenico d' Ambiano, superiore Μήλου, ὁ ὁποῖος εὐρίσκονταν τότε μόνος στό νησί, γιατί οἱ (ἀγνώστου ἀριθμοῦ) ἄλλοι ἀπουσίαζαν. Ὁ ἀποστολικός ἐπισκέπτης Sebastiani στό, ἀπό 10 Φεβρουαρίου 1668, ὑπόμνημά του γιά τόν Καμίλλη, ἀναφερόμενος στίς σχέσεις του μέ τούς καπουτσίνους, ἔγραφε ὅτι, ἐνῶ στήν ἀρχή «τόν ἐκτιμοῦσαν καί τόν ἐξυμνοῦσαν, τώρα πλέον δέν τό κάνουν»³⁶, γιατί αὐτός δέν ἀνέχονταν τίς παράτυπες πράξεις καί παράνομες ἐνέργειές τους πού ἐμείωναν τό γόητρο τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας.

Οἱ διαφορές μεταξύ Καμίλλη-καπουτσίνων εἶχαν ἀνακύψει πολύ σύντομα, ἀπό τόν πρῶτο μάλιστα χρόνο τῆς ἀναλήψεως ἀπ' αὐτόν τοῦ βικαριάτου. Ὁπαδός τῆς πιστῆς ἐφαρμογῆς τῆς κανονικῆς τάξεως τῆς Ἐκκλησίας, δέν ἐδίστασε νά γράφει ἀμέσως στή Ρώμη τίς παρατυπίες καί παρανομίες τους καί νά προτείνει τήν καθιέρωση «μερικῶν κανόνων γιά τήν καλύτερη διοίκηση» καί ὁμοίομορφη ἐμφάνιση τῆς Ἐκκλησίας στήν ἐπισκοπική περιφέρεια Μήλου³⁷. Ἡ Προπαγάνδα εὐρῆκε σωστές τίς προτάσεις του καί τίς ἔκανε ἀποδεκτές μέ ἔγγραφό της, μέ τό ὁποῖο ἀπη-

33. Ἐγγραφο Α', 2-4.

34. Ἐγγραφο Η', 130-133.

35. SCPF/Congr. Partic., vol. 31, 81^R-82^R.

36. Αὐτόθι.

37. Συμμεωνίδης, *Οἰκονομικά*, σελ. 124. Πρέπει νά σημειωθεῖ ὅτι οἱ δραστηριότητες τῶν καπουτσίνων ἐμείωναν καί τό εἰσόδημα τοῦ Καμίλλη ἀπό λειτουργίες, ἐλεημοσύνες κ.λπ. ἐνῶ ἐγνώριζαν ὅτι ἀντιμετώπιζε μεγάλα οἰκονομικά προβλήματα τῆς ἐπισκοπῆς.

γόρευσε τήν τέλεση λειτουργιῶν ἐπί πλοίων ἢ λειτουργιῶν καί κατά τὰ δύο ἡμερολόγια, παλαιό καί νέο, κατά τήν ἴδια ἡμέρα, ὅπως ἀδίστακτα ἔκαναν οἱ καπουτσίνοι μέ ἀποτέλεσμα στόν ναό τους νά ἐορτάζουν «π.χ. τήν ἀποκεφάλιση τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστῆ, κατά τό παλαιό, καί μετά νά ἀνεβαίνουν σέ ἓνα πλοῖο καί νά φάλλουν τή γέννηση τῆς Θεοτόκου, κατά τό νέο, ... ὥστε στήν ξηρά οἱ καπουτσίνοι ἀκολουθοῦν τό παλαιό ἡμερολόγιο καί στή θάλασσα τό νέο καί, συχνά, τήν ἴδια ἡμέρα, τόσο τό παλαιό, ὅσο καί τό νέο»³⁸. Μετά τίς ἀπαγορεύσεις τῆς Ρώμης, στίς ὁποῖες ἀδιαφόρησαν οἱ καπουτσίνοι, ἰσχυριζόμενοι ἀλαζονικά ὅτι αὐτοί «εἶναι ἱεραπόστολοι τοῦ Βασιλέα»³⁹ τῆς Γαλλίας καί ὄχι τῆς Προπαγάνδας, ἐκήρυξαν κατά τοῦ Καμίλλη φανερό πόλεμο.

Ἐπίστευε λοιπόν αὐτός ὅτι, οἱ καπουτσίνοι, πού τούς εἶχε ἱκανούς γιά ὄλα⁴⁰, ἦταν οἱ διοργανωτές τῆς ἐναντίον του σκευωρίας. Ἔτσι ἄρχισε ἀμέσως καί μέ σύστημα νά προετοιμάζει τήν υπεράσπιση καί ἀντεπίθεσή του. Μετά τούς ἱππότες, ἐζήτησε καί ἔλαβε, στίς 10 Ἀπριλίου 1669, ἐπίσημη μαρτυρία τριῶν κατοίκων τῆς Μήλου, οἱ ὁποῖοι ἐδήλωσαν ἐνυπόγραφα, ἐνώπιον τοῦ καντζιλιέρη τῆς κοινότητος, ὅτι «καί ὁ ἀποθανών ἐπίσκοπος Σέρρα καί οἱ πατέρες καπουτσίνοι καί ἄλλοι κληρικοί ἐβάπτισαν στή Μῆλο Τούρκους καί μαύρους»⁴¹. Ἰδιαίτερη σημασία ἔχει τό γεγονός ὅτι οἱ μάρτυρες, ἀμέσως μετά τήν ὑπογραφή τους, ἐσημείωσαν ἰδιοχείρως «ὅτι εἶδαν τόν πάντρε Domenico, προϊστάμενο τῶν καπουτσίνων, νά βαπτίζει σκλάβους νέγρους στόν καθεδρικό ναό τῆς Μήλου»⁴², ἐξειδικεύοντας μέ τόν τρόπο αὐτό τή μαρτυρία τους στό πρόσωπο τοῦ Domenico.

Τήν ἴδια ἡμέρα, 10 Ἀπριλίου 1669, ἐνώπιον τοῦ προξένου τῆς Γαλλίας στή Μῆλο, ἄλλοι μάρτυρες, τρεῖς ἔμποροι ἀπό τή Χίο, τοῦ λατινικοῦ δόγματος, ἐβεβαίωσαν, κατόπιν παρακλήσεως τοῦ Καμίλλη, ὅτι ἡ βάπτισμα τέκνων Τούρκων ἀπό τίς μητέρες ἢ συγγενεῖς τους, ἀποτελοῦσε συνηθισμένο φαινόμενο, οἱ δέ γεννήτορες δέν εἶχαν ἀντίρρηση⁴³. Ἀκόμη, στίς 3 Ἰουνίου 1669, ὁ πρόξενος τῆς Γαλλίας Nicolo Zuco, μέ δική του μαρτυρία, ἐβεβαίωσε ὅτι οὐδέποτε συνέτρεξε κίνδυνος ἀπό τίς βαπτίσεις, ἂν δέ συνέβαινε προσεχῶς, ἡ Κοινότητα εἶχε τήν ἱκανό-

38. Συμεωνίδη, *Οἰκονομικά*, σελ. 124.

39. Αὐτόθι.

40. Γράφοντας ὁ Καμίλλης τό 1671, ἐπίσκοπος πλέον τῆς Μήλου, γιά τούς καπουτσίνοους, ἐσημείωνε: «... θά μοῦ κηρύξουν πόλεμο μέχρι θανάτου καί δέν θά ἡσυχάσουν, ἂν δέν πάρουν ἐκδίκηση...», βλ. Συμεωνίδη, *Οἰκονομικά*, σελ. 125.

41. Ἐγγραφο Β', 7-12.

42. Ἐγγραφο Β', 12-19.

43. Ἐγγραφο Γ', 7-13.

τητα νά τόν ἀποτρέψει μέ τήν καταβολή, σέ ἐσχάτη ἀνάγκη, ενός χρηματικοῦ ποσοῦ. Ἐδήλωσε ἀκόμη, ὅτι ἡ μοχθηρία τῶν ἐχθρῶν τοῦ Καμίλλη, εἶχε ἐπινοήσει τόν δῆθεν κίνδυνο, προκειμένου νά διασυρθεῖ τό ὄνομά του καί ματαιωθεῖ ἡ χειροτονία του σέ ἐπίσκοπο⁴⁴.

Παρόμοιες βεβαιώσεις παρεχώρησαν στίς 20 Μαΐου οἱ ὀρθόδοξοι ἀξιωματοῦχοι κληρικοί τῆς Κιμῶλου⁴⁵, καθῶς καί ὁ ἡγούμενος τοῦ ἀγιοταφικοῦ μετοχίου τῆς Μήλου, ὁ ὁποῖος μάλιστα προσέθεσε ὅτι καί στή Συρία καί ἄλλα μέρη ἐγίνονταν βαπτίσεις Μωαμεθανῶν⁴⁶. Ἐντός τοῦ Ἰουνίου, καί μετά τή διενέργεια τῶν ἀνακρίσεων στήν Τήνο καί τήν ἐπιστροφή τοῦ Καμίλλη στή Μήλο, ὁ τελευταῖος ἐπῆρε παρόμοια βεβαίωση καί ἀπό τούς ὀρθόδοξους ἀξιωματούχους κληρικούς τῆς Μήλου⁴⁷, τήν ὁποία ἀπέστειλε ἀμέσως στόν ἀνακριτή. Αὐτός τήν διεβίβασε στή Ρώμη μέ δεύτερη ἀναφορά, τῆς 17 Ἰουλίου, μέ τήν ὁποία ἐπανελάβε τίς ἀπόψεις πού εἶχε διατυπώσει στήν πρώτη (ὑπέρ τοῦ Καμίλλη)⁴⁸.

Ὁ προϊστάμενος τῶν καπουτσίνων τῆς Μήλου Domenico d' Ambiano φαίνεται ὅτι εἶχε πληροφορηθεῖ τίς ἀνωτέρω ἐνέργειες τοῦ Καμίλλη καί, φοβούμενος μήπως αὐτός ἐπιτύχει τήν ἀποδυνάμωση τῶν ἐναντίον του κατηγοριῶν, ἀπεφάσισε νά παρεμβληθεῖ μέ δική του καταγγελία, ὅμοια σέ περιεχόμενο μέ τήν προηγηθεῖσα τῶν Ναξίων. Ἴσως ἀκόμη νά ἐγνώριζε ὅτι οἱ, ὑπέρ τοῦ Καμίλλη, μάρτυρες, ἐβεβαίωναν καί τήν δική του ἐνεργό συμμετοχή στίς βαπτίσεις πού τόν ἐξομοίωναν μέ τόν κατηγορούμενο. Ἔσπευσε λοιπόν μέ ἐπιστολή τῆς 17 Ἰουνίου 1669 πρὸς τόν Γραμματέα τῆς Προπαγάνδας νά κατηγορήσει τόν Καμίλλη γιά βαπτίσεις ἐπτά Μωαμεθανῶν, σκλάβων τῶν ἵπποτῶν, τούς ὁποίους εἶχε κατηχήσει αὐτός στόν Χριστιανισμό, μέ τήν προϋπόθεση ὅτι τό μυστήριο θά ἐτελεῖτο στή Μάλτα, δηλαδή ἐκτός τουρκικοῦ ἐδάφους⁴⁹. Ἡ ἀπερισκεψία τοῦ Καμίλλη, συμπλήρωνε, ἔκανε τούς φρόνιμους καί διακεκριμένους χριστιανούς τῆς Μήλου νά τρέμουν (*fa tremar li più bravi christiani*) ἀπό τόν φόβο τουρκικῶν ἀντιποίνων καί ἐξολοθρευμοῦ *a tutto il Rito Latino*. Καί πότε; Τότε ἀκριβῶς πού τό λατινικό δόγμα εἶχε ἰδιαίτερα προοδεύσει στό νησί μέ τό ἔργο πού εἶχαν ἐπιτελέσει οἱ καπουτσῖνοι τά τελευταῖα χρόνια⁵⁰, ἔργο γιά τό ὁποῖο εἶχε, πρό μερικῶν μηνῶν, ἐνημερώσει τή Ρώμη⁵¹. Θά ἦταν γι'

44. Ἐγγραφο Δ'.

45. Slot, *Ἐκκλησίαι*, σελ. 149-150.

46. Ἐγγραφο Η', 123-126.

47. Ἐγγραφο Θ', 14-19.

48. Ἐγγραφο Θ'.

49. Ἐγγραφο Ε', 19-21.

50. Ἐγγραφο Ε', 35-37.

51. Ἐγγραφο Ε', 2-5.

αυτό χρήσιμο και έπωφελές να απομακρυνθεί από τή Μήλο ό βικάριος και να τοποθετηθεί λ.χ. στην Άνδρο ή όπου άλλου έπιθυμούσε ό ίδιος για να γλυτώσει τή ζωή του και να αποφύγουν τήν καταστροφή ναοί και λατινικό δόγμα⁵².

Γ'. 'Η άπολογία-άντεπίθεση του Καμίλλη

Ό Καμίλλη, μετά τή σύντομη άναφορά πού έστειλε στην Προπαγάνδα από τήν Τήνο επί των έναντίον του κατηγοριών, όταν έπέστρεψε στη Μήλο, άπεφάσισε να ένημερώσει τούς προϊσταμένους του μέ κάθε λεπτομέρεια⁵³. Άνθρωπος πού έγνώριζε άριστα πρόσωπα και πράγματα όλων των νησιών, προήλθε στη σύνταξη μιās έξασέλιδης και πυκνογραμμένης έπιστολής, ή όποία άποτελει, πράγματι, πολύτιμο ιστορικό κείμενο⁵⁴. Μέ αυτήν άνατρέπει μιάν προς μιάν τίσ κατηγορίες μέ θαυμαστή ευστροφία και πλήθος παραδειγμάτων, αλλά και άλλων συγκλονιστικών πληροφοριών. 'Η όλη δομή τής έπιστολής άποδεικνύει τήν έξαιρετική κατάρτιση του άνδρός⁵⁵, τό δέ περιεχόμενο έπιτρέπει τή συναγωγή σημαντικών πληροφοριών για τίσ κοινωνίες, λατινικές και όρθόδοξες, των νησιών.

1. *Περί των κατηγοριών.* Οι κατηγορίες ότι α) έβάπτισε Τούρκους

52. Έγγραφο Ε', 40-46.

53. Έγγραφο Η', 5-9.

54. Στα Άρχεια τής Προπαγάνδας εύρίσκονται θησαυρισμένες έπιστολές του Καμίλλη πού άνέρχονται σε έκατοντάδες, μία έξαιρετικά πυκνή άλληλογραφία, ή όποία καλύπτει περίοδο σαράντα όλοκλήρων χρόνων (1659-1698). Οι έπιστολές αυτές (πού έχω συγκεντρώσει σε μικροφίλμς), καλλιγραφημένες, μέ σωστή σύνταξη - όρθογραφία, άποτελούν σπουδαιότατα κείμενα και πολύτιμο ύλικό για τήν 'Ιστορία όλων σχεδόν των Κυκλάδων και, ιδιαίτερα, τής Νάξου, Μήλου, Κιμώλου και Σίφνου, νησιών στά όποια άνέπτυξε μεγάλη δραστηριότητα ό ιεράρχης αυτός.

55. Ό 'Ιωάννης Άντώνιος Καμίλλη, καταγόμενος από τούς Camilli τής Άνδρου, γεννήθηκε περί τό 1630 στην Πάρο. Έλαβε σημαντικότετη μόρφωση από τούς ιησουίτες τής Νάξου και έτυχε έτησίας μετεκπαιδεύσεως στη Ρώμη (βλ. Slot, Έκκλησίαι, 76 και Συμεωνίδη, Έγγραφα, 141). Έγνώριζε τούς άρχαίους Έλληνες και Λατίνους συγγραφείς, λατινικά, ιταλικά και έλληνικά. Ό άποστολικός έπισκέπτης Sebastiani, πού είχε γνωρίσει τόν Καμίλλη κατά τήν έπίσκεψη πού πραγματοποίησε στά νησιά (1667) και διατηρούσε, έκτοτε, άλληλογραφία μαζί του, έγραψε, πολύ άργότερα, τό 1683, ως έπίσκοπος πλέον Città di Castello: «Δέν μπορώ παρά να τόν παρομοιάσω μέ τόν περίφημο Λέοντα Άλλάτιο» (Συμεωνίδη, Έγγραφα, 143-144), θέλοντας να τονίσει τή μεγάλη μόρφωση και τή διακεκριμένη προσωπικότητα του άνδρός, προς τόν όποιο κατέφευγαν Λατίνι και Έλληνες άρχιερείς «για να τούς έρμηνεύσει συγγραφείς και να άναγνώσει πολλά έλληνικά συγγράμματα». Έγραψε δύο πραγματείες: α) περί σφαλμάτων και παραβάσεων των όρθόδοξων άναφορικά μέ τά άγια μυστήρια και άλλων εκκλησιαστικών θεμάτων, 1683 (Συμεωνίδη, ό.π.) και β) περί τής Λατινικής Έκκλησίας τής Μήλου, στά λατινικά, 1693, «κατά παράκληση του Vincenzo Coronelli, των Βενετών σοφωτάτου κοσμογράφου» (Slot, Έκκλησίαι, 175-188).

δημοσία, β) κατά παράβαση του απαγορευτικού τουρκικού νόμου με συνέπεια γ) να έπαυεται ή καταστροφή εκκλησιών και κληρικών, είναι έξ ολοκλήρου ψευδείς⁵⁶. Έβάπτισε δύο-τρεις Τούρκους, όχι όμως δημοσία, αλλά με άκρα μυστικότητα. Μάρτυρες προς τούτο οί παρευρεθέντες στις βαπτίσεις επίσκοπος Calamina - χωρεπίσκοπος ΚΠόλεως, κατά τό 1665, και επίσκοπος του Bisignano, κατά τό 1667⁵⁷.

Ένώ σέ άλλα νησιά τό μυστήριο τελείται δημοσία, έν μέσω κωδωνοκρουσιών, πυροβολισμών και άλλων θορυβωδών εκδηλώσεων, εκείνος έβάπτισε τούς Τούρκους μέ σεμνοπρέπεια και μυστικότητα. Τό τουρκικό κράτος ούδέποτε απηγόρευσε διά νόμου τίς βαπτίσεις «γιατί ό Μωαμεθανικός νόμος περί τών νήσων του Άρχιπελάγους δέν εφαρμόζεται όπως σέ άλλες περιοχές υποχείμενες στον Τουρκο, όπως ή Χίος, ή Σμύρνη, τό Χαλέπι κ.λπ. Στά μέρη του Άρχιπελάγους διαβιούμε μέ όλη τή Χριστιανική έλευθερία, όπως στις πόλεις τής Χριστιανοσύνης, χωρίς καμμία διαφορά. Δυνάμει άκτιναμέ, δηλ. Βούλας πού έχει παραχωρηθεί από τον Μεγάλο Κύριο σ' αυτά τά νησιά, καμμία άλλη περιοχή τής Τουρκίας δέν απολαμβάνει τόσων προνομίων και απαλλαγών όπως απολαμβάνουμε έμεις στα νησιά μας»⁵⁸. Έτσι, πολλοί Τουρκοί βαπτίζουν οί ίδιοι τά παιδιά τους, γνωρίζουν δέ άλλους όμοθρήσκους τους πού έχουν προσέλθει στό Χριστιανισμό⁵⁹. Τέλος, άν, έξ αίτίας τών βαπτίσεων, υπήρχε κίνδυνος καταστροφής εκκλησιών και κληρικών, τούτο έπρεπε να είχε συμβεί πρό πολλού και να μήν είχαν απομείνει ούτε μία εκκλησία, ούτε ένας κληρικός, καθολικός ή όρθόδοξος.

2. *Περί τής στάσεως τών όρθοδόξων.* Έάν οί κατήγοροι αναφέρονται και σέ καταστροφή τών όρθοδόξων εκκλησιών και κληρικών, τούτο θά συνέβαινε, όχι γιατί αυτός έβάπτισε έλαχίστους Τούρκους, άλλ' έξ αίτίας τών δικών τους πράξεων και τής άδιαφορίας λήψεως μέτρων προφυλάξεως κατά τίς βαπτίσεις τους. "Όχι όμως μόνο γι' αυτές, αλλά και για πολλές άλλες αίτιες και λόγους σοβαρούς. Παραδείγματα:

- Στις πανηγυρικές ημέρες του έτους ανυψώνουν λάβαρα και σημαίες, άλλοι τής Μάλτας, άλλοι τής Βενετίας και άλλοι τής Ισπανίας.

- Συνεισφέρουν έτησίως 20.000 ρεάλια και 50 άνδρες σέ ενίσχυση του βενετσιάνικου στόλου έναντίον τών Τούρκων.

- Αγοράζουν καθημερινά, όχι μόνο τίς σάϊκες, τά βατσέλια, τά υπάρχοντα και έμπορεύματα τών Τούρκων πού μεταφέρονται από τούς

56. Έγγραφο Η', 9-12.

57. Έγγραφο Η', 15-19.

58. Έγγραφο Η', 158-164.

59. Έγγραφο Η', 20-22.

κουρσάρους στη Μήλο, αλλά και αυτούς τούς ίδιους τούς Τούρκους πού τούς ξαναπουλοῦν γιά σκλάβους στὶς χριστιανικὲς γαλέρες.

- Στὴ Μήλο, πού εἶναι τὸ καταφύγιο ὄλων τῶν κουρσάρων, τούς δέχονται στὰ σπίτια τους, φυλάσσουν τὰ πράγματά τους, τούς προμηθεύουν τροφές καὶ δίνουν σέ γάμο ἢ χωρὶς γάμο τὰ κορίτσια τους.

- Κατασκευάζουν πλοῖα καὶ μικρὲς γαλέρες πού τίς ἀρματώνουν γιά τὴν καταπολέμηση τῶν Τούρκων.

- Ἀνεγείρουν συνεχῶς νέες ἐκκλησίες καὶ χορηγοῦν τὴν ἱερά μετάληψη στοὺς Τούρκους πού ἐβάπτισαν οἱ ἴδιοι.

Ἀποκλείεται, λοιπόν, νά εἶναι αὐτός ἡ αἰτία πιθανῆς καταστροφῆς τῶν Ἑλλήνων, ἀφοῦ ἕνας καὶ μόνον ἀπὸ τούς ἀνωτέρω λόγους ἀρκεῖ γιά νά τούς ἐξολοθρεύσουν οἱ Τοῦρκοι, ἂν καὶ ὑπάρχουν καὶ ἄλλες, ἀκόμη πιὸ σοβαρές, αἰτίες⁶⁰.

3. *Περὶ τῆς καταστροφῆς τῶν Λατίνων.* Σέ ποιὲς λατινικὲς ἐκκλησίες καὶ κληρικούς ἀναφέρονται οἱ κατήγοροι; Στὴ Μήλο δὲν ὑπάρχουν παρά μόνο δύο ἐκκλησίες, ἐκεῖνη τῶν καπουτσίνων καὶ ὁ καθεδρικός ναός τῆς ἐπισκοπῆς, καθὼς καὶ δύο κληρικοί, δηλ. ἕνας καπουτσῖνος (προφανῶς ὁ Domenico d' Ambiano) καὶ ὁ ἴδιος ὁ Καμίλλης.

α) Ὁ ναός τῶν καπουτσίνων⁶¹.

Ἐάν πρόκειται νά καταστραφοῦν ἡ ἐκκλησία καὶ οἱ λοιπὲς ἐγκαταστάσεις τῶν καπουτσίνων ἀπὸ τούς Τούρκους, τοῦτο δὲν θά γίνῃ ἐπειδὴ αὐτός ἐβάπτισε ἕναν μωαμεθανό, ἀλλὰ γιά τούς ἐπομένους σοβαροὺς λόγους:

- Γιατί τὸ μοναστήρι τους ἀνοικοδομήθηκε ἀπὸ Μαλτέζους κουρσάρους μέ τὸ αἶμα τῶν Τούρκων, δηλ. μέ τίς σάϊκές τους, τὰ ὑπάρχοντά τους, ἀκόμη καὶ αὐτούς τούς ἴδιους ὅταν, σκλάβοι τῶν Μαλτέζων, ὑποχρεώθηκαν νά πάρουν μέρος στὴν ἀνοικοδόμηση τῶν κτιρίων ὅσοι ἀπ' αὐτούς ἐπέζησαν, εὐρίσκονται τώρα στὴν Τουρκία καὶ ὀδύρονται γιά τὰ βάσανα πού ἐτράβηξαν τότε.

- Γιατί ὄχι μόνον οἱ Τοῦρκοι, ἀλλὰ καὶ οἱ Ἕλληνες τῆς Μήλου ἀπειλοῦν καθημερινά καὶ δὲν περιμένουν παρά τὴν κατάλληλη εὐκαιρία γιά νά καταστρέφουν τὸ θαυμάσιο αὐτὸ οἰκοδόμημα ἢ καλύτερα φρούριο.

- Γιατί οἱ Τοῦρκοι γνωρίζουν πολὺ καλά ὅτι μέσα σ' αὐτὸ τὸ μοναστήρι στρατωνίζονται οἱ κουρσάροι καὶ ἀφίνουν γιά φύλαξη τὰ χρήματά τους.

- Γιατί οἱ καπουτσῖνοι ἢ μᾶλλον ὁ ἕνας καὶ μόνος πού ὑπάρχει τώρα,

60. Ἐγγραφο Η', 27-44.

61. Ἐγγραφο Η', 44-60.

ἄν σκοτωθεῖ ἀπό τούς Τούρκους, δέν θά σκοτωθεῖ γιατί ἐγώ ἐβάπτισα ἕναν ἀπ' αὐτούς, ἀλλά γιατί ὁ ἴδιος ἐβάπτισε περισσοτέρους, ὅπως βεβαιώνουν ἐνυπόγραφα ἔντιμοι πολίτες. Φυσικά, ὁ κίνδυνος νά ἀφανισθοῦν κάποια ἡμέρα οἱ καπουτσίνοι ἀπό τούς Τούρκους, ὑπάρχει⁶². Ὅχι ὅμως ἐξ αἰτίας τῶν βαπτίσεων, ἀλλά γιά πολλά ἄλλα σφάλματα πού δέν περιγράφονται.

β) Ὁ καθεδρικός ναός⁶³.

Ὁ καθεδρικός ναός τῆς ἐπισκοπῆς ἀποκλείεται νά καταστραφεῖ ἀπό Τούρκους. Τοῦτο δέ γιατί, κατά τήν ἀνακατασκευή του χορηγήθηκε *barat*, δηλαδή ἔγγραφο παροχῆς προνομίου τοῦ Σουλτάνου μέ τό ὅποιο, ἐκτός τῆς ἐγκρίσεως ἀνακατασκευῆς, ἀπαγορεύεται σέ ὅλους τούς Τούρκους νά προξενήσουν σ' αὐτόν ζημία γιά κανέναν ἀπολύτως λόγο. Τό *barat*, πού ἐκόστισε 120 σκούδα, φυλάσσεται καλῶς στό Ἄρχεῖο τῆς ἐπισκοπῆς. Ἐκδόθηκε ἐπί τῶν ἡμερῶν τοῦ ἐπισκόπου Σέρρα, ἡ ἐξόφλησή του ὅμως πραγματοποιεῖται ἀπ' αὐτόν (τόν Καμίλλη), πού ἐπί τέσσερα χρόνια ἀναγκάζεται νά πληρώνει τοκογλυφικές ὑποχρεώσεις.

4. Περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐκχριστιανισθέντων⁶⁴. Ἐάν ποτέ ἀποφασίσουν οἱ Τούρκοι νά καταστρέφουν ἐκκλησίες μέ τήν αἰτιολογία ὅτι σ' αὐτές ἔγιναν βαπτίσεις Τούρκων, πρέπει νά θεωρεῖται βέβαιο ὅτι θά καταστραφεῖ καί αὐτή τῆς Μήλου. Δέν ὑπάρχει ὅμως τέτοια πιθανότητα γιατί οἱ βαπτισθέντες εἶναι ἀπειράριθμοι. Ἀπ' αὐτούς, ὅπως ἐνδεικτικά, μποροῦν νά ἀναφερθοῦν:

α) Στή Νάξο. Κάποια κυρία Κατερίνα, θυγατέρα τοῦ Καδῆ, δηλ. Τούρκου δικαστή, πού ἐβαπτίσθηκε ἀπό τόν λατῖνο ἐφημέριο, ἐξομολογεῖται καί μεταλαμβάνει τῶν ἀχράντων μυστηρίων πότε στόν καθεδρικό ναό, πότε στους πατέρες καπουτσίνους καί πότε στους ἰησοῦτες. Μία ἄλλη Τουρκάλα, ἡ Μεριενή τοῦ Σεφέρ, ἐβαπτίσθηκε ἀπό τούς Ἑλληνας, ἐνῶ ἦταν παντρεμένη μέ Τούρκο· μετά παντρεύτηκε μέ ἕναν Ἑλληνα καί στή συνέχεια μέ λατῖνο· τώρα ἀκολουθεῖ τό λατινικό δόγμα. Κυρίως ὅμως ὁ δόν Φραγκῆσχος Κομνηνός, *vicario e decano* τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ, εἶναι

62. Ὁ Καμίλλης ὑπῆρξε προφητικός, γιατί ἡ καταστροφή τοῦ μοναστηριοῦ τῶν καπουτσίνων τῆς Μήλου συντελέσθηκε στίς 28 Ὀκτωβρίου 1682 ἀπό τόν σεργάρη τοῦ τουρκικοῦ στόλου Μεσέρογλου, μέ ἐντολή τοῦ καπουδάν πασᾶ. Παραστατική περιγραφή τοῦ γεγονότος, ἀπό ἀναφορά ἀνωνύμου καπουτσίνου (ἡ ὁποία εὑρίσκεται στή Archives Nationales de France Aff. Étr. B¹, 862) βλέπε στοῦ Κ.Γ. Κωνσταντινίδη, *Ἡ καταστροφή τοῦ μοναστηριοῦ τῶν καπουτσίνων τῆς Μήλου στή 1682*, περιοδ. «*ΗΩΣ*», περίοδος τρίτη, ἔτος 4ον, ἀριθ. 43, Φεβρ. 1961, σελ. 41-46 καί ὀλίγα στοῦ Συμεωνίδη, *Οἰκονομικά*, σελ. 146-147.

63. Ἐγγραφο Η', 60-70.

64. Ἐγγραφο Η', 71-106.

τέκνο Τούρκου μέ πολλούς Τούρκους συγγενείς στην ΚΠόλη, πράγμα πολύ γνωστό σέ όλους, και σ' αὐτούς τούς Τούρκους.

β) Στην Ἄνδρο. Δύο Τούρκοι, ἔγιναν Χριστιανοί. Πρόκειται γιά τούς Antonio Grammatica καί Giovanni Daronte.

γ) Στή Σύρο. Ὅλα τά παιδιά τοῦ Τούρκου Ἀλῆ Δαπόντε, ἐβαπτίσθηκαν ἀπό τούς Λατίνους, ὅπως καί οἱ Τουρκάλες σκλάβες τοῦ κουρσάρου Zorzi Magia πού ἐβαπτίσθηκαν δημοσία μέ ἑορταστικές ἐκδηλώσεις, ὄχι συνηθισμένες καί πολλοί ἄλλοι.

δ) Στή Σίφνο. Ὅλα τά παιδιά τοῦ Ἐβρέμ, πού ἐβάπτισαν οἱ Ἕλληνες, ὅπως καί τά ἀγόρια τοῦ Ναῖπ.

ε) Στή Σαντορίνη. Ἐνας Τούρκος, ὑπηρέτης τῶρα τοῦ κ. Γιάννη Κωτάκη, ἐβαπτίσθηκε ἀπό τούς Ἕλληνες.

στ) Στην Πάρο. Τά παιδιά τοῦ Μουσουλῆ κεχαγιά, ἐβαπτίσθηκαν ἀπό τούς Ἕλληνες, ὅπως καί ἕνας μαῦρος, τέκνο μαύρου κεχαγιά.

ζ) Στή Μύκονο. Ἡ θυγατέρα ἑνός ναῖπη, τῶρα παπαδιά ὀρθοδόξου κληρικοῦ.

η) Στην Ἄγουσσα. Ὅλα τά παιδιά τοῦ Χουσεῖν, ἡ Μεριενή, ὁ Μουσταφᾶ, ὁ Ἀλῆ, ὁ Μεμέτ, ὀρθόδοξοι χριστιανοί.

θ) Στην Κίμωλο. Τά παιδιά τοῦ Χασάν, ὁ Ἀλῆ, ἡ Ραντσία, ἡ Φατιμέ, ἐβαπτίσθηκαν ἀπό τούς Ἕλληνες. Ἐπίσης ἡ Ἀϊσέ, ἡδη Κατερίνα, Τουρκάλα πού τήν ἐβάπτισε ὁ μονσινιόρ Σέρρα, ἐπίσκοπος Μήλου ἀκόμη μία ἄλλη, ὀνομαζόμενη Καντίνα καί μετά Ἄννα, ἐβαπτίσθηκε ἀπό τόν οἰκονόμο καί ἐκηδεύτηκε ἀπό τόν ἴδιο στην ἐκκλησία του.

ι) Στή Μῆλο. Ἐκτός τῶν ἄλλων (προφανῶς ἐκείνων πού δέν διέμειναν στό νησί), ἕνας μαῦρος Ἀλῆ, τῶρα ὀνομάζεται Φραντσέσκος, ἐβαπτίσθηκε ἀπό τόν μονσινιόρ Σέρρα καί ἀκολούθως παντρεύτηκε μέ Ἕλληνίδα καί ἔκανε παιδιά μελαχροινά πού ἐβάπτισαν οἱ Λατῖνοι ἔχουν μεγαλώσει καί πηγαίνουν στό σχολεῖο. Ὅμοίως ἕνας ἄλλος Τούρκος, ὀνόματι Μουσταφᾶ, ἐβαπτίσθηκε ἀπό τούς Ἕλληνες καί λέγεται Μᾶρκος.

Ἐπάρχουν ἀκόμη καί πολλοί ἄλλοι, πού τούς ἐβάπτισαν Λατῖνοι ἢ Ἕλληνες, οἱ ὁποῖοι ζοῦν σήμερα καί τούς γνωρίζουν οἱ Τούρκοι, ἀλλά ποτέ δέν ἐπροξένησαν κακό σέ ἐκκλησίες ἢ κληρικούς, ἐξ αἰτίας τῆς μεταστροφῆς τους στό Χριστιανισμό.

5. Περὶ τῶν προθέσεων τῶν κατηγορῶν⁶⁵. Οἱ κατήγοροι δέν ἐκινήθηκαν ἀπό φόβο μήπως κακοπάθει ὁ ἐφηφισμένος ἐπίσκοπος. Ἀντίθετα, δέν ἠμπόρεσαν νά ἀνεχθοῦν τό γεγονός ὅτι τοῦτος εὐρίσκεται ὑπό τήν προστασία τῆς Ἁγίας Προπαγάνδας. Ἐπειτα, τό μεγαλύτερο κακό πού μπορούσε νά πάθει αὐτός, ἐξ αἰτίας τῶν βαπτίσεων, ἦταν ἡ καταβολή

65. Ἐγγραφο Η', 106-142.

50-60 σκούδων καί οὐδέν πλέον. Ἄν βέβαια ἐγνώριζε ὅτι ὑπῆρχε καί ἡ ἐλαχίστη πιθανότητα νά ὑπάρξει καί ἡ μικρότερη ζημία γιά τήν Ἐκκλησία, οὐδέποτε θά προέρχονταν στίς βαπτίσεις. Ἄλλωστε, οἱ τόσον ἔμπειροι ἐπίσκοποι τῆς Calamina καί τοῦ Bisignano, πού παρέστησαν στίς βαπτίσεις, θά τόν ἐμπόδιζαν, ἐάν πράγματι συνέτρεχε κίνδυνος, νά προχωρήσει σ' αὐτές. Οἱ Τοῦρκοι οὐδέποτε ἔβλαψαν τήν Ἐκκλησία γιά παρόμοιες πράξεις, οὔτε καί στή Συρία, ὅπου οἱ ὀρθόδοξοι Ἕλληνες πολὺ συχνά βαπτίζουν Μωαμεθανούς.

Εἶναι λοιπόν φανερό ὅτι στόχος τῶν κατηγορῶν ἦταν, ὄχι μόνον ὁ ἀποκλεισμός του ἀπό τήν ἐπισκοπή, ἀλλά καί αὐτή ἡ ἀπομάκρυνσή του ἀπό τό βικαριάτο. Γι' αὐτό δέν μπορεῖ νά εἶναι ἄλλοι παρά ὄλοι ἐκεῖνοι τῆς σφηκοφωληᾶς τῶν διαβολέων, οἱ ὁποῖοι καί ἄλλες φορές εἶχαν ἐπιχειρήσει νά τόν συκοφαντήσουν, ἀνεπιτυχῶς, στήν Προπαγάνδα.

6. *Περί τῶν αἰτίων τελέσεως τῶν βαπτίσεων*⁶⁶. Δέκα λόγοι τόν ὀδήγησαν στή λήψη τῆς ἀποφάσεως νά βαπτίζει Μωαμεθανούς:

α) Ἡ δόξα τοῦ Κυρίου καί ἡ ἀφοσίωση στόν συνάνθρωπο πού μέ τόση ἐπιθυμία ζητᾶ νά βαπτισθεῖ, σέ σημεῖο πού μιά ἄρνηση νά ἰσοδυναμεῖ μέ μεγάλο ἔγκλημα.

β) Τό παράδειγμα τοῦ ἐπισκόπου Μήλου μονσινιόρ Σέρρα, τῶν πατέρων καπουτσίνων καί λοιπῶν ἱερωμένων πού ἐβάπτισαν δημοσία πολλούς Τοῦρκους σκλάβους καί ἐλευθέρους.

γ) Τό παράδειγμα τῶν Ἑλλήνων, πού κάνουν τό ἴδιο.

δ) Τό παράδειγμα τῶν ἄλλων νησιῶν ὅπου ὑπάρχουν πολλοί ἐχριστιανισθέντες Τοῦρκοι.

ε) Ἡ ἀρχαία συνήθεια καί πρακτική σέ ὄλο τό Ἀρχιεπάγος.

στ) Ἡ βεβαιότητα ὅτι δέν πρόκειται νά προέλθει ποτέ ζημία στήν Ἐκκλησία ἢ τούς κληρικούς.

ζ) Ἐάν δέν ἐβάπτιζε αὐτός, οἱ Ἕλληνες ἦταν πάντοτε ἔτοιμοι νά βαπτίσουν ἐκεῖνοι.

η) Ἐάν δέν ἐβάπτιζε ἐκινδύνευε νά περιπέσει στή δυσμένεια τοῦ Καπετάν Γενεράλε καί ἄλλων ἀξιωματικῶν τοῦ βενετσιάνικου στόλου ἢ τῶν Ἱπποτῶν τῆς Μάλτας ἀπό τούς ὁποίους παρακλήθηκε ἢ καί διατάχθηκε νά τό κάνει.

θ) Ἡ ἐκτίμηση ὅτι πρόθεση τῆς Ἀγίας Προπαγάνδας καί τῶν λειτουργῶν της εἶναι ἡ θυσία καί αὐτῆς τῆς ζωῆς χάριν διαδόσεως τῆς πίστεως καί

ι) Γιατί ὁ μωαμεθανικός νόμος δέν ἔχει ἐφαρμογή στό Ἀρχιεπάγος, ὅπως σέ ἄλλες περιοχές.

66. Ἐγγραφο Η', 142-167.

Ἐάν, ὕστερ' ἀπό ὅλα αὐτά, θεωρηθεῖ ὅτι ἔκανε σφάλμα, ἔθετε τόν ἑαυτό του στή δικαία κρίση τῆς Ἁγίας Προπαγάνδας.

Δ'. Τό πόρισμα τῶν ἀνακρίσεων.

Ὁ ἀνακριτής ἐπίσκοπος Τήνου Mauricio Dogia, ἀφοῦ προῆλθε σέ ἐξέταση τοῦ Καμίλλη, ἀπηύθυνε στήν Προπαγάνδα τήν, ἀπό 19 Ἰουνίου 1669, ἀναφορά του⁶⁷, στήν ὁποία ἐπεσύναψε καί τίς ἐνουπόγραφες - ἐπίσημες μαρτυρίες πού τοῦ ἀπέστειλε αὐτός, ὅταν ἐπέστρεψε, ἀπό τήν Τήνο, στή Μῆλο. Πρακτικό τῶν ἀνακρίσεων δέν εὑρίσκεται στόν οἰκεῖο φάκελλο, εἶναι δέ πιθανόν νά μὴν καταρτίσθηκε. Στήν ἀναφορά ἐκτίθενται λεπτομερῶς καί μέ σαφήνεια οἱ ἀπόψεις τοῦ Dogia πού, φυσικά, ἀποτελοῦν καί τό πόρισμα ἐπί τῆς ὑποθέσεως. Τοῦτο ἦταν ὑπέρ τοῦ κατηγορουμένου γιατί, κατά τόν Τήνου:

α) Ἡ βάπτισις Μωαμεθανῶν σέ ὀλόκληρο τό Ἀρχιπέλαγος ἦταν φαινόμενο συνηθισμένο. Ὅλοι οἱ κληρικοί, Λατῖνοι καί Ὁρθόδοξοι, προέρχονταν σέ βαπτίσεις χωρίς φόβο καί προφυλάξεις, οὐδέποτε δέ αὐτές ὑπῆρξαν αἰτία ὀλέθρου κληρικῶν καί ἐκκλησιῶν. Τά πληρώματα τοῦ τουρκικοῦ στόλου, πού κατέπλεε κάθε τόσο στά νησιά, ἐγνώριζαν τούς τέως ὁμοθρήσκους τους πού εἶχαν προσχωρήσει στό Χριστιανισμό καί ἔρχονταν σέ ἐπαφή μαζί τους χωρίς νά δημιουργηθεῖ ποτέ ζήτημα⁶⁸.

β) Οἱ κληρικοί τῆς Νάξου, πού ὑπέγραψαν τήν καταγγελία κατά τοῦ Καμίλλη, ἐγνώριζαν ἄριστα ὅτι στό νησί τους ὑπῆρχαν πολλοί, ἄνδρες, γυναῖκες καί παιδιά, Τοῦρκοι πού εἶχαν βαπτισθεῖ καί ἤδη ἐζοῦσαν ὡς ὑποδειγματικοί χριστιανοί. Κάποιοι μάλιστα ἀπ' αὐτούς προέρχονταν ἀπό διακεκριμένες τουρκικές οἰκογένειες, ὅπως ἡ θυγατέρα τοῦ «καδῆ» πού εἶχε πλέον τό ὄνομα Κατερίνα. Παρ' ὅλο τοῦτο καταστροφή ἐκκλησιῶν καί κληρικῶν δέν ὑπῆρξε⁶⁹.

γ) Τό πλέον σημαντικό, ἓνας ἀπό τούς κανόνικους-κατηγόρους, ἦταν, ὅπως ἐγνώριζαν οἱ πάντες καί αὐτός ὁ ἴδιος, ἀπόγονος Τούρκων, τέκνο ἢ ἀνιψιός τους! Ἦταν δυνατόν νά ἀγνοεῖ ὅτι τοῦτο δέν ἐπέσυρε καταστροφή; Συνεπῶς, ἢ, κατά Καμίλλη, κατηγορία καί ἡ προβαλλομένη ἀνησυχία γιά ἐπερχόμενη καταστροφή ἀπό τούς Τούρκους, προέρχονταν ἀπό ἀνθρώπους ἀνειλικρινεῖς καί ἀποτελοῦσαν πράξεις φαρισαϊσμοῦ πού ὑπέκρυπταν τό μῖσος καί τόν φθόνο τους⁷⁰.

δ) Οἱ καπουτσίνοι μάλιστα, ὅπουδῆποτε καί ἂν εὑρίσκονταν, ἄλλο

67. Ἐγγραφο Ζ'.

68. Ἐγγραφο Ζ', 17-23.

69. Ἐγγραφο Ζ', 25-35.

70. Ἐγγραφο Ζ', 35-44.

δέν ἔκαναν παρά νά βαπτίζουν Τούρκους καί μαύρους ἀποβλέποντας στήν ἀριθμητική αὔξηση τῶν πιστῶν τοῦ καθολικοῦ δόγματος. Ἐβάπτιζαν καί ἐξακολουθοῦσαν νά βαπτίζουν στή Σῦρο χωρίς φόβο καί ιδιαίτερες προφυλάξεις. Στήν Τήνο τό ἴδιο, ὅπου ὅλες τίς σκλάβες-ἐρωμένες πού διατηροῦσε ἐκεῖ ὁ πειρατής Ζώρξης Μαρία, τίς ἐβάπτισαν στό καθολικό δόγμα⁷¹. Ἐπίσης καί οἱ Ἕλληνες στή Μήλο, Τήνο, Κίμωλο, Πάρο, Ἄνδρο, Μύκονο καί ὅλα τά ἄλλα νησιά⁷². Ἀκόμη καί ὁ ἀποθανῶν ἐπίσκοπος Μήλου Ἀντώνιος Σέρρα ἐβάπτισε, ὅμως τότε δέν εὑρέθηκε κανείς νά ἀνησυχήσει. Μόνο τώρα, πού ὁ πτωχός δόν Καμίλλης ἐτοιμάζονταν γιά τό ἐπισκοπικό ἀξίωμα, εὑρέθηκαν οἱ δῆθεν ὑπέρμαχοι τῶν συμφερόντων τοῦ δόγματος καί τῆς Ἐκκλησίας⁷³.

ε) Συμπέρασμα: οἱ κατήγοροι τοῦ ἐψηφισμένου ἐπισκόπου δέν προῆλθαν στήν καταγγελία ἀπό ζήλο καί καλή προαίρεση, «ἀλλά ἀπό φθόνο καί πάθος ἀπροσμέτρητο» λόγω τῆς ἐκλογῆς του στόν ἀνώτερο βαθμό, στόν ὁποῖο αὐτός δικαίως καταξιώθηκε, ἀφοῦ καί προτερήματα διέθετε καί ἀγιότητα βίου. Ἦταν γι' αὐτό ἀνάγκη, κατέληγε ἡ ἀναφορά, νά μήν ἀνησυχῶν οἱ κακοί-διῶκτες τοῦ Καμίλλη καί «νά εὐθυγραμμίσουν τίς ἐπιθυμίες καί τό θάρρος τους πρός τό θέλημα τοῦ Κυρίου, ὁ Ὅποιος φωτίζει ἀξιοθαύμαστα τούς ἐκλέκτορες τῆς Προπαγάνδας νά ἐπιλέγουν ὡς ἐπισκόπους πρόσωπα χρήσιμα στήν Ἐκκλησία Του» καί νά μήν ἀπασχολοῦν τή Ρώμη μέ παρόμοια θέματα, ἀλλά καί αὐτόν πού, σοβαρά ἀσθενής καί κληνῆρης μέ ποδάγρα, ἀναγκάσθηκε νά ἐπιδοθεῖ σέ ἔρευνες καί ἀνακρίσεις⁷⁴.

Ὅταν ὁ Καμίλλης ἀπέστειλε στόν ἐπίσκοπο Τήνου καί τήν πιστοποίηση τῶν ὀρθοδόξων ἀξιωματούχων κληρικῶν τῆς Μήλου (τοῦ οἰκονόμου, πρωτοπαπᾶ, πρωτοσυγκέλλου) καί προκρίτων τοῦ νησιοῦ⁷⁵, ὁ Dogia διεβίβασε καί αὐτήν στήν Προπαγάνδα μέ ἄλλην, ἀπό 17 Ἰουλίου 1669, ἐπιστολή του⁷⁶, στήν ὁποία ἐσημείωσε ὅτι, ἐν τῷ μεταξύ, εἶχε συγκεντρώσει καί ἄλλες πληροφορίες ἐπί τοῦ θέματος τῶν βαπτίσεων ἀπό ὑπεύθυνα καί ἐντελῶς ἀξιόπιστα πρόσωπα, οἱ ὁποῖες ἐπιβεβαίωναν τίς θέσεις πού εἶχε ἀναπτύξει στήν πρώτη ἀναφορά του⁷⁷. Σύμφωνα μ' αὐτές οἱ βαπτίσεις Μωαμεθανῶν συνεχίζονταν ἀδιαλείπτως ἀπό Ἕλληνες ἢ Λατίνους κληρικούς καί καπουτσίνους, γεγονός πού φανέρωνε ὅτι οἱ ἐχθροί τοῦ Καμίλλη εἶχαν ὡς μοναδικό τους στόχο τή

71. Ἐγγραφο Ζ', 43-51.

72. Ἐγγραφο Ζ', 51-54.

73. Ἐγγραφο Ζ', 54-58.

74. Ἐγγραφο Ζ', 59-64.

75. Ἐγγραφο Θ', 14-19.

76. Ἐγγραφο Θ'.

77. Ἐγγραφο Θ', 6-11.

ματαίωση τῆς προαγωγῆς του σέ ἐπίσκοπο. Κατά συνέπεια ἡ Προπαγάνδα, χωρίς ἐνδοιασμούς καί διστακτικότητα, ἔπρεπε νά προχωρήσει στή χειροτονία τοῦ, ἄνευ λόγου, κατηγορουμένου.

Οἱ ἐνδιάμεσες ἀρνητικές τοποθετήσεις.

Παρ' ὅλο πού ὁ ἐπίσκοπος Σαντορίνης Φραγκῖσκος δέν ἠμπόρεσε νά διεξαγάγει τίς ἀνακρίσεις γιά τούς λόγους πού ἤδη ἀναφέραμε, δέν παρέλειψε, ἀπό καθῆκον πρὸς τὴν Προπαγάνδα, νά προέλθει σέ κάποιες ἔρευνες, ὕστερ' ἀπὸ δεκαήμερη παραμονή στή Σίφνο (8-18 Ἰουνίου 1669) καί νά τὴν ἐνημερώσει σχετικῶς⁷⁸. Σύμφωνα μέ τίς πληροφορίες πού συγκέντρωσε, χωρίς νά μεταβεῖ στή Μῆλο, πλὴν «ἀπὸ αὐτόπτες μάρτυρες», οἱ βαπτίσεις πού ἐτέλεσε ὁ Καμίλλης πραγματοποιήθηκαν στίς 2 Μαρτίου 1667 καί ἀποτελοῦσαν πράξη πού θά ἐπέφερε τὸν ὄλεθρο στήν ἐκκλησία Μήλου καί τούς πιστοὺς της⁷⁹. Τοῦτο δέ γιατί οἱ Τοῦρκοι θά τὴ θεωροῦσαν πράξη προσβολῆς τῆς θρησκείας τους καί ἀντικειμένην στοὺς τουρκικοὺς νόμους⁸⁰. Ἦταν, κατά συνέπειαν, ἀναπότρεπτη ἡ καταστροφή, λαμβανομένου μάλιστα ὑπόψη τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ τουρκικὴ ἀρμάδα ἤθελε ἀπὸ καιρὸ νά πλήξει τὴ Μῆλο καί ἐπιζητοῦσε τὴν κατάλληλη εὐκαιρία. Τοῦτο δέν εἶχε συμβεῖ μέχρι τότε γιατί τὴν ἐμπόδισαν τὰ πολεμικὰ πλοῖα τῆς Βενετίας καί τῶν πειρατῶν.

Ποιοὶ ἦταν «οἱ αὐτόπτες μάρτυρες» πού ἔδωσαν τίς πληροφορίες στὸν ἐπίσκοπο Σαντορίνης, δέν παραδίδεται. Φαίνεται ὅμως ὅτι ἡ Προπαγάνδα δέν τίς ἐθεώρησε σοβαρὲς καί ὑπεύθυνες.

Ἐπίσης, ἡ αὐτόκλητη ἀρνητικὴ παρέμβαση τοῦ καπουτσίνου τῆς Μήλου Domenico d' Ambiano, θεωρήθηκε ἀνεπιχειρήσιμη γιατί αὐτὸς ἰσχυρίσθηκε ὅτι α) «ἐπὶ εἴκοσι χρόνια πού ὑπηρετοῦσε στήν Τουρκία, κανεὶς δέν εἶχε διανοηθεῖ» νά βαπτίσει Μωαμεθανούς, β) οὔτε καί αὐτὸς «ὁ ἀποθανὼν ἐπίσκοπος Σέρρα» τῆς Μήλου, γ) οἱ δέ «σχισματικοὶ Ἕλληνες, μεγάλοι ἐχθροὶ» τοῦ λατινικοῦ δόγματος «εἶχαν πολλές φορές ἀπειλήσει πῶς, ὅταν ἐπέστρεφαν οἱ Τοῦρκοι, θά κατέδιδαν τὸν βικάριο ὅτι ἔχει βαπτίσει πολλοὺς» Μωαμεθανούς⁸¹, πράγμα πού θά ἦταν δυνατὸν νά γίνεи πιστευτὸ ἂν δέν ἐβάπτιζαν καί αὐτοί. Οἱ ἐπίσημες ὅμως πιστοποιήσεις πολλῶν τρίτων καί αὐτοῦ τοῦ ἀνακριτοῦ, ἀπέδειξαν τούς ἰσχυρισμούς αὐτοὺς ἀναληθεῖς.

78. Ἐγγραφο ΣΤ'.

79. Ἐγγραφο ΣΤ', 19-21.

80. Ἐγγραφο ΣΤ', 22-32.

81. Ἐγγραφο Ε'.

Ε'. Ἡ συλλογιστική τῆς Προπαγάνδας καί ἡ ἀπόφαση.

Μετά τήν περιέλευση στήν Προπαγάνδα τοῦ ἀνακριτικοῦ καί λοιποῦ ὕλικου τῆς ὑποθέσεως, ἡ Γραμματεία τῆς προῆλθε στήν κατάρτιση εἰδικοῦ σημειώματος⁸² γιά τή σύντομη, πλήν σφαιρική, ἐνημέρωση τῶν καρδινάλιων τοῦ Συμβουλίου προκειμένου νά μορφώσουν γνώμη ἐπ' αὐτῆς καί νά πάρουν ἀπόφαση. Στό σημείωμα περιλαμβάνονταν, κατάλληλα διατυπωμένα, καί διευκρινιστικά στοιχεῖα-ἀπόψεις τοῦ Γραμματέως, πού ἐμφανίζον ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον:

α) Στήν παράγραφο πού ἐκτίθενται οἱ γνώμες τοῦ Καμίλλη. Σημειώνεται, μεταξύ ἄλλων, ὅτι αὐτός θεωροῦσε, «διατηρώντας κάποιαν ἐπιφύλαξη, ὅτι οἱ ἐναντίον του κατηγορίες ἐξυφάνθησαν ἀπό τούς καπουτσίνους, *come é stato realmente*» (= ὅπως εἶναι ἡ ἀλήθεια)⁸³, προστέθηκε ἀπό τόν συντάκτη τοῦ σημειώματος. Ἐγνώριζε δηλαδή ἡ Γραμματεία τῆς Προπαγάνδας ὅτι ἡ κατηγορία κατά τοῦ Καμίλλη εἶχε ὑποκινητές τούς καπουτσίνους τῆς Μήλου.

β) Στή διατύπωση τῆς γνώμης τοῦ Γραμματέως. Ἀναφέρεται ὅτι ὁ Καμίλλη, φοβούμενος μήπως ἡ Προπαγάνδα «καθυστερήσει τήν πλήρωση τοῦ ἐπισκοπικοῦ θρόνου τῆς Μήλου, γιά τόν ὁποῖο προορίζεται», προῆλθε στή σύνταξη μακροσκελοῦς ἐπιστολῆς-ἐπιθέσεως κατά πάντων, μέ τήν ὁποία «ἐπιδιώκει, κατά τή συνήθεια τῶν Ἑλλήνων, νά ἀποδείξει ὅτι δέν ἔχει κάνει σφάλμα»⁸⁴ βαπτίζοντας Μωαμεθανούς.

Ἡ ἔκφραση «κατά τή συνήθεια τῶν Ἑλλήνων» ἔχει, ὅπως πιστεύω, μεγάλη σημασία γιατί, προβαλλομένη ὡς παροιμιώδης, ἐμπεριέχει τόν δυναμισμό καί τό ἀγωνιστικό πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων νά ἐμμένουν στίς θέσεις τους καί νά προασπίζονται τά δικάιά τους. Αὐτές τίς θέσεις, καί συγκεκριμένα τίς ὀρθόδοξες θέσεις τῶν Ἑλλήνων, τίς ἐγνώριζε πολύ καλά ἡ Προπαγάνδα γιατί ἀποτελοῦσαν τό ἀδιάσειστο ἐμπόδιο στίς προσηλυτιστικές ἐπιδιώξεις τῆς στίς ἑλληνικές περιοχές. Ἐνοχλημένος ὁ Γραμματεῦς τῆς Προπαγάνδας ἀπό τό ὕφος τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Καμίλλη, ἠθέλησε νά τόν χαρακτηρίσει, μειωτικά βέβαια, ὡς κινούμενον ἑλληνότροπα, μολονότι Λατῖνος· ὡς ἄτομο πού εἶχε ἐπηρεασθεῖ ἔντονα ἀπό τό κοινωνικό περιβάλλον μέσα στό ὁποῖο διαβιοῦσε, τό ἑλληνορθόδοξο, πού ὑπερτεροῦσε καί ἀσκοῦσε ἐπίδραση σαρωτική στόν κυκλαδικό χῶρο, τόν προαιώνιο χῶρό του.

γ) Στό συμπέρασμα, ὅπου ἀναφέρεται ὅτι οἱ κατηγορίες κατά τοῦ ἐψηφισμένου ἐπισκόπου Μήλου, ἐνῶ ὑπέκρυπταν τό ζωντανό ἐνδιαφέρον

82. Ἐγγραφο Ι'.

83. Ἐγγραφο Ι', 48-51.

84. Ἐγγραφο Ι', 61-64.

τῶν κατηγορῶν ὑπέρ τοῦ δόγματος καί τῆς Ἐκκλησίας, ἦταν ἀβάσιμες καί ἀντικρούονταν ἀπό πιστοποιήσεις ὑπευθύνων λαϊκῶν καί κληρικῶν. Ὁ «κατηγορούμενος», προστίθεται, ἐτέλεσε βαπτίσεις, ἀλλά μέ σεμνοπρέπεια καί μυστικότητα, ἐνῶ οἱ «κατήγοροι», οἱ καπουτσῖνοι, δέν ἐπῆραν μέτρα προφυλάξεως καί μή δημοσιοποιήσεως τοῦ μυστηρίου. Συνεπῶς, κατηγορούμενος καί κατήγοροι, ὑπέπεσαν στό ἴδιο «σφάλμα», ἂν ἐπρόκειτο περί σφάλματος, καί μάλιστα οἱ δεῦτεροι ἐντελῶς ἀπερίσχεπτα⁸⁵.

Η ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ

Ἡ ἀπόφαση τοῦ Συμβουλίου τῶν καρδινάλιων δέν εἶναι γνωστή ὡς κείμενο, τοῦλάχιστον σ' ἐμένα. Ἦταν ὅμως ὑπέρ τοῦ Καμίλλη, ὅπως προκύπτει ἀπό τό γεγονός ὅτι, μετά τόν Ἀπρίλιο τοῦ 1670, ὁ, μέχρι πρό τιος, «κατηγορούμενος», ἀναφέρεται ὡς *moderno vescovo di Milano*⁸⁶, πού σημαίνει ὅτι ἡ χειροτονία του εἶχε ἤδη συντελεσθεῖ. Ἔτσι, οἱ φατριαστικές ἐνέργειες τῶν ἐχθρῶν του, ἐκτός ἀπό τήν πολύμηνη ἀναστάτωση πού τοῦ προκάλεσαν, ἀλλά καί τή μείωση τοῦ γοήτρου τῆς Ἐκκλησίας, τῆς ὁποίας ὅλοι ἦταν ὀπαδοί, δέν ἐστάθηκαν, τελικά, ἱκανές νά ἐπιτύχουν τήν ἀπομάκρυνσή του ἀπό τή Μῆλο ἢ νά ματαιώσουν τήν προαγωγή του σέ ἐπίσκοπο. Τό θέμα εἶχε κλείσει γιά τή Ρώμη. Ὅχι ὅμως καί γιά τόν Καθολικισμό στίς Κυκλάδες, ὅπου τό ζήτημα εἶχε καταγραφεῖ ἀνεξίτηλα σέ βάρος του. Ἄλλωστε οἱ διαφορές καί οἱ διαμάχες μεταξύ Καμίλλη καί καπουτσίνων συνεχίσθηκαν ἀμείωτες.

85. Ἐγγραφο Ι', 70-80.

86. Συμεωνίδη, *Οἰκονομικά*, σελ. 94.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο

ΑΝΑΛΥΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΙ ΘΕΜΑΤΩΝ

1. 'Η *antica prattica*.

Κατά τίς μαρτυρίες τῶν ἐγγράφων πού δημοσιεύονται στό παράρτημα, ἡ βάπτιση Μωαμεθανῶν στίς Κυκλάδες δέν ἀποτελοῦσε φαινόμενο τῶν μέσων τοῦ 17ου αἰῶνος μόνον, ἀλλά συνήθεια ἢ πρακτική παλαιότητα «κάθε καιροῦ» (*antica prattica di ogni tempo*)¹ καί μάλιστα *tanto triviale e comune* (τετριμμένη καί κοινή)². Οἱ ὀρθόδοξοι ἱερεῖς τῆς Κιμῶλου στήν, ἀπό 20 Μαΐου 1669, πιστοποίησάν τους ὑπέρ τοῦ Καμίλλη, ἐδήλωναν «ὅπως, ὄχι μόνον πριχοῦ τόν μπόλεμον ... ὄντας ἀκόμη καί Τοῦρκοι ἀφεντάδες καί κριτάδες εἰς τόν τόπον ἀπάνω ... μά καί εἰς τόν καιρόν τουτουνοῦ τοῦ πολέμου ἐβάπτισαν πολλοί ἀπό ἡμᾶς τούς Ρωμαίους ἱερεῖς παιδιά Τούρκων»³. Δηλαδή καί πολύ πρό τῆς ἐνάρξεως (1645) τοῦ πολέμου Τουρκίας-Βενετίας, ὅταν ἀκόμη ὑπῆρχαν στά νησιά Τοῦρκοι διοικητές καί δικαστές, «μέ ἐλευθερίαν ἐβαπτίζαμεν τούς Τούρκους»⁴, συμπλήρωναν οἱ Κιμῶλιοι ἱερεῖς. Ἐπίσης, στό ἔγγραφο τῶν ἱπποτῶν τῆς Μάλτας, ἀναφέρεται ὅτι αὐτοί δέν ἔκαναν τίποτε ἄλλο, ἀπό τό νά συνεχίζουν ἕνα ἔργο πού παρέλαβαν ἀπό τούς προκατόχους τους, πιθανόν δέ καί αὐτοί ἀπό τούς δικούς τους.

2. Οἱ βαπτιζόμενοι Μωαμεθανοί.

Ὡς βαπτιζόμενοι ἀναφέρονται Τοῦρκοι, *mogri* = μαύροι⁵ καί *negri* = νέγροι⁶, συνήθως σκλάβοι τῶν ἱπποτῶν τῆς Μάλτας ἢ ἄλλων δυτικῶν πειρατῶν, ἀλλά καί ἐλεύθεροι Τοῦρκοι καί τέκνα Τούρκων⁷. Τόσον οἱ σκλάβοι, ὅσο καί οἱ λοιποὶ Μωαμεθανοί, φέρεται ὅτι προσέρχονταν στόν Χριστιανισμό οἰκειοθελῶς. Οἱ πρῶτοι, εὐρισκόμενοι ἐπί μακρὰ διαστήματα ἐπί τῶν δυτικῶν πολεμικῶν πλοίων, «μέ τήν πάροδο τοῦ χρόνου ἐζοῦσαν τά μυστήρια τῆς Ἀγίας Πίστεως καί, τελικά, ἐξέφραζαν τήν ἐπιθυμία νά γίνουν Χριστιανοί»⁸, ἔγραφαν οἱ ἱππότες τῆς Μάλτας στήν Προ-

1. Ἐγγραφο Α', 20-21.

2. Ἐγγραφο Ζ', 18-19.

3. Slot, *Ἐκκλησίαι*, σελ. 149.

4. Slot, *Ἐκκλησίαι*, σελ. 150.

5. Ἐγγραφο Α', 4-5, Β', 8-9.

6. Ἐγγραφο Β', 13-14.

7. Ἐγγραφο Γ', 8-9.

8. Ἐγγραφο Α', 4-6.

παγάνδα, θέλοντας, προφανώς, νά δείξουν ότι ή προσέλευση τῶν σκλάβων στό καθολικό δόγμα δέν ἦταν προϊόν βίας ἢ τρόπος ἀποφυγῆς τῶν δεινῶν τῆς σκλαβιάς, ἄν καί οἱ δυστυχεῖς ἐκεῖνοι ἄνθρωποι εὐρίσκονταν στά πλοῖα ἄλλοι 4, ἄλλοι 8 καί ἄλλοι 12 χρόνια δέσμοι⁹.

Περισσότερο πιστευτοί γίνονται οἱ ὀρθόδοξοι ἱερεῖς τῆς Κιμῶλου πού ἔγραφαν «εἴμαστε πάντα ἔτοιμοι νά βαπτίζωμεν ὅσους Τούρκους θεληματικῶς ζητήσωσιν ἅγιον βάπτισμα, ἔστοντας (τοῦτο) καί νά εἶναι τό πλέον θεάρεστον ἔργον, ὅπου λογιάζομεν νά ἡμποροῦμεν νά κάμνωμεν σύρνοντας εἰς τό φῶς τῆς πίστεως καί ὀρθοδοξίας τές ψυχές ὅπου στέκουσι νά χαθοῦν»¹⁰. Στούς «θεληματικῶς» προσερχομένους στόν Χριστιανισμό περιλαμβάνονται καί τά παιδιὰ μέ γεννήτορες Τούρκους, οἱ μητέρες τῶν ὁποίων «ἡ κάποιος χριστιανός συγγενής τους», τά ἐβάπτιζαν, ἐν γνώσει τοῦ γεννήτορος, πού ὅμως προσεποιεῖτο ὅτι ἀγνοοῦσε τό γεγονός προκειμένου νά ἱκανοποιήσει τήν ἐπιθυμία τῆς (χριστιανῆς προφανῶς) μητέρας¹¹. Ἐπρόκειτο δηλαδή γιά παιδιὰ, τά ὁποῖα, ἐπειδή θά μεγάλωναν στίς μικρές χριστιανικές κοινωνίες τῶν νησιῶν, μέσα στίς ὁποῖες ἔπρεπε νά ἐπιβιώσουν, ἐφρόντιζαν νά γίνουν χριστιανοί. Στήν κατηγορία αὐτή πρέπει νά κατατάξουμε, κατά τούς ἰσχυρισμούς τοῦ Καμίλλη, τόν don Francesco Comneno, decano τότε τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ Νάξου, ἀφοῦ αὐτός ἦταν figlio d'un Turco καί ὄχι ἐκχριστιανισθέντος Τούρκου¹². Ἀντίθετα, τέκνα Τούρκων, μέ χριστιανές μητέρες πού δέν τά ἐβάπτισαν, ὑπέφεραν πολλά δεινά στή ζωή τους¹³, μολοντί νόμιμα κατά τόν ἱερό νόμο τῶν Μωαμεθανῶν.

Τέλος, ἰδιαίτερη σημασία ἔχουν οἱ μαρτυρίες γιά τόν ἐκχριστιανισμό τέκνων ἀξιωματούχων Μωαμεθανῶν, ὅπως κεχαγιάδων¹⁴, ναΐπηδων¹⁵ καί καδήδων¹⁶, μολοντί δέν παραδίδεται ἄν πρόκειται περί τέκνων μέ ἀμφοτέρους τούς γονεῖς Μωαμεθανούς.

9. Ἐγγραφο Α', 30-31.

10. Slot, Ἐκκλησίαι, σελ. 149-150.

11. Ἐγγραφο Γ', 8-15.

12. Ἐγγραφο Η', 75-84.

13. Ἄντ. Φλ. Κατσουροῦ, *Οἱ Τούρκοι τῆς Νάξου*, στήν Ἐπετηρίδα Ἐταιρ. Κυκλ. Μελετῶν, ἐν Ἀθήναις 1973, τόμος Θ' (1971-1973), σελ. 152 ἐπ., ὅπου ἀναφέρεται ἡ περίπτωση τοῦ «μεγαλειοτάτου ἀφέντη» Μεϊμέτη τζελεπῆ, τέκνου τοῦ Ἰουσοῦφ κεχαγιᾶ καί τῆς ὀρθόδοξης χήρας Μαγδαληνῆς Μοσκοῦ, ἡ ὁποία ἦταν πάντοτε ἀνήσυχη γιά τόν γιό της γιατί ἐκινδύνευε ἡ ζωή του κάθε φορά πού ἔφθαναν στό νησί χριστιανοί κουρσάροι (σελ. 154), προφανῶς γιατί ὁ Μεϊμέτης τζελεπῆς δέν εἶχε γίνει χριστιανός.

14. Ἐγγραφο Η', 91-93.

15. Ἐγγραφο Η', 89-90, 93-94.

16. Ἐγγραφο Η', 71-73.

3. Τό βάπτισμα καί οί πανηγυρισμοί.

Τοῦ μυστηρίου τῆς βαπτίσεως προηγείτο στάδιο κατηχήσεως τῶν ἀλλοθρήσκων στόν Χριστιανισμό ἀπό κληρικούς τῶν νησιῶν, καθολικούς καί ὀρθοδόξους, ἀνάλογα μέ τό δόγμα πού θά ἀκολουθοῦσαν οἱ προοριζόμενοι γιά βάπτισι¹⁷. «Μέ τάξιν καί παρρησίαν τῆς Ἐκκλησίας μας, κατά τήν συνήθειαν», ἀναφέρεται χαρακτηριστικά στήν ἐπιστολή τῶν ὀρθοδόξων κληρικῶν Κιμῶλου¹⁸. Οἱ ἱππότες τῆς Μάλτας, πού εἶχαν τακτικό ἀγκυροβολιό τους τό λιμάνι τῆς Μήλου, ἀνέθεταν τήν κατήχηση στους καθολικούς ἐφημερίους καί τούς καπουτσίνους τῆς ἐκεῖ Ἀποστολῆς.

Μετά τήν κατήχηση ἀκολουθοῦσε ἡ βάπτισι, εἴτε στά Κυκλαδονήσια (κατονομάζονται ἡ Μῆλος, ἡ Νάξος, ἡ Πάρος, ἡ Ἄνδρος, ἡ Σῦρος, ἡ Σίφνος, ἡ Σαντορίνη, ἡ Κίμωλος, ἡ Μύκονος, ἡ Τῆνος, ἀλλά καί tutte l'altre isole del'Arcipelago)¹⁹, εἴτε στή Μάλτα²⁰, ἐκείνων βέβαια πού θά ἀκολουθοῦσαν τό λατινικό δόγμα.

Μεγάλη ἐντύπωση προκαλεῖ τό γεγονός ὅτι, στίς τελετές βαπτίσεων Μωαμεθανῶν στίς Κυκλάδες, περιλαμβάνονταν, συνήθως, καί πανηγυρισμοί «μέ κωδωνοκρουσίες, τρομπέτες, πυροβολισμούς καί ἄλλες θορυβώδεις ἐκδηλώσεις», ἐνῶ σέ πολλά νησιά, οἱ νεοφώτιστοι «ἔφεραν λευκά ἐνδύματα»²¹. Στόν δημόσιο καί πανηγυρικό αὐτόν χαρακτήρα τῶν βαπτίσεων θά μπορούσε νά διακρίνει κανεῖς τόν συμβολισμό τῆς κατανικήσεως τοῦ ἀλλοθρήσκου κυριάρχου καί νά διαπιστώσει τόν δυναμισμό τῶν ὑποδούλων Κυκλαδιτῶν, ὅπως καί τήν, μέχρι προκλήσεως, τόλμη τους, ἀφοῦ ἐμφανίζονται νά μήν ὑπολογίζου καν τήν ὑπαρξη τοῦ τουρκικοῦ κράτους²². Ἄλλωστε καί στά πανηγύρια τῶν Ἀγίων καί τίς ἄλλες ἐορταστικές ἐκδηλώσεις, ὕψωναν λάβαρα καί σημαῖες τῆς Μάλτας, τῆς Βενετίας, τῆς Ἰσπανίας καί ἄλλων Χριστιανικῶν κρατῶν²³. Τά φαινόμενα αὐτά, τά ὅποια φανερώνουν ἀνθρώπους πού δέν εἶχαν ὑποταχθεῖ στό μοιραῖο καί τή δυστυχία τους, προσεπιμαρτυροῦν ὅτι οἱ κάτοικοι τῶν Κυκλάδων καί, ἰδιαίτερα, οἱ ὀρθόδοξοι Ἕλληνες, δέν ἀποτελοῦσαν «μίαν ἀπολιτική, θρησκευτική κοινότητα ἰσοδούλων» πού φυτο-

17. Ἐγγραφα Α', 14-16 καί Ε', 20-22.

18. Slot, Ἐκκλησίαι, σελ. 149.

19. Ἐγγραφα Ζ', 51-54 καί Η', 71-100.

20. Ἐγγραφο Ε', 21-22.

21. Ἐγγραφο Η', 13-16.

22. Slot, Ἐκκλησίαι, σελ. 149, ὅπου ἡ ἐπιστολή τῶν ὀρθοδόξων κληρικῶν τῆς Κιμῶλου, ἀπό 20.5.1669, στήν ὁποία ἀναφέρεται ὅτι ἐβάπτιζαν «χωρίς νά ἔχωμεν καμμίαν ἀντίρρησην καί φόβον τῶν Ἀγαρηνῶν... ἐλπίζοντας πῶς δέν θέλομεν ἰδεῖ πλέον τό ἄνομον γένος ἐκείνων νά μᾶς ὀρίζη...».

23. Ἐγγραφο Η', 31-33.

ζωούσε μέσα στά φοβερά δεινά τῆς τουρκοκρατίας²⁴, «ἀλλά διαφοροποιημένη πολιτική κοινωνία μέ θεσμική συγκρότηση... καί ἰδεολογία... πού δέν περιορίστηκε στους θρήνους γιά τήν "Αλωση»²⁵.

Ἔτσι, ἡ ἐξήγηση τοῦ φαινομένου τῶν βαπτίσεων Μωαμεθανῶν κατά τήν τουρκοκρατία πρέπει, κατά τή γνώμη μου, νά ἀναζητηθεῖ μέσα στά εὐρύτερα πλαίσια τῆς ἀνωτέρω τοποθετήσεως. Τό παράτολμο, ὅπως φαίνεται, τῶν βαπτίσεων, ὄχι βέβαια ἀπό τούς ἱππότες τῆς Μάλτας καί τούς ἄλλους δυτικοῦ δόγματος πειρατές καί κουρσάρους, ὅσο ἀπ' αὐτούς πού κατοικοῦσαν μόνιμα στά νησιά καί, ἰδιαίτερα, τούς ὀρθοδόξους Ἕλληνες, καθῶς καί οἱ πληθωρικές δραστηριότητες τῶν τελευταίων, ὅπως περιγράφονται ἀπό τόν Καμίλλη στό ἔγγραφο Η', 33-41 (βλ. καί §Γ, 2), δέν φανερώνουν ἀνθρώπους μέ ἠττοπάθεια καί ἐκμηδενισμένο ἠθικό, ἀλλ' ἄτομα μέ μεγάλες ἱκανότητες, θάρρος καί ἐπίγνωση τῶν ἐπιχειρουμένων καί τῶν συνεπειῶν τους. Τό παράτολμο τῶν βαπτίσεων δέν ἐστηρίζονταν βέβαια στήν παρουσία Βενετῶν-πειρατῶν κατά τήν μακρά περίοδο τοῦ βενετοτουρκικοῦ πολέμου (1645-1669), ἀφοῦ καί πρό αὐτοῦ, «ὄντας ἀκόμη καί Τοῦρκοι ἀφεντάδες καί κριτάδες εἰς τόν τόπον ἀπάνω... ἔστοντας αὐτοί νοικοκύρηδες ἐδῶ εἰς τά νησιά»²⁶, οἱ βαπτίσεις ἐτελοῦντο, τό ἴδιο ἄφοβα. Συνεπῶς, ἡ ἐξήγηση τοῦ φαινομένου εὐρίσκεται στήν ἱκανότητα τῶν Κοινοτήτων καί στόν δυναμισμό τῶν κοινοτιῶν τους. Σχετική εἶναι ἡ μαρτυρία τοῦ προξένου τῆς Γαλλίας στή Μῆλο Nicolo Zuco, ὁ ὁποῖος, ἀναφερόμενος στόν προβαλλόμενο ἀπό τούς ἐχθρούς τοῦ Καμίλλη κίνδυνο πού, δῆθεν, διέτρεχε ὁ καθολικισμός ἀπό τίς βαπτίσεις, πληροφοροῦσε τήν Προπαγάνδα ὅτι «ἡ Κοινότητα εἶχε τήν ἱκανότητα νά τόν ἀποτρέψει μέ τήν καταβολή, σέ ἐσχάτη ἀνάγκη, μιᾶς χρηματικῆς ποσότητος στόν Μεγάλο Τοῦρκο (τόν σουλτάνο) καί ὅλα θά ἔσβυναν μέσα στή λήθη»²⁷.

4. Οἱ βαπτίσεις μορφή ἀνταγωνισμοῦ.

Δέκα λόγους ἐπικαλέσθηκε ὁ Καμίλλης γιά νά δικαιολογήσει τίς βαπτίσεις, πού ἐτέλεσε στή Μῆλο. Δύο ἀπ' αὐτούς ἀναφέρονταν στους

24. Περὶ τῶν δεινῶν τῶν Κυκλαδιτῶν βλ. Δ.Π. Πασχάλη, *Αἱ Κυκλάδες κατά τούς μεταξύ τῶν Τούρκων καί τῶν Βενετῶν πολέμους (1644-1669 καί 1684-1699)*, στόν τόμο «Εἰς Μνήμην Σπυρίδωνος Λάμπρου», ἐν Ἀθήναις 1935, σελ. 132-139, καί ἀναδημοσίευση στό περιοδ. «Ἀπεραθίτικα», τεῦχος 1, ἔτος III, 1990, σελ. 41-49.

25. Δ.Γ. Ἀποστολόπουλου - Π.Δ. Μιχαηλάρη, *Ἡ Νομική Συναγωγή τοῦ Δοσιθέου, μία πηγή καί ἓνα τεκμήριο*, Ἀθήνα 1987, σελ. 7 (ἐκδοση Ἐθνικοῦ Ἰδρύματος Ἑρευνῶν).

26. Slot, *Ἐκκλησίαι*, σελ. 149-150.

27. Ἐγγραφο Δ', 11-14.

ὀρθοδόξους Ἑλληνας, οἱ ὁποῖοι ἐβάπτιζαν, ἐπίσης, Μωαμεθανούς (ἔγγραφο Η΄, 148-149) καί, σέ περίπτωση δικῆς του ἀρνήσεως, ἦταν ἀπολύτως βέβαιο ὅτι θά ἔσπευδαν νά βαπτίσουν τούς σκλάβους τῶν ἱπποτῶν κατά τό δικό τους δόγμα, ἀφοῦ ἦταν πάντοτε ἔτοιμοι καί προθυμότατοι πρὸς τοῦτο (Η΄, 152-153). Βέβαια οἱ ἱππότες δέν θά κατέφευγαν στοὺς ὀρθοδόξους κληρικούς γιὰ νά βαπτίσουν τούς σκλάβους τους, πρᾶγμα πού μπορούσαν νά κάνουν ἀργότερα στή Μάλτα, ἀλλ’ ὁ Καμίλλης ἤθελε ἔτσι νά δείξει στή Προπαγάνδα ὅτι ὁ Καθολικισμός ὑστεροῦσε ἔναντι τῶν ὀρθοδόξων, οἱ ὁποῖοι δέν εἶχαν νά ἀντιμετωπίσουν ἀπαγορεύσεις, ὅπως ἐκεῖνος, καί εἶχαν ἀπόλυτη ἐλευθερία κινήσεων.

Ἡ ἐπικλήση ἀπὸ τὸν Καμίλλη τοῦ «κινδύνου» τῶν Ἑλλήνων, φανερώνει τίς, ἀνέκαθεν, ὑπάρχουσες μεγάλες διαφορές μεταξύ τῶν δύο δογμάτων στίς Κυκλάδες καί τὸν ἀκατάπαυστο ἀνταγωνισμό τους. Ἀπόψεις περὶ ἀρμονικῆς συμβιώσεως μεταξύ τῶν δύο Κοινοτήτων, εἶναι περίπου φανταστικές, ὅπως μαρτυροῦν χιλιάδες ἔγγραφα πού ἔχω μελετήσει καί βεβαιώνουν γιὰ τό ἀκριβῶς ἀντίθετο, εἰδικά κατά τὸν 17ο αἰῶνα.

Οἱ δυτικοὶ πειρατές καί, ὅπως ἰδιαίτερα, οἱ ἱππότες τῆς Μάλτας, στρατιῶτες-μοναχοὶ οἱ τελευταῖοι καί φανατικοὶ καθολικοὶ, εἶχαν στίς ἐπιδιώξεις τους καί τὸν προσηλυτισμὸ στὸν Καθολικισμὸ «αἰρετικῶν», ὅπως ἀποκαλοῦσαν τούς ὀρθοδόξους, καί ἀλλοθρήσκων. Θά ἦταν, νομίζω, ἐντελῶς παράλογο νά δεχτοῦμε ὅτι «οἰκειοθελῶς» προσέρχονταν στὸν καθολικισμὸ οἱ σκλάβοι τους καί ὄχι γιὰ νά γλυτώσουν ἀπὸ τὰ δεινά τους. Τοῦτο δέν σημαίνει ὅτι καί οἱ ὀρθόδοξοι δέν ἀσχοῦσαν προσηλυτισμὸ μετερχόμενοι τὰ δικά τους μέσα καί τρόπους. Καί δέν ἦταν μόνον οἱ ἐπικλήσεις ἢ ἀποδείξεις τῆς ἀρχαιότητος καί γνησιότητος τοῦ δόγματός τους, ἢ τῶν προνομίων πού ἀπελάμβαναν ἀπὸ τό τουρκικὸ κράτος οἱ ραγιάδες κ.λπ. κ.λπ., ἀλλὰ καί πολλὰ ἄλλα, πραγματικά καί ψυχολογικά, μέσα. Ὁ ἱησοῦίτης πρὸς Marco Lima, σέ ἔκθεσή του, ἀπὸ 26 Ὀκτωβρίου 1632, πρὸς τὴν Προπαγάνδα, ἀνέφερε ὅτι, κατά τὴν ἐπίσκεψή του στή Σίφνο, εὗρηκε «δύο γυναῖκες (καθολικοῦ δόγματος) πού εἶχαν πάρει τὴν ἀπόφαση νά ἀσπασθοῦν τὴν ὀρθοδοξία μόλις εὔρισκαν σύζυγο Ἑλληνα»²⁸, ἐλλείπει, προφανῶς, καθολικῶν. Πρὸς αὐτὴν τὴν κατεύθυνση, τοῦ ἐκμηδενισμοῦ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν Λατίνων στὸ νησί τους, ἐκινοῦντο μέ μεγάλη δραστηριότητα οἱ Σίφνιοι. Ὅταν τὸν προηγούμενο χρόνο ἦλθαν ἀπὸ τὴν Σῦρο τριάντα καθολικοὶ γιὰ μόνιμη ἐγκατάστασή τους στή Σίφνο, οἱ ὀρθόδοξοι ἐκίνησαν γῆ καί οὐρανὸ γιὰ νά τούς διώξουν, πρᾶγμα πού τελικά ἐπέτυχαν²⁹. Στὴν ἴδια ἔκθεση τοῦ

28. SCPF/SOCG. 184, 224^v-225^r.

29. Συμεωνίδη, Ἀρχιεπίσκοπος, σελ. 29, ὑποσ. 24^β.

Lima αναφέρεται ότι «ὁ Ἕλληνας οἰκονόμος ὑπέσχετο σέ ἕναν φτωχό Λατῖνο ὅτι θά τοῦ ἔδινε δύο τζεκίνια ἂν προσέρχονταν στήν ὀρθοδοξία, ἀλλά δέν τό ἐπέτυχε γιατί τοῦ ἀπήντησε ὅτι αὐτός θά τοῦ ἔδινε τρία, ἂν γίνονταν ἐκεῖνος καθολικός»³⁰. Ὁ ἴδιος οἰκονόμος, Ἀπόστολος Ἱερεὺς Γοζαδῖνος (μέλος τῆς δυναστικῆς οἰκογενείας τῆς Σίφνου τῶν Gozzadini, κλάδος τῆς ὁποίας προσῆλθε στήν Ὀρθοδοξία πρό τοῦ 1580)³¹, ἐπί δύο μῆνες πού ἀσθενοῦσε βαρύντατα ἢ, καθολικοῦ δόγματος, κουνιάδα του Margartina Gozzadina, σύζυγος τοῦ ὀρθοδόξου ἀδελφοῦ του, ἐπεδίωκε πιεστικά νά τήν μεταστρέψει στήν Ὀρθοδοξία. Ὅμως μέ τήν ἠθική συμπαράσταση τοῦ καθολικοῦ ἐπισκόπου Σίφνου Giacomo della Rocca, ἀπεβίωσε καθολική καί ἐκηδεύτηκε ἀπ' αὐτόν «πρός μεγάλη λύπη τοῦ ὀρθοδόξου συζύγου της καί τοῦ οἰκονόμου Γοζαδίνου πού προΐσταται τῶν Ἑλλήνων»³² γιατί δέν ἐπέτυχαν τοῦ σκοποῦ τους.

Μύρια εἶναι τά παραδείγματα τῆς ἀντιπαλότητος μεταξύ καθολικῶν-ὀρθοδόξων στίς Κυκλάδες πού περιέχονται σέ, ἀνεκμετάλλευτες, ἀρχεϊακές πηγές. Ἐνα ἀπ' αὐτά καί ὁ ἐξεταζόμενος ἐδῶ, ἐκχριστιανισμός Μωαμεθανῶν, τόν ὁποῖο ἐπεδίωκαν ἀμφότερα τά δόγματα. Κατά τόν καθολικό ἐπίσκοπο Τήνου Maurício Dogia, οἱ καπουτσίνοι «ἄλλο δέν ἔκαναν παρά νά βαπτίζουν δημοσία Τούρκους καί μαύρους, προκειμένου νά αὐξηθεῖ ὁ ἀριθμός τῶν πιστῶν»³³ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Ἄλλωστε τά φορτία μέ σκλάβους κατέφθαναν τότε συνεχῶς στά Κυκλαδονήσια καί ὑπῆρχε ἐκτεταμένο πεδίο δραστηριότητος. Κατά μαρτυρία τοῦ Καμίλλη, πού εἶναι ἀκριβής γιατί μποροῦσε νά ἐλεγχθεῖ ἀπό τήν Προπαγάνδα, ἀκόμη καί αὐτός ὁ ναύαρχος καί ἀξιωματοῦχοι τοῦ βενετσιάνικου στόλου, τοῦ εἶχαν ζητήσει νά βαπτίσει Μωαμεθανούς³⁴, προφανῶς σκλάβους στίς γαλέρες.

5. Αἰτίες τῶν ἐκχριστιανισμῶν.

Οἱ αἰτίες προσελεύσεως Μωαμεθανῶν στόν Χριστιανισμό, κατά τήν ἱστορουμένη ἐποχή, εἶναι διάφορες καί εἰκάζονται ἀπό ἐλάχιστες μαρτυρίες τῶν πηγῶν. Ἐχω τήν γνώμη ὅτι, γιά τήν καλύτερη προσέγγιση τοῦ θέματος, εἶναι σκόπιμο νά γίνεῖ μία, κατ' ἀρχήν, διάκριση μεταξύ αἰτίων, ἀναφερομένων σέ σκλάβους, καί ὁμοίων σέ ἐλευθέρους Μωαμεθανούς.

30. SCPF ὀ.π.π.

31. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, *Ἡ Κυρία Βρυσιανή, τά νεώτερα ἱστορικά στοιχεῖα*, Ἀθήνα 1981, σελ. 45. Τοῦ ἰδίου, *Ἱστορία τῆς Σίφνου ἀπό τήν Προϊστορική Ἐποχή μέχρι τόν δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο*, Ἀθήνα 1990, σελ. 153.

32. SCPF/SOCG. 165, 62^R+65^R, ὅπου ἐπιστολή ἀπό 2.9.1640 τοῦ della Rocca.

33. Ἐγγραφο Ζ', 43-46.

34. Ἐγγραφο Η', 153-156.

Τούτο δέ γιατί, γιά τούς πρώτους, δέν εἶναι παράτολμο νά ὑποθέσουμε ὅτι οἱ συνθήκες διαβιώσεώς τους στή σκλαβιά τούς ὀδηγοῦσαν στήν ἀπόφαση νά γίνουν ἀρνησίθρησκοι προκειμένου νά ἀποφύγουν τά δεινά τῆς δουλείας πού, γιά πολλούς ἀπ' αὐτούς, κατά τό γράμμα τῶν ἱπποτῶν τῆς Μάλτας, διαρκοῦσε 4, 8 καί 12 μαρτυρικά χρόνια³⁵. Φυσικά δέν ἀποκλείεται καί ὅποιαδήποτε ἄλλη αἰτία, ἀκόμη καί αὐτή τῆς οἰκειοθελοῦς προσελεύσεως, ἀφοῦ ὅλα εἶναι πιθανά ἢ δυνατά.

Γιά τούς ἐλευθέρους Μωαμεθανούς, οἱ αἰτίες πρέπει νά ἦταν πολλές καί διάφορες. Στηριζόμενος στίς μαρτυρίες τῶν πηγῶν, τίς κατέταξα σέ τρεῖς βασικές κατηγορίες:

α) Τῆς οἰκειοθελοῦς προσελεύσεως ἢ προσηλυτισμοῦ.

Στήν κατηγορία αὕτη ἐντάσσονται: ἡ θυγατέρα (ἀγνώστου) καδῆ τῆς Νάξου³⁶, ἡ ὁποία προσῆλθε στό καθολικό δόγμα, χωρίς νά γίνεται μνεῖα ἰδιαιτέρου λόγου. Δύο Τούρκοι τῆς Ἄνδρου, πού ἔλαβαν τά ὀνόματα Ἄντωνιος Γραμματίκας καί Ἰωάννης Δαπόντες³⁷. Ἐνας Τούρκος στή Σαντορίνη, πού ἔγινε ὀρθόδοξος καί ὑπηρέτης τοῦ Ἰωάννη Κωτάκη³⁸. Στήν Κίμωλο, ἡ Ἄισέ, πού ἐβαπτίστηκε καθολική ἀπό τόν ἐπίσκοπο Σέρρα³⁹ καί ἡ Καντίνα, πού ἔγινε ὀρθόδοξη μέ τό ὄνομα Ἄννα, ἀπό τόν οἰκονόμο Κιμῶλου, ὁ ὁποῖος μάλιστα, ὅταν ἀπεβίωσε ἡ Ἄννα, τήν ἐκήδευσε ὁ ἴδιος⁴⁰, καί στή Μῆλο ὁ Τούρκος Μουσταφᾶ, πού ἔγινε ὀρθόδοξος μέ τό ὄνομα Μᾶρκος⁴¹.

Στήν ἴδια κατηγορία κατατάσσονται καί τά γνήσια παιδιά Τούρκων, ὅπως στή Σίφνο, ὅλα τά παιδιά τοῦ Ἐβρέμ καί ἐκεῖνα τοῦ ναῖπ, πού προσῆλθαν στήν ὀρθοδοξία⁴². Στήν Πάρο, τά παιδιά τοῦ Τούρκου Μουσουλῆ κεχαγιᾶ, ἔγιναν ὀρθόδοξα, ὅπως καί ὁ γιός ἑνός μαύρου κεχαγιᾶ⁴³. Στήν Ἄγουσσα, ἐπίσης ὀρθόδοξα, τά παιδιά τοῦ Χουσεῖν, πού ἔφεραν τά τούρκικα ὀνόματα Μεριενή, Μουσταφᾶ, Ἄλῆ καί Μεεμέτ⁴⁴ καί στήν Κίμωλο τά παιδιά τοῦ Χασάν, ὀνομαζόμενα Ἄλῆ, Ραντσία, Φατιμέ, ἐπίσης ὀρθόδοξα⁴⁵.

35. Ἐγγραφο Α', 30-31.

36. Ἐγγραφο Η', 71-74.

37. Ἐγγραφο Η', 84-86.

38. Ἐγγραφο Η', 90-91.

39. Ἐγγραφο Η', 97-98.

40. Ἐγγραφο Η', 98-100.

41. Ἐγγραφο Η', 103-104.

42. Ἐγγραφο Η', 89-90.

43. Ἐγγραφο Η', 91-93.

44. Ἐγγραφο Η', 94-96.

45. Ἐγγραφο Η', 96-97.

β) Τῆς ἀποφυγῆς διώξεων.

Κατά τίς μέχρι τώρα γνωστές μαρτυρίες, οἱ Τοῦρκοι δέν ἐδίωκαν τούς ἐκχριστιανιζομένους ὁμοεθνεῖς καί ὁμοθρήσκους τους⁴⁶. Ἀντίθετα, εἶναι γνωστές ἐπιδρομές δυτικῶν πειρατῶν καί κουρσάρων στή Νάξο γιά τή σύλληψη Τούρκων μονίμων κατοίκων⁴⁷ ἢ Ναξίων πού εἶχαν ἐξι-σλαμισθεῖ⁴⁸. Τοῦτο εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα νά ἐγκαταλείψουν σιγά-σιγά τό νησί οἱ Τοῦρκοι γιά νά ἀποφύγουν τίς διώξεις. Κάποιοι ἀπ' αὐτούς, πού εἶχαν λόγους νά παραμείνουν στόν τόπο, εἶναι πολύ πιθανόν νά προσήλθαν στόν Χριστιανισμό.

γ) Τῆς τελέσεως γάμου.

Ἀναφέρεται λ.χ. στή Νάξο ἡ Τουρκάλα Μεριενή, θυγατέρα Σεφέρ, συζευγμένη πρῶτα μέ Τοῦρκο, ἡ ὁποία προσήλθε στήν Ὁρθοδοξία προκειμένου νά συζευθεῖ μέ Ἑλληνα καί κατόπιν μέ Λατῖνο, ὁπότε ἀκολούθησε τό λατινικό δόγμα⁴⁹. Στή Μῆλο, ὁ μαῦρος Ἀλῆ, ἐβαπτίστηκε καθολικός ἀπό τόν ἐπίσκοπο Σέρρα, συζεύχθηκε μέ ὀρθόδοξη καί ἐβάπτισε τά παιδιά πού ἀπέκτησε μαζί της κατά τό καθολικό δόγμα⁵⁰. Τά παιδιά αὐτά, ἀρκετά μεγάλα ἐπί τῶν ἡμερῶν τοῦ Καμίλλη, ἐπήγαιναν στό σχολεῖο πού διατηροῦσε ὁ ἴδιος⁵¹. Στή Μύκονο, ἡ θυγατέρα ἐνός ναῖπ, ἔγινε ὀρθόδοξη προκειμένου νά συζευθεῖ μέ Ἑλληνα, ὁ ὁποῖος ἔγινε στή συνέχεια ἱερεὺς καί ἐκείνη πρεσβυτέρα⁵².

6. Ἡ τύχη τῶν ἐκχριστιανιζομένων.

Γιά τήν τύχη τῶν ἐκχριστιανιζομένων δέν γνωρίζουμε πολλά πράγματα. Τί ἀπέγιναν οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι μετά τή βάπτισή τους; Εἰδικά γιά τούς σκλάβους δέν ἔγινε δυνατόν νά δώσω οὔτε μία ἀπάντηση στό ἐρώτημα. Γιά τούς ὑπολοίπους, τά στοιχεῖα τῶν ἐγγράφων μᾶς ἐπιτρέπουν νά συμπεράνουμε, στηριζόμενοι στίς αἰτίες τοῦ ἐκχριστιανισμοῦ τους, τήν περαιτέρω τύχη τους. Ὅπως λ.χ. γι' αὐτούς πού συνεζεύχθησαν στά διάφορα νησιά, ὅτι ἔμειναν ἐπί τόπου καί, ἐργαζόμενοι κατά τίς δυνατότητές τους, θά ἐπέρασαν τό ὑπόλοιπο τοῦ βίου τους, μέ τίς οἰκογένειες πού ἐδημιούργησαν ἀκολουθώντας τήν τύχη τῶν ὑπολοί-

46. Ἐγγραφο Δ', 8-11, Ζ', 20-25, Η', 22-27.

47. Κατσουροῦ, *Οἱ Τοῦρκοι*, σελ. 154.

48. Αὐτόθι.

49. Ἐγγραφο Η', 73-76.

50. Ἐγγραφο Η', 100-103.

51. Αὐτόθι.

52. Ἐγγραφο Η', 93-94.

πων συγκατοίκων τους. Παράδειγμα ὁ ἀνωτέρω Ἀλῆ στή Μῆλο, πού ἔκανε παιδιά μιγάδες (mogetti τά ἀποκαλεῖ ὁ Καμίλλης)⁵³, τά ὁποῖα ἐπήγαιναν καί στό σχολεῖο. Ἡ στή Σαντορίνη ὁ Τοῦρκος πού ἔμεινε ὑπὲρ τῆς τοῦ Κωτάκη, ἡ πρεσβυτέρα στή Μύκονο κ.λπ.

7. Ἡ ἀπόλυτη θρησκευτική ἐλευθερία.

Ὁ τελευταῖος λόγος, ἀπό τοὺς δέκα, πού ἐπικαλέσθηκε ὁ Καμίλλης γιὰ νά δικαιολογήσει τίς βαπτίσεις πού ἐτέλεσε στή Μῆλο, ἀναφέρεται στὴν ἀπόλυτη θρησκευτική ἐλευθερία πού ἀπελάμβαναν οἱ κάτοικοι τῶν Κυκλάδων, μόνον αὐτοί, μέσα στό τουρκικό κράτος. «*Στά νησιά τοῦ Ἀρχιεπελάγου*», ἔγραφε, «*ὁ μωαμεθανικός νόμος δέν ἔχει τὴν ἴδια ἰσχὺ πού ἔχει σέ ἄλλες περιοχὲς ὑποκειμένες στὸν Τοῦρκο, ὅπως λ.χ. στή Χίο, τὴ Σμύρνη, τὸ Χαλέπι κ.λπ.*», στίς ὁποῖες, συνέχιζε, «*δέν ἀπολαμβάνουν τόσων προνομίων, ὅσων ἀπολαμβάνουμε ἐμεῖς... δυνάμει Ἀκτιναμέ, δηλαδή Βούλας τοῦ Μεγάλου Κυρίου*», ὥστε, «*στά μέρη τοῦ Ἀρχιεπελάγου νά ζοῦμε μέ κάθε χριστιανική ἐλευθερία, ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει στά χριστιανικά κράτη*»⁵⁴.

Ἡ κατάταξη τῆς Χίου στίς περιοχὲς στίς ὁποῖες ἴσχυαν ἄλλοι, αὐστηροὶ νόμοι καί περιορισμοί, θά ἔπρεπε, εὐθύς ἐξ ἀρχῆς, νά ὀδηγήσει στὴν ἀπόρριψη τῶν ἰσχυρισμῶν τοῦ Καμίλλης. Καί τοῦτο γιὰ εἶναι γνωστό ὅτι οἱ, ὑπὲρ τῶν Κυκλάδων, ἀκτιναμέδες τῶν σουλτάνων εἶχαν ὡς ὑπόδειγμα ἐκεῖνον τῆς Χίου⁵⁵. Ὅμως φαίνεται πῶς ὁ Καμίλλης ἐγνώριζε πολὺ καλά τὰ πράγματα τοῦ Αἰγαίου γιὰ τὴν Χίο ὑπῆρχε πιὸ ἔντονη τουρκική παρουσία ἀπὸ διοικητικούς καί δικαστικούς ὑπαλλήλους, καθὼς καί μικρὴ στρατιωτικὴ δύναμη ὑπὸ ἕναν ἀγᾶ, ἡ ὁποία ἠῤῥξανε σέ 400 ἄνδρες ἐν καιρῷ πολέμου⁵⁶, ὅπως τότε, παρὰ τὸ γεγονός ὅτι ἡ ἐσωτερικὴ διοίκηση τοῦ νησιοῦ στηρίζονταν σέ εἰδικὸ προνομιακὸ καθεστῶς.

Συνεπῶς, ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ Καμίλλης περί θρησκευτικῶν καί ἄλλων ἐλευθεριῶν στίς Κυκλάδες, δέν ἀπέχει πολὺ τῆς πραγματικότητας, γιὰ τὸ τουρκικὸ κράτος, ἐκ τῶν πραγμάτων (ἀδυναμία ἀσκήσεως ἀπὸ τὸν ἴδιο τῆς διοικήσεως τῶν νησιῶν, ἔντονη παρουσία μεγάλων ναυτικῶν

53. Ἐγγραφο Η', 101-103.

54. Ἐγγραφο Η', 158-164.

55. Γιά τοὺς ἀκτιναμέδες γενικά καί τὴ σχετικὴ βιβλιογραφία βλ. στοῦ Βασ. Βλ. Σφυρόερα, *Οἱ Δραγομάνοι τοῦ στόλου, ὁ θεσμός καί οἱ φορεῖς*, Ἀθῆναι 1965, σελ. 1, 16 καί 22.

56. Γεωργίου Ι. Ζολώτα, *Ἱστορία τῆς Χίου*, ἐν Ἀθήναις 1926, τόμος Γ', μέρος πρῶτον, Τουρκοκρατία, σελ. 67-68.

δυναμειων τῆς Βενετίας, δυτικῶν πειρατῶν καί κουρσάρων κ.λπ.), ἀκολουθοῦσε πολιτική ἀνεκτικότητος, ἀρκούμενο στήν εἰσπραξη τῶν φορολογιῶν καί μόνο. Κάθοδοι, κατά καιρούς, τοῦ καπουδάν πασαῖ στή νησιά, κυρίως γιά τήν εἰσπραξη τῶν φορολογιῶν καί, ἐπ' εὐκαιρία, ἐπιλύσεως διαφορῶν ἢ τιμωρίας παρεκτρεπομένων κατοίκων ἢ ὀλοκλήρων νησιῶν, δέν ἀλλάζαν τήν ἐν γένει ἐπικρατοῦσα κατάσταση. Ἄλλωστε γι' αὐτήν ὑπόλογοι ἐνώπιον τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν ἦταν οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν Κοινοτήτων.

Οἱ ἀκτιναμέδες τῶν ἐτῶν 1580, 1628/1629 καί 1646 ὑπέρ τῶν κατοίκων τῶν Κυκλάδων, περιελάμβαναν διατάξεις πλήρους ἐλευθερίας στήν ἄσκησι τῆς λατρείας καί ἐκουσίου, μόνον, ἐξισλαμισμού χριστιανῶν κατά τά ἐπιτασσόμενα στόν ἱερό νόμο⁵⁷. Ὁ νόμος αὐτός δέν ἀπαγόρευε μικτούς γάμους Μωαμεθανῶν μέ χριστιανές γυναῖκες, ἐνῶ προέβλεπε βαρύτερες ποινές, καί τόν θάνατο, σέ περίπτωση γάμου μεταξύ χριστιανοῦ καί μωαμεθανῆς. Ἡ Ἐκκλησία ἀντιμετώπιζε μεγάλο πρόβλημα μέ τόν λεγόμενο γάμο «προσωρινῆς» μορφῆς (Kabin), πού ἀνεγνώριζε τό τουρκικό δίκαιο. Ὁ γάμος αὐτός συνετελεῖτο ὅταν ἓνας Μουσουλμάνος προσέφερε «γαμήλιο δῶρο» σέ χριστιανή πού εἶχε τήν ἔννοια «ἐνοικιασμοῦ» τῆς γιά ὀρισμένο χρονικό διάστημα. Τά τέκνα ἀπό τούς γάμους αὐτούς ἐθεωροῦντο νόμιμα⁵⁸.

Γάμοι Τούρκων μέ χριστιανές γυναῖκες καί τῶν δύο δογμάτων ἀναφέρονται στή Νάξο, ὅπου μικρός ἀριθμός ἀπό αὐτούς εἶχε ἐγκατασταθεῖ στό νησί ἀπό τά τέλη τοῦ 16ου αἰῶνος⁵⁹. Ἐπίσης, γάμοι ἢ παράνομες συμβιώσεις δυτικῶν πειρατῶν μέ ὀρθόδοξες γυναῖκες, δημιουργοῦσαν προβλήματα στίς μικρές κυκλαδικές κοινότητες μέ πολυποίκιλες προεκτάσεις. Ὁ Καμίλλης ἀναφερόμενος ἐπιβαρυντικά στούς Ἕλληνας, ἔγραφε: «Δίνουν (στούς κουρσάρους) σέ γάμο ἢ χωρίς γάμο τά κορίτσια τους»⁶⁰ καί, σέ ἄλλη ἐπιστολή του, ἀπό 25 Ἰουνίου 1688, ἀκριβολογεῖ:

«Σέ πολλά ἀπό τά νησιά αὐτά, παρατηροῦνται ἀταξίες καί καταχρήσεις ὡς πρός τό μυστήριον τοῦ γάμου, τόσο ἀπό τήν ἀνεπάρκεια τῶν Ἑλλήνων κληρικῶν, ὅσο καί ἀπό τήν κακοήθεια μερικῶν ἀχρείων χριστιανῶν, Γάλλων καί Ἰταλῶν, οἱ ὁποῖοι, ἐρχόμενοι σ' αὐτά τά μέρη

57. Βλ. τά κείμενα στοῦ Ζολώτα, Ἱστορία, σελ. 60, 100, 104 καί στοῦ Δημ. Π. Πασχάλη, Προνόμια καί Διοίκησις τῶν Κυκλάδων ἐπί τουρκοκρατίας, στή «Ἀνδριακά Χρονικά», τεῦχος 1, Ἰανουάριος 1948, σελ. 120-150.

58. Ἄπ. Βακαλοπούλου, Ἡ θέση τῶν Ἑλλήνων καί οἱ δοκιμασίες τους ὑπό τούς Τούρκους, στήν Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους (Ἐκδοτικῆς Ἀθηνῶν), Ἀθῆναι 1974, σελ. 56 ἐπ. (ἐξισλαμισμοί).

59. Κατσοῦρου, ὁ.π.

60. Ἐγγραφο Η', 38-39.

μέ κουρσάρικα πλοῖα, εἴτε μέ τή βία, εἴτε μέ τή συναίνεση Ἑλληνίδων γυναικῶν, νυμφεύονται κατά τό ὀρθόδοξο δόγμα, μερικές μάλιστα φορές ἀναγκάζουν καί τούς λατίνους ἐφημερίους νά τούς νυμφεύσουν παρουσιάζοντας πλαστές βεβαιώσεις ὅτι εἶναι ἄγαμοι ἢ τελοῦν σέ χηρεία καί, μετά τόν γάμο, ἀφοῦ ἱκανοποιήσουν τίς σεξουαλικές ἐπιθυμίες τους, ἐγκαταλείπουν τίς γυναῖκες αὐτές, ἄλλες σέ κατάσταση ἐγκυμοσύνης καί ἄλλες μέ δύο ἢ τρία παιδιά βαπτισμένα κατά τό λατινικό δόγμα. Οἱ μητέρες ὅμως τά ξαναβαπτίζουν κατά τό ὀρθόδοξο ἢ τούς δίνουν τό ἅγιο μύρο ἢ χρίσμα, ἀκόμη καί τήν ἅγια κοινωνία γιά νά γίνουν πραγματικοί χριστιανοί, γιατί εἶναι παιδιά σκυλόφραγκων, ὅπως τούς ἀποκαλοῦν. Αὐτή ἡ ἐλεεινή συμπεριφορά δημιουργεῖ στούς Ἑλληνες κακίστη γνώμη γιά τούς δυτικούς σέ σημείο πού νά πιστεύουν ὅτι ὅλοι οἱ Φράγκοι εἶναι ἄθεοι, ὅπως αὐτοί οἱ ἴδιοι. Ἔτσι, ὅλοι οἱ κόποι καί οἱ ἰδρώτες πού ἔχουν χυθεῖ ἐπί χρόνια ἀπό τούς ἱεραποστόλους, ἐκμηδενίζονται σέ ἓνα λεπτό ἀπό τούς κακούς αὐτούς χριστιανούς μέ τίς καταχρήσεις τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου»⁶¹.

Τά διάφορα αὐτά κοινωνικά φαινόμενα, συχνότατα στά νησιά τῶν Κυκλάδων κατά τήν ἱστορουμένη ἐποχή, δημιουργοῦσαν δυσάρεστες καταστάσεις καί μεγάλα προβλήματα πού ἀπασχολοῦσαν σοβαρά τίς Κοινότητες.

8. Ἡ συνέχιση τῶν βαπτίσεων.

Οἱ κατηγορίες πού ἐξυφάνθησαν κατά τοῦ Καμίλλη εἶναι βέβαιο ὅτι ἀπέβλεπαν, ἀποκλειστικά καί μόνο, στήν κατασυκοφάντηση καί ματαίωση τῆς προαγωγῆς του, γιατί οἱ βαπτίσεις Μωαμεθανῶν δέν ἔπαψαν οὔτε μετά τά γεγονότα πού περιγράψαμε. Μεταγενέστερες πληροφορίες ἀναφέρουν ὅτι καί ὡς ἐπίσκοπος καί μάλιστα πρὸς τό τέλος τῆς ζωῆς του, στά 1698, ἔκανε δύο βαπτίσεις καί, εἶναι πιθανόν, νά εἶχαν προηγηθεῖ καί ἄλλες. Ἔτσι, στίς 3 Ἰανουαρίου τοῦ ἔτους αὐτοῦ ἐβάπτισε «*τουρκική σκλάβα ἐκ ΚΠόλεως τοῦ καπιτάν Albino, Πορτογαλέζου*» καί στίς 6 Φεβρουαρίου ἄλλη «*τουρκική σκλάβα τοῦ καπιτάν Bremond*». Στήν πρώτη ἐδόθηκε τό ὄνομα Κατερίνα καί στή δεύτερη τό ὄνομα Μαρία⁶².

Συμπερασματικά, τό φαινόμενο τῶν ἐκχριστιανισμῶν Μωαμεθανῶν στίς Κυκλάδες κατά τήν τουρκοκρατία καί συνηθισμένο, πράγματι, ἦταν καί συχνότατο.

61. SCPF/SCR. RIF. NEI CONGR., ARCIPEL. 4, 28^{RV}.

62. Slot, Ἑκκλησία, σελ. 255.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΕΓΓΡΑΦΩΝ

Σημείωση: Τά δημοσιεύόμενα κατωτέρω έγγραφα, υπό τά στοιχεῖα Α'-Ι', τῶν Ἀρχείων τῆς Sacra Congregazione de Propaganda Fide (SCPF), προέρχονται ἀπό τόν Φάκ. ἀριθ. 423 τῆς κατηγορίας ἐγγράφων Scritture Originali Congregazioni Generali (SOCG). Εἶναι ὄλα πρωτότυπα, πλὴν τοῦ Α', πού εἶναι ἀντίγραφο στήν ἰταλική ἀπό τό γαλλικό πρωτότυπο. Δημοσιεύονται ὡς ἔχουν, μέ ἐλάχιστες διορθώσεις.

[Α'] *Em(inentissimi)mi e Rev(erendissimi)mi Sig(no)ri.*

Impieghiamo in questi mari il nostro sangue e la nostra vita contro il Turco^β nemico giurato della chiesa, facciamo molti schiavi de quelli ne⁴ ritenghiamo alcuni mori a nostro servizio che col tempo essendo vissut⁵ ti nei misteri della nostra santa fede desiderano di farsi christiani.⁶ Sin adesso li nostri predecessori e noi gli abbiamo fatto battezzare⁷ a Milo, dove é la nostra ritirata più ordinaria senza veruna⁸ difficoltà; hora ch'abbiamo alcuni per far battezzare, il signor vic(ari)o⁹ eletto dall'E(minenze) V(ostre) Vesc(ov)o ci ha fatto molta resistenza dicendo che¹⁰ ha ordine dalla S(acra) Cong(re-gazio)ne di non battezzarne più temendo che questo col¹¹ tempo non venisse a ruinare q(ue)ta chiesa. Ma altrove non ci fanno¹² queste difficoltà ne oppositioni, ma noi vorremmo piu tosto far¹³ questa funzione qui, perché ci siamo tutto il di e perche il signor¹⁴ vic(ari)o é una persona ch'amministra degnamente li sacramenti¹⁵ della chiesa, instruisce perfettamente bene, et é nell'approbatione¹⁶ universale di tutti per l'integritá della sua vita. Onde suppli¹⁷ chiano humilmente l'E(minenze) V(ostre) di haver la bondá di lasciare pura¹⁸ libertá al d(ett)o sig(no)r vic(ar)io di renderci q(ues)to servizio che tutti li suoi¹⁹ predecessori hanno riso sin al presente e di riflettere, P(rim)o, che tale²⁰ è l'antica pratica di ogni tempo e supposto che li Turchi do²¹ vessero da q(ues)to pigliar un giorno occasione di rovinare la chiesa²² latina per haver ciò in sin rotto per alcuni anni, non ne sareb²³ be ne più ne meno e che se volessero occasioni di avanie contro²⁴ i latini troverebbero altre materie più plausibili e poi se noi²⁵ in q(ues)to vediamo qualche pericolo peculiare per la chiesa, noi che²⁶ esponiamo tutto il giorno nostra vita per difesa di essa, non ci è pericolo²⁷ che vogliamo far cosa che possa essere la di lei perdita, 2o q(ues)ti²⁸ battesimi si fanno senza tanta solennitá di sonare e concorso di popolo²⁹ ma senza strepito, si che apena

veruno se ne accorge, 3o é ben giusto³⁰ che q(ues)ti poveri schiavi ch' abbiamo qui con voi 4, 8, 12 anni e che³¹ conduciamo con noi tutto il di ne combattimenti alla morte et³² in fine muoiono di un colpo di moschetto o di canone, non siano pri³³ vati del sacramento di battesimo doppo haver lo domandato tanto tem³⁴ po fra gli christiani. Preghiamo dunque affettuosamente l'E(minenze)³⁵ V(ostre) di lasciar libero al sig(no)r Vic(ari)o l' amministrazione del sacramenti³⁶ di battesimo e noi dal conto nostro per accommodarsi al lodevolli³⁷ istruzioni dategli procureremo particolarmente di farlo senza³⁸ rumore e strepito benche in effetto non vi si faccia gran solenni³⁹ tá e q(ues)ti novi christiani e noi tutti con essi saremo obligati⁴⁰ di pregar Dio per la conservatione e prosperità dell'E(minenze) V(ostre).

⁴¹ Ci dispiace che li altri Cavallieri di Levante non si trovano tutti⁴² qui adesso in q(ues)to porto per sottoscrivere tutti con noi et essendo⁴³ spinti dal med(esi)mo zelo, uniribbero unanimamente le loro preggier⁴⁴ e li loro voti per ottener piú facilmente q(ues)ta gratia dall'E(minenze) V(ostre)⁴⁵ nella quale siamo tutti ugualmente interessati.

[SCPG/SOCG. 423, 265^{RV}. Στά ff. 264^R+266^{RV} τό πρωτότυπο στά γαλλικά. Βλ. καί κεφάλαιο 1ο, § Β', ύποσ. 30].

[B'] *Adi 10 Ap(ri)le 1669 s. N. Milo*

Ad istanza del Rev(erendissimo) M(onsigno)re don Gioan(n)e Ant(oni)o Cammili già³ vicario Ap(ostoli)co et elletto Ves(co)vo di Milo comparsimo in questa⁴ publica cancelleria l'infrascritti sig(no)ri habitanti in questo⁵ luoco da me Notaro infrascritto riconosciuti et con lorro espresso⁶ giuramento affermano di sapere et respetivamente haver veduto⁷ il q(uodam) Monsignor Ill(ustrissi)mo Serraves(co)vo morto, li R(everendi) P(adri) Capuzzini⁸ et altri sacerdoti qui a Milos battezzare Turchi e Morri⁹, maschi e femine publicamente che heranno schiavi condotti¹⁰ qui dalli corsari Maltesi e questo si fá ació serva al¹¹ sode(tt)o Mon(signo)r Camilli ove gl'occorre.

¹² *Io don Tomaso Labela ho visto il Padre Dom(eni)co¹³ superiore di Capucini battezzare schiavi negri¹⁴ nella chiesa catedrale di Milo et affermo ut supra.*

¹⁵ *Io Ben(edeto) Nesti confeso avere visto afermo¹⁶ quanto sopra.*

¹⁷ *Io Pietro Brue confeso avere visto¹⁸ afermo quanto di sopra.*

¹⁹ *Christofallo Androsiano Not(ari)o publ(ico) e cancelliere sindacalle²⁰ della città di Milo affermo quanto sopra.*

[SCPF/SOCG. 423, 269^R]

[Γ'] *Adi 10 Ap(ri)le 1669 s. N. Milo*

Instando costi M(onsigno)r Rev(erendissi)mo Camilli già vicario App(ostoli)co et hora^β elletto di Milo comparsino avanti di me sottoscritto⁴ Not(ar)io e Canci(lie)re publico l'infrascritti sig(no)ri Franc(esco) Plamaro,⁵ Georgiò dé Via, e Nicolastro Soffiano mercanti⁶ da Scio del ritto Latino da me sottoscritto conosciutti⁷ et attestano qualmente in viso spesse volte hanno⁸ battezzato... eclesiast(i)zzi figl(iuo)li natti da Turchi⁹ presentatigli dalla madre o da qualche parente, pero¹⁰ quanto si puó secretamende et questo si fa spessissime¹¹ volte senza veruna difficoltà et anco delle volte¹² lo sa il padre che é Turco come il suo figlio é stato ba¹³ tezzato e pure fa vista di non lo sapra e compiacere¹⁴ alla moglie o a qualche parente christiano tanto¹⁵ hanno affermato con loro giuram(en)to et hanno sotto¹⁶ scritto di proprio pugno.

¹⁷ *Nicollas Soffiano testimonio*

¹⁸ *Georgio De Via testimonio*

¹⁹ *Francesco Plamaro testimonio*

²⁰ *Christoffalo Androsiano Not(ari)o Pub(li)co e Canciliere²¹ sindacale della citta di Milo affermo quanto sopra.*

²² *Noi Nicolo Zucco per sua Maestrá Christia(nissi)ma*

²³ *Console di Milo*

²⁴ *Ovunque le presenti nostri pervenivano atestiamo²⁵ qualmente l'oltrascritto Signor Christofalo Andro²⁶ siano é tale quale si sottoscrive alle cui²⁷ copie et sottoscrizioni cui si presta et da²⁸ per tutto li si puó prestare piena fede.*

²⁹ *Datta Milo li 10 Aprile 1669 s.n.*

³⁰ *Nicolo Zuco console.*

[SCPF/SOCG. 423, 270^R]

[Δ'] *Em(inentissi)mi e Rev(erendissi)mi Sig(no)ri Sig(no)ri P(ad)roni Col(endissi)mi.*

Havendo io inteso come vien quelerato il R(everendissi)mo Don Gio(vanni) Antonio Camilli^β eletto di questa Chiesa per haver battezzati alcuni turchi rappresentando⁴ i suoi emoli con finta pietá la rovina delli Ecc(lesiasti(ci) ammirai la perversita⁵ degl'accusatori, e stimai esser obligo mio come console Regio di far consa⁶ pevoli l'E(minenze) loro che se il supposto timore della roina sud(et)ta sia vero⁷ seguirebbe l'istesso per tutte quest'isole ove s'é praticato da sacerdoti⁸ Latini e Creci battezzar i turchi senza verun riguardo. Ma

accio non⁹ accaderá mai perché siano certe l'E(minenze) loro che se pace si fará e tor¹⁰ neranno li turchi a comandarci tutte le cose fatte contro la loro¹¹ setta, non permetterà questa comunità che siano essaminate, et¹² alla piú stretta pagarebbe una volta qualche somma al Gran turco¹³ acció restino sepellite nell'oblivione. Però suplico hum(ilmen)te l'E(minenze) loro¹⁴ di non prestar fede all'invidiosi, e gia che la loro singular prudenza¹⁵ elesse a questa Chiesa il sudetto Monsignor Camilli si degnino anco di farlo¹⁶ consecrare quanto prima che sará di particolar consolatione di tutti noi¹⁷ e maggior servitio di questa chiesa; per la difesa della quale non man¹⁸ caró mai d'adoperarmi non solo io ma tutti dell'isola che desiderano veder¹⁹ consecrato il sudetto eletto. con che fine river(en)temen)te bagio le porpore.

¹²⁰ Di V(ostre) Em(inenze) Humilissimo et Devotissimo Servitore

¹²¹ Milo 3 Giorno 1669 Nicolo Zuco, console.

[SCPF/SOCG. 423, 285^R]

[E'] Emi(nentissi)mo e R(everendissi)mo S(ignore) P(ad)rone Colle(ndissi)mo

Gia alcuni mesi sono che diedi parte a V(ostra) Em(inen)za³ del frutto che si fa in questa Missione di Milo nell'⁴ Arcipelago, per questo per non attediare V(ostra) Em(inen)za⁵ vengo con la presente farli profondissima riverenza⁶ per darli parte d'uno negotio dell'ultima importanza⁷ cio é che V(ostra) Emi(nen)za sara ben informata del pericolo⁸ grande che si trova nel baptezare Turchi nella Turchia⁹ nel quale non si parla d'altro che d'esser infilzato in un¹⁰ palo o di farsi Turco o di perder le chiese et altre grande¹¹ avanie; benche qui non siano al presente Turchi, sono¹² tutti loro suditi nati et loro tributarii, e subito che¹³ Venetia fara la pace, il Turco mandara un ministro¹⁴ di Giustitia per esercitar la; per questo li christiani¹⁵ sono attenti di non dar occasione d'esser persequitati¹⁶ e molestati da detti infedeli. Ma nostro R(everendissi)mo S(ignor) vicario¹⁷ senza considerar il pericolo ove si mette non solamente¹⁸ la sua persona, ma le chiese nostre e tutti i latini¹⁹ per pura incordigia ha battezzato sette Turchi schiavi²⁰ delli S(ignori) Cavaglieri di Malta, li quali havevo dottrinato²¹ nella fede per esser battezzati in Malta, delli quali ch'era²² uno del Sig(nor) Kavagliere Bellenvilla francese, duoi altri del Conté²³ di Veru sua conserva, un altro del sig(nor) cap(etan) Bremont, francese²⁴ un'altro del sig(nor) Kaval. de Prat diffoma-

gostiere, francese, e duois²⁵ altri del sig(nor) Commandatore di Bouilly, francese, cose che da²⁶ vinti anni che io servo la Missione in Turchia mai nissuno²⁷ ha havuto l'ardire di fare, ne il vescovo divunto ne²⁸ nissuno altro, per rispetto de i Turchi, delli quali piú volte²⁹ già ci hanno minacciati li Greci schismatici nostri grandi³⁰ nemici dicendo avanti di me che quando veniranno³¹ li Turchi accusaranno nostro vicario d'havere³² battezzato tanti Turchi, cose che fa tremar li piú bravi³³ christiani, perche sarebbe la rovina non solamente³⁴ delle persone, ma delle chiese et occasione di grande³⁵ avanie a tutto il Rito Latino, il quale doppo la³⁶ nostra venuta qui uva aumentando ogni giorno.

³⁷ Per questo sup(p)lico vostra eminenza per l'amor di³⁸ Dio et per la conservatione del Rito nostro di proveder³⁹ a tal disgratia che puo arrivare; procurando che⁴⁰ sia dato un altro impiego al detto vicario per⁴¹ allontanarlo di qui, mandandolo, ó in Andro o⁴² altrove, dove li piacerá, questo é quanto ho⁴³ giudicato esser necessario dire a V(ost)ra Em(inen)za per⁴⁴ informarla circa un negotio di tal importanza⁴⁵ a fin che, se accade qualche disgratia a questa chiesa⁴⁶ (che Dio guardi), non sia incolpato per non havere⁴⁷ informato vostra Eminenza alli piedi della quale⁴⁸ con profondissima riverenza inchinato bascio la sua⁴⁹ sacra porpora per vivere sempre.

⁵⁰ Humilissimo, Devotissimo Obligatissimo s(ervi)tore

⁵¹ fra Dominico D'Ambiano Capucino⁵² superiore di questa Residenza di Milo⁵³ suo miss(iona)rio benché indegno.

⁵⁴ Dall'isola di Milo

⁵⁵ nell'Arcipelago alli 17 Giugno 1669.

[SCPF/SOCG. 423, 283^{RV}]

[ΣT'] Ill(ustrissi)mo e Rev(erendissi)mo Signore P(ad)rone Col(en-dissi)mo

Fu tanto all'improvviso la mia partenza da Venetia³ che non mi permise di darne l'aviso a V(ostra) S(ignoria) Ill(ustrissi)ma per rice⁴ ver i suoi comandi conforme m'haveva poco avanti⁵ ordinato, é stato però il mio viaggio tanto disas⁶ troso che da Ven(eti)a partito li 14 febraro arrivai a⁶ Corfú li 20 Marzo, dove per patimenti hauti in⁷ vascello restai giorni 42 infermo con la gratia⁸ del Signore rihavutomi gionti nell'isola di Sifanto⁹ li 8 Giugno, vicino a Milo non piú che milia 30¹⁰ da dove inviai al S(igno)r D(on) Gio(vanni) Ant(oni)o Camilli, vicario Apostolico il¹¹ calice che mi fu couregiato dal Monsignor

Ill(ustrissi)mo Nuntio¹² Apostolico di Venetia per quella chiesa, dove per debito¹³ dell'obediencia che son tenuto in virtu di comandi di¹⁴ V(ostra) S(ignoria) Ill(ustrissi)ma come per sua lettera di 6 8bre prossimo passato¹⁵ qual m'impose d'informarmi per la persona del¹⁶ suddetto Camili, se ciò sia vero che habbi batezato¹⁷ Turchi e ciò non si può dubitare perche da per¹⁸ sone che furono presenti nella funtione fui assi¹⁹ curato et ciò segui in Milo li 2 Marzo 1667²⁰ nella chiesa cathedrale. Li Turhi erano schiavi²¹ grandi di età di raggione, di Capitan Corsaro per nome²² chiamato Monsú Lamfie. questa cosa tratan²³ dosi della Religione di Turchi da loro con seve²⁴ rissime pene vietati non puo che inemitabilmente²⁵ non avverli notabil danno alla sudetta Chiesa et²⁶ a i quei christiani et in effetto l'Armata Tur²⁷ chesca va rigirando spesso alla volta di²⁸ quel isola per trovarne congiuntura di²⁹ ruinarla che sin hora sarebbe statto effetuato, se³⁰ li vascelli dell'Armata Veneta et altri di corso³¹ non vi fossero stati capitati ad imperdirli et ciò³² serva per aviso alla Sac(ra) Cong(regazio)ne per obedir a V(ostra) S(ignoria) Ill(ustrissi)ma³³ di quanto mi comandó, Le galere Turche s'aspeta³⁴ no qui da giorno in giorno per esiger li carazi³⁵ e subito partite io me mandaró e Santorino³⁶ da dove poi daró aviso distinto, mentre³⁷ riverentissimamente le baccio affetuoso le mani et resto.

³⁸ Sifanto li 18 Giugno 1669

³⁹ V(ostra) S(ignoria) Ill(ustrissi)ma e Rev(erendissi)ma

⁴⁰ al Monsignor Ill(ustrissi)mo secretario della Prop(aganda)

⁴¹ Umilissimo, Devotissimo et Obligatissimo
Servo Francesco Vescovo di Santorini

[SCPF/SOCG. 423, 275^{RV}]

[Z '] Eminentissimi e R(everendissi)mi Sig(no)ri

Doppo haver io di ordine di (Vostre) Em(inen)ze formato il processo di mons(igno)r³ Camilli eletto vescovo di Milo et quello subito ispedito a⁴ Roma col suo dupplicato, mi giungono lettere di 2 Marzo⁵ decorso con nuovo ordine di dovermi informare... giudicial⁶ mente sopra l'esposto della scritta contro di lui datta costá aggra⁷ vandolo som(mamen)te di haver bat(t)iz(z)ato Turchi schiavi de corsari⁸ Maltesi e mettendo questo caso in tanta consideratione all'⁹ Em(inenze) V(ostre) fan restar dubioso e perplesso il finim(ent)o giud(izi)o¹⁰ et la somma loro imperigiebil virtù et prudenza.

¹¹ Io veram(en)te ammiro in p(ri)mo capo la malitia degli¹² accusatori et come si vertono di un... zelo di pietá et¹³ di religione, che

non é cosi, ma ben invidia e passione¹⁴ intolerabile di vedere quest' uomo loro compatrioto¹⁵ e confratello assunto alla Dignità di vescovo, che il S(igno)r¹⁶ Iddio lo distina per i di lui meriti e bontá.

¹⁷ Il batizzare Turchi nativi et reconciliare gli¹⁸... á cosa tanto triviale e commune in tutto l'¹⁹ Arcipelago, che ogni uno de e(cc)lesiastici Latini e greci lo fan(no)²⁰ senza scrupolo ne riguardo e gratie a Dio non si é²¹ sentito mai per questo capo alcun pericolo e rovina delle²² chiese, e gli Turchi pure coll'Armata ovunque capitono trovano²³ sempre di questi della loro setta già fatti christiani²⁴ e non ne parlono.

²⁵ A Naxia non puono già negare li Riv(eren)di Signori Canonici sottoscritti²⁶ contro il Camilli, che non vi siano ivi donne²⁷ e huomini e figli de Turchi stessi batizzati e fatti christiani²⁸ che al presente vivono cattolicamente, in particolare una tal²⁹ d(onna) Maria figlia di Seffer Turcho, una tal sig(no)ra Catt(erin)a³⁰ figlia del Cadi Giudice di quel luoco Turco, viventi³¹ al presente e molti altri che tralascio e tutto cio³² non vi sovrasta pericoli e rovina delle chiese e³⁴ di quelli ecclesiastici.

³⁵ Pare uno de med(esi)mi Canonici, che non voglio³⁶ fargli nomine, non é forse egli figlio o nipote³⁷ se non fato di un Turcho? e pur egli non se ne di³⁸ se stesso di essere abbracciato doi Turchi, ma ha³⁹ paura della rovina di Don Camili, e di quella sua⁴⁰ chiesa; Da questo dunque comprender possono l'Em(inen)ze⁴¹ V(ostre) se gli espositori della scritta sono veridichi e lo⁴² fanno per zelo d'Iddio o per odio e passione propria fari⁴³ saica. Gli Padri Capucini da per tutto ovunque si⁴⁴ trovano non guardono di batizar pubblicamente e Turchi⁴⁵ e Mori e vidar qual si sia alla fede Cattolica;⁴⁶ A Sira hanno cio praticatò piú volte e lo praticano⁴⁷ di continuo e non temono di niuna cosa et ivi pur⁴⁸ stavo abitanti, i figlioli di soli da Ponte turchi nativi⁴⁹ le schiave che teneva per concubine il Signor Zorzi Maria⁵⁰ e tutti batizzati dai sudetti Padri alla Latina.

⁵¹ A Milo pur hanno fatto e ne fano lo stesso, cosi altre tanto⁵² fano gli Greci, ivi et in Argentiera, a Parisi, in⁵³ Andro, a Micone et in tutte l'altre isole dell'Arcipelago.

⁵⁴ Monsignor Serra, vescoco scorso di Milo ha pur fatto l'istesso⁵⁵ come dagli attestati trasmessimi da Monsignor Camil(l)i, che mando⁵⁶ qui occlusi e di niun di questi mai se ne parlo, se non⁵⁷ hora che il povero Don Camil(l)i sta per farsi vescovo. Habbino⁵⁸ pazienza i maligni et si aggiustino il cuore et lo stomaco⁵⁹ a i voleri di S(ua) D(ivina) M(aesta), che ben inspira l'Em(inen)ze V(ostre) a

far⁶⁰ elettione di Vescovi proficui alla sua Chiesa, mentre⁶¹ levando ogni altro tedio all'Em(inen)ze loro, et a me stesso⁶² il travaglio, scrivendo dal letto, ove mi trovo molto⁶³ aggravato dalla gotta con proffonda riverenza inchino⁶⁴ e baccio la sacra porpora dell'Em(i-nen)ze V(ostre)

⁶⁵ Tine 19 Giugno 1669 s.N.

⁶⁶ Hum(ilissi)mo Dev(otissi)mo Ser(vito)re
⁶⁷ Mauricio Doria vesc(ovo).

[SCPF/SOCG. 423, 267^{RV}+268^R]

[H'] Ill(ustrissi)mo e Rev(erendissi)mo Sig(nor) mio Sig(no)re P(ad)rone Col(endissi)mo

Alla pregiat(issi)ma lettera di V(ostra) S(ignoria) Ill(ustrissi)ma con la quale m'impone dover dar raguaglio de fondam(en)ti^β con i quali ho battezzato alcuni Turchi condotti qui da corsari Maltesi diedi humilissima rispos^αta da Time, ove son stato chiamato da quel Monsignor Ill(ustrissi)mo Vesc(ov)o per far la professione della fede^β et il mio proffesso d'ordine della Sac(ra) Cong(regazio)ne. Ma non permettendomi la comoditá d'apportar alla⁶ notitia di V(ostra) S(ignoria) Ill(ustrissi)ma quanto devo circa questo punto, mi riservai di farlo da Milo, come⁷ con la pres(en)te faccio, supplicando humil(men)te la benignitá di V(ostra) S(ignoria) Ill(ustrissi)ma a compatirmi mentre⁸ saró tanto prolisso.

⁹ É stato dunque rappresentato alla S(acra) Cong(regazio)ne 1o) che da me siano stati battezzati pubblicam(en)te d(et)ti¹⁰ Turchi, 2o) contra la prohibit(io)ne fattane de Turchi, 3o) che per ciò corre evidente rischio¹¹ della rovina delle chiese e degl'eccl(esiast)ici di quest'isola. Con ogni riverenza et humiltá¹² rispondo esser vero che io ho battezzato dui o tre mori, ma non é vero che li habbi¹³ battezzati pubblicam(en)te, anzi molto segretam(en)te quanto permetteva la font(io)ne non si fecero suonir¹⁴ di campane o trombette, titi di mortaleti, come fanno altri nell'altre isole, non furon¹⁵ vestiti di bianco come neofiti; e di questo mi possono esser testimonii l'Ill(ustrissi)mo Monsignor suffrag(ane)o¹⁶ di Constantin(o)poli e l'Ill(ustrissi)mo Monsignor Vesc(ov)o di Bisignano già Vis(itato)re Ap(ostoli)co che si trovarono presenti, l'¹⁷ uno al primo anno, et altro et terzo anno del mio Vicariato e veddero che non ho fatto¹⁸ veruna publicitá o solennitá di batesimo.

¹⁹ Al 2o dico essere falso che i Turchi habbino mai publicata questa prohibit(io)ne nell'Arcipelago²⁰ anzi loro med(esi)mi facevano battezzar i loro figliuoli, e sapevano che molti turchi si battezzano²¹ e mai si sono rissentiti, come si prova per le qui anesse fede de i papas Greci.

²² Al 3o dico esser falsa la conseguenza che cavano i miei accusatori come di ciò corre il²³ rischio della rovina dell'chiese e degli ec(clesiasti)ci de questo luogo. Perché se questa fosse²⁴ vera, doveria esser già da molti anni prima rovinata ogni chiesa e tutti gl'ec(clesiasti)ci²⁵ Latini e Greci che battezzarono pubblicamente molti Turchi, come attestano haver fatto²⁶ i med(esi)mi papás greci nelle fede qui occluse.

²⁷ Hora di qual Chiesa e di quali relegiastici parlano quei zelanti che mi querelano?²⁸ se parlano delle chiese et ec(clesiasti)ci di rito greco; Rispondo che se essi havran da essere²⁹ rovinati, saranno per difetto loro (se difetto si può chiamare) havendo essi battezzati³⁰ quei pochi et per esser loro pronti di battezzar ancora, come nelle d(ett)e fede protestano.³¹ e poi perche essi nelle lor chiese in tutte le solenità del'anno inarborano stendardi e band(ie)re³² chi di Malta, chi di Venetia, chi di Spagna et io nella mia chiesa mai ho fatto simili cose.³³ perche essi contribuiscono annualmente ai Venetiani 20 milla reali e 50 marinari per sos³⁴ tentam(en)to dell'Armata contro il Turco. perché giornalmente comprano non solo le saiche, i vascelli³⁵ le robbe e mercantie de Turchi portate qui da corsari, ma anco comprano li stessi Tur³⁶ chi e li rivendono per schiavi alle galere christiane. perché qui é il ricetto di tutti³⁷ i corsari, quali ricevono nelle loro case, conservano i loro effetti, gli provedono di³⁸ biscotti, gli dano in matrim(oni)o e senza matrim(oni)o le loro figliuole. perche fabricano³⁹ bastimenti e galleote e l'armano di qua contro i Turchi; perche fabricano giornalm(en)te⁴⁰ nuove chiese. perche amministrano i sacram(en)ti a i Turchi battezzati da essi greci.⁴¹ Non può esser dunque che io habbia da esser la caggione della rovina dei greci, perche⁴² una sola causa delle soprad(et)ti basta per esser da i Turchi esterminati, oltre che n'hanno⁴³ altre più grosse di queste.

⁴⁴ Se poi intendono delle chiese et ec(clesiasti)ci Latini, qui non sono più di due chiese de duoi⁴⁵ ec(clesiasti)ci, la chiesa de R(eve)rendissimi) P(adri) Capucini e la nostra cathed(rale), un padre capuc(in)o et io solo.⁴⁶ quanto alla chiesa de capucini se havra da esser rovinata da Turchi, non si rovina⁴⁷ rá per haver battezzato un Turcho, ma bensì potrà esser perché é fatta contro⁴⁸ la legge de Turchi. perche

*é fatta da i corsari Maltesi, col sangue de i med(esi)mi Turchi⁶⁹ fabricata dalle loro saiche, dalle loro robbe, ch'essi med(esi)mi essendo schiavi servivano alla⁶⁰ fabrica et hora si trovano in Turchia et esclama-
 mano. e non solamente i Turchi ma⁶¹ gl'istessi greci di Milo hoggi giorno strident dentibus e non aspettano altro che l'⁶² opportunità per abbattere questa magnifica fabrica, per non dirla fortezza.⁶³ e perche ben sanno i Turchi che dentro il convento med(esi)mo alloggiano i corsari et las⁶⁴ ciano in conserva i loro denari. li padri capucini poi che in tutto si trova un⁶⁵ padre, se patirá da i Turchi non patirá perche batesai io un Turco, ma forse⁶⁶ per haver esso med(esi)mo battezzato piú di uno, come costa per l' ingionta testim(onian)za⁶⁷ di persone deg(nissi)me di fede. patirano i padri capucini senz'altro qualche giorno da⁶⁸ Turchi per molti loro mancamenti contro i Turchi, che qui non posso narrare.⁶⁹ Ma prego Iddio che i padri non patischino, e ch'i Turchi non venghino, come speriamo.*

⁶⁰ Mi resta hora parlare della nostra cathed(ra)le e di mé. Quanto alla cathed(ra)le dico essere⁶¹ impossibile che per haver battezzato un Turco habbi da esser destrutta, perche acció⁶² si possa reffarcire et ingrandirla un poco, habbiamo ottenuto un Barat, cioè Privileg(gi)o⁶³ dal Gran Turco nel quale ci da licenza di rifabricarla e proibisce a tutti i Turchi⁶⁴ che per niuna causa possano inferir molestia a d(ett)a chiesa. e questo Barat to tengo⁶⁵ in mano io e costa 120 scudi, quali non havendo a pagargli a quello che per ord(in)e di⁶⁶ Monsignor Serra ha fatto la spesa d'haverlo, pago tuttavia hora quatr'anni l'usura.⁶⁷ e poi se mai furon da turchi rovinate chiese per essersi in quelle battez(z)ati i Turchi⁶⁸ sará anche rovinata la nostra; ma non v'é esempio alcuno: e che siano stati⁶⁹ battezzati turchi ce ne sono quasi innumerabili gli esempi. però stimai bene di⁷⁰ annoverar qui alcuni.

⁷¹ 1. In Naxia una tal sg(nor)a Catherina figlia del' Cadi, cioè Giudice turco, fu battezzata⁷² dal nostro paroco, confessa, comunica hora nella cathed(ral)e, hora da padri capucini, hora⁷³ da Padri Giesuiti. Similmente un'altra donna chiamata Merieni di Seffer turca⁷⁴ battezzata da Greci, maritata prima con un Turco, poi con un greco, e poi⁷⁵ con un Latino, hora osserva il rito Latino. Di piu il sig(no)r D(on) Fran(cesc)o Commenó non⁷⁶ é egli figlio d'un turco? non ha anco i parenti turchi in Constan(tino)poli? non se ne⁷⁷ andó piú volte in Cons(tantino)poli cosi prima, come doppo la pres(en)te guerra? non habitavano⁷⁸ i Turchi in Naxia? non vengono ogn'anno ó tutta l'Armata turca, ó vero dui⁷⁹ tre beileri per scoder il carazzo

dalle isole? non lo sanno forse i Turchi ch'egli⁸⁰ é figlio d'un Turco? pur troppo lo sanno, perché é cosa nota e palese a tutti⁸¹ come dunque non han rovinata la chiesa e li ec(clesiasti)ci in Naxia? e pure egli é vic(ario)⁸² e Decano di quel cath(edra)le. o forse vieta le legge Maumettana che si possono bat⁸³ tezzare i Turchi; e permette che battezzantosi gli s' amministrino i sacramenti?

⁸⁴ 2. In Andro che si trova tanto vicina alla Turchia dui turchi si fecero christ(ia)ni,⁸⁵ l'uno si chiama Ant(oni)o Grammatica e l'altro Gio(vanni) daponte nativo turco.

⁸⁶ 3. A Sira, tutti i figliuoli di Ali daponte turco, battezzati da i Parochi nostri Latini,⁸⁷ item le schiave turche di Zórzi Maria Corsaro battezzate publicam(en)te con solen⁸⁸itá non ordinaria, et tanti altri che sarebbe troppo a raccontarli.

⁸⁹ 4. A Siffanto tutti i figliuoli di Euren battezzati da i Greci; ancora i figliuoli di Naip.

⁹⁰ 5. A Santorino un altro turco, hora é ser(vito)re del S(ignor) Gio(vanni) Cotachi, battezzato dalli greci.

⁹¹ 6. A Paros i figliuoli di Mussuli Chiachagiá battezzati da greci. similm(en)te un altro moro.

⁹² 7. figlio d'un Chiachagiá moro.

⁹³ 8. A Micone la figlia di un Naip, cioè Auditor turco, hora é pretessa greca.

⁹⁴ 9. All'Agussa tutti i figliuoli di Cussein, cioè Merieni, Mustafá, Ali, Meemet,⁹⁵ hora sono christiani batesati da greci.

⁹⁶ 10. All'Argentiera i figliuoli di Chassan, cioè Ali, Ranzia, Fattmé battezzati da greci.⁹⁷ Di piú Aissé hora Catherina, turca battezzata da Monsignor Versovo Serra di Milo,⁹⁸ ancora un'altra d(ett)a Candina, hora Anna batezzata del Conomo e sepelita poi da⁹⁹ med(esi)mo nella sua chiesa.

¹⁰⁰ Qui pure a Milo, fuor degl'altri, un tal moro Ali, hora si chiama Francesco, ha¹⁰¹ battezzato da Monsignor Serra, et poi fu sposato con una greca, ha fatto figliuoli¹⁰² moretti battezzati da i nostri Latini, sono grandotti e vengono alla mia scola,¹⁰³ similmente un'altro Turco, d(ett)o Mustafá, battezzato da i greci, si chiana Marco e¹⁰⁴ tanti altri turchi battezzati ó da Latini ó da Greci, che al pres(en)te vivono et lo¹⁰⁵ sanno i Turchi e mai hanno fatto verum oltraggio alle chiese ó agl'ec(clessiasti)ci¹⁰⁶ Di me forse temono questi tali, che non habbi á esser rovinato? Si vede chi¹⁰⁷ aramente che non si muovono a darmi quest'accusa per affetto che mi por¹⁰⁸ tano, ma perche non possono soffrire di vedermi esser alla gratia della Sacra Cong(regazione)¹⁰⁹ e

procurano con ogni artificiosa malignità e simulato zelo d'impedire¹¹⁰ la mia conservatione. Volesse Iddio ch'io habbi a morir per man de Turchi per haver¹¹¹ fatti christiani i turchi, ma Dio benedetto per i miei peccati non mi dará la corona¹¹² del martirio. Il mag(gio)re danno che potro haver da turchi quando di ciò fossi¹¹³ accusato appo di quelli é di pagar cinquanta o sessanta scudi; ma son certo¹¹⁴ che per questo capo non havró mai danno da Turchi. Il sacerdote et¹¹⁵ quelli dui chierici che tengo appresso di me sono forastieri, e quando¹¹⁶ havessero veduto il pericolo, sene possono andar via, il che non sará mai.

117 Non sono tanto sciocco che non conosca il male che mi sovrastá battezzando i¹¹⁸ turchi, che se havessi conosciuto che per ciò potrebbe venir qualche minimo¹¹⁹ danno alla chiesa non l'havrei mai fatto; e se i sudetti due vescovi di Calamina¹²⁰ e di Bisignano che sono tanto pratici di Turchia havessero visto che face¹²¹ va male, mi haveriano avvertito a non battezzare quei turchi. Mai non¹²² han fatto danno i Turchi a gli nostri eccl(esiastici)ci ne alli Greci per tal fontione che¹²³ non solam(en)te in questi parti, ma etiandio nelle parti di Soria i greci battezzano¹²⁴ spesse volte i turchi come l'attesta nell'occluso foglio il Guard(ia)no del S(anto) Sepolcro¹²⁵ del rito greco, e l'Abbate del Convento di detti padri greci di Gerusalemme,¹²⁶ Ma quelli buoni huomini che m'accusano, rappresentano il caso tanto grave¹²⁷ et irremediabile se non con la mia total perditione, coll'esser privato¹²⁸ non solo dal Vescovato ma etiandio dal Vicariato Ap(ostolico) sicome m'accenna¹²⁹ Monsignor Vescovo di Tine esser tale l'istanza che i miei accusatori fanno alla S(acra) Cong(rega)zione.¹³⁰ Non puo esser altro che qualche d'uno di quel vespaio de calumniatori che¹³¹ altre volte ancora procurarono di trafigermi sin al vivo rappresentando¹³² alla S(acra) C(ongregazione) molte falsità contro di me; sopra le quali havendo mandato le mie¹³³ giustificationi l'inco-staminata giustitia di V(ostre) S(ignorie) Ill(ustrissi)me verso certificata che era¹³⁴ una mera persecut(io)ne e si degno consolarmi con suoi Nobilissimi caratteri.¹³⁵ Così spero pur adesso che la sua innata prud(en)za conoscerá la malignità di chi rappre¹³⁶ sento alla S(acra) Cong(regazio)ne il caso tanto pericoloso, come é mosso di passione d'invidia et¹³⁷ odio contro di me non per zelo della Chiesa e sisforza con la solita ipocrisia¹³⁸ con la quale ha fatto precipitar altri, di pre-sipitar ancor mé. Però confido nella¹³⁹ somma benignità di V(ostra) S(ignoria) Ill(ustrissi)ma che si compiacerá tenermi sotto la sua

protett(io)ne|¹⁴⁰ ne permetterà che resti mortificato un suo hum(ilis-
si)mo Ser(vito)re che riconosce tutta la|¹⁴¹ sua fortuna della di lei som-
ma gratia.

|¹⁴² Di quanto ho già detto et dalli attestati qui anessi potrà l'alta
prudenza di S(ua) S(ignoria)|¹⁴³ Ill(ustrissi)ma ricavare i fondam(en)ti
ch'ebbe a far tal fontione, che furono.

|¹⁴⁴ 1o La gloria di Dio e la carità verso il prossimo che con tanta
istanza mi diman|¹⁴⁵ dava il battesimo e negarglielo mi pareva gran
crudeltá.

|¹⁴⁶ 2o L'esempio di Monsignor Serra, Vescovo di Milo, de Padri
Capucini et altri sacerdoti nostri|¹⁴⁷ che han battezzati pubblicamente
molti turchi schiavi e liberi.

|¹⁴⁸ 3o L'esempio de Greci che battezzarono una mano anch'essi.

|¹⁴⁹ 4o L'esempio dell'altre isole ove ne sono tanti turchi battez-
zati pubblicamente.

|¹⁵⁰ 5o Il costume antiquo e la pratica per tutto l'Arcipelago.

|¹⁵¹ 6o Vedendo che non potrà mai esser di pregiud(icio) o detri-
mento alla Chiesa o ad eccl(esiasti)ci.

|¹⁵² 7o Se io non gl'havessi battesato, i greci sarebbero semp(re)
pronti a battezzarli.

|¹⁵³ 8o Se non gl'havessi battesati incorrevo nella discratia dell'
Ecc(ellentis)imo Cap(etan) G(enera)le|¹⁵⁴ et altri Capi d'Armata e dei
Sig(no)ri Cav(alie)ri di Malta da quali venivo pregato|¹⁵⁵ anzi com-
mandato di farlo.

|¹⁵⁶ 9o Stimando io esser l'inttentione della S(acra) Cong(rega-
zio)ne che li suoi ministri e ser(vito)ri|¹⁵⁷ non sparagnino etiandio la
vita per la propagatione della fede.

|¹⁵⁸ 10o Perche la legge Maumetana nell'isole del Arcipel(ag)o non
ha quel vigore|¹⁵⁹ che ne ha in altre Città soggette al Turco, v.g. Scio,
Smirne, Alepo etc. ma|¹⁶⁰ in questi paesi dell'Arcip(elag)o viviamo
con tutta la libertá christiana, come|¹⁶¹ nelle Città di Christianitá,
niente manco; in virtu dell'Actinamé, cioè|¹⁶² Bolla concessa dal Gran
Sig(no)re a quest'Isole, che verum altra parte di Turchia|¹⁶³ gode tante
prerogative et esentioni come in q(uest)e isole ne godiamo.

|¹⁶⁴ Nulla di meno se ho fatto male, io mi sottometto alla corett(io)-
ne della S(acra) C(ongregazione) et|¹⁶⁵ sono pronto di ricever la peni-
tenza che mi dará V(ostra) S(ignoria) Ill(ustrissi)ma che essendo mio|¹⁶⁶
patrone disponga come Iddio la inspira. Io non mi reputo degno del|¹⁶⁷
grado Vesc(ova)le, ne mai lo pretesi; ben si V(ostra) S(ignoria) Ill(us-
trissi)ma con la sua solita benignitá mi|¹⁶⁸ ha portato sin a questo seg-

no, che da pertutto si sá la elettione mia: se¹⁶⁹ si degnará anco finirmi, procureró con tutto l'animo di corrisponder al¹⁷⁰ mio dovere, che la S(acra) C(ongregazione) et V(ostra) S(ignoria) Ill(ustrissi)ma non habbino a dolersi di me: caso che no,¹⁷¹ mi basta la gratia di V(ostra) S(ignoria) Ill(ustrissi)ma et esser suo div(otissi)mo ser(vito)re e questo stimare la mia¹⁷² mag(gio)re fortuna. et qui supplicandola scusarmi del tedio riverent(emen)de bacio le s(acre) V(este).

¹⁷³ Di V(ostra) S(ignoria) Ill(ustrissi)ma e Rev(erendissi)ma

¹⁷⁴ Di Milo 3 Luglio 1669

¹⁷⁵ Hum(ilissi)mo, Oblig(atissi)mo et Oben(diendissi)mo
Ser(vito)re

¹⁷⁶ Gio(vanni) Ant(oni)o Camilli v(icario) A(postolico)

[SCPF/SOCG. 423, 277^R-279^V]

[Θ'] Ill(ustrissi)mo e Rev(erendissi)mo Sig(no)re mio P(ad)ro(ne)
Col(endissi)mo

Dopo haver ispedito costi duplicato il processo de vita et moribus³ formato il s(igno)r D(on) Antonio Camilli eletto vesc(ov)o di Milo et mede(simamen)te⁴ transmesse le risposte d'informatione che desiderava V(ostra) S(ignoria) Ill(ustrissi)ma et la Sac(ra)⁵ Cong(regazio)ne circa l'esposto dagl'emuli di detto D(on) Antonio per haver egli battezzati⁶ Turchi schiavi de Maltesi, facendo vederne anco con attestati di piú⁷ persone degne di fede, come per uso e costume inveterato in questi⁸ paesi e da per tutto l'Arcipelago, vengono di continuo battezzati turchi⁹ e schiavi e da Preti greci e da Latini, da capucini et da ogn'¹⁰ altro religioso qualsisia, senz'alcun cospetto e pericolo della¹¹ rovina delle chiese et delli eccles(iasti)ci nel modo che rapp(re)ntano¹² in loro scrittura gl'appassionati emuli di esso d(on) Ant(oni)o. a fine d'¹³ impedirgli quella dignitá e grado Episcopale in cui vien chiamato¹⁴ da Dio tanquam Aron et dalla Sac(ra) Cong(regazio)ne eletto; mi perviene¹⁵ hora pur da Milo altro attestato, che fanno quei preti greci¹⁶ primarii del rito, cioè l'economio, il protopapá, il protosingelo et¹⁷ altri a favore di D(on) Camilli, afirmando per falso, maligno e¹⁸ captioso quanto contro di lui vien esposto: onde la Sac(ra) Cong(re)gazio)ne¹⁹ col riflesso e fondamento di ciò che se gli attesta, potrà divenire²⁰ alla di lui esped(izio)ne senz'alcun dubio e sospetto; ch'io in tanto a V(ostra) S(ignoria)²¹ Ill(ustrissi)ma e Rev(erendissi)ma. bacio con divot(io)ne la mano e resto perpetuo.

²² Tine li 17 Luglio 1669

²³ Mons(igno)r Ill(ustrissi)mo e R(everendissi)mo Arc(ivescov)o
di Ces Seg(retario) di Prop(agan)da.

²⁴ Humilissimo, Devotissimo, Obligatissimo
Servitore Mauritio Vescovo di Tine.

[SCPF/SOCG. 423, 281^{RV}]

[I '] Sommario

Alcuni Cavalieri di Malta francesi doppo haver con lettera² rappresentato il solito di far battezzare a Milo luogo di loro³ ritirata i schiavi Turchi, che desiderano abbracciare la fede⁴ christiana, scrivono che il vicario Apostolico di quest'isola fa⁵ hora molta resistenza di battezzarne alcuni, col supposto⁶ d'essergli stato dalla S(a-cra) Congr(egazio)ne proibito per evitare l' pericolo⁷ che col tempo possano essere i Cattolici e le chiese Latine da⁸ Turchi danneggiati; Una tal oppositione, asseriscono, non ve⁹ nirgli altrove fatta, e che intanto cercano, che una tal fun¹⁰tione si faccia a Milo, in quanto quasi di continuo vi si fer¹¹ mano, e perche il vicario instruisce perfettamente i battezzanti¹² et é per l'integnitá della sua vita nella stima universale di¹³ degnamente amministrare questo sacramento. supplicano per¹⁴ tanto, che al medemo si lasci piena libertá di render loro¹⁵ questo servitio, che tutti i suoi Predecessori Vescovi hanno¹⁶ reso sino al presente e di riflettere.

¹⁷ P(rim)o, esser stata sepmre la consuetudine di battezzare i schiavi¹⁸ e supposto che i Turchi da ciò pigliassero occasioni di far¹⁹ danno a i Latini, tanto contro questi, se volessero far avanie²⁰ ne troverebbero altre piú plausibili, oltreche quando essi ca²¹ valieri un tal pericolo credessero, non esporrebbero la Chiesa,²² per la quale combattono a questi cimenti.

²³ 2o Che questi batesimi si fanno senza strepito, e con segretezza.

²⁴ 3o Esser conveniente, che i schiavi, che vogliono esser battezzati²⁵ siano consolati, mentre continuamente stanno esposti nelle galere²⁶ al pericolo della vita.

²⁷ Promettono bensi per accommodarsi alle lodevoli istruzioni dare²⁸ al Vicario, che procuravano di far questa funtione senza strepito²⁹ benche come essi dicono, non si faccia con molta solennitá.

³⁰ Aggiunge Monsignor Vescovo di Tine, che il battezzare Turchi nativi³¹ e reconciliare i rinegati é cosa in quelle parti tanto commune³² che senza pericolo e riguardo lo fanno tutti gl'eccl(essia)stici

La^{β3} tini e Greci et adducce monsignore essempii, che assicurano non esservi^{β4} come von vi é stato pel passato, alcun pericolo alle chiese et^{β5} al rito Latino.

β⁶ Di ciò fanno parimente piena attestatione alcuni abitanti in Milo^{β7} il console francese et i Papassi Greci.

β⁸ Il Vicario si giustifica scrivendo d'haver solo battezzato due o três^{β9} Turchi secretamente quanto permetteva la funtione. Non esse^{β0} vi nell'Arcipelago proibitione di farlo per parte del Gran^{β1} Sig(no)re e ne meno pericolo della rovina delle chiese, mentre^{β2} se fosse in altra guisa essendosi pel passato sempre fatto^{β3} pubblicamente questa funtione, non vi sarebbe hora colá alcu^{β4}na Chiesa, che non fosse stata distrutta.

β⁵ Che quanto alla catedrale di Milo ha egli il Baratto con^{β6} permissione d'ingrandirla e proibitione a Turchi di molestarla^{β7} onde assicura l'E(minenze) V(ostre) che per questo capo non si havera alcun^{β8} travaglio; Asserisce l'accuse dategli in questo particolare^{β9} esser mire calunnie, anzi dubitando, che siano provenute dai^{β0} capuccini, come é stato realmente, dice che se la loro chiesa^{β1} rovinara, com'egli teme, il motivo non sarà altro che per^{β2} haverla essi fabricata senza licenza, e col mezzo de corsari Mal^{β3} tesi, i quali non solo delle prede de Turchi la fabricaron^{β4} ma violentemente astringerano i Turchi a servire alla fabrica^{β5} di maniera che questi unitamente coi Greci aspettano l'opportunità^{β6} per farla rovinare, tanto piú che é costrutta a forma di^{β7} fortezza e ti Capuccini vi alloggiano corsari, i quali vi la^{β8} sciano in conserva i loro denari.

β⁹ Dice Monsignor Segretario che l'avviso havutosi da un capuccino^{β0} di Milo di quest' affare obligó l' E(minenze) V(ostre) d'avvertire il vicario^{β1} a procedere con cautela e segretezza, ma egli, conforme l'so^{β2} lito de Greci, si querela di tutti e vuol mostrare di non^{β3} haver errato, temendo che la S(acra) Congr(egazio)ne sia per ritardagli^{β4} la consecutione della chiesa di Milo, alla quale é stato destinato.

β⁵ Non ostante però tutte queste giustificationi quel capuccino che^{β6} ne scrisse l'altra volta resterà hora la necessitá, che si^{β7} rimuova di la l'vicario, e si preveda altrove pel timore^{β8} che andando i Turchi a Milo, non attentino contro la^{β9} sua vita, e rovinino le chiese et i cattolici.

β⁰ Il vescovo moderno di Santerini ricercato d'informatione scrive^{β1} anchi egli, che una tal funtione non puo recare altro che^{β2} notabil danno e che l'Armata Turchesca tentando hora^{β3} d'entrare a

Milo, si varrá di questo pretesto per rovinarla,^[74] il che dice sarebbe seguito, se i vascelli della Republica^[75] et altri di corso non havessero ritardato i disegni de Turchi.

^[76] Queste relationi però, oltreche si scorgono appassionate, hanno^[77] per contraposto le fedì e le lettere di sopra riferite, dalle^[78] quali tra l'altre cose apparisce che i Capuccini non si sono^[79] mai riguardati dal battezzar schiavi e dal farlo con maggior^[80] publicità di quello l'habbia fatto l'vicario.

[SCPF/SOCG. 423, 262^R-263^V]

RÉSUMÉ

Simos Milt. Symeonides, La christianisation des musulmans aux Cyclades cause d'accusation aux querelles des Catholiques.

L'étude est basée sur une série de dix documents de la S.C.P.F. et sur d'autres sources. Elle a comme sujet la christianisation des musulmans pendant la période ottomane, un phénomène très répandu et aux querelles internes des membres des communautés catholiques des îles de l'Archipel, qui étaient très fréquentes au XVIIe siècle et constituaient le motif principal de la décroissance de ces communautés. Les documents publiés témoignent le dynamisme des insulaires orthodoxes des Cyclades et nous donnent une autre vue de la vie sociale.

2° y. sono i si nelle lor Chiesa in tutte le Ordinanze dell'anno invariansi standardi e bari.
 chi di Malta, chi di Venezia, chi di Spagna, et se nella mia Chiesa mai ho fatto simili cose.
 perche essi contribuiscono annualmente a i Turchi 20. mila reali, e 30. milioni per loro
 sussidio dell'Armata contro il Turco. perche giornalmente comitano non solo le Saiche, i Paschi,
 la tolba e mercantia de i Turchi portata qui da Costanti, ma anche comitano li soldati
 chi e li rimettono a schiavi alle galere Christiane. perche qui e il ricetto di tutti
 i corsari, quali ruciano nelle loro coste, conservano i loro effetti, gli producono di
 biscotti, gli danno in matrimo e senza matrimo. Le loro figliuole. perche fabricano
 bastimenti e galere e l'armata di qua contro i Turchi; perche fabricano giornalmente
 nuovo canone. perche amministratori e scartanti a i Turchi bakozzati da essi stessi.
 Non può esser cosa che se habbia da esser la ragione della rovina dei Greci, accio
 non sia causa delle soprad. velle, e esser da turciani estirminati, dove che non
 altro più grosso di queste.

3° y. intendono della Chiesa apostolica Latina; qui non sono più di due Chiese o pari
 ecclesie, la Chiesa de S. S. Spirito, e la nostra Latina. In tutto questo. Et se
 quanto alla Chiesa de S. Spirito se hauro da esser rovinata da i Turchi, non si rovine-
 ra' perche ho bastimento un Turco, ma bensi potrà esser perche e fatta contro
 la legge de i Turchi. perche e fatta da i corsari Maltesi, et dunque da i medesimi
 fabricati delle loro Saiche, delle loro tolbe, et essi non danno schiavi servivano alla
 fabrica et hora si trovano in Turchia de' islamani. e non solo i Turchi ma
 gli ischi greci li Mili aggi giornalmente vendono, e non aspettano altro che i
 opportunita per abbattere questa magnifica fabrica, per non dirta forza.
 Et perche bensi sono i Turchi che dentro il convento mio. abgiano i corsari, et tal-
 chano in conserva i loro canoni. Li quali fucili mi che in tutto si troua un
 canone, se parra da i Turchi non restira perche bastera da un Turco, ma perche
 per haver esso medesimo bastimento più di uno, come costa per l'ingente tassim.
 di questo canone di S. Spirito. partendosi i canoni greci senz'altro qualche giorno da
 i Turchi per tutta loro mancomenti contro i Turchi, che qui non posso narrare.
 Ma questo bastera che i canoni non restano, e in i Turchi non vengono, con. e. servano.

ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΜΑΡΤΥΡΙΩΝ
ΓΙΑ ΤΗ ΝΑΥΤΟΣΥΝΗ ΤΩΝ ΣΙΦΝΙΩΝ
[1529-1877]
ΠΛΟΙΟΚΤΗΤΕΣ - ΕΜΠΟΡΟΙ ΚΑΙ ΣΥΜΜΕΤΟΧΟΙ
ΣΤΗΝ ΕΜΠΟΡΟΠΑΝΗΓΥΡΗ ΤΗΣ SENIGALLIA

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Γιά τήν επίδοση τῶν Σιφνίων στά ἐπαγγέλματα τῆς θάλασσας, οἱ σκόρπιες εἰδήσεις σέ Πηγές ἢ τή Βιβλιογραφία δέν ἀφήνουν περιθώρια ἐκτίμησης τῆς πραγματικῆς ἔκτασης τοῦ, ἰδιαίτερης σημασίας, ἔργου τούτου τῶν προγόνων μας καί μάλιστα σέ καιρούς χαλεπούς. Μόνο μία καταγραφή τους θά ἐπέλυε, κατά κάποιον τρόπο, τό πρόβλημα, πλὴν χρειάζεται χρόνος πολὺς καί κόπος, γεγονός πού ἀποτρέπει τοὺς ἐρευνητές, ἂν δέν ἔχουν προσωπικό ἐνδιαφέρον, σήμερα μάλιστα πού Σίφνιοι ἐρευνητές δέν ὑπάρχουν, ἢ δέν ἀνεφάνησαν ἐπὶ πολλὰ χρόνια. Τό θέμα θά ἦταν ἀπλούστερο ἂν εἶχε διασωθῆ τό τοπικό Ἱστορικό Ἀρχεῖο (τό ὁποῖο, ἀπό τόν 17ο αἰῶνα καί ἐξῆς πρέπει νά ἦταν πλουσιώτατο λόγω τῆς μεγάλης, γιά τά δεδομένα τῶν ἐποχῶν, οἰκονομικῆς καί κοινωνικῆς ἀνάπτυξης πού σημειώθηκε στό νησί μας, σέ σύγκριση μάλιστα μέ ἄλλα κυκλαδονήσια, στά ὁποῖα ὅμως ἔχουν διασωθῆ Ἀρχεῖα), ἢ εἶχαν διενεργηθῆ ἔρευνες σέ ἐξειδικευμένες ἀρχεακές Πηγές τοῦ ἐξωτερικοῦ, ὅπως λ.χ. τῆς Βενετίας, Γαλλίας, Ἀγγλίας καί ἄλλων εὐρωπαϊκῶν κρατῶν, πού διατηροῦσαν στή Σίφνο προξένους.

Τήν ἐπισήμανση τῆς ἔλλειψης σχετικῶν ἱστορικῶν μαρτυριῶν γιά τίς Κυκλάδες γενικῶς ἔκανε στό Α' Παγκυκλαδικό Συνέδριο, πού πραγματοποιήθηκε τό ἔτος 1991 στήν Ἄνδρο, ὁ ἀείμνηστος καθηγητής Νικ. Μ. Παναγιωτάκης, ὁ ὁποῖος ἐτόνισε ὅτι «ἡ παρουσίαση ὁποιασδήποτε, ἔστω καί μεμονωμένης εἰδήσης, ἀναφερομένης σέ ναυτική δραστηριότητα Κυκλαδιτῶν... καί χρονολογουμένης πρὶν ἀπό τά μισά τοῦ 18ου αἰῶνα, εἶναι εὐπρόσδεκτη»¹. Ἐκτοτε ἀρχίσαμε τή συναγωγή τῶν σχε-

1. «Ἀνδριακά Χρονικά», Ἄνδρος 1993, τόμ. 21ος, σελ. 143.

τικῶν μαρτυριῶν (ἀπό ἀρχειακές πηγές καί τή βιβλιογραφία), μποροῦμε δέ πλέον νά ἰσχυριστοῦμε ὅτι διαθέτουμε μιά σημαντική βάση γιά τήν ἐξαγωγή εὐνοϊκῶν συμπερασμάτων, σχετικῶν μέ τή ναυτοσύνη καί τά συναφῆ ἐπαγγέλματα τῶν Σιφνίων, ἀπό πολύ παλαιά· ἔστω ἀπό τή μοναδική μαρτυρία, ἔτους 1437, περί τοῦ ναυπηγοῦ Λαυρέντιου τοῦ Σίφνιου², ἢ ἐκείνης περί τοῦ καπετάν Μάρκου Σφακιώτη, ἔτους 1529³.

Στήν παρούσα ἐργασία καταγράφονται καί μαρτυρίες (οἱ περισσότερες) μετά τά μισά τοῦ 18ου αἰῶνα, μέχρι τοῦ ἔτους 1877, χάριν θησαυρισμοῦ τους, ἀφοῦ αὐτός εἶναι καί ὁ σκοπός τοῦ περιοδικοῦ. Κάποτε θά φανοῦν χρήσιμες.

Δύο ἀπό τίς ἱστορικές μαρτυρίες πού ἐπισημάνσαμε καί πού ἀπέχουν μεταξύ τους 190 χρόνια, θεωροῦμε ὅτι φανερώνουν τήν ἀδιάλειπτη παρουσία τῶν Σιφνίων στό θαλάσσιο δρῶμενα. Οἱ ἐπόμενες:

α) Ὁ ἰησουΐτης μοναχός Logenzo Gigo Tubino, ἔγραψε στίς 17 Ἰουνίου 1638, μετά τήν ἐπίσκεψή του στή Σίφνο, καί τά ἐξῆς, μεταξύ ἄλλων:

«... ὁ ἐφοδιασμός τοῦ νησιοῦ σέ προϊόντα γίνεται ἀπό ἄλλους κοντινοὺς τόπους καί ἀπό τό ἐμπόριο πού μετέρχονται οἱ Σίφνιοι, οἱ ὁποῖοι διαθέτουν περί τίς 50 *barche* (= ἑλαφρά πλοῖα) γι' αὐτόν τόν σκοπό, ἐκτελοῦν δέ καί τή γραμμή Σίφνου-Θερμίων»⁴. [Γιά τή «γραμμή Σίφνου-Θερμίων» ἔγραψε ἐπειδή θεωροῦσε ὅτι οἱ βικάριοι Σίφνου μποροῦσαν νά πραγματοποιοῦν ἐπισκέψεις καί στό νησιά Θερμιά καί Κέα, πού ἀνήκαν στή Λατινική Ἐπισκοπή Σίφνου-Κέας-Θερμίων, χάριν τῶν ὀλίγων σ' αὐτά καθολικῶν, πού ἐστεροῦντο πνευματικῶν].

Διέθεταν λοιπόν τότε οἱ Σίφνιοι ναυτιλλόμενοι, τό 1638, περί τά 50 ἑλαφρά ἐμπορικά σκάφη, τά ὁποῖα βέβαια ταξίδευαν μέ ἰσάριθμους καπεταναίους καί, ἀνάλογα μέ τόν τύπο καθ' ἑνός σκάφους, ἱκανά πληρώματα ἀνδρῶν, δηλαδή ἕναν ἀξιόλογο ἀριθμό ἀνθρώπων πού ἐπιδίδονταν στή διακίνηση προσώπων καί προϊόντων τοῦ ἐμπορίου καί ἐφοδίαζαν μέ τά ἀναγκαῖα ὅμοια, διατροφῆς κυρίως, τόν πολυάνθρωπο τόπο τους, ἀφοῦ, κατά τίς Πηγές, ὁ πληθυσμός τῆς Σίφνου αὐτήν τήν ἐποχή ξεπερνοῦσε τίς 4.000 κατοίκους⁵.

β) Ὁ Andrian Dupré, πρόξενος τῆς Γαλλίας στή Θεσσαλονίκη, ἀφοῦ περιόδευσε στό νησιά τό 1828, ἔγραψε στήν ἐκθεσή του γιά τή Σίφνο τά ἐξῆς:

2. C.N. Sathas, *L'Histoire de la Grèce*, tom. III, 436.

3. Βλ. κατωτέρω, σελ. 110.

4. SCPF/Visite vol. 17, 72^{RV}.

5. «Σιφνιακά», 5 (1995), σελ. 138.

«Ἡ ναυτική δύναμη τοῦ νησιοῦ ἀποτελεῖται ἀπὸ 26 καΐκια συνολικῆς χωρητικότητος 210 τόννων, τὰ περισσότερα μὲ ρωσικὴ σημαία, πέντε μὲ ἐπτανησιακὴ καὶ τὰ ὑπόλοιπα μὲ ἑλληνικὴ. Πρὶν ἀπὸ τὴν Ἐπανάσταση τὸ νησί διέθετε ἓνα στόλο ἀπὸ ἑννέα ἐμπορικὰ πλοῖα χωρητικότητος 80-100 τόννων, τὰ ὅποια ἔπλεαν ὡς τὴν Ἀδριατικὴν, ἀλλὰ ἀργότερα πούληθησαν»⁶.

Τὰ ἐμπορικὰ σκάφη πού πούληθησαν ἦταν ἀσφαλῶς ἀπὸ ἐκεῖνα πού, μέχρι τὰ τέλη τοῦλάχιστον τοῦ 18ου αἰῶνα, ταξίδευαν μὲ ἐμπορεύματα μέχρι τὰ λιμάνια τῆς Ἀγκώνας καὶ τῆς γειτονικῆς τῆς Senigallia καὶ ἄλλες παραθαλάσσιες περιοχὲς τῆς Ἀδριατικῆς, ὅπως θὰ ἱστορήσουμε στὴ συνέχεια.

Συμπερασματικά, οἱ δύο ἀνωτέρω μαρτυρίες φανερώνουν μία συνέχεια 190 χρόνων τῆς παρουσίας καὶ ἐνεργοῦ δράσης τῶν Σιφνίων ναυτιλλομένων στὶς ἐσωτερικὲς καὶ ἐξωτερικὲς θάλασσες γιὰ τὴ διακίνηση προσώπων καὶ προϊόντων. Οἱ σχετικὲς μαρτυρίες εἶναι πράγματι ἐνδιαφέρουσες.

6. Κων. Ἀπ. Βακαλόπουλος, *Νέαι εἰδήσεις γιὰ τὰ νησιά Σύρα, Σάμο, Σίφνο καὶ Νάξο στὰ 1828*, «Μνημοσύνη», 6 (1976-1977), σελ. 270-272.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Α'. Ο 17ος ΑΙΩΝΑΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ - ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΟΟΔΟΥ

Από τὰ τέλη τῆς δευτέρας δεκαετίας τοῦ 17ου αἰῶνα καί μάλιστα μετά τήν ἐκδίωξη (1617) τοῦ τελευταίου Φράγκου ἡγεμόνα τῆς Σίφνου Ἄγγελου Γοζαδίνου ἀπό τοὺς Τούρκους, τό νησί ἄρχισε, διά τοῦ γηγενοῦς ὀρθοδόξου στοιχείου, νά ἀναπτύσσει κατά δυναμικό τρόπο τήν Οἰκονομία καί τό Ἐμπόριο μέ ὀδηγό-καθοδηγητή τόν ἔμπορο Βασίλειο Λογοθέτη, ὅπως ἔχομε γράφει λεπτομερῶς¹. Μέ τήν πάροδο τῶν χρόνων καί πάντοτε διά τοῦ εὐφυστάτου Λογοθέτη καί τῶν ἀξίων συνεργατῶν-συγγενῶν του Πέτρου Ρόζα καί Μιχελέτου Κοντόσταβλου, ἀναδείχτηκε σέ οἰκονομικό καί πολιτικό κέντρο τῶν Κυκλάδων, τό ὁποῖο ἐπέζησε, διά τῶν διαδόχων τους, καθ' ὅλο τό λοιπό διάστημα τοῦ ἴδιου αἰῶνα καί πλέον, ἄν καί σέ ρυθμούς βραδύτερους.

Ἐχομε διευκρινίσει ὅτι τό σπουδαῖο ἐκεῖνο ἐπίτευγμα τῶν ἐμπόρων τῆς Σίφνου δέν προέκυψε λ.χ. ἀπό ὑπερεπάρχεια προϊόντων παραγωγῆς τοῦ νησιοῦ μέ μεγάλη ζήτηση ἀπό τρίτους· ἄλλωστε τέτοια δυνατότητα δέν εἶχε ἡ Σίφνος, ἀλλ' ἦταν ἀποτέλεσμα ἐφαρμογῆς συστηματικῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς (τοῦ Λογοθέτη, βασικά) πού ἀπέβλεπε στή συγκέντρωση μεγάλων ποσοτήτων ὁμοειδῶν προϊόντων παραγωγῆς ὀλοκλήρου τοῦ κυκλαδικοῦ συμπλέγματος (καί ὄχι μόνο), τὰ ὁποῖα ἐπωλοῦντο στή συνέχεια μονοπωλιακά σέ ὑψηλές τιμές, λόγω ζήτησης, καί ἀπέφεραν σημαντικά κέρδη². Τοῦτο ἐπιτυγχάνονταν λ.χ. διά τῆς ἐξαγορᾶς-ἐξόφλησης τῶν κρατικῶν φορολογιῶν μέ ὑποχρέωση τῶν προκρίτων τῶν νησιῶν νά μὴ διαθέτουν σέ τρίτους συγκεκριμένα προϊόντα τῆς παραγωγῆς τους (σιτάρι, κριθάρι, μέταξα κ.λπ.), ἀλλά μόνο στόν ἐξαγοραστή πού τοὺς διευκόλυνε στίς ὑποχρεώσεις τους πρός τό τουρκικό κράτος. Παράλληλα ἐμπορεύονταν καί πλῆθος ἄλλων προϊόντων, ἀκόμη καί σκλάβους χριστιανούς καί μωαμεθανούς (βλ. σελ. 5 ἐπ. τοῦ παρόντος τόμου).

1. «Σιφνιακά», 6 (1998), σελ. 19 ἐπ.

2. Αὐτόθι, σελ. 26.

Οἱ ἐπιτυχεῖς οἰκονομικοὶ καὶ πολιτικοὶ χειρισμοὶ τοῦ Λογοθέτη καὶ τῶν συνεργατῶν του συνετέλεσαν στὴν αὐξηση ἢ πολλαπλασιασμό τῶν ἐργασιῶν τους μὲ ἀποτέλεσμα νὰ τίς ἐπεκτείνουν καὶ στὸν ἰταλικὸ χῶρο. Ἐκεῖ διατηροῦσαν ἔμπιστους πράκτορες-ἀντιπροσώπους τους, πραγματοποιοῦσαν ἐξαγωγές καὶ εἰσαγωγές ποικίλων προϊόντων, συγκέντρωναν σὲ καταθέσεις μεγάλα χρηματικά κεφάλαια, ἢ προέρχονταν σὲ ἀξιοποίηση τούς διὰ τῶν ἀντιπροσώπων τους κ.λπ., μὲ οἰκονομικές καὶ ἐμπορικές πράξεις. Εἶναι γνωστό ὅτι πρῶτος ὁ Βασίλειος Λογοθέτης εἶχε μεγάλες ἐμπορικές συναλλαγές μὲ τὸ μεγάλο λιμάνι τοῦ Παπικοῦ κράτους, τὴν Ἀγκώνα, σὸ ὁποῖο διατηροῦσε πράκτορά του τὸν Giacomo Trompa, Μηλιακῆς καταγωγῆς³. Γνώστης λοιπὸν τῆς ἰταλικῆς Ἀγορᾶς, τόσο αὐτός, ὅσο καὶ οἱ συνεργάτες του, πρέπει νὰ θεωρήσουμε ὅτι γνώριζαν καὶ τὴν, ἀπὸ παλαιούς χρόνους, λειτουργοῦσα μεγάλη ἐτήσια ἐμποροπανήγυρη τῆς, πλησίον τῆς Ἀγκώνας, πόλης-λιμανιοῦ τῆς Senigallia. Γιά τίς δραστηριότητές του μὲ τὴν Ἀγκώνα μᾶς πληροφορεῖ ὁ ἴδιος ὁ Λογοθέτης, ὁ ὁποῖος, σὲ ἐπιστολῇ του τῆς 10ης Ἀπριλίου 1641 πρὸς τὴν Ὁργάνωση τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας Sacra Congregazione de Propaganda Fide, μὲ τὴν ὁποία εἶχε στενὴ συνεργασία καὶ πυκνὴ ἀλληλογραφία, τὴν ἐνημέρωσε ὅτι προτιμοῦσε «νὰ τοῦ στέλνει τίς ἐντολές τῆς μὲσω Ἀγκώνας διὰ τοῦ ἐκεῖ κυρίου Giacomo Trompa (τοῦ πράκτορά του), ὅπου εὐρίσκονταν (σχεδὸν πάντοτε;) μίᾳ δικῇ του σάικα (= τύπος πλοίου), ὥστε νὰ τίς παραλαμβάνει ἔγκαιρα καὶ μὲ ἀσφάλεια»⁴. Εἶχε δηλαδὴ τακτικώτατη ἐπικοινωνία μὲ τὸ λιμάνι τῆς Ἀγκώνας προφανῶς μὲ τὰ 15 καὶ πλέον ἐμπορικά σκάφη ἰδιοκτησίας του, ἀπὸ τὰ 50 πού διέθεταν τότε οἱ Σίφνιοι πλοιοκτῆτες-καπεταναῖοι κατὰ σχετικὴ μαρτυρία⁵.

Ἔτσι βέβαια ἐξηγεῖται καὶ τὸ γιατί ὁ εὐφυέστατος Λογοθέτης, ἀφοῦ πρῶτα πέτυχε τὴν ἀνάδειξή του σὲ πρόξενο τῆς Γαλλίας σὸ Ἀρχιπέλαγος (console del'Arcipelago)⁶ δικτυώθηκε ἀκολούθως μὲ τὸ κέντρο τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρώμης, εἶχε ἀναλάβει τὸ ρόλο τοῦ ἐπίσημου προστάτη τοῦ Καθολικισμοῦ στὶς Κυκλάδες, ἐξηγόραζε καὶ ἀπελευθέρωνε σκλάβους τοῦ Λατινικοῦ δόγματος κ.λπ. (βλ. σχετικῶς στὶς σελ. 13 ἐπ.

3. Αὐτόθι, σελ. 22, 56, 57. Ὁ ἰησουΐτης μοναχὸς Michele Almbertino, πού ἐπικέφθηκε τὴ Σίφνο τὸ 1638, ἔγραφε στὴν, ἀπὸ 17 Δεκεμβρίου, ἀναφορά του πρὸς τὴν Propaganda ὅτι ὁ Βασίλειος Λογοθέτης ἦταν «ὁ μεγαλύτερος ἐμπορὸς τοῦ τόπου» εἶχε συναλλαγές μὲ ὅλα τὰ νησιά καὶ ἐμπορικές σχέσεις μὲ τὴ Βενετία καὶ τὴν Ἀγκώνα...». [«Σιφνιακά», 15 (2007), σελ. 168].

4. «Σιφνιακά», 6 (1998), σελ. 56.

5. Αὐτόθι, σελ. 26.

6. Αὐτόθι, σελ. 27.

του παρόντος τόμου), επειδή σ' αυτήν «έβλεπε» ένα ισχυρό, πράγματι, κοσμικό Κράτος της εποχής μέ τό όποιο μπορούσε νά έχει αποδοτικές οικονομικές σχέσεις, έξυπηρετήσεις και άλλες ώφέλειες. Σχετική λ.χ. είναι ή, από 14 Μαΐου 1642, έπιστολή του προς τήν Propaganda, απόσπασμα της όποίας έχει ως εξής:

«... έπιθυμώ, επίσης, νά γνωστοποιήσω στίς σεβασμιότητές σας τίς μεγάλες ζημιές πού συνεχίζουν νά μου προξενούν οί φελοῦκες και τά πολεμικά μπεργαντίνια της Μάλτας, δεδομένου ότι εύρίσκομαι στό νησί μου μέ δεκαπέντε και πλέον πλοία, τά όποια λαφυραγωγούνται καθημερινά από αυτά χωρίς φόβο Θεοῦ· γι' αυτό και προστρέχω ταπεινά σέ άγίους ανθρώπους, τίς δικές σας σεβασμιότητες, εάν εύαρεστοῦνται, νά μου προσφέρουν τήν έπομένη χάρη, όντας ένας από τούς πιστούς, ώστε μέ δική σας παρέμβαση προς τόν έκλαμπρότατο Μεγάλο Μάγιστρο νά δώσει αύστηρή έντολή στους πλοιάρχους τών ειρημένων πολεμικῶν πλοίων ώστε στό εξής νά μή στρέφονται έναντίον τών πλοίων και τών έμπορευμάτων μου. Τό αίτημα αυτό ήμουν έτοιμος νά άπευθύνω προς τόν ίδιο τόν Μεγάλο Μάγιστρο, αλλά γιά νά μή δώσω νά άντιληφθοῦν αύτοί πού μέ λεηλατοῦν ότι ένήργησα σέ βάρος τους, ώστε νά μου κάνουν χειρότερα, σκέφθηκα νά έπιζητήσω αύτή τή χάρη από τίς σεβασμιότητές σας.

Σίφνος, 14 Μαΐου 1642

Μέ ταπεινότητα

Βασίλειος Λογοθέτης πρόξενος»⁷.

Αύτός λοιπόν και οί συνεργάτες του και άπ' αυτούς οί μεταγενέστεροι έμποροι και πλοιοκτήτες, γνώριζαν πολύ καλά τήν ίταλική Άγορά, αλλά και τίς δυνατότητες διάθεσης προϊόντων-έμπορευμάτων στην έτήσια έμποροπανήγυρη της Senigallia, ώστε νά τούς άνευρίσκουμε σ' αύτήν και στην Άγκώνα κάθε χρόνο μέχρι και τά τέλη του 18ου αιώνα, όπως θά περιγράψουμε κατωτέρω.

7. Αύτόθι, σελ. 57-58.

Β'. Η ΠΟΛΗ, ΤΟ ΛΙΜΑΝΙ ΚΑΙ Η ΕΜΠΟΡΟΠΑΝΗΓΥΡΗ ΤΗΣ SENIGALLIA

Οί άρχές τής ίδρυσης καί τής όνομασίας τής μικρής πόλης-λιμανιού Senigallia στίς έκβολές του ποταμού Misa στήν Άδριατική χάνονται στους πρό Χριστού χρόνους. Κατά τή ρωμαϊκή έποχή ήταν ένα φαράδιχο χωριό πού βραδύτερα, τό έτος 774, προσαρτήθηκε στό παπικό Κράτος, έζησε τίς πολεμικές άναστατώσεις, καί τό έτος 1264 καταστράφηκε. Ή άναγέννηση, ή ή επανίδρυση τής μικρής πόλης ήλθε μέ τήν ένταξή της στό κρατίδιο του Rimini υπό τόν ήγεμόνα Sigismondo Pandolfo Malatesta, ό όποιος φρόντισε, από τό έτος 1450, τήν τείχισή της καί επανεγκατοίκησή της λόγω τής σημαντικής θέσης της «δίπλα στήν παραλία καί πάνω σ' έναν ποταμό». Τής έδωσε φυσιογνωμία μικρής πόλης-κάστρου (citta fortezza) σέ σχήμα τετραγωνικό αφήνοντας στά ΒΔ όριά της τόν ποταμό Misa. Ή πόλη άρχισε νά ξαναζωοτανεύει καί, όπως αναφέρεται, τότε ανεβίωσε καί τό πανηγύρι τής πολιούχου έκκλησίας της τής Άγίας Μαγδαληνής περί τά τέλη τής δεκαετίας του 1450.

Ή ένταξή της άκολούθως στό Δουκάτο του Urbino υπό τούς della Rovere (1474-1631), συνετέλεσε στήν οίκοδομική, τοπογραφική καί οίκονομική εξέλιξή της. Οί della Rovere έπεξέτειναν κατά τόν 16ο αιώνα τά τείχη πέραν του ποταμού καί περιέλαβαν τό λιμάνι μέσα στά όρια τής πόλης στήν επίδιώξή τους νά προστατέψουν τήν αναπτυσσόμενη έμποροπανήγυρη. Τό 1631 μέ τήν κατάργηση του Δουκάτου του Urbino, ή Senigallia περιήλθε στό παπικό Κράτος.

Ή πόλη γνώρισε μεγάλη άκμή κατά τόν 18ο αιώνα καί μάλιστα τήν περίοδο μετά τό έτος 1735, όταν ή έμποροπανήγυρη απέκτησε έξαιρετικά μεγάλη πρόοδο, ένώ πραγματοποιήθηκαν καί σημαντικά έργα σ' αύτήν καί τό λιμάνι. Στή νότια όχθη του ποταμού άνηγέρθησαν τά portici (= στοές ή περίστυλα) πού άπετέλεσαν τό νευραλγικό κέντρο τής ζωής τής έμποροπανήγυρης. Στή ΒΑ όχθη του Misa βρήκαν τή θέση τους οί έμποροι από τήν Άνατολή, κυρίως Έλληνες, ώστε όλη ή περιοχή νά πάρει τό όνομα Strada dei Greci, ή Quartiere de Greci ή Levantini.

Κεντρική ήμέρα τής πανήγυρης ήταν ή έορτή τής Άγίας Μαγδαληνής (22 Ίουλίου), τής προστάτιδος τής πόλης. Λέγεται ότι από τό 1548/1549 καί για όλο τόν 17ο αιώνα ή έμποροπανήγυρη διαρκούσε 8 ήμέρες, τρείς πρό τής 22 Ίουλίου καί τέσσερις μετά. Ή έπιμήκυνση όμως τής διάρκειάς της συγχρονίζονταν μέ τήν πορεία τής άκμής του

πανηγυριοῦ. Στό χῶρο τῆς ἐμποροπανήγυρης, ὑπαίθριο στήν ἀρχή ἀλλά καί ἀργότερα κατασκευάζονταν ἀπό τήν κοινότητα ξύλινα παραπήγματα (barache) πού νοικιάζονταν στούς ἐμπόρους, οἱ ὁποῖοι ἐξέθεταν τά προϊόντα τους καί διεκπεραίωναν τίς συναλλαγές τους.

Τό 18ο αἰῶνα στήν ἀριστερή ὄχθη τοῦ ποταμοῦ, ἀπό τή Via Grande μέχρι τήν Porta Ugbara σύχναζαν οἱ Ἕλληνες καί ἄλλοι Λεβαντινοί πού ἐξέθεταν μαλλιά, σφουγγάρια, παπούτσια, παντόφλες, καφέ, ξερά φρούτα, τυριά, βαμβάκια, δέρματα καί ἄλλα προϊόντα τῶν περιοχῶν τους. Στή δεξιά ὄχθη ὑπῆρχαν τά πιό ἀκριβά προϊόντα, πολυτελέστερα ἢ βιομηχανοποιημένα τῆς Ἰταλίας καί ἄλλων χωρῶν τῆς Εὐρώπης, ὅπως εἶδη κεραμεικῆς, κρύσταλλα, καθρέπτες, ὑφάσματα, γυαλικά, ἐπιπλα βενετσιάνικα κ.λπ. Σέ ἄλλα σημεῖα ἐξέθεταν Γερμανοί καί Τριεστῖνοι σιδηρικά, βαμβακερά ὑφάσματα, λινά, μεταξωτά κ.ἄ.

Σ' αὐτήν λοιπόν τή μεγάλη ἐμποροπανήγυρη κατευθύνονταν κάθε χρόνο καί τά ἐμπορικά σκάφη Σιφνίων, Τηνίων, Μυκονίων καί μερικῶν ἄλλων Κυκλαδιτῶν ἔμπορτα μέ ποικιλίες ἐμπορευμάτων πρός διάθεση ἢ ἐκτέλεση παραγγελιῶν τοπικῶν ἐμπόρων ἢ τῆς Ἀγκώνας. Ἐπέστρεφαν στίς πατρίδες τους καί πάλι ἔμπορτα, ὅπως συνήθιζαν, μέ ἄλλα προϊόντα χρήσιμα στίς δικές τους, τοπικές ἢ γειτονικές ἀγορές.

Ἀπό τά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους τῆς Βενετίας (Archivio di Stato di Venezia, Cinque Savii alla Mercanzia) ὅπου ἔχουν θησαυριστεῖ ἀναφορές τῶν προξένων του στά λιμάνια τῆς Ἀγκώνας καί τῆς Senigallia, ἔχομε ἀξιόλογες μαρτυρίες γιά τά ἀφικνούμενα ἐκεῖ νησιωτικά σκάφη (ιδίως κατά τήν περίοδο τῆς ἐμποροπανήγυρης), τούς καπεταναίους καί τά μεταφερόμενα πρός πώληση ἐμπορεύματα, ὅπως θά τά καταγράφομε κατωτέρω.

Σημείωση

Τά ἀνωτέρω περιγραφικά κ.λπ. στοιχεῖα γιά τήν πόλη-λιμάνι τῆς Senigallia προέρχονται ἐξ ὀλοκλήρου ἀπό τό βιβλίο τῆς κυρίας Ὀλγας Κατσιαρδῆ-Hering μέ τίτλο «Λησμονημένοι ὀρίζοντες Ἑλλήνων ἐμπόρων: Τό Πανηγύρι τῆς Senigallia (18ος - ἀρχές 19ου αἰῶνα)», Ἀθήνα ΜCMXXXIX, ἔκδοση τοῦ βιβλιοπωλείου Διονυσ. Νότη Καραβία.

Γ'. ΤΟ ΤΑΞΙΔΙ ΑΠΟ ΤΗ ΣΙΦΝΟ ΠΡΟΣ ΤΟΝ «ΚΟΛΠΟ ΤΗΣ ΒΕΝΕΤΙΑΣ» (= ΑΔΡΙΑΤΙΚΗ).

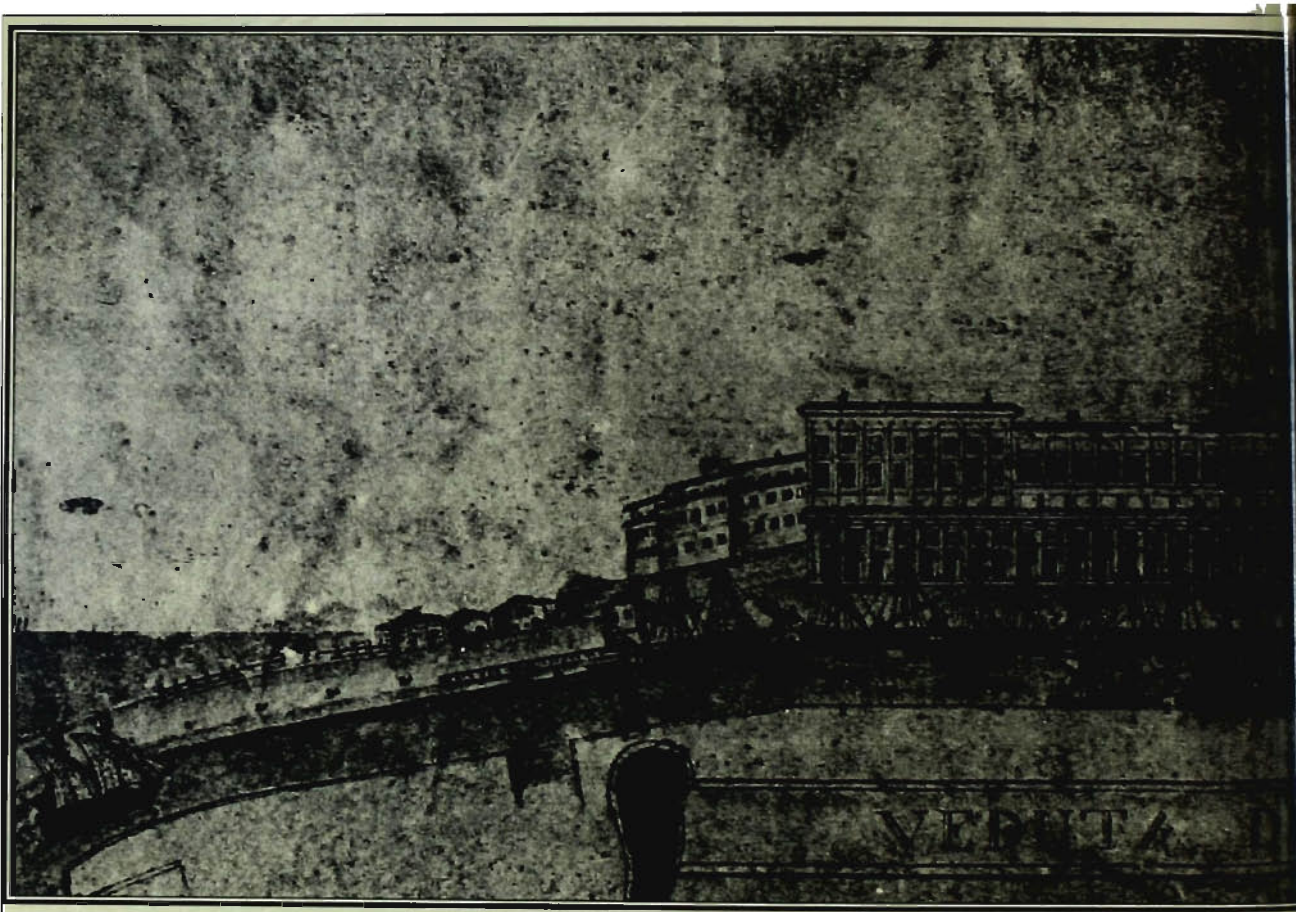
Ἡ προετοιμασία τοῦ ταξιδιοῦ ἀπαιτοῦσε χρόνο καί πολλές φροντίδες, ἰδιαίτερα γιά τή συγκέντρωση τῶν ἐμπορευμάτων, εἴτε παραγωγῆς Σίφνου, εἴτε προϊόντων ἄλλων νησιῶν ἢ καί περιοχῶν τῆς Κεντρικῆς Ἑλλάδος ἢ τῆς Μ. Ἀσίας (ὅταν μάλιστα ὑπῆρχαν καί εἰδικές παραγωγελίες). Εἰδικά γιά τήν ἐμποροπανήγυρη τῆς Senigallia τό ταξίδι ξεκίναγε νωρίς γιά τήν ἀντιμετώπιση ποικίλων δυσχερειῶν, ὥστε πλοῖα καί ἐμπορεύματα νά φτάνουν ἔγκαιρα στόν προορισμό τους. Μία μεγάλη καί ἀναπόφευκτη δυσχέρεια τοῦ ταξιδιοῦ ἦταν ἡ πολυήμερη παραμονή πλοίων καί πληρωμάτων σέ καραντίνα στά ὑπάρχοντα ὑγειονομεῖα (λαζαρέττα) γιά τήν ἀπόκτηση τοῦ ἀπαραίτητου πιστοποιητικοῦ ὑγιείας. Τοῦτο δ' ἐπειδή τά πλοῖα προέλευσης Ἀνατολῆς (Λεβάντε) θεωροῦνταν ἐπίφοβα στή μεταφορά τῆς φοβερῆς ἀσθένειας τῆς πανώλης. Ἡ καραντίνα διαρχοῦσε κανονικά ἐπί 40 ἡμέρες, πολλές ὅμως φορές καί περισσότερο γιά διαφόρους λόγους.

Οἱ Ἕλληνες καπεταναῖοι, κατευθυνόμενοι πρὸς Ἀγκώνα - Τριέστη - Βενετία, συνήθιζαν νά σταθμεύουν γιά καραντίνα στά ὑγειονομεῖα τοῦ Brindisi ἢ τοῦ Bari¹. Μετά τό πέρας τῆς ἐφοδιάζονταν καί μέ σχετικό πιστοποιητικό τῶν βενέτικων προξενείων τῶν δύο αὐτῶν πόλεων καί συνέχιζαν, ἀπερίσπαστοι πλέον, τό ταξίδι τους πρὸς τά λιμάνια τοῦ προορισμοῦ τους. Ἀργότερα ἄρχισαν νά χρησιμοποιοῦν τό ὑγειονομεῖο τῆς Ἀγκώνας φροντίζοντας νά φθάνουν ἐκεῖ 40-50 ἡμέρες πρὶν τήν ἔναρξη τῆς ἐμποροπανηγύρης τῆς Senigallia, ὅσοι προορίζονταν γι' αὐτήν ἔφταναν δηλ. περί τό τελευταῖο δεκαήμερο τοῦ Μαΐου².

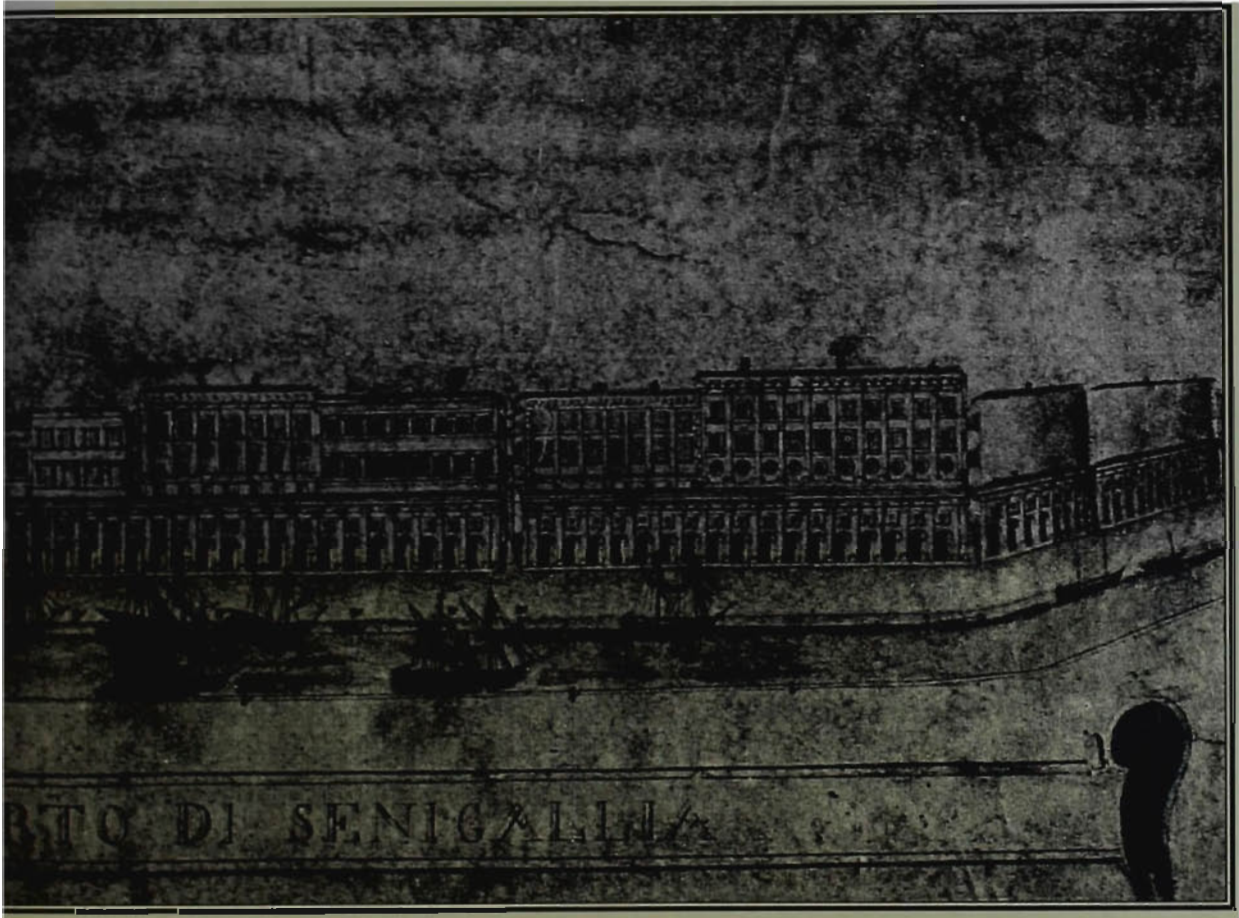
Τό πραγματικό ταξίδι μέχρις ἐκεῖ δέν διαρχοῦσε περισσότερο ἀπό 12-15 ἡμέρες, ἀνάλογα καί μέ τίς καιρικές συνθῆκες ἢ ἄλλες ἀπρόβλεπτες καταστάσεις. Οἱ πρόξενοι τῆς Βενετίας στήν Ἀγκώνα καί τή Senigallia κατέγραφαν στά κατάστιχά τους, μεταξύ τῶν ἄλλων, καί τίς πραγματικές ἡμέρες διάρκειας τοῦ ταξιδιοῦ τῶν πλοίων ἀπό τά λιμάνια ἐκκίνησής τους μέχρις ἐκεῖ, μέ ἰδιαίτερη ἐπισήμανση τῶν ἡμερῶν ταξιδιοῦ στά νερά τῆς Ἀδριατικῆς (ἢ τόν «κόλπο τῆς Βενετίας», ὅπως τήν ἀποκαλοῦσαν ἐγὼϊστικά οἱ Βενετοί).

1. Κατσιαρδῆ-Hering, σελ. 81.

2. Αὐτόθι.

Ἐποψη τοῦ λιμανιοῦ καί τῶν
(Ἀπό τό βιβλίό τῆς)

τῆς Senigallia (1905;)
τσαρδῆ-Hering)

Τά έμπορικά πλοία.

Πλοία μεταφορᾶς έμπορευμάτων τῶν Σιφνίων (καί ἄλλων Κυκλαδιτῶν) ἦταν συνήθως τά ἀποκαλούμενα *barche*, δηλ. μικρά-έλαφρά σκάφη καί ὄχι *pavì* = μεγάλα πλοία. Ἄλλωστε μόνο παρόμοια σκάφη εἶχαν τή δυνατότητα νά προσορμισθοῦν στόν ἀβαθῆ λιμένα-κανάλι τῆς *Senigallia*. Τά μεγάλα πλοία γενικῶς παρέμεναν στήν Ἀγκώνα καί τά έμπορεύματα, προορισμοῦ *Senigallia*, μεταφορτώνονταν ἀπ' αὐτά σέ έλαφρά πού τά προωθοῦσαν στήν έμποροπανήγυρη.

Ἐμπορικά πλοία τῆς Σίφνου, πού κατεγράφησαν ἐκεῖ κατά τό δεύτερο μισό τοῦ 18ου αἰῶνα (ἀπό τοῦ ἔτους 1746 καί ἐξῆς), ἦταν ἕξι τύπων:

α) Σαμπέκο (*sambeco* ἢ *schiambeco* ἢ *stambeco*).

Πλοῖο ἐπίμηκες μέ πανιά καί κουπιά στό μέγεθος φρεγάτας τό ὅποιο εἶχε τή δυνατότητα νά φέρει ἀπό 14-22 κανόνια.

β) Σάϊκα.

Πλοῖο τουρκικῆς προέλευσης, λεγόμενο καί *καραμουσαλί*, μέ χαμηλές πλευρές, ἔμβολα στήν πρύμνη καί στήν πῶρα μέ τετράγωνο πωραῖο ἰστίο.

γ) Πολλάκα.

Πλοῖο βενετσιάνικης προέλευσης μέ τετράγωνη, περίπου, πρύμνη ἔφερε τρία κατάρτια, κεντρικό, πρυμναῖο, πωραῖο.

δ) Ταρτάνα.

Barcha βασικά φαράδικη μέ δύο κατάρτια καί (πανιά) λατίνια.

ε) Τραμπάκολο ἢ *trambaco*.

Εἶδος μεγάλου πλοίου γιά έμπορικές χρήσεις στερούμενο τῆς ἱκανότητας ἀναστροφῆς λόγω ἐπιπέδου βυθίσματος.

στ) Λόντρα³. Πλοῖο ναυπηγείων τοῦ Λονδίνου.

[Πλοία τῆς Τήνου πρὸς *Senigallia* κατεγράφησαν: *σαϊκότο*, *ταρτάνα*, *πολλάκα*, *τραμπάκολο* καί τῆς *Μυκόνου* *πολλάκα* καί *ταρτάνα*].

Πρέπει νά σημειώσουμε ὅτι τά πλοία ἐκεῖνα πραγματοποιοῦσαν τά ταξίδια τους χωρίς τή χρήση ὀργάνων πλεύσης, ὅπως ἡ πυξίδα καί οἱ χάρτες, ἀλλά μέ έμπειρικές μεθόδους τῶν πλοιάρχων τους. Οἱ τελευταῖοι βασίζονταν στήν ἐξοικείωσή τους μέ τίς ἐπικρατοῦσες στήν Ἀνατολική Μεσόγειο συνθῆκες καί στίς μεγάλες πρακτικές γνώσεις πού ἀποκτοῦσαν ἀπό παιδικῆς ἡλικίας μέ τήν μακρά ἄσκησή τους περί τά

3. Τίς περιγραφές τῶν πλοίων δανείστηκα ἀπό τό Λεξικό τῆς Βενετσιάνικης Διαλέκτου τοῦ Βοεγιο. Δέν εὐρήκα τό σκάφος τύπου «*λόντρα*».

Sketch by J. J. [unreadable]

ναυτικά. Ἐκτός δέ ἀπό τίς γνώσεις τους γιά τή θαλασσοπλοΐα, διέθεταν λεβεντιά καί τόλμη γιά νά ἀντιμετωπίζουν τούς βορειοαφρικανούς πειρατές· δέν δίσταζαν μάλιστα νά τά βάζουν μαζί τους, εἴτε διαφεύγοντας τίς πειρατικές καταδιώξεις μέ τά ἐλαφρά καί εὐέλικτα ταχύπλοά τους, εἴτε διασπώντας ναυτικούς ἀποκλεισμούς.

Γιά ἓνα δύσκολο ταξίδι ἀπό τήν Ἰταλία πρὸς Κυκλάδες μᾶς πληροφορεῖ ὁ καθολικός κληρικός τῆς Μήλου Γεώργιος Πέρης σέ γράμμα του τῆς 17 Μαΐου 1659 πρὸς τόν Γραμματέα τῆς Ὁργάνωσης «Ἁγία Προπαγάνδα» τῆς Ρώμης:

«Σεβασμιώτατε.

Πιστεύω ὅτι οὐδέποτε ἀντιμετώπισα παρόμοια φοβερή θαλασσοπορεία ὅπως αὐτή πού ἔζησα ἀπό τό τόσο μακρὺ καί περιπετειῶδες τελευταῖο ταξίδι μου, ἀφοῦ ἐνῶ εἶχα προγραμματίσει νά κάνω ἀποκρηές στή Μήλο, ἔφθασε νά ἐορτάζω τό Πάσχα στήν Ἀγκώνα ἐξ αἰτίας τῶν μεγάλων ἐναντίων ἀνέμων πού συναντήσαμε στίς ἀκτές τῆς Σκιαβονίας, ὅπως μέ ἄλλες ἐπιστολές μου ἀπό τήν Ἀγκώνα ἔχω γράφει στή σεβασμιότητά σας.

Ἀναχωρήσαμε τέλος πάντων ἀπό τήν Ἀγκώνα τήν τρίτη τοῦ Πάσχα καί ἐνῶ δέν εἶχαμε ἀπομακρυνθῆ ἀπό αὐτήν οὔτε 30 μίλια, ἐσηκώθησαν πάλι οἱ ἐναντιοὶ ἄνεμοι μέ ἀποτέλεσμα νά κάνουμε δεκαἕξι ἡμέρες ἀπό τήν Ἀγκώνα στή Ραγούζα, ἐνῶ συνήθως τό ταξίδι αὐτό διαρκεῖ τρεῖς ἢ τέσσερις ἡμέρες. Ἐξω ἀπό τό Λέσινο, τόσο πολύ δυνάμωσε ὁ ἄνεμος, ὥστε μᾶς ἄρπαξε τή βοθητική βάρκα καί τό πλοῖο ὑπέστη ρῆγμα στήν καρίνα μέ ἀποτέλεσμα νά ἀρχίσει νά βάζει νερά κατά τέτοιο τρόπο, ὥστε τή μία στιγμή νά παραδίνουμε τίς ψυχές μας στόν Κύριο καί τήν ἄλλη νά ἐνώνουμε τίς προσευχές μας μ' ἐκεῖνες κάποιου φρά Στέφανου ἀπό τή Βουλγαρία, μισσιονάριου, πού ἔρχονταν ἀπό τή Ρώμη, ὅπου εἶχε διεκπεραιώσει ὑποθέσεις τοῦ ἀρχιεπισκόπου του καί εἶχε ἐπιβιβασθῆ στήν Ἀγκώνα γιά νά περάσει στή Ραγούζα, ἄν ἔπιανε τό πλοῖο, ἢ στήν Κωνσταντινούπολη καί ἀπό ἐκεῖ στή Βουλγαρία. Ἐφθάσαμε, τέλος πάντων, στή Ραγούζα· γιά νά τακτοποιήσουμε τό ρῆγμα ἔπρεπε νά ἐκφορτώσουμε ὁλόκληρο τό πλοῖο πού ἦταν φορτωμένο γαλέτα μέ προορισμό τήν Κάντια (= Ἡράκλειο). Ἐν τῷ μεταξύ στό ἴδιο λιμάνι, πού ὀνομάζεται Τίμιος Σταυρός, ἔφθασε ἓνα πλοῖο τῆς Μεσσήνας, τοῦ ὁποῦ οἱ συνοδοὶ φορτίου ἔκλεψε τά Χρηματικά κεφάλαια τοῦ καπετάνιου, πού ἀνέρχονταν σέ δύομισυ χιλιάδες χρυσά τσεκίγια καί ἐξαφανίστηκε κάπου στήν Τουρκία· ὁ καπετάνιος ἔκανε τή σκέψη ὅτι ὁ κλέφτης δέν εἶχε πάρει τά κλοπιμαῖα μαζί του, πού ἦταν ἓνα βαρὺ δέμα καί δέν μποροῦσε νά τό μεταφέρει μόνος του καί ὅτι τό εἶχε κρύψει στό δικό μας πλοῖο. Ἔτσι κατήγγειλε τό γεγονός στους δι-

καστές τῆς Ραγούζας καί ἐκεῖνοι ἔστειλαν νά κατασχέσουν τό πλοῖο μας, συλλαμβάνοντας μάλιστα καί φυλακίζοντας τόν καπετάνιο μας καί τόν πιλότο μέ συνέπεια νά εἶναι ἀδύνατη, τόσο ἡ ἐπισκευή τοῦ πλοίου, ὅσο καί ἡ ἀναχώρησή του. Ὁ Θεός ὅμως πού παρακολουθοῦσε τήν ἀτυχία τῶν ἀνθρώπων μας, ἐβοήθησε νά διασκορπισθοῦν τά χρήματα πού εἶχε ἀρπάξει ὁ κλέφτης κάτω ἀπό τά βουνά καί τίς τουρκικές ἐπιτηρήσεις, ἔτσι ἀφέθηκε ἐλεύθερος ὁ καπετάνιος μας, πού φρόντιζε τήν ἐπισκευή τοῦ πλοίου του καί, ὅπως φαίνεται, περί τό τέλος τῆς ἐβδομάδος θά εἶναι ἔτοιμο πρός ἀναχώρηση.

Γιά ὅλα αὐτά ἐπιθυμῶ νά εἶναι ἐνημερωμένη ἡ σεβασμιότητά σας, προκειμένου νά κατανοήσει τίς ἀγωνίες καί ἰδιαίτερος τά ἔξοδα πού κάνει κανεῖς γιά νά ὑπηρετήσει τήν ἐκκλησία, ὅπως ἀκριβῶς ἐγώ πού ἀναγκάστηκα νά κάνω τρεῖς φορές προμήθειες, μία στή Βενετία, μία στήν Ἀγκώνα καί μία στή Ραγούζα, ὥστε μόνο γιά γαλέτα ἔχω πληρώσει μέχρι σήμερα ὀκτώ σκούδα. Δέν μέ στενοχωρεῖ ὅμως τίποτε ἄλλο, ὅσο τό γεγονός ὅτι ἄλλα πλοῖα πού ἀνεχώρησαν μετά ἀπό ἐμᾶς ἀπό τή Βενετία, θά ἔχουν φτάσει ἤδη στή Σίφνο καί θά ἔχουν δώσει τήν πληροφορία ὅτι ἐγώ εἶχα ἀναχωρήσει νωρίτερα, μέ συνέπεια νά μήν μποροῦν νά καταλάβουν (τί διέτρεξε) τόσο ὁ ἐπίσκοπος, ὅσο καί οἱ δικοί μου πού θά μέ θεωροῦν χαμένο. Ἐλπίζω ἐν τούτοις ὅτι θά παρηγορηθοῦν, ὅπως καί ἄλλες φορές καί τό ἴδιο παρακαλῶ καί ἐσᾶς νά μήν παραλείψετε νά μέ ἀνακουφίσετε γλυτώνοντάς με ἀπό ἄλλους κινδύνους πού μπορεῖ νά διατρέξω στή Μῆλο ἀπό τίς αἰτίες πού σᾶς ἀνέπτυξα προφορικά, δεδομένων καί τῶν σχετικῶν ἐλαφρυντικῶν.

Μέ τή διαβεβαίωση ὅτι διατελῶ πάντοτε πρόθυμος τῶν θελήσεων καί τῶν διαταγῶν σας, κατασπάζομαι τίς ἱερές πορφύρες σας.

Ραγούζα 1659, Μαΐου 17

Τῆς σεβασμιότητός σας
ταπεινός ὑπηρέτης
Γεώργιος Πέρης»

[Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, Ἔνα δύσκολο ταξίδι τοῦ 1659, ἐφημ. «Κυκλαδικόν Φῶς», φ. Μαΐου 1989, σελ. 6].

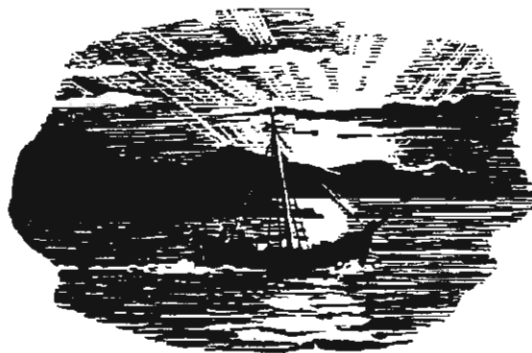
Τό περιεχόμενο τῆς ἀνωτέρω ἀναφορᾶς φανερώνει τίς ἀντιξοότητες πού ἦταν δυνατόν νά ἀντιμετωπίσει ἕνα πλοῖο στό ταξίδι του στήν Ἀδριατική, τόσο καιρικές πού τό δυσχέραιναν ἐπί ἡμέρες, ὅσο καί ἀπρόβλεπτες καταστάσεις πού ἦταν δυνατόν νά ἀνακύψουν ἀκόμη καί ἀνευ λόγου. Τέλος, πολύ ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ πληροφορία πού μᾶς δίνει ὁ Πέρης, ὅτι δηλ. ἐστενοχωρεῖτο ἀπό τήν, ἐπί τόσες ἡμέρες, καθυστέρηση τοῦ ταξιδιοῦ του καί γιά τόν λόγο ὅτι «ἄλλα πλοῖα πού ἀνεχώρησαν μετά

από έμιας από τή Βενετία», όπως έγραφε, θά είχαν ήδη φτάσει στη Σίφνο, όχι στη Μήλο πού ήταν ο προορισμός του, γεγονός πού βεβαιώνει τή μεγάλη έμπορική κίνηση μεταξύ Σίφνου και Βενετίας.

Τά μεταφερόμενα έμπορεύματα.

Γιά τά μεταφερόμενα από τά νησιά στην Άγκώνα - Senigallia έμπορεύματα έχομε σαφείς μαρτυρίες, όχι όμως και για τά όμοια πού έφεραν τά πλοία στην έπιστροφή τους, όπως ήταν ή συνήθεια. Είδικά για τά έμπορεύματα πού μετέφεραν τά σιφνεία πλοία κατεγράφησαν από τούς Βενετούς προξένους στην Άγκώνα - Senigallia τά εξής: άκατέργαστο ή κατηργασμένο βαμβάκι, βαμβάκινα νήματα, κάλτσες, διάφορα ύφασματα (όπως δίμιτα, ντρά, χονδρά τύπου Σμύρνης, ύφασματα λεπτά για πέπλα - βέλα), καφέ, κερι, καπνό, σαπούνι, δέρματα, σφουγγάρια, μυλόπετρες. Τά προϊόντα αυτά ήταν τά συνήθως μεταφερόμενα στη Senigallia κάθε χρόνο, όμως δέν ήταν όλα παραγωγής Σίφνου. Πρέπει γι' αυτό να θεωρήσουμε ότι τά προμηθεύονταν οι Σίφνιοι έμποροι από διάφορες άλλες περιοχές (λ.χ. άλλα νησιά, τήν Κεντρική Ελλάδα, Μ. Άσία) και τά μεταπωλούσαν. Τά προϊόντα αυτά ήταν δυνατόν να ανήκουν μόνο στον πλοίαρχο πού τά διέθετε για λογαριασμό του, ή σ' αυτόν και έμπόρους, ή μόνο σε έμπόρους, πολλοί από τούς όποιους τά συνόδευαν. Βασικά προϊόντα παραγωγής τής Σίφνου (σιτάρι, κριθάρι, σϋκα, κρασί, λάδι, κρομμύδια, σκόρδα, κεραμεικά) φαίνεται πως δέν εξάγονταν στη Senigallia κατά τον 18ο αιώνα, επειδή, πιθανόν, δέν έπαρκοϋσαν για τήν έπιχώρια κατανάλωση.

Ή Τήνος εξήγγε στη Senigallia τά ίδια προϊόντα μέ τή Σίφνο, σε μεγαλύτερες όμως ποσότητες, αλλά και κάποια άλλα είδη, όπως μαλλιά, βακέτες, γλωσσες καπνιστές, κουβέρτες, λιβάνι, κρασί, βελανίδια, λάδι κ.ά.

Δ'. ΣΙΦΝΕΪΚΑ, ΤΗΝΙΑΚΑ, ΜΥΚΟΝΙΑΤΙΚΑ
ΕΜΠΟΡΙΚΑ ΠΛΟΙΑ ΣΤΗΝ ΑΓΚΩΝΑ - SENIGALLIA

18 Ιουνίου 1746

* Λόντρα από τή Σίφνο μέ καπετάνιο τόν Γεώργιο Νιοτάρη, προερχομένη από τόν ίδιο τόπο καί φορτίο: 3 κόφες καφέ, βαμβακερά νήματα, κάλτσες, 180 μπάλες ύφάσματα, κερι, ντρά (= μεταξωτά ή μάλλινα ύφάσματα), δέρματα *migliaia* 50 καί μολόπετρες¹.

* Σαϊκότο από τήν Τήνο μέ όνομα «Άγιος Γεώργιος», καπετάνιος Γεώργιος Νταγκάνης προερχόμενο από τόν ίδιο τόπο μέ φορτίο: 720 τεμάχια δέρματα, 58 μπάλες βαμβάκι, 40 μπάλες βαμβακερά νήματα καί 5 μπάλες ύφάσματα².

* Σαϊκότο μέ καπετάνιο τόν Ιωάννη Παξιμάδη, προερχόμενο από τόν ίδιο τόπο (Τήνο) μέ 40 μπάλες βαμβάκι, 60 μπάλες βαμβακερά νήματα, 10 μπάλες ύφάσματα, 2 μπάλες κερι, 800 τεμάχια δέρματα πολυτελείας σέ άλάτι (*cuoi d' oro* = δέρματα μέ έντυπες παραστάσεις για τόν στολισμό κατοικιών καί άλλων διακοσμήσεων)³.

* Πολλάκα από τή Μύκονο «ό Άγιος Νικόλαος» μέ καπετάνιο τόν Άλέξανδρο Κοντουμά προερχομένη από τή Σμύρνη μέ 64 μπάλες άκατέργαστο βαμβάκι, 150 μπάλες νήματα, 6 μπάλες κερι, 3 μπάλες ύφάσματα, δέρματα άλατισμένα τεμάχια 1.700⁴.

1 Ιουλίου 1747

* Σαμπεκίνο από τή Σίφνο μέ καπετάνιο τόν Γεώργιο Γκρινιοτάρη καί φορτίο 94 μπάλες βαμβακερά νήματα, 55 ρόλους δίμιτα, 8 μπάλες

1. Archivio di Stato di Venezia (ASV), Cinque Savii alla Mercanzia, Prima Serie, busta 616.

Σημειώνεται ότι τίς καταγραφές για άφίξεις πλοίων-έμπορευμάτων στην Άγκώνα - Senigallia από τό Archivio di Stato μου προμήθευσε πρό χρόνων ή άγαπητή φίλη δεσποινίς Μαρία Πατραμάνη, Φιλόλογος-Ίστορικός, όταν εύρίσκονταν μέ ύποτροφία στή Βενετία για έρευνες-σπουδές. Διατυπώνω καί από τή θέση αυτή θερμές εύχαριστίες.

2. ASV, Cinque Savii, b. 616.

3. Αύτόθι.

4. Αύτόθι.

ύφασματα, 1 καφέ, 1 δέμα κεριά και μυλόπετρες για έμπορους που τά παρήγγειλαν⁵.

1766

* Σάϊκα μέ σημαία Τουρκίας από τή Σίφνο και καπετάνιο τόν Μανόλη Νιοτάρη⁶.

1767

* Ή άνωτέρω σάϊκα μέ τόν Μανόλη Νιοτάρη⁷.

* Πολλάκα μέ σημαία Τουρκίας προερχομένη από τή Σίφνο και τήν Κέρκυρα μέ καπετάνιο τόν Σπύρο Κοντούρη⁸.

18 Ίουνίου 1786

* Ταρτάνα μέ σημαία Τουρκίας και καπετάνιο τόν Ίωάννη Σπεράντσα προερχομένη από τή Σίφνο μέ φορτίο 130 σάκκους νήματα, 40 ρόλους ύφασματα, 10 σάκκους σφουγγάρια για διάφορους Έλληνες έμπορους⁹.

10 Ίουνίου 1787

* Ταρτάνα μέ σημαία Τουρκίας και καπετάνιο τόν Ίωάννη Σπεράντσα προερχομένη από τή Σίφνο μέ φορτίο 120 μπάλες νήματα, 17 μπάλες καπνό, ένα δέμα κεριά, μία μπάλα ύφασμα για πέπλα για διάφορους Έλληνες (έμπορους)¹⁰.

1790

* Λόντρα μέ σημαία Βενετίας προερχομένη από τή Σίφνο και καπετάνιο τόν Χαράλαμπο Σφαέλο¹¹.

5. Αυτόθι.

6. Κατσιαρδής-Hering, σελ. 96.

7. Αυτόθι.

8. Αυτόθι.

9. ASV, Cinque Savii, b. 623.

10. Αυτόθι.

11. Κατσιαρδής-Hering, σελ. 96.

18 Μαΐου 1793

* Ταρτάνα μέ σημαία Τουρκίας «ὁ Ἅγιος Νικόλαος» μέ καπετάνιο τόν Νικολό Γιάννη Λαζάρου, προερχομένη ἀπό τήν Τήνο σέ ταξίδι 12 ἡμερῶν (4 ἡμέρες στόν κόλπο) καί φορτίο: 18 σάκκους βαμβακερά νήματα, 65 μπάλες ἀκατέργαστο βαμβάκι, 10 σάκκους σφουγγάρια, μία μικρή μπάλα λαγοτόμαρα, 2 σάκκους σκούφους (μπερέδες), 9 σάκκους καφέ τῆς Ἀνατολῆς, μία μπάλα χονδροῦ ὑφάσματος τύπου Σμύρνης, 1 κάσσα κοχύλια, 10 καντάρια χαλκό καί ρόλλους ὑφάσματος γιά πέπλα γιά διαφόρους Ἑλληνας (ἐμπόρους)¹².

* Πολλάκα μέ σημαία Τουρκίας «ὁ Ἅγιος Νικόλαος» μέ καπετάνιο τόν Νικόλα (τοῦ) Βασίλη, προερχομένη ἀπό τήν Τήνο σέ ταξίδι 15 ἡμερῶν (3 ἡμέρες στόν κόλπο) μέ 440 σάκκους βαμβάκινα νήματα, 42 σάκκους βαμβάκι ἀκατέργαστο, 20 σάκκους σφουγγάρια, 6 μπάλες ὑφασμα τύπου Σμύρνης, 15 δέματα κερι, 100 κομμάτια χαλκός, 10 κομμάτια ὁμοίου παλαιοῦ, 100 δέρματα ἀγκορά, 30 ρόλλους ὑφασμα πέπλων, 3 μπάλες μαλλί, μία μπάλα βακέτες, 7 βαρέλια γλῶσσες καπνιστές καί σάκκοι μέ δέρματα γιά διαφόρους Ἑλληνας ἐμπόρους¹³.

* Ταρτάνα μέ σημαία Τουρκίας «ἡ Παναγία τῆς Ὑδρας» μέ καπετάνιο τόν Ἀντώνη Ἡλία προερχομένη ἀπό τή Μύκονο σέ ταξίδι 14 ἡμερῶν (4 ἡμέρες στόν κόλπο) μέ φορτίο: 245 σάκκους βαμβάκινα νήματα, 4 σάκκους σφουγγάρια, δύο δέματα κερι, 5 καλάθια καφέ τῆς Ἀνατολῆς καί χαλκώματα γιά διαφόρους Ἑλληνας (ἐμπόρους)¹⁴.

19 Μαΐου 1793

* Ταρτάνα μέ σημαία Τουρκίας «ἡ Παναγία» μέ καπετάνιο τόν Ἀντώνη Νικόλα Κομουλά, προερχομένη ἀπό τή Σίφνο σέ ταξίδι 13 ἡμερῶν (4 ἡμέρες στόν κόλπο) μέ φορτίο: 50 σάκκους ἀκατέργαστο βαμβάκι, 81 σάκκους βαμβάκινα νήματα, 15 σάκκους σφουγγάρια, 16 ρολά ὑφάσματος πέπλων, 3 μπάλες κερι, 6 κάσσες σαπουνι γιά διαφόρους Ἑλληνας ἐμπόρους¹⁵.

12. ASV, Cinque Savii, b. 624.

13. Αὐτόθι.

14. Αὐτόθι.

15. Αὐτόθι.

23 Μαΐου 1794

* Πολλάκα μέ σημαία Τουρκίας «ὁ Ἅγιος Μιχαήλ» μέ καπετάνιο τόν Νικόλαο τοῦ Βασίλη Γκιώνη προερχομένη ἀπό τήν Τῆνο σέ ταξίδι 24 ἡμερῶν (14 στόν κόλπο) μέ 200 σάκκους βαμβάκινα νήματα, 3 μπάλες βαμβάκι ἀκατέργαστο, 40 migliaia μαλλί, 4 μπάλες δέρμα καμηλό, 20 δέματα κερι, 400 βουβαλοδέρματα, 4 migliaia γλῶσσες, 30 σάκκους χαλκώματα, 20 ρόλους ὕφασμα πέπλων, 4 μπάλες ὕφασμα τύπου Σμύρνης, 100 καντάρια πέτρες (;) τῆς Κάντιας, 4 μπάλες κουβέρτες γιά διαφόρους Ἑλληνες ἐμπόρους¹⁶.

25 Μαΐου 1794

* Πολλάκα μέ σημαία Τουρκίας «ὁ Ἅγιος Νικόλαος» μέ καπετάνιο τόν Σταμάτη Γκιώνη προερχομένη ἀπό τήν Τῆνο σέ ταξίδι 15 ἡμερῶν (6 στόν κόλπο) μέ 300 σάκκους βαμβάκινα νήματα, 80 σάκκους σφουγγάρια, 40 ρόλους ὕφασμα γιά πέπλα, 15 δέματα κερι, 2 καλάθια καφές, 15 δέματα χαλκώματα, 30 μικρά δέματα βαμβάκι ἀκατέργαστο, 2 βαρέλια γλῶσσες καπνιστές, 2 κόφες λιβάνι, 2 κάσσεσ σαπούνι, 12 migliaia μαλλί γιά διαφόρους Ἑλληνες ἐμπόρους διά τοῦ Ἀντωνίου Στάη¹⁷.

26 Μαΐου 1794

* Πολλάκα μέ σημαία Τουρκίας «ὁ Ἅγιος Κωνσταντῖνος» μέ καπετάνιο τόν Δημήτριο Γιώργη Δρίζου προερχομένη ἀπό τήν Τῆνο σέ ταξίδι 13 ἡμερῶν (6 στόν κόλπο) μέ 35 μπάλες βαμβάκινα νήματα, 16 μπάλες βαμβάκι ἀκατέργαστο, 4 μπάλες μαλλί, 3 δέματα λιβάνι, τρία τσιμπούκια (;) τοῦ καφέ, 7 βαρέλια κρασί ἐκλεκτῆς ποιότητος (vin-sant), 1 μπάλα κουβέρτες, 7 μπάλες καπνό, 1 μπάλα δέρματα, 8 σάκκους σφουγγάρια γιά διαφόρους Ἑλληνες ἐμπόρους, 2200 καντάρια βελανίδια γιά τόν Γεώργιο Τσιριγώτη καί 2 Sebastiano Fiandrino (;)¹⁸

27 Μαΐου 1794

* Ταρτάνα μέ σημαία Τουρκίας «ὁ Ἅγιος Γεώργιος καί Παναγία» μέ καπετάνιο τόν Ἰάκωβο Ρουῖσσο, προερχομένη ἀπό τή Σίφνο σέ ταξίδι 20

16. Αὐτόθι.

17. Αὐτόθι.

18. Αὐτόθι.

ήμερῶν (7 στὸν κόλπο) μὲ 100 σάκκους βαμβάκινα νήματα, 15 σάκκους σφουγγάρια, 10 μπάλες μαλλί γιὰ διαφόρους Ἑλληνας ἐμπόρους¹⁹.

* Τραμπάκολλο βενέτικο «ὁ Ἅγιος Γεώργιος καὶ Ἅγιος Σπυρίδων» μὲ καπετάνιο τὸν Ἀντώνιο Μάρφα προερχόμενο ἀπὸ τὴ Σμύρνη σὲ ταξίδι 21 ἡμερῶν καὶ ἀπὸ τὴν Τῆνο 13 ἡμερῶν (4 στὸν κόλπο) μὲ 1768 καντάρια βελανίδια, 6 μπάλες λαγοτόμαρα, 4 μπάλες ὑφάσματα τύπου Σμύρνης, 108 μπάλες βαμβάκινα νήματα, 182 μπάλες βαμβάκι, 1 μπάλα δέρματα καμηλό, 105 μπάλες μαλλί, 165 σάκκους σφουγγάρια, 3 μπάλες κουβέρτες, 87 ὑφάσματα game, 4 δέματα ὅμοια, 3 botti (= βαρέλια) καὶ δύο δέματα κερὶ, 2 σάκκους γλῶσσες, 16 ρόλους ὑφασμα πέπλων, 1 μικρὴ μπάλα χαρτί γιὰ διαφόρους Ἑλληνας ἐμπόρους διὰ τοῦ Ἀντώνη Στάη²⁰.

1796

* Πολλάκα μὲ σημαία Βενετίας προερχομένη ἀπὸ τὴ Σίφνο καὶ καπετάνιο τὸν Σωτῆρη Σκουλογιάννη²¹.

9 Ἰουνίου 1797

* Πολλάκα μὲ σημαία Τουρκίας «ὁ Ἅγιος Σπυρίδων» μὲ καπετάνιο τὸν Γεώργιο Νικόλα Μηχανιώτη προερχομένη ἀπὸ τὴν Τῆνο καὶ τὴ Ζάκυνθο σὲ ταξίδι 24 ἡμερῶν (1 ἡμέρα στὸν κόλπο) μὲ 188 μπάλες βαμβάκινα νήματα, 35 μπάλες βαμβάκι, 29 μπάλες κερὶ, 2 κάσσοι σαποῦνι, 4 βαρέλια σκουμπριά, 40 κομμάτια χαλκός, 42 χαλκώματα, 2 σάκκους δέρματα καμηλό, 164 σάκκους σφουγγάρια, 1 μπάλα ὑφασμα πέπλων, 3 μπάλες βακέτες, 3 μπάλες καπνό, 1 καλάθι λιβάνι, 1 μπάλα ὑφασμα τύπου Σμύρνης, 28 καλάθια καφέ, 34 μπάλες μαλλί, 18 βαρέλια λάδι, 6 καλάθια δάφνη (;), 250 καντάρια βελανίδια, 90 γιό(;) φάβα γιὰ διαφόρους Ἑλληνας ἐμπόρους²².

10 Ἰουνίου 1797

* Πολλάκα μὲ σημαία Τουρκίας «*l' Illuminatrice*» μὲ καπετάνιο τὸν Βέργο Ζαγκαράκη προερχομένη ἀπὸ τὴν Τῆνο καὶ Ζάκυνθο σὲ ταξί-

19. Αὐτόθι.

20. Αὐτόθι.

21. Κατσαϊρδῆ-Hering, σελ. 96.

22. ASV, Cinque Savii, b. 625.

δι 24 ἡμερῶν (7 στὸν κόλπο) μὲ 400 μπάλες βαμβάκινα νήματα, 40 μπάλες βαμβάκι, 30 σάκκους σφουγγάρια, 10 δοχεῖα κερὶ, 5 καλάθια καφέ, 30 μπάλες καπνὸ, 4 βαρέλια κρασί vinsanto, 200 βουβαλοδέρματα, 5 καλάθια χαλκώματα, 120 ζευγάρια (;) χαλκὸ 5 μπάλες δέρμα καμηλό, 10 κιβώτια σταφίδες, 5 μπάλες μαλλί γιὰ διαφόρους Ἑλληνες ἐμπόρους²³.

* Πολλάκα μὲ σημαία Τουρκίας «ἡ Παναγία Κριμινιάτισσα» μὲ καπετάνιο τὸν Φραντζέσκο Μαργαρίτη, προερχομένη ἀπὸ τὴ Σίφνο, Κέρκυρα, Ζάκυνθο σὲ ταξίδι 29 ἡμερῶν (8 στὸν κόλπο) μὲ 333 μπάλες βαμβάκινα νήματα, 19 μπάλες βαμβάκι, 53 σάκκους σφουγγάρια, 39 ρόλλους ὕφασμα γιὰ πέπλα, 9 δέματα κερὶ, 2 migliaia μαλλί, 2 σάκκους σαποῦνι, 1 μπάλα δέρματα τύπου Μαροκίνου, 125 κομμάτια σίδηρο, 65 μυλόπετρες γιὰ διαφόρους Ἑλληνες ἐμπόρους²⁴.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΠΛΟΙΟΚΤΗΤΕΣ, ΚΑΠΕΤΑΝΑΙΟΙ, ΝΑΥΤΕΣ

Πρέπει νά διευκρινίσουμε ὅτι οἱ μεγαλέμποροι τῆς Σίφνου τοῦ 17ου αἰῶνα ὑπῆρξαν καὶ πλοιοκτῆτες, ὄχι ὅμως καὶ πλοίαρχοι, ἀπὸ ὅσα τοῦλάχιστον στοιχεῖα ἀπεκάλυψε ἡ ἔρευνά μας. Ταξίδευαν ὅμως συχνά χάριν τοῦ ἐμπορίου καὶ ἄλλων, πολιτικῶν συνήθως, ὑποθέσεων (γιατὶ ἀναμειγνύονταν στὰ πάντα, κατὰ τὴν τακτικὴ τοῦ Βασ. Λογοθέτη). Ἀπὸ τοὺς καπεταναίους, ἀντίθετα, πολλοὶ ὑπῆρξαν καὶ πλοιοκτῆτες (τοὺς ἀποκαλοῦσαν «καραβοκύρηδες»), ἀλλὰ καὶ ἔμποροι ποικίλων ἐμπορευμάτων πού πωλοῦσαν ἢ ἀντήλλασαν μὲ ἄλλα προϊόντα, παράλληλα μὲ τὸ ἔργο τῆς μεταφορᾶς ἐμπορευμάτων τρίτων οἱ ὁποῖοι, πολλές φορές, συνταξίδευαν μ' αὐτά.

Κατωτέρω καταχωρίζουμε κατάλογο Σιφνίων πού ἔδρασαν στὶς θάλασσες ἀπὸ διάφορα πόστα, χωρὶς νά θεωρεῖται πλήρης, ἀλλ' ὡς μερικὴ συμβολή στὸ ἐξεταζόμενο ἐδῶ θέμα. Καλοῦνται ἄλλοι νά βοηθήσουν στὴ συμπλήρωσή του.

23. Αὐτόθι.

24. Αὐτόθι.

Καπετάν Μάρκος Σφακιώτης.

Ἡ βιβλιογραφία, στηριζομένη σέ ἀρχειακές πηγές, ἀναφέρει ὅτι ὁ καπετάν Μάρκος Σφακιώτης, Σίφνιος, ξεκίνησε τό ἔτος 1529 μέ μία πανε (= μεγάλο πλοῖο) ἀπό τόν Χάνδακα (= Ἡράκλειο) γιά ἄγνωστον προορισμό. Ἐπῆγε ὅμως στή Βενετία οἰκογενειακῶς, δηλ. μέ τόν πατέρα του, τήν πενθερά του Ἀντριάνα, τή γυναῖκα του Μαριέττα, ὅπου καί ἐγκαταστάθηκαν. Ἐκεῖ πιθανόν ἀπέκτησε τόν γιό του Γιαννά. Ὁ καπετάν Μάρκος, ἀποκαλούμενος καί Χαμοσφακιώτης, ἀναδείχτηκε δραστήριο μέλος τῆς Ἑλληνικῆς Ἀδελφότητος Βενετίας, ὑπέρ τῆς ὁποίας αὐτός καί ἡ σύζυγός του δόνα Μαριέττα, κατέβαλαν *luminarie* (= συνδρομές) ἀπό τό 1534-1550, ὁ δέ γιός τους ἀπό τό 1545-1562. Τό ἔτος 1544 ἀπεβίωσε ὁ πατέρας του καί τό 1555 ἡ σύζυγός του. Ὁ καπετάν Μάρκος διεκδίκησε τό ἔτος 1544 τό ἀξίωμα τοῦ γοβερναδόρου τῆς Ἀδελφότητος, ἀλλ' ἀπέτυχε μέ ψήφους 19 ὑπέρ καί 24 κατά¹.

Βασίλειος Λογοθέτης.

Ὅπως ἤδη ἀναφέραμε, ὁ Βασίλειος Λογοθέτης, ἰσχυρός οἰκονομικός παράγων τῆς Σίφνου, διέθετε τό ἔτος 1638 δεκαπέντε (15), ἀπό τά 50 πλοῖα τοῦ ἐμπορικοῦ στόλου τοῦ νησιοῦ. Τά ἐν λόγω πλοῖα (*barche* = ἐλαφρά σκάφη) μετέφεραν ἐμπορεύματα στά γύρω νησιά, ταξίδευαν στήν ΚΠολη, τή Χίο καί τήν Ἰταλία. Ὁ ἴδιος ταξίδευε τακτικά μ' αὐτά γιά ὑποθέσεις του στήν πρωτεύουσα καί τή Χίο, στήν ὁποία τόν προσκαλοῦσε νά μεταβῆ ὁ καπουδάν πασσᾶς γιά διάφορα ζητήματα ὄλων τῶν νησιῶν καί τίς φορολογίες².

Πετράκης Ρόζας.

Καί ὁ Πετράκης Ρόζας, διάδοχος στόν Ἐμπορικό Οἶκο Λογοθέτη, ἀναφέρει στή διαθήκη του (ἔτους 1662) ὅτι κατεῖχε ἢ συμμετεῖχε σέ

1. Εὐτυχίας Λιάτα, *Μνεῖες θανάτων Ἑλλήνων τῆς Βενετίας ἀπό τά ταμιακά βιβλία τῆς Ἑλληνικῆς Ἀδελφότητος τῶν ἐτῶν 1536-1576*, «Θησαυρίσματα», 11 (1974), σελ. 211, Φανῆς Μαυροειδῆ, *Συμβολή στήν ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἀδελφότητος Βενετίας στό ΙΣΤ' αἰώνα*, Ἀθήναι MCMLXXVI, σελ. 185-186, Ἀντώνη Δ. Πάρδου, *Ἀλφαβητικός κατάλογος τῶν πρώτων μελῶν τῆς Ἑλληνικῆς Ἀδελφότητος Βενετίας ἀπό τό Κατάστιχο 129 (1498-1530)*, «Θησαυρίσματα», 17 (1980), σελ. 194.

2. Γιά τόν Λογοθέτη καί τό ἔργο του ἐν γένει βλ. «Σιφνιακά», 6 (1998), σελ. 7-79 καί Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, *Ἡ Κυρία Βρυσιανή (τά νεώτερα ἱστορικά στοιχεῖα)*, Ἀθήνα 1981, σελ. 46, ὅπου περί συνεργασίας του στή Χίο μέ τόν καπουδάν πασσᾶ γιά τίς φορολογίες τῶν νησιῶν.

μερίδια πλοίων³. Αναφέρει λ.χ. «τὴν σαΐκαν ὁποῦ ἔχομεν εἰς τὴν Πάρον, εἶναι ἡ τρίτη (δηλ. τό 1/3) ἐδική μου καὶ κοστίζει μου ρεάλια 500»⁴. Πρέπει νά σημειώσουμε ὅτι, λόγω τῶν μεγάλων κινδύνων τῆς θάλασσας (πολεμικά γεγονότα, πειρατεῖες, ναυάγια κ.ἄ.) οἱ πλοιοκτῆτες ἀγόραζαν μερίδια μόνον πλοίων γιά μείωση τῶν τυχόν ζημιῶν. Ὁ Ρόζας κάνει λόγο στή διαθήκη του γιά πλοῖα διαφόρων τύπων πού μετέφεραν ἐμπορεύματά του, ὅπως «σαΐκες» (= ἰστιοφόρα), «καράβια» (= μεγάλα ἰστιοφόρα), «γαλιότες» (= φορτηγά ἐξοπλισμένα μέ πυροβόλα), «ταρτάνες» (= ἐλαφρά καί εὐκίνητα σκάφη μέ μονοκόματο κατάρτι ἐκτοπίσματος 40-90 τόννων), ἄγνωστο ὅμως ποιά ἀπ' αὐτά τοῦ ἀνήκαν ἐξ ὀλοκλήρου ἢ σέ μερίδια.

Μετά τόν θάνατό του, ἡ μητέρα του, κατά τὴν ἐκτέλεση τῆς διαθήκης του ἀπό τόν συνεταῖρο-συνεργάτη του Μιχελέτο Κοντόσταβλο, εἶχε τὴν πρόνοια νά κρατήσει κατάστιχο, στό ὁποῖο κατέγραφε τίς πράξεις πού ἐπιχειροῦσε αὐτός γιά τὴν ἐκκαθάριση κοινῶν ἐμπορικῶν πράξεων τους. Στό κατάστιχο αὐτό ἡ κυρά Ρόζαινα σημείωσε, μεταξύ τῶν ἄλλων: α) «ἐπῆρε ἡ ἀφεντιά του ἀπού τά ροῦχα τῆς σαΐτιας ὅπου ἐτζακίστηκε (= ναυάγησε) εἰς τὴν κιτριανή»⁵, β) «ἐπῆρε ἀπό τὴ σαΐκα ἀπού ἐπούλησε ὁ Δημητράκης στήν Πόλη»⁶, δύο δηλ. ἀκόμη πλοῖα, σαΐτια καί σαΐκα ἰδιοκτησίας τους.

Ἀδελφοί Κοντόσταβλοι.

Οἱ τρεῖς ἀδελφοί Κοντόσταβλοι, ἀπό τὴν Ἄνδρο, μέ διασυνδέσεις στή Σίφνο, ὁ δευτερότοκος Μιχελέτος (σύζυγος ἐγγόνης τοῦ Λογοθέτη καί μόνιμος κάτοικος τοῦ νησιοῦ), ὁ μεγαλύτερος ἀδελφός Γάσπαρης (governatore βραδύτερα τῆς Σίφνου) καί ὁ μικρότερος Νικολός, ἐγκατεστημένος στή Βενετία γιά τὴ διεκπεραίωση-πρακτόρευση ἐμπορικῶν πράξεων τῶν Κυκλαδιτῶν ἐμπόρων στήν πόλη τῶν Δόγηδων, κατεῖχαν καί αὐτοὶ ἰδιόκτητα ἐμπορικά σκάφη, ἄγνωστο πόσα. Ὁ ἐξ αὐτῶν Νικολός ἀνέφερε στίς 22 Φεβρουαρίου 1662 στό Βατικανό ὅτι ὁ Λατῖνος ἐπίσκοπος Σύρας Γκουάρκι (ἄνθρωπος γνωστός γιά τὴν κακότητά του), κατεδίωκε αὐτόν, τούς δύο ἀδελφούς του καί τόν συνεργάτη τους Πετράκη

3. Κων. Δ. Μέρτζιου, *Μία διαθήκη ἐκ Σίφνου τοῦ 1662, στήν Ἐπετηρίδα τοῦ Ἀρχείου τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου*, 8 (1958), σελ. 103-111· ἀναδημοσίευση στή «Σιφνιακά», 12 (2004), σελ. 97-103.

4. Αὐτόθι.

5. Μετά τό ναυάγιο τῆς «σαΐτιας» (= εἶδος πλοίου) στήν νησίδα τῆς Κιτριανῆς, ὁ Κοντόσταβλος κατάφερε, ἀπό τό φορτίο μέ ὑφάσματα (= τά ροῦχα) πού μετέφερε, νά συγκεντρώσει ἀρκετά.

6. Αὐτόθι.

Ρόζα μέ ἀποτέλεσμα νά τούς ἀποστερήσει, χρησιμοποιώντας Τούρκους καί Βενετούς, «μερικῶν ἐμπορικῶν πλοίων, φορτωμένων μέ ἐμπορεύματα» ὅταν κατέφυγαν, λόγω κακοκαιρίας στό λιμάνι τῆς Σύρας⁷. Ὁ μέγας ἀδελφός Γάσπαρης χρησιμοποιοῦσε, κατά τήν ἄσκηση τοῦ ἐμπορίου του στά νησιά δική του φρεγκατίνα⁸.

Καπετάν Κόμης.

Παλαιός συνεργάτης τοῦ Λογοθέτη καί μετά τοῦ Πετράκη Ρόζα, ἦταν ἐγκατεστημένος στήν Κρήτη, ὅπου τούς ἀντιπροσώπευε καί διεκπεραίωνε ἐμπορικές ὑποθέσεις τους⁹.

Καπετάν Τζουάνες Ἀχλάδης.

Ὁ καπετάν Τζουάνες τόν Ὀκτώβριο τοῦ 1695 ὑπηρετοῦσε στόν Βενετσιάνικο πολεμικό στόλο πού τότε ναυλοχοῦσε στό Ναύπλιο. Τήν ἐποχή αὐτή ἦταν σέ ἐξέλιξη ὁ δεύτερος βενετοτουρκικός πόλεμος τοῦ 17ου αἰῶνα καί τά πράγματα στίς θάλασσες δύσκολα. Σοβαρά ὅμως οἰκογενειακά ζητήματα ἀνάγκασαν τήν ἑξαδέλφη του «κυρά Χρυσώ, θυγατέρα μέν τοῦ ποτέ Ἀντωνίου Ἀχλάδη καί χήρα τοῦ ποτέ Φραντζέσκου Μοθώνη» νά ταξιδέψει γιά ἀντάμωσή του «ὅταν ἐπιάσθη σκλάβα παρά τῶν ἀγαρηνῶν» κ.λπ.¹⁰.

Νικολός Ναδάλες, καραβοκύρης.

Γνωστός γιά τήν ιδιότητά του ἀπό τή διαθήκη του πού συνέταξε στίς 16 Ἀπριλίου 1733, ὅταν εὐρίσκονταν «ἀστενής κατά τό σῶμα» καί «φοβούμενος τό ἄωρον τοῦ θανάτου ἵνα μὴν ἔλθῃ ἐξάφνου καί ἀρπάξη τον καί μείνῃ ἡ ψυχὴ του καί τό πράμα του (= τά ὑπάρχοντά του) ἀδιόρθωτον»¹¹.

Καπετάν Γιώργης Νιοτάρης.

Μέ πλοῖο «λόντρα» ἔφτασε στίς 18 Ἰουνίου 1746 στή Senigallia μέ φορτίο ἐμπορευμάτων γιά τήν ἐτήσια ἐμποροπανήγυρη. Ἐπίσης, τήν 1η Ἰουλίου 1747, μέ πλοῖο «σαμπεκίνο» εὐρίσκονταν καί πάλι ἐκεῖ γιά

7. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, Ἀπό τό Νικολό Κοντόσταβλο (1662) καταγγελία καθολικοῦ ἐπισκόπου Σύρου καί σύσταση κληροδοτήματος στή Σίφνο, περιοδ. «Κυκλαδικά Θέματα», τόμ. Γ' (1986), τεῦχος 13. Βλ. καί σσ. 26-28 τοῦ παρόντος τόμου.

8. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, Παθήματα προξένων τῆς Βενετίας, ἐφημ. «Μῆλος», φ. Νοεμβρ. 1986.

9. «Σιφνιακά», 16 (2008), σελ. 28-29.

10. «Σιφνιακά», 9 (2001), σελ. 70.

11. «Σιφνιακά», 2 (1992), σελ. 131-132.

τόν ἴδιο λόγο¹². Στά βιβλία τοῦ Βενετοῦ προξένου στήν Ἀγκώνα σημειώνεται καί «Γκρινοτάρης»¹³.

Καλλίνικος Γρυπάρης, ἀρχιμανδρίτης.

Κάτοχος δύο μεριδίων τοῦ καϊκιοῦ «Πανώριος», ὁ Καλλίνικος ἀνέθεσε στόν ἀδελφό του Ἀναγνώστη Γρυπάρη νά προέλθῃ στήν πώλησή τους. Ὁ Ἀναγνώστης, μέ ἰδιόχειρο ἔγγραφο τοῦ τῆς 28ης Σεπτεμβρίου 1765, ἐπώλησε τά δύο αὐτά μερίδια στόν Ἀντώνιο Νικ. Γρυπάρη ἀντι τοῦ ποσοῦ τῶν 60 ρεαλιῶν ὑπό τούς ἐξῆς ὅρους: «... νά ἐγχειρίσῃ» ὁ ἀγοραστής σ' αὐτόν «εἰς Χίον τώρα ρεάλια τριάντα, καί ἐρχόμενον (= ἐπιστρέφον) τό καῖκι καλόν κατευόδιον (= αἰσίως, μέ τό καλό) νά μοῦ δώσῃ τά ἄλλα τριάντα· τό παρόν ταξείδι νά εἶναι ἐδικόν μου, ὁμοίως καί τά ρίζιγα (= τυχερά, κέρδη)». Μέ ἄλλους λόγους ὁ Ἀναγνώστης καί πωλητής τῶν δύο μεριδίων (ἰδιοκτησίας τοῦ ἀδελφοῦ του), ἀσχοῦσε ἐμπορία μέ τό σκάφος γι' αὐτό καί σημείωσε «τό παρόν ταξείδι», πού ἦταν πρό καιροῦ προγραμματισμένο γιά μετάβαση τοῦ σκάφους στή Χίο ἦταν «ἐδικόν του», θά τό πραγματοποιοῦσε αὐτός· μετά τήν αἴσια ἐπιστροφή του στή Σίφνο καί μέ τήν καταβολή τοῦ ὑπολοίπου τμήματος τῶν 30 ρεαλιῶν, τά δύο μερίδια θά περιέρχονταν ὀριστικά στήν κυριότητα τοῦ Ἀντωνίου Νικ. Γρυπάρη, κατόχου, πιθανόν τοῦ τρίτου μεριδίου¹⁴.

Ἀντώνιος Νικ. Γρυπάρης.

Πρόκειται γιά τόν ἀμέσως ἀνωτέρω ἀγοραστή, κατά Σεπτέμβριο τοῦ 1765, δύο μεριδίων τοῦ καϊκιοῦ «Πανώριος». Ὁ ἐν λόγω Γρυπάρης, ἀδελφός τῶν δύο μητροπολιτῶν Κυζίκου Ἀγαπίου καί Σηλυβρίας Χρυσάνθου, μετεῖχε ναυτιλιακῶν ἐπιχειρήσεων, ὅπως συνάγεται ἀπό τήν ἀνωτέρω ἀγορά, ἀλλά καί ἀπό τή συνταχθεῖσα, στίς 26 Μαρτίου 1787, διαθήκη του. Μ' αὐτήν, ἐκτός τῶν ἄλλων, κατέλιπε α) στή σύζυγό του «τό μερτικόν τοῦ καϊκιῦ γιάννη γεωργίου», «καί τό μερτικόν τῆς βάρκας τοῦ παναγιώτη», β) στό γιό του Νικολάκη «τό μερδικόν τοῦ καϊκιῦ γιάννη θεοδωρῆ μέ τήν εὐχή μου» καί γ) τῆς θυγατέρας του Μαρίας «τό μερτικόν τοῦ καϊκιῦ τοῦ γεώργη τοῦ θεοδωρῆ»¹⁵.

Μερίδια λοιπόν σέ τρία καῖκια καί μία βάρκα διατηροῦσε ὁ Ἀντώνιος Νικ. Γρυπάρης, τά ὅποια καί μετεβίβασε στούς δικούς του. Γιά τά δύο

12. ASV/Cinque Savii alla Mercanzia, Prima Serie, b. σ. 16.

13. Κατσιαρδῆ-Hering, σελ. 96.

14. Γεωργίου Πετροπούλου, *Νομικά Ἐγγραφα Σίφνου τῆς Συλλογῆς Γ. Μαριδάκη (1684-1835)*, ἔκδοσις Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν (1956) τῆς Σειράς «Μνημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας», τόμ. Γ', τεῦχος Ι', σελ. 229.

15. Αὐτόθι, σελ. 217-218.

μερίδια του καϊκιού «Πανώριος» δέν γίνεται λόγος στη διαθήκη του: είχαν προφανώς πωληθῆ ἐν τῷ μεταξύ κατά τίς ἀνάγκες τῶν ἐργασιῶν του.

Γιάννης «γεωργίου», «παναγιώτης», Γιάννης «θεοδωρῆ» καί Γεώργης «θεοδωρῆ».

Πρόκειται γιά τούς κυρίους τῶν λοιπῶν μεριδίων τῶν ἀνωτέρω καϊκιῶν καί βάρκας πού ἀναφέρει ὁ Ἀντώνιος Νικ. Γρυπάρης, ἀλλ' ἀγνοοῦμε τά ἐπωνύμα τους. Συμμέτοχοι πάντως στά ναυτιλιακά.

Καπετάν Μανώλης Νιοτάρης.

Μέ πλοῖο «σαίικα» ὁ καπετάν Μανώλης ἐπῆγε στό πανηγύρι τῆς Senigallia δύο χρονιές, τό 1766 καί 1767¹⁶.

Καπετάν Σπῦρος Κοντούρης.

Τό ἔτος 1767 μέ πλοῖο «πολλάχα» μετέφερε ἐμπορεύματα στή Senigallia ἀπό Σίφνο καί Κέρκυρα¹⁷.

Κωνσταντῖνος Γκιών, караβοκύρης.

Ἰδιοκτῆτης καϊκιού, τό ὁποῖο ὑπεξάιρεσε σκλαβῶνος πειρατής τόν Ἰούνιο τοῦ 1770. [Βλ. «Σιφνιακά», 4 (1994), σελ. 4 ἐπ., ὅπου Μαρίας Γ. Πατραμάνη, «Ἐνας φάκελλος δικογραφίας γιά τή δράση σκλαβῶνων πειρατῶν στή Σίφνο καί στά Κύθηρα (1770)].

Καπετάν Ἰωάννης Σπεράντσας.

Ὁ καπετάν Ἰωάννης Σπεράντσας, μέ πλοῖο «ταρτάνα», ἐπῆγε στό πανηγύρι τῆς Senigallia τό ἔτος 1785¹⁸ καί τά δύο ἐπόμενα χρόνια 1786 καί 1787 μεταφέροντας ποικίλα ἐμπορεύματα¹⁹.

Καπετάν Καρδῆς.

Ὁ καπετάν Καρδῆς εἶναι γνωστός ἀπό ἄτυχο περιστατικό, δηλ. ἀπό μεγάλη κακοκαιρία στίς 26 Μαΐου 1788, «τόσον ὅπου ὄλλα τά καϊκία ὁποῦ ἦτανε στή Σεράλια, καί ἐντόπια καί ξένα» προσπάθησαν νά διασωθοῦν στόν Φάρο, «ἐξόχως ἡ βάρκα τοῦ Καρδῆ, ὁποῦ ἐπνίγη σύζυλη» μέ πέντε ἀνδρες²⁰.

16. Κατσιαρδῆ-Hering, σελ. 96.

17. Αὐτόθι.

18. Αὐτόθι.

19. ASV, Cinque κ.λπ., b. 623.

20. «Σιφνιακά», 9 (2001), σελ. 77.

Καπετάν Χαράλαμπος Σφαέλος.

Μέ πλοίο «λόντρα» καί σημαία Βενετίας ἐπῆγε ἀπό τή Σίφνο στή Senigallia τό 1790, διάφορα ἐμπορεύματα²¹.

Γιώργης Μοθωναῖος.

Ὁ Σίφνιος Γιώργης Μοθωναῖος, πρέπει νά ἦταν ἐμπορικός ἢ ναυτικός ἐπιχειρηματίας. Εὕρισκόμενος στήν Κωνσταντινούπολη δανείστηκε ἀπό τόν ἐκεῖ ἐγκατεστημένο πλέον Νικολάκη Ἄντ. Γρυπάρη διακόσια γρόσια μέ τόκο 20% ἐτησίως. Λόγω τῶν κινδύνων πού ἀντιμετώπιζαν στίς θάλασσες τά πλοῖα, τά ναυτικά δανείσματα βαρύνονταν μέ ὑψηλό τόκο²².

Καπετάν Ἀντώνης Νικόλα Κομουλάς.

Μέ τήν ταρτάνα «ἡ Παναγία» μετέφερε ἀπό τή Σίφνο στή Senigallia (19 Μαΐου 1793) διάφορα ἐμπορεύματα²³.

Καπετάν Ἰάκωβος Ροῦσος.

Μέ τήν ταρτάνα «ὁ Ἅγιος Γεώργιος - Παναγία» μετέφερε ἀπό τή Σίφνο στή Senigallia (27 Μαΐου 1794) διάφορα ἐμπορεύματα²⁴.

Καπετάν Σωτήρης Σκουλογιάννης.

Μέ πλοίο πολλάκα καί σημαία Βενετίας μετέφερε ἀπό τή Σίφνο στή Senigallia διάφορα ἐμπορεύματα γιά τό πανηγύρι (1796)²⁵.

Καπετάν Φραντζέσκος Μαργαρίτης.

Μέ πλοίο πολλάκα «ἡ Παναγία Κριμινιάτισσα» προερχομένη ἀπό Σίφνο, Ζάκυνθο, Κέρκυρα, μετέφερε στή Senigallia (10 Ἰουνίου 1797) διάφορα ἐμπορεύματα²⁶.

Καπετάν Ἀποστόλης Δολφῆς (Ντολφίν).

Μετά τό θάνατο τοῦ συζύγου της καπετάν Ἀποστόλη Ντολφίν, ἡ σύζυγός του Ρηνιό ἐνόφη μετάβασής της στήν Κων/πολη γιά τακτοποίηση ὑποθέσεων τοῦ μακαρίτη, διόρισε γενικόν πληρεξούσιό της τόν Νι-

21. Κατσιαρδῆ-Hering, σελ. 96.

22. Πετροπούλου, σελ. 252.

23. ASV, Cinque, b. 624.

24. Αὐτόθι.

25. Κατσιαρδῆ-Hering, σελ. 96.

26. ASV, Cinque, b. 625.

κολάκη Γρυπάρη για να ενεργή ως αυτή ή ίδια τις υποθέσεις της. Τό πληρεξούσιο έγγραφο συντάχθηκε στις 23 Αυγούστου 1806²⁷.

Καπετάν Φρασές Πρόκος.

Ὁ καπετάν Φρασές Πρόκος καί караβοκύρης, ἀφοῦ συγκέντρωσε ἱκανή ποσότητα «σερμαγιᾶς» (= χρηματικοῦ κεφαλαίου) ἀπό 19 συμπατριῶτες του-ἐπενδυτές, ξεκίνησε γιὰ νὰ πραγματοποιήσῃ ἐπωφελές ταξίδι. Τὰ πράγματα ὅμως δέν ἐπῆγαν, ὅπως φαίνεται, καθόλου καλά καί ὅταν «ἐκατήντησεν ἐσχάτως εἰς τήν Ὑδραν καί ἐκεῖ ἐπώλησε τό καράβι του καί λαβῶν καί τήν σερμαγιάν, ὅσον καί τήν τιμήν τοῦ караβίου, χωρίς νὰ δώσῃ εἶδησιν τῶν κρεδιτόρων του (= πιστωτῶν του), ἔφυγε καί ἐπῆγεν εἰς τήν Μαύρην Θάλασσαν καί ἐκεῖ ἐπνίγη».

Τό γεγονός εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα νὰ τόν κηρύξουν ὑπέρχρεο οἱ πιστωτές του καί νὰ ἐκποιήσουν περιουσιακά στοιχεῖα του προκειμένου νὰ ἱκανοποιήσουν τίς ἀπαιτήσεις τους (Ὀκτώβριος 1819)²⁸.

Καπετάν Δημήτρης Γεωργ. Μπατῆς.

Ἀναφέρεται ὡς ἀγοραστής κτήματος τοῦ ἀσθενοῦντος βαρειᾶ μοναχοῦ τῆς Μονῆς Παναγίας Βρυσσιανῆς Μακαρίου Ἀλιμπέρτη. Τό σχετικό συμβόλαιο ὑπεγράφη στις 11 Σεπτεμβρίου 1819²⁹.

Πέτρος Μπετρᾶς, πλοιοκτήτης.

Τήν 1η Δεκεμβρίου 1819 ὁ Πέτρος Μπετρᾶς, κύριος μεριδίου καϊκιοῦ, τό ἐπώλησε στόν Ἰωάννη Μπαῶ ἀντί 200 γροσίων. Συγκύριος τοῦ σκάφους, ἴσως καί πλοίαρχος, φέρεται ὁ καπετάν Σπακαλός³⁰.

Καπετάν Ἰωάννης Σπακαλός.

Ὁ συνιδιοκτήτης μέ τόν Πέτρο Μπετρᾶ στό ἀμέσως ἀνωτέρω καϊκι³¹. Ὁ Ἰωάννης Σπακαλός καταγράφεται στήν ἀπογραφή τοῦ 1828 στούς κατοίκους τοῦ Κάστρου στήν κατηγορία τῶν «ναυτῶν»³². Συνεπῶς ἦταν πράγματι καί κυβερνήτης τοῦ σκάφους.

27. Πετροπούλου, σελ. 287.

28. «Σιφνιακά», 3 (1993), σελ. 132 ἐπ.

29. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, *Ἡ Κυρία Βρυσσιανή*, Ἀθήναι 1966, σελ. 133-134.

30. Πετροπούλου, σελ. 41.

31. Αὐτόθι.

32. «Σιφνιακά», 10 (2002), σελ. 114.

Καπετάν Δημήτρης Ίω. Κώνστας.

Πλοίαρχος Βρικίου μέ τό όποίο μετέφερε, τόν Άπρίλιο τοῦ 1821, στά πολεμικά πεδία τόν διδάσκαλο Νικόλαο Χρυσόγελο καί 150 Σιφνίους πολεμιστές. Μέ τό ἴδιο πλοῖο καί μετά τήν καταστροφή τῆς Χίου ἀπό τούς Τούρκους, διευκόλυνε 180 Χιῶτες νά καταφύγουν «εἰς Ἀμοργόν, Νάξον καί Πάρον». Στή συνέχεια, κατά δική του ἀναφορά, «κατά τό τρίτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως, πωλήσας τό ρηθέν πλοῖον μου, ὑπῆρέτησα ὡς στρατιωτικός ναυτικός 3½ χρόνους ἐν τοῖς πλοίοις τῶν, ἐκ Σπετσῶν, καπετάν Θεοδώρου Ὀρλώφ, τοῦ Ἀργυρίου Στεμνιτσιώτη καί Δημ. Λεωνίδη, παρευρεθεῖς εἰς ὅλας τάς ὑπ' αὐτῶν κατά τό ρηθέν διάστημα ἐνεργηθεῖσας ἐκστρατείας» (ἀναφορά του τῆς 17ης Μαΐου 1863 πρὸς τήν Β^α τῶν Ἑλλήνων ἐν Ἀθήναις Συνέλευσιν)³³.

Κωνσταντῖνος Μυτιληναῖος.

«Ἀπό τοῦ 1821 μέχρι τοῦ 1827 ὑπῆρέτησα εἰς τόν Ἐθνικόν Στόλον μετά τῶν πλοίων τοῦ καπετάν Γεωργίου Κολαντρούτσου, μεθ' οὗ ὑπῆρέτησα ἐπί 5 ἔτη... καί μετά τοῦ Ἡλία Μωρέσκαζα καί Ἀναγνώστη Ἀναργύρου παρευρεθεῖς εἰς ὅλας τάς ὑπ' αὐτῶν ἐνεργηθεῖσας ἐκστρατείας χωρὶς οὐδέποτε νά λάβω τήν ἐλαχίστην ἀμοιβήν», ἔγραψε στίς 25 Μαρτίου 1865 πρὸς τήν ἐπί τοῦ Ἀγῶνος Ἐπιτροπήν. Στήν ἀπογραφή τῶν κατοίκων τῆς Σίφνου ἔτους 1828 καταγράφεται ὡς κάτοικος Κάστρου, κατά δέ τό Μητρώο Ναυτικῶν τοῦ Ὑπουργείου μέ ἀριθμό 1067 ὡς «ναύτης Α΄» καί εἰδικότητα «ὑπαξιωματικός πηδαλιουῆχος»³⁴.

Καπετάν Γιάννης Ζαφεύρης.

Στόν διενεργηθέντα κατά Μάιο τοῦ 1822 ἔρανο γιά τήν ἐνίσχυση τοῦ Ἀγῶνος ὁ καπετάν Γιάννης Ζαφεύρης, κάτοικος Καταβατῆς, προσέφερε 3 γρόσια [«Σιφνιακά», 7 (1999), σελ. 114].

Καπετάν Κωνσταντῖνος Μανοῦσος.

Ὁ ἀντέπαρχος Μήλου Ἀναστάσιος Βουδέλης ἔγραψε στίς 6 Ἰουνίου 1822 πρὸς τόν συνάδελφό του τῆς Σίφνου ὅτι «χθές, μέ τόν καπετάνιον Κωνσταντῖνον Μανοῦσον, Σίφνιον, σᾶς ἔγραψα τά δέοντα»³⁵.

33. «Σιφνιακά», 9 (2001), σελ. 112-114.

34. Αὐτόθι, σελ. 114-115.

35. «Σιφνιακά», 16 (2008), σελ. 127.

Καπετάν Ζαφείρης Δεπάστας.

Στίς 19 Ὀκτωβρίου 1823, ὁ λιμενάρχης Τήνου σημείωσε στά κατάστιχα του ὅτι «εἰσῆλθε εἰς λιμένα Τήνου ἔν τρεχαντήρι μέ κυβερνήτην τόν Ζαφείρην Δεπάσταν, Σίφνιον, προερχόμενον ἀπό Σύραν φορτωμένον μέ πανί πλήρωμα 3 ναυτῶν καί 7 ἐπιβάτας»³⁶.

Καπετάν Δημήτρης Γεωργ. Ἐγκλέσης.

Ὁ ἴδιος λιμενάρχης κατέγραφε στίς 24 Ὀκτωβρίου 1823 ὅτι «εἰσῆλθε τρεχαντήρι 180 κοιλῶν τοῦ Δημητρίου Γεωργ. Ἐγκλέση, Σίφνιου, ἀπό Σύραν μέ φορτίον πανιά, σκορδέλα, μέ 6 ναύτας καί 7 διαβάτας»³⁷.

Καπετάν Ρούσσοι.

Σέ κατάστιχο ἔτους 1824, ὁ τοποτηρητής τῆς μητροπόλεως Σίφνου Βαρθολομαῖος ἀνέγραψε στά ἔσοδά του ὅτι ἔλαβε 3 γρόσια καί 10 παράδες γιά τήν ἐκδοση «ἀφοριστικοῦ» γράμματος, κατόπιν παραγγελίας «τοῦ Ρούσσου ρεῖση (= καπετάνιου) διά τά κλαπέντα πανιά» τοῦ πλοίου του³⁸.

Τομάζος καί Ἰωάννης Σπεράντσας.

Πατέρας καί γιός, κύριοι πλοιαρίου πού τό ἄρπαξαν ξένοι. Γιά τό ζήτημα ὁ ἀστυνόμος Σίφνου Ἰωάννης Πανώριος ἔγραφε τήν ἐπομένη ἀναφορά του πρός τό Ὑπουργεῖο τῆς Ἀστυνομίας:

«Περίδος Γ΄

Ἐπαρχία Σίφνου κ.λπ.

Ἀριθ. 24

Προσωρινή Διοίκησις τῆς Ἑλλάδος

Πρός τό ἔξοχον

Ὑπουργεῖον τῆς Ἀστυνομίας

Περί τὰς ἀρχάς τοῦ παρελθόντος Αὐγούστου ἦλθον ἐνταῦθα τέσσαρες ξένοι μέ ἓν πλοιάριον ἀπό Σύραν χωρίς διαβατήριον διατρίψαντες τέσσαρες ἡμέρες εἰς μίαν ἄκραν ὅπου ἦτον μαγαζία καί πλοῖα φαράδικα τῶν ἐντοπίων ἀναχωρήσαντες ἤνοιξαν τά μαγαζία, ἤρπασαν ὅσα εὔρον ἄρμενα καί κωπία καί τό πλοῖον ἐνός τῶν ἐντοπίων Τομάζου Σπεράντσα· τό πλοῖον τοῦτο εὔρέθη εἰς Αἴγιναν εἰς τήν ἐξουσίαν τινῶν Κυδωνιέων καί ὁ υἱός τοῦ εἰρημένου Τομάζου, Ἰωάννης Σπεράντσας,

36. Γεν. Ἀρχεῖα Κράτους, Ὑπουργεῖο Ναυτικῶν, φ. 3/1823.

37. Αὐτόθι.

38. «Σιφνιακά», 4 (1994), σελ. 171. Ὁ Βαρθολομαῖος κατέγραφε στό κατάστιχο καί τά ἔξοδα μετακινήσεών του στά νησιά τῆς ἐπαρχίας μέ σκάφη διαφόρων πλοιάρων, ὄχι ὅμως καί τήν καταγωγή ὄλων αὐτῶν.

ανεφέρθη εἰς τόν ἑπαρχον ζητῶν νά δοθῆ εἰς αὐτόν τό ἴδιόν του πράγμα· περί τούτου ἐπληροφορήθημεν καί ἀπό ἄλλους πολλούς Σιφνίους εὐρεθέντας ἐκεῖ καί οἱ ἴδιοι Κυδωνιεῖς οἱ ἔχοντες αὐτό δέν ἀρνοῦνται τό πράγμα, προφασίζονται δέ ὅτι τό ἠγόρασαν ἀπό ἕναν Ψαριανόν.

Ὁ εἰρημένος Τομάζος ἄνθρωπος ἐνδεής διότι ἀπ' αὐτό τό πλοιάριον εἶχε τόν πόρον τῆς ζωῆς, ἀναφέρεται διά τῆς τοπικῆς Ἀστυνομίας πρὸς τό ἔξοχον Ὑπουργεῖον ζητῶν μετά θερμῶν δεήσεων νά ἀποδοθῆ εἰς αὐτόν τό ἴδιόν του πράγμα διά νά δυνηθῆ νά θρέψῃ τήν φαμηλίαν του.

Παρακαλεῖται λοιπόν τό σεβαστόν Ὑπουργεῖον νά διατάξῃ τόν ἑπαρχον Αἰγίνης νά ἀποδώσῃ τό πλοιάριον τοῦτο εἰς τόν ἴδιον υἱόν Τομάζου, Ἰωάννην Σπεράντσαν, τόν ὁποῖον στέλλει ἐπίτηδες ἐπιτροπικόν του διά νά τό παραλάβῃ καί εἰς ἀπουσίαν τούτου νά τό παραδώσῃ εἰς τόν κύριον Σταμάτην Γεώργου Αἰγινήτην, ἕως νά παρρησιασθῆ ὁ γνήσιός του υἱός.

Ἡ τοπική Ἀστυνομία μετά βεβαιότητος πληροφορεῖ τό Σ(εβαστόν) Ὑπουργεῖον ὅτι τό πλοῖον τοῦτο ἀνήκει εἰς τόν εἰρημένον Τομάζον καί ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἐνδεής καί φαμηλίτης καί δέν ἔχει ἄλλην ἐλπίδα, παρά νά ἀποδοθῆ εἰς αὐτόν τό πράγμα του δι' ἐπιταγῆς τοῦ Σ(εβαστοῦ) Ὑπουργείου.

Μέ βαθύτατον σέβας ὑποσημειοῦμαι
Ἐν Σίφνω τήν 4 Δεκεμβρίου 1824
Ὁ Ἀστυνόμος τῆς Ἐπαρχίας Σίφνου κ.λπ.
Ἰωάννης Πανώριος»³⁹.

Καπετάν Ἀντώνης Ὁρφανός.

Στό «Ὑγειονομικόν Κατάστιχον τῆς 8ης Ἰουλίου 1826, ἐν Μυκόνω», ἀνεγράφη «βάρχα τοῦ Κυβερνήτου Ἀντωνίου Ὁρφανοῦ διευθύνεται πρὸς Σίφνον μέ ἔπιπλα, πέντε ναύτας καί 6 Ψαριανούς μέ τάς φαμηλίας». [Βλ. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, Ἱστορία τῆς Σίφνου, Ἀθήνα 2002, σελ. 268, (Β' ἔκδοσι)].

Μαρῖνος Ἰωάννου, «γραμματικός».

Ὁ Μαρῖνος Ἰωάννου, Σίφνιος, φέρεται τήν 1 Ὀκτωβρίου 1828 «γραμματικός», τῆς γολέτας «Περσεφόνη» μέ παραφορτίο (= προσωπικό ἐμπόρευμα ναυτῶν πρὸς διάθεσι) 100 πήχεων ὑφάσματος, περιγραφόμενο ὡς «πανί τῆς Σίφνου», δηλ. παραγωγῆς Σίφνου⁴⁰.

39. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, Ἀρπαγή, σιφνέϊκου πλοίου ἀπό πρόσφυγες Κυδωνιεῖς, ἔφημ. «Σιφναϊκά Νέα», φ. Φεβρουαρίου 1991.

40. «Σιφνιακά», 8 (2000), σελ. 190.

Καπετάν Λεόντιος ἢ Λιοντής Κάκαρης.

Ὁ καπετάν Λεόντιος, Χῖος, «πάροικος» Σίφνου, ἀναφέρεται στίς 9 Νοεμβρίου 1829⁴¹.

Καπετάν Ἀνδρέας Σκρυμηκύρης.

Ἡ πρώτην ἡγουμένη τῆς Μονῆς Χρυσοστόμου τῆς Σίφνου Καλλινίκη Γ. Μελισσοῦ, σέ καταγραφή ἐξόδων πού πραγματοποίησε στή Μονή πρὶν ἀπὸ τὴ διάλυσή της, ἀνέγραψε ὅτι στίς 10 Ἰουνίου 1833 «έδανείσθην ἀπὸ τὸν καπτάν Ἀνδρέαν Σκρυμηκύρη καὶ ἐξόδευσα εἰς ἄλειμμα τῆς ἐκκλησίας καὶ ἄλλα διάφορα ἐξοδα (γρόσια) 50»⁴².

«Βιβλίον κατὰ πλων καὶ ἀπό πλων τοῦ λιμένος Σύρας», Ἰούλιος 1834⁴³.

- 3 Ἰουλίου, κατέπλευσε πλοῖο τσερνίκι, προερχόμενο ἀπὸ τὴ Σίφνο μέ φορτίο «σαπούνια» καὶ πλοίαρχο τὸν Ἰωάννη Τζερεμέ.

- Τὴν ἴδια ἡμέρα ἀπέπλευσε τρεχαντήρι μέ προορισμὸ τὴ Σίφνο καὶ φορτίο σιτάρι· πλοίαρχος ὁ Γεώργιος Βερνίκος.

- 4 Ἰουλίου, ἀπέπλευσε τρεχαντήρι μέ προορισμὸ τὴ Σίφνο καὶ φορτίο «διάφορα εἶδη». Πλοίαρχος ὁ Γεώργιος Πολενάκης.

- 5 Ἰουλίου, κατέπλευσε τσερνίκι, προερχόμενο ἀπὸ τὴ Σίφνο μέ φορτίο «λάδι» καὶ πλοίαρχο τὸν Κωνσταντῖνο Ρωμάνο.

- 7 Ἰουλίου, ἀπέπλευσε λατίνι μέ προορισμὸ τὴ Σίφνο καὶ φορτίο «διάφορα». Πλοίαρχος ὁ Νικόλαος Μπέλεσης.

- 10 Ἰουλίου, κατέπλευσε τρεχαντήρι ἀπὸ τὴ Σίφνο μέ φορτίο «λάδι». Πλοίαρχος ὁ Νικόλαος Πολενάκης.

- 12 Ἰουλίου, κατέπλευσε λατίνι ἀπὸ τὴ Σίφνο μέ φορτίο «διάφορα εἶδη» καὶ πλοίαρχο τὸν Νικόλαο Μικέλε.

- Τὴν ἴδια ἡμέρα ἀπέπλευσε τρεχαντήρι μέ προορισμὸ τὴ Σίφνο καὶ φορτίο «λάδι καὶ ἕτερα διάφορα»· πλοίαρχος ὁ Δημ. Χειμωνάς.

- 18 Ἰουλίου, κατέπλευσε τρεχαντήρι ἀπὸ τὴ Σίφνο μέ φορτίο «κριθὴν» καὶ πλοίαρχο τὸν Μιχάλη Νάκη.

- 21 Ἰουλίου, ἀπέπλευσε τσερνίκι μέ προορισμὸ τὴ Σίφνο καὶ φορτίο «σίτον». Πλοίαρχος ὁ Κωνσταντῖνος Ρωμάνος.

- Τὴν ἴδια ἡμέρα κατέπλευσε τρεχαντήρι ἀπὸ τὴ Σίφνο μέ φορτίο «τυρία καὶ μαλί». Πλοίαρχος ὁ Κωνσταντῖνος Κανδυλάκης.

41. «Σιφνιακά», 3 (1993), σελ. 15, ὑποσ. 20.

42. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, *Μοναστήρια τῆς Σίφνου*, Ἀθήνα 1984, σελ. 79.

43. Κώστα Κόμη, *Σιφναϊκὴ Κοινότητα Ἐρμούπολης (1821-1940)*, στὰ *Πρακτικά Β' Διεθνoῦς Σιφναϊκοῦ Συμποσίου*, Ἀθήνα 2005, τόμ. Β', σελ. 417.

- 26 'Ιουλίου, απέπλευσε τρεχαντήρι με προορισμό τή Σίφνο και φορτίο «κριθάρι». Πλοίαρχος ό Κωνσταντῖνος Κώστας.

- Τήν ἴδια ἡμέρα απέπλευσε τρεχαντήρι για τή Σίφνο με φορτίο «βαμβάκια». Πλοίαρχος ό Κωνσταντῖνος 'Ιωάννου.

- Τήν ἴδια ἡμέρα απέπλευσε τρεχαντήρι με προορισμό τή Σίφνο και φορτίο «ξύλα». Πλοίαρχος ό Ν. Τριγόνης.

- 31 'Ιουλίου, κατέπλευσε τρεχαντήρι από τή Σίφνο με φορτίο «ἄχουρον». Πλοίαρχος ό Μιχαήλ Γεωργίου.

Σημείωση

α) Από τούς άνωτέρω δεκαπέντε πλοίαρχους Σίφνιοι είναι σίγουρα οί Γεώργιος Βερνίκος, Γεώργιος Πολενάκης, Κωνσταντῖνος Ρωμάνος, Νικόλαος Πολενάκης, Κωνσταντῖνος Κανδυλάκης και Κωνσταντῖνος Κώστας.

β) Στήν ἴδια ἔργασία τοῦ Κ. Κόμη αναφέρεται κάτοικος Ἐρμούπολης ό Σίφνιος Ἀπόστολος 'Ιωάνν. Πρόκος, ναυτικός, ἑτῶν 37 τό 1834.

Γεώργιος Τζαμπλάκος, πλοίαρχος.

Ἐπέγραψε τήν ἐπομένη ἀπόδειξη:

«Ἐλαβον ό ὑποφαινόμενος πλοίαρχος Γεώργιος Τζαμπλάκος διά ναῦλον τῶν ὁποίων μετέφερα από Ἀντίπαρον ἐπικαρπιῶν τῆς Μονῆς τῆς Βρύσεως παρά τοῦ ἡγουμένου τῆς αὐτῆς Μονῆς δραχμάς δῶδεκα, ἀρ. 12 και ὑποφαίνομαι εἰς ἔνδειξιν.

Ἐν Σίφνω τήν 9 Αὐγούστου 1835

γεώργιος Τζαμπλάκος»⁴⁴

Καπετάν 'Ιωάννης Ξηράφης.

Πλοίαρχος τρεχαντηρίου, ἔκ Σίφνου, πωλοῦσε «εἰς τήν πιάτζαν (= ἀγορά) πανία» τοῦ νησιοῦ, δηλ. ὑφάσματα τοῦ νησιοῦ του [βλ. σελ. 172, τοῦ παρόντος τόμου].

Καπετάν Ζώρξης Σπεράντσας.

Στόν πλοίαρχο Ζώρξη Σπεράντσα παραδόθηκε στίς 9 'Ιουλίου 1844 από ἀρμόδια Ἐπιτροπή ἕνα κιβώτιο με ἀργυρά σκεύη τῶν διαλυθέντων γυναικείων μοναστηριῶν τῆς Σίφνου για νά τά μεταφέρει στήν Ἀθήνα και τό παραδώσει στό Δημόσιο Ταμεῖο⁴⁵.

44. Συμεωνίδη, Ἡ Κυρία Βρυσιανή, σελ. 171.

45. «Σιφνιακά», 15 (2007), σελ. 77.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1

«Ναῦται» κατά τήν Ἀπογραφή τοῦ 1828.

Στήν ἀπογραφή πληθυσμοῦ τῆς Σίφνου πού διενεργήθηκε τό ἔτος 1828 [τήν ὁποία ἔχομε δημοσιεύσει στόν τόμο 10 (2002), σελ. 109-141 τοῦ περιοδικοῦ], καταγράφονται, κατά χωριό καί μέ τή γενική ἔνδειξη «ναῦται», 95 συνολικά κάτοικοι, χωρίς ὅμως νά γίνεται διάκριση πλοιαρχῶν ἢ λοιπῶν ναυτικῶν, καθῶς καί ἔξι «ναυπηγοί».

Οἱ «ναῦται» αὐτοί (βλ. τά ὀνόματά τους στόν ἀνωτέρω τόμο) ἦταν κάτοικοι: α) 33 στό Κάστρο, β) 4 στά Ἐξάμπελα, γ) 15 στήν Καταβατή, δ) 10 στό Σταυρί καί ε) 33 στόν Ἀρτεμῶνα.

Ἀπό τούς «ναυπηγούς» οἱ 4 διέμεναν στό Κάστρο [οἱ Ἰωάννης Συρῖγος, Δημήτριος Συρῖγος, Δημήτριος Πάτσουλα καί Ζαχαρίας Μενεγάκης] καί οἱ ἄλλοι δύο στά Ἐξάμπελα [Νικόλαος Μαραγκός, Δημήτριος Θιακός].

Τόν ἴδιο χρόνο, στίς 16 Ἰουνίου 1828, ὁ Μανουήλ Δεκαβάλες, μέ ἐντολή τοῦ Ἐπιτρόπου τῶν Κεντρικῶν Κυκλάδων Ἰακωβάκη Ρίζου, υπέβαλε τή δική του ἀπογραφή-περιγραφή «περί τῆς Νήσου Σίφνου», στήν ὁποία περιέλαβε καί πίνακα μέ κατηγορίες ἐπαγγελματιῶν τοῦ νησιοῦ, στόν ὁποῖο καί στή στήλη «Ναῦται» κατεχώρισε 110 ἄτομα (ἡ σωστή ἀρίθμηση 108).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2

Ἀπό πίνακες τῶν μαθητῶν τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου Σίφνου καί τοῦ Ἑλληνικοῦ κατά τή χρονική περίοδο 1835-1846, στούς ὁποίους δηλώνονται καί τά ἐπαγγέλματα τῶν γονέων τους, ἔχομε τούς ἐπομένους ναυτικούς:

α) Πλοίαρχοι:

Βεναρδάκης Θ., Κοσμέτος Ν., Δαμουλάκης Κ. (ἐκ Κρήτης), Πιστόλης Ἀνδρέας (ἐκ Κρήτης) καί Σφουγκατάς Γ. (ἐκ Κρήτης).

β) Ναῦτες:

Βαφίας Β., Γεωργίτσης Α., Πρόκος Κ., Χανοῦτσος Ν., Ψιλλιάκος Ἀν., Βέλλης (ἀπό Ἀρτεμῶνα), Πρόκος (ἀπό τό Κάστρο), Ραφελέτος (Ἀπολλωνία), Σπαθάρος (Ἀρτεμῶνα), Ζηλήμης, Σπεράντσας Ἀν., Μαντζαρός Ν. (ἐκ Κρήτης)⁴⁶.

46. «Σιφνιακά», 3 (1993), σελ. 81 ἐπ.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3

Ἐκ τῶν πίνακες τῶν μαθητῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ Σχολείου Σίφνου ἔχομε, σέ ἰκανόν ἀριθμό, ἐπαγγέλματα τῶν γονέων τους, ὄχι ὅμως τά κύρια ὀνόματά τους (συνήθως), ἀλλά μόνο ἐπώνυμα:

α) Σχολικό ἔτος 1860-1861

- Πλοίαρχοι: Γιαννακάκης, Συρμαλένιος.

- Ναυτικοί: Τάλπης, Μαλαφός, Ἰω. Γρυπάρης, Δ. Πρόκος, Φ. Σπεράντσας, Μενεγάκης, Καζιλιέρης, Καλαθάκης, Μυτιληναῖος, Βέλ-
λης.

β) Σχολικό ἔτος 1867-1868

- Πλοίαρχοι: Γιαννακάκης, Σγουρδαῖος.

- Ναυτικοί: Παλαιός, Ποργιώτης, Κακαβέλης.

γ) Σχολικό ἔτος 1872-1873

- Πλοίαρχοι: Σγουρδαῖος, Συρῆγος

- Ναυτικός: Βισαξῆς.

δ) Σχολικό ἔτος 1876-1877

- Πλοίαρχοι: Δεπάστας, Πριμηκύριος, Πρόκος

- Ναυτικός: Βεννᾶς⁴⁷.

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

Ἡ συναγωγή τῶν μαρτυριῶν πού ἐπιχειρήσαμε γιά τή ναυτοσύνη τῶν Σιφνίων θεωροῦμε ὅτι ὑπῆρξεν ἐπιτυχής. Τόσο γιατί κατεγράφησαν μαρτυρίες «*χρονολογούμενες πρὶν ἀπὸ τὰ μισὰ τοῦ 18ου αἰῶνα*», κατὰ τὸν μακαρίτη Νικ. Μ. Παναγιωτάκη, ὅσο καί μεταγενέστερες, ἐπειδὴ ἦταν ἀναγκαῖα μία, κατὰ τὸ δυνατόν, γενική καταγραφή τους. Τοῦτο δὲν σημαίνει βέβαια ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ ἐμπλουτισθῇ αὐτή ἀπὸ ἄλλες πηγές πού ἐμεῖς δὲν προσεγγίσαμε. Ἄλλ' ἰδοὺ τὸ στάδιο δόξης καί γιά ἄλλους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐλπίζουμε περισσότερα.

47. «Σιφνιακά», 8 (2000), σελ. 134 ἐπ.

Ἡ Παναγία τᾶ Γουρνιά καί τό ἐπίτοιχο ἔργο τοῦ Δευτερεύοντος
«ὁ Τροχός τῆς Ζωῆς».

Ο ΔΕΥΤΕΡΕΥΩΝ ΣΙΦΝΟΥ ΑΓΑΠΙΟΣ ΚΑΙ Η ΠΑΝΑΓΙΑ <C>ΤΑ ΓΟΥΡΝΙΑ

[ΠΑΛΑΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΝΑΟΥ - ΙΔΙΟΚΤΗΤΕΣ - ΕΝΟΡΙΤΕΣ]

Σημείωση

Στήν ιστορία τῆς Παναγίας <σ>τά Γουρνιά ἔχουν ἐμφιλοχωρήσει πολλά σφάλματα καί αὐθαιρεσίες ἀπόταν πρωτοέγραφε (1947) γιά τόν ναό καί τόν Δευτερεύοντα Σίφνου Ἀγάπιο ὁ μακαρίτης πρεσβ. Ἰωάννης Ράμφος, ὁ Κιμώλιος¹. Μερικές περίτεχνες διορθώσεις του πού ἀκολούθησαν τό ἔτος 1973, ὄχι μόνο δέν ἀπεκατέστησαν τά πράγματα, ἀλλά συνετέλεσαν στή δημιουργία ἐνός ἀκόμη προβλήματος, ἐκείνου μέ τό ἐπώνυμο τοῦ Δευτερεύοντος². Ὅλα δέ αὐτά ἐπειδή χρησιμοποιήθηκαν προφορικές πληροφορίες ἀπογόνων πού δέν διασταυρώθηκαν μέ ιστορικά στοιχεῖα, ἤ στήν κακή χρησιμοποίηση ἀκόμη καί τοῦ περιεχομένου ἐλαχίστων δικαιοπρακτικῶν ἐγγράφων.

Ἐμειναν λοιπόν τά πράγματα ἔτσι μέ ἀποτέλεσμα νά ἐπαναλαμβάνονται τά σφάλματα ἀπό τρίτους, μέ παραπομπές βέβαια σ' αὐτόν πού τά διέπραξε, σέ «ἐπικύρωση» τῶν πληροφοριῶν πού ἄντλησαν(!).

Α΄. Η ΠΑΛΑΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΝΑΟΥ

Ἡ κερά Μαργιά, θυγατέρα τοῦ ποτέ Ἀντώνη Βερνίκου, προῆλθε στίς 29 Αὐγούστου 1774 στή σύνταξη τῆς διαθήκης της. Σ' αὐτήν, μεταξύ ἄλλων, ἔκανε λόγο καί γιά δύο λειτουργίες πού εἶχε ὑποχρέωση νά τελεῖ ἡ ἀδελφή της Καλή, τή μία στήν ἐκκλησία τοῦ Βερνίκου κατά τήν ἑορτή τῆς Μεταμορφώσεως καί τήν ἄλλη, «ὅπου τῆς ἄφησεν ὁ πατέρας της νά τήν κάνη, στήν Παναγία τά Γουρνιά κατά τήν ἑορτήν τοῦ Παντοκράτορος...»³.

1. Ἰωάννου Σπ. Ράμφου, πρεσβ., Ὁ Δευτερεύων Σίφνου, ἐφημ. «Σιφναϊκά Νέα», ἔτος Α', φφ. 1 καί 2, Ἰανουάριος, Φεβρουάριος 1947.

2. Ἰωάννου Σπ. Ράμφου, Ὁ Δευτερεύων Σίφνου, «Κιμωλιακά», ἐν Ἀθήναις 1973, τόμ. Γ', σσ. 269-296 [ἀναδημοσίευση ἀπό τό περιοδ. «Ἐκκλησία», τ. ΚΕ' (1948), σσ. 39-44 μετά τινων προσθηκῶν καί βελτιώσεων].

3. «Σιφνιακά», 2 (1992), σελ. 134.

Ἡ ἐν λόγῳ μαρτυρία βεβαιώνει ὅτι ἡ ἐκκλησία ὑπῆρχε σέ λειτουργία τό ἔτος 1774 καί, κατά συνέπειαν, ἦταν καί παλαιότερη τοῦ ἔτους τούτου, ἢ δέ ἄποψη ὅτι ἰδρύθηκε τό 1818 ἀπό τόν Ἀγάπιο, Δευτερεύοντα Σίφνου, τοῦ ὁποίου μάλιστα ἦταν καί ἰδιοκτησία, εἶναι ἐσφαλμένη⁴. Οὔτε ἰδιοκτησία του ὑπῆρξε, ἀλλά καί χρονολογικά παλαιότερη τοῦ ἔτους 1774 κατά τ' ἀνωτέρω.

Β'. Ο ΔΕΥΤΕΡΕΥΩΝ ΣΙΦΝΟΥ ΑΓΑΠΙΟΣ

Ὁ ἱερομόναχος Ἀγάπιος καί Δευτερεύων Σίφνου γεννήθηκε περί τά μισά τοῦ 18ου αἰῶνα, ἄν κρίνουμε ἀπό τό γεγονός ὅτι τό φερόμενο ὡς πρῶτο ἀγιογραφικό ἔργο του χρονολογεῖται στά 1796. Ὑπῆρξε τέκνο ἱερέως πού ἔφερε τό ἀξίωμα τοῦ πρωτεχδίκου, ὁ ἴδιός δέ δηλώνει ὅτι ἔλαβε τό ἱερατικό σχῆμα (διάκονος) στό μοναστήρι τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ τῆς Σίφνου, ἄγνωστο πότε ἀκριβῶς, πάντως πρό τοῦ 1796. Εἶναι λογικό νά θεωρήσουμε ὅτι στό ἴδιο μοναστήρι διδάχτηκε τήν ἀγιογραφική Τέχνη, ἀφοῦ σ' αὐτό λειτουργοῦσε ἀξιόλογο ἐργαστήριο Ἀγιογραφίας (στό μετόχι τοῦ Ταξιάρχῃ τῆς Σκάφης) μέ γνωστούς ἀγιογράφους-μοναχοῦς [βλ. «Σιφνιακά», 2 (1992), σσ. 67, 72], παρά τήν ἀδιακρίβωτη πληροφορία ὅτι σπούδασε στό Ἅγιον Ὄρος καί τήν ΚΠολη [βλ. Ἰω. Σπ. Ράμφου, πρεσβ., Ὁ Δευτερεύων Σίφνου, ἐφημ. «Σιφνιακά Νέα», ἔτος Α', φφ. 1 καί 2, Ἰαν.-Φεβρ. 1947].

Ὅσα ἔχουν γραφεῖ γιά τήν προσωπική-οἰκογενειακή κατάσταση τοῦ Ἀγαπίου εἶναι, στό μεγαλύτερο μέρος τους, αὐθαίρετα καί ἀτεκμηρίωτα. Ὅπως λ.χ. ὅτι ἀνῆκε στή διακεκριμένη οἰκογένεια Μαγκανάρη τῆς Σίφνου ἢ, (κατά τόν ἀοίδιμο μητροπολίτη πρ. Μεσσηνίας Πολύκαρπο, τόν Σίφνιο) σ' ἐκείνην τῶν Δεπάστα ἢ, κατά «έναν παλιό Σίφνιο» στήν οἰκογένεια Πρόκου (ἐπώνυμο πού ἐπεκράτησε μολονότι ἀτεκμηρίωτο)· ἀκόμη ἀναφέρονται ὡς ἀδέλφια του τά τέκνα ἀδελφῶν του (Ράμφος), ὅτι ἦταν ἰδιοκτήτης τοῦ ναοῦ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, ἐπιλεγόμενης τά Γουρνιά κ.ἄ. [Γιά ὅλα αὐτά βλ. τή βιβλιογραφία τῶν ὑποσημ. 1 καί 2]. Σχετική ἀναφορά γιά τό πλῆθος τῶν ἐν λόγῳ σφαλμάτων διατυπώσαμε στά «Σιφνιακά», 8 (2000), σελ. 107, ὑποσ. 17, ἀφοῦ εἴχαμε ἤδη δεχτεῖ καί ἐμεῖς τό ἐπώνυμο «Πρόκος», μέχρι νά ἐρευνήσουμε ἐπισταμένως τό ζήτημα. Τά ἀποτελέσματα τῆς ἔρευνας καί ἐλέγχου τῶν στοιχείων ἀξιοποιήσαμε καί δημοσιεύουμε ἐδῶ.

4. Βλ. ὑποσημ. 1 καί 2.

Γ'. ΙΔΙΟΚΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΝΑΟΥ

Ἡ, κατά τόν π. Ἰωάννη Ράμφο, ἐπιγραφή στό, ἐντός τοῦ ναοῦ, παρεκκλήσιο τοῦ Ἁγίου Νικολάου: «*μνήσθητι κύριε Ἀγαπίου ἱερομονάχου καί δευτερεύοντος σίφνου τοῦ κτίτορος τῆς ἐκκλησίας ταύτης, Ἰουλίου 12, 1818*»⁵, ἔχει σχέση μέ τήν προσθήκη τοῦ παρεκκλησίου τούτου καί μόνο στό κτίριο τοῦ παλαιοῦ ναοῦ τῆς Παναγίας μέ δική του πρωτοβουλία καί δαπάνη, γι' αὐτό καί χαρακτηρίσε τόν ἑαυτό του ὡς «*κτίτορα*», δηλαδή ὡς ἰδρυτή τοῦ παρεκκλησίου, ὄχι ὅμως καί ἰδιοκτήτη τοῦ ναοῦ, ὅπως βεβαιώνεται ἀπό ἄλλη μαρτυρία. Πράγματι, στίς 24 Ἰανουαρίου 1824, ὁ παπά-Νικόλαος Μαγκανάρης καί «*ἀρχων τῶν ἐκκλησιῶν*» στό ἀξίωμα καί ἡ πρεσβυτέρα του, ἰδιοκτῆτες τῆς ἐκκλησίας, τήν προικοδότησαν στή θυγατέρα τους Φλουρέζα ἐνόψη τοῦ γάμου της μέ τόν Νικόλαο Ἰω. Ντεπάστα τῆς προίκιζαν μεταξύ ἄλλων, καί «*τήν ἐκκλησίαν τήν Παναγίαν Γουρνιά, καθὼς εὐρίσκεται μέ ἐνορίες, μέ λειτουργίες, μέ ἱερά ἄμφια...*», ὑπό τόν ὄρο αὐτός καί ἡ πρεσβυτέρα του «*νά τρώγουν τήν τρίτην ἰντράδα τῆς ἐκκλησίας*», δηλ. νά περιέρχεται σ' αὐτούς τό 1/3 τῶν ἐσόδων της, «*καί ὅταν τελευτήσουν νά εἶναι πάντη ἐλεύθερη ἐδική της*»⁶.

Ἰδιοκτῆτες λοιπόν τῆς ἐκκλησίας ἦταν ὁ παπά-Νικόλαος Μαγκανάρης καί ἡ πρεσβυτέρα του μέχρι τοῦ ἔτους 1824 καί ἔκτοτε, ἡ θυγατέρα τους Φλουρέζα, ὑποψηφία σύζυγος τοῦ Νικολάου Ἰω. Ντεπάστα, τόν ὁποῖο ἐν συνεχείᾳ νυμφεύθηκε. Ὅμως, ἀπόταν ἀκόμη ἡ ἰδιοκτησία τοῦ ναοῦ ἀνῆκε στόν παπά-Νικόλαο Μαγκανάρη, ὁ Δευτερεύων προσέθεσε σ' αὐτόν, μέ δαπάνη του, τό παρεκκλήσιο τοῦ Ἁγίου Νικολάου τό ἔτος 1818, ἀπό παλιότερα δέ, ἀπό τό 1816, εἶχε ἀρχίσει τή διακόσμηση τῆς Παναγίας μέ ἀγιογραφικά ἔργα του, ἐργασία πού συνέχισε μέχρι τό ἔτος 1823⁷, δηλ. πρὶν ἀκόμη γίνει ὁ γάμος τῆς Φλουρέζας Μαγκανάρη. Ἀλλά καί μετά τόν γάμο της καί τήν περιέλευση σ' αὐτήν τῆς ἰδιοκτησίας τοῦ ναοῦ, ὁ Δευτερεύων μέ τήν, ἀπό 22 Φεβρουαρίου 1826, διαθήκη του, κατέλιπεν ὑπέρ αὐτοῦ τό σεβαστό ποσόν τῶν 1.000 γροσίων γιά τήν κτιριακή βελτίωσή του (ἢ, ὅπως παρήγγειλε τοῦ ἀνεψιοῦ του Ἀβράμιου διακόνου, «*νά τά λάβη καί νά τήν φηλώση = ἀνακατασκευάση; τήν ἐκκλησία καθὼς τόν φωτίση ἡ θεία πρόνοια*»).

Ἐγραψε μάλιστα συγκεκριμένα γιά τά χρήματα: «*... τά ἀφιερώνω εἰς τήν ἐκκλησίαν μας τῆς Παναγίας καί τοῦ Ἁγίου Νικολάου...*»⁸, δηλ. τῆς δικῆς τους, τῆς οἰκογενειακῆς ἐκκλησίας τους.

5. Βλ. ὑποσημ. 1.

6. «*Κιμωλιακά*», Γ' (1973), σσ. 294-296.

7. Αὐτόθι, σσ. 273-290, ὅπου περιγραφή τοῦ ἀγιογραφικοῦ ἔργου τοῦ Δευτερεύοντος.

8. Αὐτόθι, σσ. 290-293.

“Όλες, τέλος πάντων, οί ιστορικές μαρτυρίες βεβαιώνουν στενή οίκογενειακή σχέση μεταξύ παπά-Νικόλαου Μαγκανάρη καί Δευτερεύοντος, ό όποιος υπέγραφε τή διαθήκη του ως «'Αγάπιος Ιερομόναχος καί Δευτερεύων Σίφνου καί πρώην πρωτεχτίκου (= πρωτεχδίκου) υίός»⁹. Στήν έπισήμανση αυτή του 'Αγαπίου, έχομε καί πρόσθετη πληροφορία έτους 1814, κατά τήν όποία «ό πρωτέγδικος Μαγκανάρης» δάνεισε τό Κοινό τής Σίφνου μέ 200 γρόσια πρός 10% έτησίως, ό τόκος τών όποίων είχε καταβληθῆ κανονικά μέχρι καί τό έτος 1820¹⁰, είτε στόν ίδιο τόν δανειστή, είτε πρός όποιον είχε μεταβιβάσει τά δικαιώματά του.

Συμπερασματικά, οί άνωτέρω πολλές μαρτυρίες έπιτρέπουν νά θεωρήσουμε ότι ό 'Αγάπιος, Δευτερεύων Σίφνου, «υίός πρώην πρωτεγδίκου», είχε έπώνυμο «Μαγκανάρης» καί ήταν στενός συγγενής του παπά-Νικολάου Μαγκανάρη, γιατί όχι καί άδελφός του. Παρ' όλα ταύτα είναι δυνατόν τά πράγματα νά έχουν διαφορετικά άν ακολουθήσωμε άλλη συλλογιστική. Νά δεχτούμε δηλαδή ότι ό παπά-Νικόλαος Μαγκανάρης είχε συζευχθει άδελφή του Δευτερεύοντος στήν όποία είχε προικισθει, κατά τόν γάμο της, ή Παναγία τά Γουρνιά από τούς γονείς της. Ήταν δηλαδή ό παπά-Νικόλαος Μαγκανάρης γαμπρός τους, σύζυγος τής άδελφής του 'Αγαπίου, όνόματι Μαρίας (άναπόδεικτα). 'Ο γάμος αυτός είχε τελεσθει πρό του έτους 1803, άν κρίνουμε από τό γεγονός ότι ό Νικόλαος ήταν ήδη κληρικός κατά τό έτος τουτο, έφερε μάλιστα καί τό αξίωμα του «άρχοντος τών 'Εκκλησιών» έκτοτε¹¹. Δηλαδή, ή εκκλησία τής Παναγίας τά Γουρνιά, πρό του γάμου Μαρίας - Νικολάου, ήταν ιδιοκτησία του άγνωστου όνοματεπωνύμου «πρωτεχδίκου» πατέρα τής πρώτης (καί του 'Αγαπίου Δευτερεύοντος) ήταν εκκλησία τής οίκογένειάς τους, ή όποία είχε προικισθει στή θυγατέρα τους ένόψη του γάμου της μέ τόν Νικόλαο Μαγκανάρη, πού έπρόκειτο νά ίερωθει.

Έτσι πρέπει νά έχουν τά πράγματα, άλλ' άγνωστος παραμένει ακόμη ό «πρωτέχδικος» καί τό έπώνυμό του καί όλης βέβαια τής οίκογένειας. Αναζητώντας τόν συγκεκριμένο αξιωματούχο τής 'Εκκλησίας Σίφνου μεταξύ τών όσων κατέλαβαν τό ίδιο αξίωμα καταγράψαμε τούς: α) 'Ιωάννη Ρωμάνο (1689), β) Γεώργιο Βαφία (1728), γ) 'Απόστολο (1751), δ) Γεώργιο Κόμη (1762), ε) ... Ναδάλη (1795), στ) ... Μαγκανάρη (1814), καί ζ) Γαβριήλ Μαγκανάρη¹². 'Ο τελευ-

9. Αυτόθι.

10. «Σιφνιακά», 7 (1999), σελ. 95.

11. Βλ. στόν παρόντα τόμο, σελ.138-139

12. «Σιφνιακά», 4 (1994), σσ. 156 καί 159, 161.

ταῖος, ἡλικίας 50 ἐτῶν τό 1833, ἦταν ἄγαμος κληρικός, γι' αὐτό καί δέν πρόκειται γιά τόν ἀναζητούμενο, ὁ ὁποῖος ἄλλωστε εἶχε ἤδη ἀποβίωσει, κατά τή διαθήκη (1826) τοῦ Δευτερεύοντος.

Κλείνοντας ἐδῶ τό θέμα μας πρέπει νά ἀναφερθοῦμε σέ δημοσίευμα πού υπέγραψε «ένας παλιός Σιφνιός» (πιστεύω ὅτι πρόκειται γιά τόν ἀείμνηστο Γεώργιο Δεκαβάλλα, ἀντιπρόεδρο τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου) σέ τοπική ἐφημερίδα μας¹³. Σ' αὐτό καταγράφονται διαδοχικά τέκνα καί ἐγγόνια τοῦ παπά-Νικολάου Μαγκανάρη καί τῆς πρεσβυτέρας του Μαρίας (;), μεταβιβάσεις ἀκινήτων κ.λπ., ὄχι ὅμως καί τό ἐπώνυμο τῆς Μαρίας καί τοῦ Δευτερεύοντος. Καταλήγει δέ τό δημοσίευμα τοῦτο, ἐντελῶς αὐθαίρετα, ὡς ἐξῆς:

«Ποῖον τό ἐπώνυμον τοῦ Δευτερεύοντος (ἢ Δευτεραίου, ὅπως ἐπεκράτησε νά ἀποκαλεῖται) οὐδαμοῦ ἀναφέρεται, οὔτε παρά τοῦ συγγράφαντος τήν ἱστορίαν του. Ὁ Δευτεραῖος ἀνήκει εἰς τήν οἰκογένειαν τῶν Πρόκων καί Πρόκος εἶναι τό ἐπώνυμόν του». Ἔτσι, ἐντελῶς ἀτεκμηρίωτα, ὁ Δευτερεύων καταγράφηκε μέλος τῆς οἰκογένειας τῶν Πρόκων! Σ' αὐτό τό δημοσίευμα στηρίχθηκε ἀβασάνιστα, μετά τά ὅσα αὐθαίρετα πρωτοέγραψε τό 1947 ὁ π. Ἰωάννης Ράμφορ, καί τό ἔτος 1973, ξαναγράφοντας γιά νά διορθώσει (δῆθεν) τά προηγηθέντα, προσέδωσε στόν Δευτερεύοντα τό ἐπώνυμο «Πρόκος» παραπέμποντας στόν «Παλιό Σίφνιο». Σ' αὐτόν, ἐν συνεχείᾳ, στηρίχθηκαμε ὅλοι καί ἀποκαλοῦμε τόν Δευτερεύοντα Ἀγάπιο Πρόκο. Πῶς προέκυψε αὐτό τό ἐπώνυμο, ἔτσι ἐντελῶς αὐθαίρετα; Ποιά μαρτυρία ἀπεκάλυψε τό Πρόκος;

Ἀπό τρία οἰκογενειακά ἐγγραφα, τά ὁποῖα ἔχουν δημοσιευτεῖ πρό πολλοῦ, πληροφοροῦμεθα τά συγγενικά πρόσωπα τοῦ Ἀγάπιου: τά ἐγγραφα αὐτά εἶναι α) τό, ἀπό 24 Ἰανουαρίου 1824, προικοσύμφωνο τῆς θυγατέρας τοῦ παπά-Νικολάου Μαγκανάρη (τῆς ὁποίας δέν ἀναφέρεται τό ὄνομα, ἀλλ' οὔτε καί τῆς συμμετέχουσας στήν κατάρτιση τοῦ προικοσυμφώνου πρεσβυτέρας του, ἀδελφῆς τοῦ Ἀγάπιου), β) ἡ διαθήκη τοῦ Δευτερεύοντος τῆς 15ης Ἰανουαρίου 1826 καί γ) ἡ ὅμοια, ἀπό 30 Ἰανουαρίου 1830, τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀγγελέτου, ἄνευ ἐπωνύμου καί αὐτοῦ¹⁴.

Στή διαθήκη του ὁ Ἀγάπιος κατονομάζει ὡς ἀδέλφια του τή Φλουρῆ, τόν Νικολάκη, τόν Ἀγγελέτο καί τήν παπαδιά (δηλ. τήν πρεσβυτέρα τοῦ παπά-Νικολάου Μαγκανάρη, ἡ ὁποία λέγεται ὅτι ἔφερε τό ὄνομα Μαρία). Ἀκόμη, γράφοντας «ὁ Λαμπαδάριος, ἄν ζῆ, δώσατέ του ἕνα μανδῆλι, περισσότερο δέν τοῦ χρειάζεται, ἄς τοῦ δίδει ὁ Θεός

13. «Σιφναϊκή Φωνή», φ. Ἰουλίου 1968.

14. «Κιμωλιακά», ὅ.π. σσ. 290-296.

ύγειαν νά χαίρεται τά έδικά του», αφήνει νά έννοηθεῖ στενή συγγένεια μ' αὐτόν, ἴσως καί νά ἦταν ἕνας ἀκόμη ἀδελφός του (πού ἀπουσίαζε βεβαίως ἀπό τή Σίφνο καί ἀγνοοῦσε μάλιστα ἄν ἦταν ἀκόμη στή ζωή) καί, τέλος, φιλοδωρεῖ διαφόρους ἀνεψιούς του μέ προσωπικά του εἶδη. Στόν Γεώργιο γιό τοῦ ἀδελφοῦ του Νικολάκη κατέλιπε λ.χ. «τά ροῦχα του τά παπαδίστικα, ἄν γένη παπαῶς» καί στόν ἀνεψιό του Γεωργάκη Πρόκο (ἄλλον ἕνα δηλαδή Γεώργιο) «τό κοντογούνι τό πράσινο καί τό καπνοπούχι». Μέ ἄλλους λόγους χρησιμοποίησε τό ἐπώνυμο τοῦ δευτέρου Γεώργιου ὡς διαχωριστικό, γιά νά διακρίνεται ἀπό τόν πρῶτο εὐεργετούμενο. Ἀλλά, τίνος τέκνο ἦταν ὁ Γεώργιος αὐτός; Ἐάν θεωρήσουμε ὅτι ἡ οἰκογένεια τοῦ Ἀγαπίου εἶχε πράγματι τό ἐπώνυμο Πρόκος, ἔπρεπε ὁ δεύτερος ἀνεψιός Γεώργιος νά ἦταν τέκνο ἑνός ἀκόμη ἀδελφοῦ τοῦ δευτερεύοντος, μή κατονομαζομένου στή διαθήκη του. Δέν ἀποκλείεται λοιπόν νά ἦταν τέκνο ἀδελφῆς του (ὅπως λ.χ. τῆς Φλουρῆς, τῆς ὁποίας ἡ οἰκογένεια καί τά μέλη της ἀγνοοῦνται) ἢ καί ἐξαδέλφης του ἀκόμη. Σ' αὐτή τήν περίπτωση τό ἐπώνυμο Πρόκος εἶναι ἀδύνατον νά ἀνήκε στήν πατρική οἰκογένεια τοῦ Ἀγαπίου.

Συνεπῶς, μόνη ἡ μνεία τοῦ ἐπωνύμου τούτου στή διαθήκη τοῦ Δευτερεύοντος, δέν ἀποτελεῖ ἰκανό στοιχεῖο ἀποδοχῆς τοῦ ἐπωνύμου Πρόκος. Ἀπαιτοῦνται πρὸς τοῦτο καί ἄλλες, σαφεῖς μαρτυρίες, πού ἐλλείπουν ἐπί τοῦ παρόντος. Γι' αὐτόν τόν λόγο σωστό εἶναι νά ἀρκεσθοῦμε στή λύση πού ἔδωσε ὁ ἴδιος ὁ Ἀγάπιος, ὁ ὁποῖος ἐπέβαλε ὡς ἐπώνυμό του τό «Δευτερέων Σίφνου». Διαφορετικά εἶναι προτιμώτερο νά δεχτοῦμε ὅτι ἔφερε τό ἐπώνυμο «Ναδάλης». Τοῦτο δ' ἐπειδή ὁ Δευτερέων, ὡς τέκνο «πρώην πρωτεκδίκου», δέν ἀποκλείεται νά εἶχε πατέρα τόν πρωτεκδικό Ναδάλη τοῦ ἔτους 1795, δηλ. τόν πρό τοῦ ὁμοίοβαθμου του Μαγκανάρη τοῦ 1814 (πού ἤδη ἀποκλείσαμε ὡς πατέρα του), κατά τόν κατάλογο τῶν μέχρι σήμερα πρωτεκδικῶν Σίφνου πού καταχωρίσαμε στά προηγούμενα.

Δ'. ΕΝΟΡΙΤΕΣ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΤΑ ΓΟΥΡΝΙΑ [1896]

Ἐφημεριακός ναός ἡ Παναγία τά Γουρνιά εἶχε ἰκανόν ἀριθμό ἐνοριτῶν, τοῦλάχιστον κατά τό ἔτος 1896, ὅταν ὁ ἐφημέριός του Ἐμμανουήλ Λεμπέσης, «γενικός πνευματικός», κατέγραφε αὐτούς καί ἄλλους οἱ ὁποῖοι τελοῦσαν ἑορτές καί λειτουργίες σέ ἰδιαίτερο κατάστιχο. Τό ἐν λόγω κατάστιχο ἀντιγράψαμε πρό πενήνταετίας, ὅταν ἐπιχειρούσαμε ἔρευνες σέ ὅλους τοὺς ναοὺς τῆς Σίφνου. Εὐρίσκονταν στήν πρόθεση τοῦ ἱεροῦ βήματος καί τό περιγράψαμε ὡς ἑξῆς:

15. Αὐτόθι, σελ. 292.

Χαρτώο τεύχος μικροῦ σχήματος, διαστάσεων 0,20 x 0,14 καί 92 σελίδων (λευκές οἱ δύο τελευταῖες). Περιέχει δύο καταγραφές α) μέ «τά ὀνόματα ἀπάσης τῆς ἐνορίας Παναγίας Γουρνίων» καί β) μέ «ὀνομαστικόν κατάλογον τῶν ἀρτοκλασιῶν» τῆς ἐκκλησίας. Στήν πρώτη σελίδα-ἐξώφυλλο ὁ γενικός τίτλος:

«Βιβλίον ἐμπεριέχον τά ὀνόματα ἀπάσης τῆς ἐνορίας Παναγίας Γουρνίων, ζώντων καί τεθνεώτων καί ἐκείνων ὅσοι κάμνουν ἀρτοκλασίας καί ἀπλῶς κανονικᾶς λειτουργίας συνταχθέν παρ' ἐμοῦ τοῦ ἐφημερεύοντος Ἐμμανουήλ Λεμπέση, γενικοῦ Πνευματικοῦ.

Σίφνος τήν 8ῃ Ὀκτωβρίου 1896

Ἐμμανουήλ Λεμπέσης
γενικός πνευματικός».

ΟΙ ΕΝΟΡΙΑΚΕΣ ΚΑΤΟΙΚΙΕΣ (ΚΑΙ ΟΝΟΜΑΤΑ ΥΠΕΡ ΥΓΙΕΙΑΣ)

- Σελ. 1) Οἰκία Ἐμμαν. Βερνίκου: Ἐμμανουήλ, Αἰκατερίνα καί τέκνα.
Σελ. 2) Οἰκία Νικολ. Ἄγα: Νικόλαος, Μαρία, τέκνα.
Σελ. 3) Οἰκία Ἄντων. Δεκαβάλε: Ἀντώνιος, Φλώρα, τέκνα.
Σελ. 4) Οἰκία Ἄντων. Χρυσοφοῦ ἢ Σικαλίνη.
Σελ. 5) Οἰκία Νικολ. Δεπάστα ἢ Φάβα.
Σελ. 6) Οἰκία Ἄντ. Βέλη: Αἰκατερίνα καί τέκνα.
Σελ. 7) Οἰκία Δημητρ. Χρύσου: Δημήτριος, Μαρία, τέκνα.
Σελ. 8) Οἰκία Γεωργ. Χρύσου: Γεώργιος, Αἰκατερίνα.
Σελ. 9) Οἰκία Γεωργ. Ἰ. Ἀτσόνιου: Γεώργιος, Ἐλένη, τέκνα.
Σελ. 10) Οἰκία Ἀποστ. Ζαμπέλη: Ἀπόστολος, Μαρία.
Σελ. 11) Οἰκία Ἄντ. Φραζέσκαρου: Ἀντώνιος, Αἰκατερ., τέκνα.
Σελ. 12) Οἰκία Γεωργ. Κολαράκη, ἱερέως: Γεώργιος ἱερεῦς, Μαργαρίτα πρεσβυτέρα.
Σελ. 13) Νικολάου Κολαράκη: Νικόλαος, Μαργαρίτα, τέκνα.
Σελ. 14) Γεωργ. Π. Πανόργιου: Γεώργιος, Ἀγγελική, τέκνα.
Σελ. 15) Γεωργίου Τσιριγώτη: Γεώργιος, Αἰκατερίνα, τέκνα.
Σελ. 16) Ζουάννη Κούπερη: Μαργαρίτα καί τέκνα.
Σελ. 17) Δημητρ. Θεολόγου: Δημήτριος, Καλιόπη, τέκνα.
Σελ. 18) Δημητρ. Μενεγάκη: Δημήτριος, Εὐγενία, τέκνα.
Σελ. 19) Γεωργ. Φουντουλάκη: Γεώργιος, Μαρία, τέκνα.
Σελ. 20) Σπυρίδ. Κώσταρου: Σπυρίδων, Φλώρα, τέκνα.
Σελ. 21) Ξενοφ. Κορακῆ: Ξενοφών, Αἰκατερίνα, τέκνα.
Σελ. 22) Μιχαήλ Ἀποστολιάδη: Μιχαήλ, Βασιλική, τέκνα.
Σελ. 23) Ἀγγέλου Κρούστη: Ἀγγελος, Αἰκατερίνα, τέκνον.
Σελ. 24) Ἰωάνν. Κολαράκη ἢ Στιβάνη: Ἰωάννης, τέκνα.
Σελ. 25) Γεωργ. Δεπάστα: Γεώργιος, Καλιόπη.

- Σελ. 26) Γεωργ. Κώσταρου: Γεώργιος, Αίκατερίνα, τέκνα.
- Σελ. 27) Άντων. Βολάνη: Άντώνιος - Έλένη. Κλεάνθης - Βασιλική, τέκνον, Δημήτριος - Χαρίκλεια, τέκνα, Σπυρίδων - Όλγα, τέκνον, Δημήτρ. - Μαρία, τέκνον καί Θεόδωρος.
- Σελ. 28) Ίωάννου Ζιώτη: Ίωάννης, Αίκατερίνα, τέκνα.
- Σελ. 29) Νικολ. Λύκου: Νικόλαος, Μαρία, τέκνα.
- Σελ. 30) Αίκατερίνης Άλεξανδρίδη ή Βουτσά: Γεώργιος, Άναγνώστης καί Αίκατερίνα.
- Σελ. 31) Έλένης Γιαμαχίου: Έλένη καί άδελφοί.
- Σελ. 32) Μαρίας Τ. Μαργιόρας: Μαρίας καί τέκνων.
- Σελ. 33) Αίκατερ. Β. Πανόργιου: Αίκατερίνας καί τέκνων.
- Σελ. 34) Κων. Γαϊτάνου: Κων/νος, Αίκατερίνα καί τέκνο.
- Σελ. 35) Σταύρου Μάλη: Σταῦρος, Μαρία, τέκνα.
- Σελ. 36) Χαριλάου Άργύρη: Χαρίλαος, Μαρία καί τέκνα.
- Σελ. 37) Νικ. Χρυσογέλου ή Προχομένου: Νικόλαος, Χαρίκλεια καί τέκνα, Άνδρέας - Μαρία καί τέκνον.
- Σελ. 38) Μαργαρίτας Διαρεμέ: Φλώρας καί Μαργαρίτας.
- Σελ. 39) Γιαννούλη Διαμαντή: Γιαννούλης, Αίκατερ., τέκνα.
- Σελ. 40) Μαργιόρας Ζερβού: Μαργιόρα καί τέκνα.
- Σελ. 41) Ίωάνν. Σ. Πανόργιου: Ίωάννου, Ειρήνης, τέκνων.
- Σελ. 42) Νικολάου Γεροντή ή Πέτακα: Νικόλαος, Φλουρέζα καί τέκνα.
- Σελ. 43) Άντων. Κολαράκη ή Τρυβέλη: Άντώνιος, Μαργαρίτα. κεκοιμημένων: Νεόφυτος μοναχός, Καλησθένη μοναχή.
- Σελ. 44) Νικ. Φασόλη: Νικόλαος, Ειρήνη καί τέκνα.
- Σελ. 45) Μιχ. Γηράρδη: Μιχαήλ, Ζαμπέτας καί Γεωργίου.
- Σελ. 46) Γεωργ. Κορακή: Γεώργιος, Μαργαρίτα, τέκνα.
- Σελ. 47) Μαρίας Ζερβού ή Κατσάρη: Μαρίας καί τέκνων.
- Σελ. 48) Νικολ. Καράβη: Νικόλαος, Καλίτσα, τέκνα.
- Σελ. 49) Πηνελόπης Άγκινάρη: Ίωάννης καί Πηνελόπη.
- Σελ. 50) Στεφ. Κώστα: Στέφανος - Αίκατερίνα.
- Σελ. 51) Ίωάνν. Κολαράκη: Ίωάννης, Μαρία, τέκνα.
- Σελ. 52) Γεωργ. Δεπάστα: Γεώργιος, Μαργαρίτα, τέκνα
- Σελ. 53) Νικολέτας Λουκάκη: Νικολέτα καί άδελφοί.
- Σελ. 54) Θεοδώρας Κοζή: Νικόλαος καί Θεοδώρα.
- Σελ. 55) Ίωάννου Κανδυλάκη: Ίωάννης καί τέκνα.
- Σελ. 56) Άντωνίου Νεοφύτου ή Χαλάση: Άντώνιος, Μαρίκα.
- Σελ. 57) Νικολ. Άγα ή Καραβάκη: Νικόλαος, Αίκατερίνα καί τέκνα
- Σελ. 58) Κων/νου Τουλή: Κων/νος, Άθηνά, τέκνα.
- Σελ. 59) Νικολ. Πανόργιου: Νικόλαος, Μαργαρίτα, τέκνα.
- Σελ. 60) Νικολ. Κερās: Νικόλαος, Μαργιέτα, τέκνα.
- Σελ. 61) Έμμαν. Χρυσοφού: Έμμανουήλ, Αίκατερίνα, τέκνα.
- Σελ. 62) Χρύσου Ζαμπέλη: Χρῦσος, Μαρία, τέκνα.

- Σελ. 63) Ἄντ. Χρύσου ἢ Φυροῦ: Ἄντωνιος, Πηνελόπη, τέκνα.
 Σελ. 64) Ἄντ. Ψαυάυτη ἢ Πασᾶ: Ἄντωνιος, Φλουρέζα, τέκνα.
 Σελ. 65) Νικολ. Κανέλη: Νικόλαος, Μαρία, τέκνα· κεκοιμημένων:
 Γαβριήλ ἱερομονάχου.
 Σελ. 66) Γεωργίου Πητσινοῦ: Γεώργιος, Αἰκατερίνα, τέκνα.
 Σελ. 67) Γεωργ. Δεπάστα ἢ Βαλῆ: Γεώργιος, Αἰκατερ., τέκνα.
 Σελ. 68) Ζαννῆ Πυτσινοῦ ἢ Παπουλῆ: Αἰκατερίνα καί τέκνα.
 Σελ. 69) Ἄποστ. Κολαράκη: Ἄπόστολος, Ἀνδριάνα, τέκνα.
 Σελ. 70) Νικηφ. Μαστροκάλου: Νικηφόρος, Μαρία, τέκνα.
 Σελ. 71) Καλιόπης Χρυσογέλου ἢ Μασούρη: Καλιόπης καί τέκνων.
 Σελ. 72) Μαρίας Ἄγγ. Ἄγα ἢ Γιαβρῆ: Μαρία, τέκνα.
 Σελ. 73) Νικολ. Χρύσου: Νικόλαος, Φλουρέζα, τέκνα.
 Σελ. 74) Γεωργίου Ζιώτη: Γεώργιος, Μαργαρίτα.
 Σελ. 75) Ἐμμαν. Ἰ. Ἄγα: Ἐμμανουήλ, Οὐρανία, τέκνα.

**ΟΝΟΜΑΣΤΙΚΟΣ ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ <ΤΕΛΟΥΝΤΩΝ>
 ΑΡΤΟΚΛΑΣΙΑΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΝ
 ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΓΟΥΡΝΙΩΝ**

*** 1η Σεπτεμβρίου**

Ἐορτάζει ἡ οἰκία τοῦ Κων/νου Ν. Τουλῆ· τά ὀνόματα αὐτῶν ἴδε εἰς σελίδα 58.

*** 14ην Σεπτεμβρίου**

Τοῦ Τιμίου καί Ζωοποιοῦ Σταυροῦ, ἑορτάζει ἡ οἰκία τοῦ Ζουάννη Χρυσογέλου (ἢ Κούπερη)· τά ὀνόματα αὐτῶν ἴδε εἰς σελ. 16.

*** 21ην Νοεμβρίου**

Ἐορτάζει <μέ> ἀρτοκλασίαν ἡ οἰκία τοῦ Νικολάου Κολαράκη (ἢ Στιβάνη).

Ἐπὲρ υἰείας: Νικολάου, Μαργαρίτας καί τέκνων.

Κεκοιμημένων: Ἄποστόλου, Ἀγγέλου, Καλῆς, Αἰκατερίνης, Μαργαρίτας, Ἐμμανουήλ, Αἰκατερίνας, Ἄντωνίου, Ἰωάννου, Γεωργίου, Μιχαήλ, Ἐλισσάβητ, Νικολάου ἱερέως.

*** 30 Νοεμβρίου**

Ἐορτάζει ἡ οἰκία τοῦ Γεωργίου Καλογήρου (ἢ Κότερου) ἀπό τόν Ἄρτεμῶνα.

Ἐπὲρ υἰείας: Γεωργίου καί Μαρίας.

Κεκοιμημένων: Ἀγγέλου, Αἰκατερίνας, Φλουρῆς, Εἰρήνης, Νικολάου, Φλουρῆς.

*** 6 Δεκεμβρίου**

Ἐορτάζει ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Νικολάου κολιερὸν (ἀδελφᾶτο).

*** 25 Δεκεμβρίου**

Ἐορτάζουν ἐναλλάξ αἱ οἰκίαι τῶν Γεωργίου Βερνίκου ἢ Θωμᾶ καὶ τοῦ Γ. Μουγάδη.

α) Βερνίκου, ὑπὲρ ὑγείας
Δημήτριος, Ροδοθέα καὶ τέκνα
Κεκοιμημ.: Γεώργιος.

β) Μουγάδη, ὑπὲρ ὑγείας
Γεώργιος, Μαργαρίτα καὶ τέκνα
Κεκοιμημένων: Γεώργιος, Μαργαρίτα, Δημήτριος, Μαρία, Ἰωάννης, Ρουμπίνα, Νικηφόρος, Αἰκατερίνα, Νικόλαος καὶ Ζαννῆς.

*** 26 Δεκεμβρίου**

Ἐορτάζει ἡ ἐκκλησία τὴν Σύναξιν τῆς Θεοτόκου κολιερὸν πανηγύρι.

*** 1 Ἰανουαρίου**

Ἐορτάζει ἡ οἰκία τοῦ Νικολάου Κερρᾶς. Τὰ ὀνόματα αὐτῶν ἴδε σελ. 60.

*** 6 Ἰανουαρίου**

Ἐορτάζει ἡ οἰκία τοῦ Νικολ. Ψυλιάκου.

Ἐπὲρ ὑγείας: Νικολάου, Ἄννας καὶ τέκνων.

Κεκοιμημένων: Ἀπόστολος, Μαργαρίτα, Μαρία, Μαργαρίτα, Κων/νος, Ζουάννης, Μαργαρίτα, Γεώργιος, Μαργαρίτα.

*** 7 Ἰανουαρίου**

Ἐορτάζει ἡ οἰκία τοῦ Ζαννῆ Φιλικοῦ.

Ἐπὲρ ὑγείας: Ζαννῆς, Μαρία καὶ τέκνα.

Κεκοιμ.: Ἀπόστολος, Κιουρά, Ἄγγελος, Μαργαρίτα, Ζαννῆς.

*** 17 Ἰανουαρίου**

Τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου εορτάζει ἡ οἰκία τοῦ Ἐκκλησιάρχου καὶ αὐτοῦ ἀνέλαβε τὴν ὑποχρέωσιν ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀντώνιος Ν. Δεπάστας· τὰ ὀνόματα αὐτῶν ἴδε σελ. 1. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν δίδει καὶ λειτουργίαν μόνον ἡ οἰκία τοῦ αἰδεσιμωτάτου κ. Κωνσταντίνου Μαστρογάλου· τὰ ὀνόματα αὐτῶν εἶναι τὰ κάτωθεν:

Υπέρ υγείας: Κωνσταντίνου ιερέως, Ἀρχοντούλας πρεσβυτέρας καί τέκνων.

Κεκοιμημένων: Γεωργίου ιερέως, Αἰκατερίνας πρεσβυτέρας καί τῶν τέκνων, Νικολάου, Μαρίας καί Μαρίας.

*** 25 Ἰανουαρίου**

Ἐορτάζει ἡ οἰκία τοῦ κ. Ἀντωνίου Δεκαβάλε τά δέ ὀνόματα αὐτῶν ἴδε σελ. 3.

*** 30 Ἰανουαρίου**

Ἐορτάζει ἡ οἰκία τοῦ Ἰωάννου Κανδυλάκη τά δέ ὀνόματα αὐτῶν ἴδε σελ. 55.

*** 2 Φεβρουαρίου**

Ἐορτάζουν ἐναλλάξ αἱ οἰκίαι Γεωργίου Ἰ. Δεπάστα ἢ Βαλῆ καί Γεωργίου Πιτσινοῦ ἢ Πασᾶ ἀμφοτέρων τά ὀνόματα ἴδε, τοῦ μὲν πρώτου σελ. 67 τοῦ δέ δευτέρου σελ. 66.

*** 9 Μαρτίου.**

Ἐορτάζει τούς Ἁγίους Τεσσαράκοντα Μάρτυρας, ἔχει δέ καί τήν εἰκόνα αὐτῶν ὁ κύριος Ἅγας Νικόλαος, μόνον λειτουργίαν, ἄνευ ἄρτοκλασίας, τά δέ ὀνόματα αὐτῶν ἴδε σελ. 2.

*** 25 Μαρτίου**

Ἐορτάζουν ἐναλλάξ ὁ κ. Γεώργιος Γαγιάτσος καί ὁ Φραζέσκος Γ. Ζαμαρίας ἄρτοκλασίαν

- α) *ὑπέρ υγείας* Γεωργίου, Καλιόπης καί τέκνων, *κεκοιμ.*: Νικολάου, Αἰκατερίνας, Κων/νου, Μαργαρίτας, Μαρίας, Μαρίας, Γεωργίου.
β) *ὑπέρ υγείας* Φραζέσκου, Μαρίας καί τέκνων, *κεκοιμ.*: Γεωργίου, Γεωργίου, Μαργαρίτας, Καλῆς, Μιχαήλ, Ἀγγέλου, Κων/νου, Μαργαρίτας, Βασιλικῆς, Πηνελόπης.

*** 6 Αὐγούστου**

Ἐορτάζει ἡ οἰκία τοῦ κ. Εὐρεπίδου Γκιών ἄρτοκλασία.

Υπέρ υγείας: Εὐρεπίδου, Μαριγῶς καί τέκνων.

Κεκοιμ.: Νικολάου ιερέως, Μαρίας πρεσβυτέρας, Ἰωάννου, Σοφίας, Ἰακώβου, Σοφίας, Φλουρῆς, Ἰωάννου.

*** 15 Αὐγούστου**

Ἐορτάζει ἡ οἰκία τοῦ Νικολάου Φασόλη, ἄρτοκλασία, τά δέ ὀνόματα ἴδε σελ. 44.

* 24 Αύγουστου

Ἐορτάζει ἡ οἰκία τοῦ κ. Ἰωάννου Βουτσᾶ ἢ Ἀλεξανδρίδη, τὰ δέ ὀνόματα ἴδε σελ. 30.

* 24 Σεπτεμβρίου

Τῆς Μυρτιδιώτισσας κάμνει λειτουργίαν ἡ οἰκογένεια τοῦ μακαρίτου Ἀποστόλου Ζιώτη. Τὰ ὀνόματα ἴδε σελίδα 28 καί 64.

* Τὴν Κυριακὴν τῆς Ὁρθοδοξίας

Ἡ οἰκία τοῦ Νικολάου Χρυσογέλου ἢ Μασούρη.

Ἐπὲρ ὑγείας: Νικολάου, Φλώρας καὶ τέχνου.

Κεκοιμ.: Ἀγγέλου, Ἰωάννου, Μαρίας, Μιχαήλ, Φλώρας, Ἀθηνᾶς, Γεωργίου.

* Τῆς Ἀκαθίστου

Κάμνει κεροδοσίαν τοῦ πολυελαίου καὶ δίδει λειτουργίαν ἡ οἰκία τοῦ Γιανναρά τοῦ Κουκῆ.

Ἐπὲρ ὑγείας: Ἰωάννου, Φλωρῆς καὶ τέχνων.

Κεκοιμ.: Δημητρίου, Νικολάου, Αἰκατερίνας, Γιαννούλη.

* Τῆς Ἀναλήψεως

Ἐορτάζει ἡ οἰκία τοῦ κ. Γεωργίου Ζιώτη, τὰ δέ ὀνόματα αὐτῶν εὐρίσκονται εἰς τὴν σελίδα τοῦ παρόντος βιβλίου 74.

* Τῆς Σταυροπροσκυνήσεως

Ἐπὲρ ὑγείας: Μαρίας καὶ τῶν τέχνων, Ἰωάννου, Ἀνέζας καὶ τῶν τέχνων.

Κεκοιμ.: Δημητρίου, Χρύσου προσκυνητοῦ, Νικολάου, Ἀνέζας, Γεωργίου, Χρύσου, Μαρίας, Γεωργίου.

Σημείωση

1. Στὴν τέλεση ἱερῶν ἀκολουθιῶν, πλὴν τῶν ἐνοριτῶν, μετεῖχαν καὶ ἄλλοι κάτοικοι τῆς Σίφνου.

2. Σὲ κάθε σελίδα τῆς καταγραφῆς τῶν «ἐνοριακῶν κατοικιῶν», ἐκτός ἀπὸ τὰ ὀνόματα ὑπὲρ ὑγείας, περιέχονταν καὶ ὅμοια ὑπὲρ ἀναπαύσεως, πολὺ περισσότερα τῶν ζώντων (γι' αὐτό καὶ δὲν τὰ ἀντιγράψαμε τότε).

ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΜΑΓΚΑΝΑΡΗ

Σημείωση

Στήν προσπάθεια νά ἐπιλύσουμε προβλήματα σχετικά μέ τόν λαϊκό ἀγιογράφο Ἀγάπιο, ἱερομόναχο καί Δευτερεύοντα Σίφνου, εἰδικώτερα δέ αὐτό μέ τό ἐπώνυμό του (Μαγκανάρης ἢ Πρόκος), ἐπιδοθήκαμε καί στήν καταγραφή τῶν μελῶν τῆς παλαιᾶς οἰκογένειας Μαγκανάρη μήπως καταλήξουμε σέ κάποιο συμπέρασμα κατά τή διαδοχή τῶν προσώπων.

Ἡ ἐν λόγῳ καταγραφή μπορεῖ νά φανεῖ χρήσιμη μελλοντικά στούς ιστοριογράφους, γι'αὐτό καί τήν δημοσιεύουμε στά «Σιφνιακά» ὅπου καταχωρίζονται «τά περισσεύοντα κλάσματα ἵνα μή τι ἀπόλλυται».

Μαγκανάρης Νικόλαος.

Ἀρχαιότερο μέλος τῆς οἰκογένειας καταγράφεται ὁ Νικόλαος Μαγκανάρης, γι' αὐτό καί τόν χαρακτηρίζουμε γενάρχη της. Μία καί μοναδική εἶναι ἡ εἴδησή μας γι' αὐτόν ὅταν προσυπέγραψε, μέ ἄλλους προκρίτους τῆς Σίφνου, συστατικό ἔγγραφο τῆς 17ης Ἀπριλίου 1634 ὑπέρ τοῦ καθολικοῦ ἱερέως τοῦ νησιοῦ Giacomo della Rocca, τό ὁποῖο ἀπεστάλη στό Βατικανό¹. Εἶχε τέκνο τόν Γεώργιο ὁ ὁποῖος κατά τό ἔτος 1670, ὅταν ἀνασυντάχθηκε τό φορολογικό κατάστιχο τοῦ νησιοῦ, καταγράφηκε στούς ἐνορίτες τοῦ ναοῦ τῆς Θεοσκεπάστης Κάστρου².

Μαγκανάρης Ἀντώνιος.

«Εὐγενής ἐπίτροπος» τοῦ Κοινοῦ χαρακτηρίζεται ὁ Ἀντώνιος Μαγκανάρης, ἐξέχον δηλαδή μέλος τῆς κοινωνίας στό ὕπατο κοινοτικό ἀξίωμα. Ἀνευρίσκεται σ' αὐτό ἀπό τό 1660-1667 καί τό 1675 νά ὑπογράφει διάφορα ἔγγραφα³.

1. «Σιφνιακά», 7 (1999), σελ. 46-48, ὅπου διορθωτέο τό ἔτος ἀπό 1631 σέ 1634.
2. Εὐαγγελίας Μπαλτά, Ἡ ὀθωμανική ἀπογραφή τῆς Σίφνου τό 1670, Πρακτικά Β' Διεθνοῦς Σιφνιακοῦ Συμποσίου, Ἀθήνα 2005, σελ. 323.
3. «Σιφνιακά», 14 (2006), σσ. 34-36.

Μαγκανάρης Ἀπόστολος.

«Ἀποθανούσης τῆς γυναικός του, τῆς κερά Μαρίας, θυγατρός τῆς κερά Πετρουνέλας», ὁ Ἀπόστολος ἐγκατέλειψε τὰ ἐγκόσμια καί ἔγινε μοναχός στό μοναστήρι τῆς Παναγίας Βρυσιανῆς. Τῆ σχετική προσηλωτική πράξη, ἀπό 1ης Ἀπριλίου 1660, προσυπέγραψε καί ὁ ἀνωτέρω (ἀδελφός του;) Ἀντώνιος⁴. Μετά δεκαετία, τό 1670, κατά τήν ἀναθεώρηση τοῦ φορολογικοῦ καταστίχου τῆς Σίφνου καί στή μερίδα τῶν μοναχῶν τῆς Βρυσιανῆς καταγράφηκε καί ὁ μοναχός Ἀκάκιος Μαγκανάρης⁵, προφανῶς ὁ ἄλλοτε Ἀπόστολος.

Μαγκανάρης Φραγκούλης.

Ὁ Φραγκούλης θεωροῦμε ὅτι ἦταν τέκνο τοῦ γενάρχη Νικόλαου Μαγκανάρη. Στίς 10 Νοεμβρίου 1674 «μέ θέλημα τῶν δύο μερῶν» ἔγραψε ἔγγραφο ἐπίλυσης ἐκκλησιαστικῆς διαφορᾶς⁶ καί στίς 10 Ἀπριλίου καί 20 Μαΐου 1676 υπέγραψε ὡς μάρτυς σέ πωλητήρια ὁμοια⁷. Εἶχε δύο τέκνα, τόν ἱερέα παπά-Γιάννη Μαγκανάρη, τῆς ἐνορίας τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Κάστρου (τέκνο αὐτοῦ ὁ Περούτσος) καί τόν ἀνωτέρω «εὐγενῆ ἐπίτροπο» τοῦ Κοινοῦ Ἀντώνιο⁸.

Μαγκανάρης Ἰωάννης, ἱερεύς.

Ὁ ἀνωτέρω γιός τοῦ Φραγκούλη, ὁ ὁποῖος ἀνευρίσκεται νά ὑπογράφει διάφορα ἔγγραφα τῆς Συλλογῆς Ε. Βάου ἀπό 10 Νοεμβρίου 1674 - 24 Ἀπριλίου 1706⁹. Ἄγνωστο ἂν, ὁ ἱερεύς Ἰωάννης Μαγκανιέρης, πού ὑπογράφει σέ ἔγγραφο τῆς 9ης Δεκεμβρίου 1731 τῆς αὐτῆς Συλλογῆς, εἶναι τό ἴδιο πρόσωπο.

Μαγκανάρης Τζανής.

Στό φορολογικό κατάστιχο τοῦ 1670 καταγράφεται ὡς κάτοικος τοῦ χωριοῦ Σταυρί. Τέκνο του ὁ Θεόδωρος¹⁰.

4. «Σιφνιακά», 13 (2005), σελ. 20.

5. Ε. Μπαλτά, ὅ.π. σελ. 344.

6. Συλλογή Νικ. καί Εὐαγγ. Βάου, «Ἐκκλησιαστ. Δικαιώματα».

7. «Σιφνιακά», 14 (2006), σσ. 134-135.

8. Ε. Μπαλτά, ὅ.π., σσ. 323, 326.

9. Συλλογή Νικ. καί Ε. Βάου, «Ἐκκλησιαστ. Δικαιώματα» καί «Σιφνιακά», 2 (1992), σσ. 123, 125 καί 1(1991), σελ. 88.

10. Ε. Μπαλτά, ὅ.π. σελ. 329.

Μαγκανάρης Ἀναγνώστης.

Διακεκριμένη προσωπικότητα τῆς Σίφνου ὁ Ἀναγνώστης ἀποκαλεῖται «ἀφέντης» ἢ «εὐγενῆς μισέρ Ἀνεγνώστης» στά γραπτὰ κείμενα. Ποία ἀκριβῶς ἡ σχέση του μέ τούς ἀνωτέρω συνεπώνυμους του δέν μπορέσαμε νά προσδιορίσουμε. Στήν προσωπική του, πάντως, οἰκογένεια, μέλη της ἔφεραν ὀνόματα Νικόλαος, Ἀπόστολος, Φραγκούλης, ὅπως οἱ ἀνωτέρω καταγραφέντες. Ὁ «μισέρ Ἀναγνώστης» ἀνευρίσκεται νά ὑπογράφει διάφορα ἔγγραφα ἀπό τίς 3 Νοεμβρίου 1686 - 6 Δεκεμβρίου 1731¹¹. Εἶχε σύζυγο τήν ἀρχόντισσα Κερανάχι¹² ἢ (ἀπό ἄλλη πηγῆ) Ἀνούσα, τό γένος Κωνσταντέλλου¹³. Γνωστά εἶναι δύο τέκνα τους α) ἡ Φλώρα ἢ Φλουρεζάκι, τό συνοικέσιο τῆς ὁποίας ὀλοκληρώθηκε στίς 20 Ἰουλίου 1721¹⁴ καί β) ὁ Νικόλαος, ὁ ὁποῖος συζεύχθηκε, ἄγνωστο πότε ἀκριβῶς, τήν Αἰκατερίνα ἀγνώστου, ἐπίσης, ἐπώνυμου.

Μαγκανάρης Νικόλαος.

Μετά τόν γενάρχη Νικόλαο τοῦ 1634, ἄλλος ἕνας Νικόλαος Μαγκανάρης στό σιφναϊκό προσκήνιο. Ἐνόψη τοῦ γάμου του μέ τήν Αἰκατερίνα καί κατά τή σύνταξη τοῦ ἀπαραιτήτου προικοσυμφώνου, ἡ μητέρα του Ἀνούσα τόν προίκισε καί μέ ἀκίνητο τῆς προσωπικῆς περιουσίας της, τόν ὑπεχρέωσε ὁμως νά τελεῖ κάθε χρόνο μία λειτουργία στίς 30 Νοεμβρίου, τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου, στό νάο τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου Ἀρτεμῶνος «γιά τά χρόνια της»¹⁵, ὡς ἐτήσιο δηλαδή μνημόσυνό της.

[Παρακολουθώντας κατά τά ἐπόμενα χρόνια τή μεταβίβαση, πάντοτε μέ προίκιση κατιόντων, τοῦ ἀνωτέρω ἀκινήτου καί τῆς ὑποχρεωτικῆς τέλεσης τῆς ἐτήσιας λειτουργίας στόν Ἅγιο Κωνσταντῖνο «γιά τά χρόνια» τῆς Ἀνούσας Κωνσταντέλλου, καταλήγουμε σέ ἀσφαλῆ συμπεράσματα στή διαδοχή τῶν Μαγκανάρηδων].

Γιά τόν ἀνωτέρω Νικόλαο ἔχομε μία μόνο εἶδηση, τῆς 17ης Μαΐου 1769, κατά τήν ὁποία, ὡς μάρτυς, ὑπέγραψε τή διαθήκη τοῦ μάστορο Γιάννη Λεγνοῦ¹⁶. Τόσον αὐτός, ὅσο καί ἡ σύζυγός του, ἀπεβίωσαν μετά τό ἔτος τοῦτο, πρῶτος ἐκεῖνος, ἄν κρίνουμε ἀπό ἔγγραφο τοῦ 1803, στό ὁποῖο ἀναγράφεται: «Μέ τό νά διορίζη εἰς τήν διαθήκην της ἡ Αἰκατερίνα σύζυγος τοῦ μακαρίτου Νικολάου Μαγκανάρη...»¹⁷.

11. «Σιφνιακά», 7 (1999), σσ. 51-52 καί 1 (1991), σσ. 88, 92-93-94.

12. Ἐφημ. «Σιφναϊκά Νέα», φ. 1, Ἰανουαρ. 1947.

13. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, Ἱστορικά Ἁγίου Κωνσταντίνου Ἀρτεμῶνος Σίφνου, Ἀθήναι 1991, σσ. 66, 78.

14. Ἐφημ. «Σιφναϊκά Νέα», φ. 1, Ἰανουαρ. 1947.

15. Συμεωνίδη, Ἱστορικά Ἀγ. Κων/νου, σσ. 66, 78.

16. «Σιφνιακά», 2 (1992), σελ. 133.

17. «Σιφνιακά», 11 (2003), σσ. 72-73.

Τέλος, τό ζευγος Νικολάου καί Αϊκατερίνας εἶχε ἀποκτήσει τέσσερα ἄρρενα τέχνα· τόν Ἀπόστολο, τόν Γιαννούλη, τόν Φραγκούλη καί τόν ἀγνώστου ὀνόματος τέταρτον πού εἶχε σύζυγο κάποιαν Μαρία.

Μαγκανάρης Ἀπόστολος.

Ὅταν ὁ Ἀπόστολος Μπαῶς ἔγινε ἱερέας καί ἐφημέριος τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου Ἀρτεμῶνος τό ἔτος 1784¹⁸, κατέστρωσε (τόν ἐπόμενο χρόνο 1785) στόν κώδικά του, μεταξύ ἄλλων, καί κατάλογο μέ τόν τίτλο «πόσες ἐορτάδες καί λειτουργίες ἐγκαρικές (= ὑποχρεωτικές)» εἶχε ὁ ναός κατά τούς μῆνες τοῦ ἔτους. Κατέγραφε λοιπόν στόν Νοέμβριο ὅτι:

«Τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου λειτουργεῖ ὁ Ἀπόστολος Νικολάκη Μαγκανάρης χρόνια τῆς Ἀννούσας Κωνσταντέλλου καθῶς διαλαμβάνει τό προικοχάρτι του καί εἶναι ἐγκαρική»¹⁹.

Ὁ πατέρας του δηλαδή, προικισμένος ἀπό τή μητέρα του Ἀννούσα μέ τό ἀκίνητο, τό προίκισε μέ τή σειρά του στόν γιό του μέ τήν ὑποχρέωση συνέχισης τέλεσης τῆς λειτουργίας στόν Ἅγιο Κωνσταντῖνο. Ἀκόμη, στόν ἴδιο Κώδικα καί στόν μῆνα Ὀκτώβριο κατέγραφε ὁ ἐφημέριος καί τά ἐξῆς:

«Τοῦ Ἁγίου Λουκᾶ ἐορτάζουν τά παιδιά ὅλα τοῦ Νικολάκη Μαγκανάρη μέσα στόν Ἅγιον Κωνσταντῖνον γκαρική καθῶς διαλαμβάνει ἡ διαθήκη τῆς μάνας τους καί τήν κάνουν κάθε παιδί μέ τήν ἀράδαν, παράδες 10»²⁰.

Ἀπό τήν ἀνωτέρω ἐγγραφή συνάγεται ὅτι πρό τοῦ ἔτους 1785 εἶχε ἀποβιώσει καί ἡ μητέρα τους ἀφοῦ προηγουμένως μέ διαθήκη κατέλιπε σ' αὐτά περιουσία καί ὑποχρέωση τέλεσης πανηγυρικῆς ἐορτῆς στόν Ἅγιο Κωνσταντῖνο στίς 18 Ὀκτωβρίου, τοῦ Ἁγίου Λουκᾶ. Μετά δεκαοκτώ χρόνια συμφωνήθηκε ὅπως ἡ ὑποχρέωση τέλεσης ἐορτῆς μετατραπεῖ σέ συνήθη λειτουργία πού θά τελοῦσε ἐτησίως ἀνά ἓνα ἀπό τά παιδιά μέ καταβολή 10 παράδων. Τό σχετικό συμφωνητικό, πού περιέχεται στόν Κώδικα τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου, ἔχει ὡς ἐξῆς:

«1803: ὀκτωμβρίου: 18

Σίφνος

Μέ τό νά διορίζη εἰς τήν διαθήκην της ἡ Αἰκατερίνα σύζυγος τοῦ μακαρίτου Νικολάου Μαγκα³νάρη μίαν ἐορτήν ἀφεύκτητον εἰς τόν Ἅγιον Κωνσταντῖνον διά τά χρόνια της, τήν σή⁴μερον ἐσυμφώνησεν ὁ ἅγιος οἰκονόμος Μπαῶς καί τό κυρά Φλουρί, σύζυγος τοῦ⁵ μακαρίτου

18. Συμμεωνίδη, Ἱστορικά Ἁγ. Κων/νου, σσ. 41-42.

19. Αὐτόθι, σελ. 66.

20. Αὐτόθι, σελ. 64.

Ἰωάννου Καμπάνη, μέ τά παιδιά τῆς ἄνωθεν Αἰκατερίνης, δηλαδή Ἀπόστολου⁶ Γιαννούλην, Φραγκούλην καί μέ τήν νύμφην τῆς Μαρίας καί παραιτοῦν τήν ἑορτή⁷ τῆς χρονιάς τῆς ἣν εἶχε διωρισμένην καί ὑπόσχονται καί οἱ τέσσαρες αὐτοί διά νά ⁸ κάμνουν διά τήν ἄνωθεν ἑορτήν, μίαν λειτουργίαν ἀπαρασάλευτον εἰς τάς⁹ δεκαοκτώ τοῦ παρόντος μηνός ἀνήμερα τοῦ Ἁγίου Λουκᾶ, ἡ ὁποία νά γίνεται¹⁰ τόν καθ' ἕκαστον χρόνον καί ἀπό τά τέσσαρα παιδιά τῆς αὐτῆς Αἰκατερίνης δίδου¹¹ τας ὁ καθ' ἕνας διά πληρωμήν τῆς αὐτῆς λειτουργίας παράδες 10, ἤτοι δέκα, ὁμοῦ¹² καί τά κηρία τῆς λειτουργίας καί νά ἔχουν χρέος ὁ καθ' ἕνας νά τήν προυκίζη εἰς¹³ ἕνα του παιδί διά νά γίνεται κατά διαδοχήν εἰς τόν ἅπαντα αἰῶνα· καί διά τό βέλ¹⁴βαιον τῆς ἀληθείας ἐγράφη εἰς τόν παρόντα κώδικα τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας καί ὑπο¹⁵γράφη καί ὑπό ἀξιοπίστων μαρτύρων εἰς ἀσφάλειαν.

¹⁶ - ὁ πρωτόπαπας Βερνίκος μάρτυς

¹⁷ - ἄρχων τῶν ἐκκλησιῶν ὑπογράφω διά τόν ἀφέντη μου ὅτι στέργει

¹⁸ - Ἀλέξανδρος Καμπάνης γράφω εἰς ὄνομα τῆς νύμφης τῆς Μαρίας ὅτι στέργει τά ἄνωθεν

¹⁹ - Ζαννῆς Ἰωάννου Καμπάνης ὑπογράφω διά ὄνομα τοῦ Γιαννουλάκη ὅτι στέργει καί μαρτυρῶ καί ἐγώ

²⁰ - Νικόλαος υἱός οἰκονόμου Μπάου ὑπογράφω διά τόν Φραγγούλη ὅτι στέργει.

²¹ - Γαβριήλ ἱερομόναχος Ἀντωνίου

²² Κουτζόγιαννου γραφεύς καί

²³ μάρτυς²¹

Μετά ταῦτα ὁ ἐφημέριος τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου κατέγραψε τήν ἀλλαγὴν στό τέλος τοῦ Ὀκτωβρίου ὡς ἐξῆς:

«Τήν ἑορτήν τοῦ Ἁγίου Λουκᾶ θά τήν κάνουν ἀπό τήν σήμερον (δηλ. 18 Ὀκτωβρίου 1803) καί τά τέσσαρα ἀδέλφια, Ἀπόστολος, Γιαννουλάκης, Φραγκούλης καί Μαρία οἱ Μαγκανάδες, καθὼς διαλαμβάνει τό γράμμα ὅπου εἶναι εἰς τόν παρόντα κώδικα, πληρωμή δέκα παράδες ὁ κάθε ἕνας»²².

Συμπληρώνοντας τά τοῦ Ἀποστόλου Μαγκανάρη, σημειώνουμε ὅτι τοῦτος εἶχε ἀποκτήσει δύο παιδιά, τόν Νικόλαο καί τόν Ἀγγελέτο.

21. «Σιφνιακά», 11 (2003), σσ. 72-73.

22. Συμεωνίδη, ὀ.π., σελ. 64.

Μαγκανάρης Ἀγγελέτος

Στόν ἔρανο πού διενεργήθηκε τό 1822 ὑπέρ τῆς Ἐπαναστάσεως ὁ Ἀγγελέτος προσέφερε 11 γρόσια²³. Στόν Κώδικα τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου, στόν ὁποῖο ἀνανεώθηκε τό 1819 ὁ κατάλογος τῶν ὑποχρέων γιά τήν τέλεση ἐορτῶν-λειτουργιῶν, ἀναγράφηκαν τόν Ὀκτώβριο:

«Τήν αὐτήν ἡμέραν (τοῦ Ἁγίου Λουκά) λειτουργᾷ ὁ Ἀγγελέτος Ἀποστόλου Μαγκανάρη μέσα εἰς τήν ἐκκλησίαν δίδοντας πληρωμὴν παράδες δέκα...10.

- Τήν αὐτήν ἡμέραν λειτουργᾷ ἡ Κατερινιό Φραγκούλη Μαγκανάρη μέσα εἰς τήν αὐτήν ἐκκλησίαν κατά τήν διαθήκην τοῦ πατρός της δίδοντας πληρωμὴν παράδες δέκα... 10.

- Τήν αὐτήν ἡμέραν λειτουργᾷ ὁ Γεώργιος Γιαννουλάκη Μαγκανάρη μέσα εἰς τήν ἐκκλησίαν δίδοντας πληρωμὴν παράδες δέκα...10»²⁴.

Κατά τήν ἀνωτέρω καταγραφή, πλὴν τοῦ Ἀγγελέτου, τά ἀδελφία του Φραγκούλης καί Γιαννουλάκης δέν εὐρίσκονταν πλέον στή ζωὴ (ἡ ὑποχρέωση τέλεσης τῆς λειτουργίας εἶχε περάσει στά τέκνα τους Κατερινιό καί Γεώργιο, ἀντίστοιχα). Ἀπουσιάζει, ἐπίσης, ἡ νύφη Μαρία τῆς οἰκογένειας.

Μαγκανάρης Νικόλαος, ἱερεὺς.

Ὁ Νικόλαος Ἀποστ. Μαγκανάρης γεννήθηκε τό ἔτος 1773²⁵, μετὰ δέ τόν γάμο του προσῆλθε στίς τάξεις τοῦ Κλήρου πιθανόν πρό τοῦ 1800. Σ' αὐτόν προίχισε ὁ πατέρας του τό ἀκίνητο τῆς Ἀνουσας Κωνσταντέλλου καί τήν ὑποχρέωση τέλεσης τῆς λειτουργίας στόν Ἅγιο Κωνσταντῖνο. Γι' αὐτό καί ὁ ἐφημέριος τοῦ ναοῦ προσέθεσε κάτω ἀπό τή μερίδα τοῦ πατέρα του ὅτι θά τελεῖ πλέον τή λειτουργία τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου [ὁ παπά-Νικολάκης υἱός τοῦ Ἀποστόλου]²⁶.

Ὁ ἐν λόγῳ παπά-Νικολάκης εἶναι αὐτός πού ὑπέγραψε τό ἀνωτέρω ἔγγραφο τοῦ 1803 ὡς «ἄρχων τῶν ἐκκλησιῶν ὑπογράφω διὰ τόν ἀφέντη μου ὅτι στέργει», ὅπου «ἀφέντης» εἶναι ὁ πατέρας του. Τοῦτο δ' ἐπειδή οἱ λοιποὶ ὑπογράφωντες (δι' ἀντιπροσώπων) εἶναι ὁ Γιαννουλάκης, ὁ Φραγκούλης καί ἡ νύφη τους Μαρία. «Ἄρχων τῶν ἐκκλησιῶν» λοιπόν ὁ παπά-Νικολάκης ἔκτοτε καί τό 1824, ὅταν προίχισε τή θυγατέρα του Φλουρέζα μέ τήν Παναγία στά Γουρνιά, κατά τά ἤδη ἱστορηθέντα²⁷.

23. «Σιφνιακά», 7 (1999), σελ. 118.

24. Συμεωνίδη, ὅ.π. σελ. 77.

25. «Σιφνιακά», 4 (1994), σελ. 162, ὅπου σέ πίνακα ἱερέων ὁ παπά-Νικ. Μαγκανάρης φέρεται τό 1836 ἡλικίας 63 ἐτῶν, δηλ. γεννηθεῖς τό 1773.

26. Συμεωνίδη, ὅ.π., σελ. 66.

27. Βλ. στόν παρόντα τόμο σελ. 125

Τέχνα τοῦ παπά-Νικολάκη Μαγκανάρη ὑπῆρξαν, ἐκτός ἀπό τή Φλουρέζα, ἡ Αἰκατερίνη, ὁ διάκος (Ἀβράμιος) καί ὁ Γεώργιος²⁸. Στόν τελευταῖο παρεχώρησε ὁ πατέρας του τό προικῶ ἀκίνητό του, ἐκεῖνο τῆς Ἀννούσας Κωνσταντέλλου, κατά σημείωση ἔτους 1819 στόν Κώδικα τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου:

«30 Νοεμβρίου λειτουργᾶ εἰς τόν Ἅγιον Κωνσταντῖνον ὁ Γεώργιος παπα Ν. Μαγκανάρη, χρόνια τῆς Ἀννούσας Κωνσταντέλλου καθώς διαλαμβάνει τό προικοχάρτι τοῦ πατρός του παπά-Νικολάκη, δίδοντας παράδες 10»²⁹.

Τελευταῖες εἰδήσεις μας γιά τόν παπά-Νικολάκη Μαγκανάρη εἶναι α) τοῦ ἔτους 1836, κατά τό ὁποῖο καταστρώθηκε πίνακας τῶν ἱερουργούντων ἱερέων τῆς Σίφνου, ὅπου καταχωρίζεται τό ὀνοματεπώνυμό του, «ἡλικίας 63 ἐτῶν καί ἔγγαμος»³⁰. Σέ ἄλλον πίνακα ἔτους 1833 ἀναγράφεται ἡλικίας 40 ἐτῶν (προφανῶς ἐσφαλμένα) καί ἐφημέριος τοῦ ναοῦ τῆς Παντάνασσας καί β) τοῦ ἔτους 1843, ἴσως καί μεταγενέστερα, ἐπειδή ὑπέγραψε στό παράφυλλο τοῦ τέλους Μηναίου τοῦ Σεπτεμβρίου, ἔκδοσης Βενετίας, Ἑλλην. τυπογρ. ὁ Φοῖνιξ, 1843 μαζί μέ τόν σακελλάριο Λεμπέση³¹.

28. Ἰω. Σπ. Ράμφου, *Ὁ Δευτερεύων Σίφνου, «Κιμωλιακά»*, ἐν Ἀθήναις 1973, τόμ. Γ', σσ. 269-296.

29. Συμεωνίδη, ὁ.π., σελ. 78.

30. Βλ. ὑποσημ. 25.

31. Νικ. Ἀνδριώτη - Ρέννου Οἰχαλιώτη, *Βιβλιοθήκες τῆς Σίφνου, «Σιφνιακά»*, Παράρτημα ἀριθ. 1, σελ. 73.

Ostendi de milo. Nunc ad insulam Siphani accedamus. Siphanos grece. a sonitu aquarum descendentiū. & admodum sibilum in concavitatibus montium prebent uoces. & ubique resonat tota. Enim merito Siphanos a sibilo est dicta. Cumque per eam accesseris. montes & aridam calcabis uisum. & comitata nimis ab eghis conualescit. cum quadraginta miliaribus circum. & ad orientem in monte prope Seraglam ciuitas demonstrat. Siphanos dicta. Ad occidentum non schinosi aperit sinus. Ad meridiem autem portus concludit olim cum urbe deuota. que nunc platighialla noitur. & in conspectu scopulorum chiriani dictum uidemus. Si per medium uergis insule pericalam reperit & turris erigitur ex ambeles dicta. aqua fons usque emanat mare. In quo ortus omniū uirescit pomorum. pan non hic deus nature colebat: ut in sublimiori loco statua deleta demonstrat. Sed postquam & reliqui Apostoli uerbum diuinum per has predicauerunt contratas. omnia yda

ia uere. igitur pan cornutus facie rubea: & stelle in pectore: femora cum herbis arboribus fulcra. In ore fistula septem calamorum adornata: pedes caprinos tenebat. Cornutus. & rubea facie superiorem partem mundi. scilicet ignem & ethera. cum radijs: pectus stellatus stelle celi. Calami septem planete. Femora arbores & herios pedes animalia denotabat. Habitant igitur hic pauci & miserabiles: quorum numero pars maxima sunt mulieres. que pro defectum uirorum usque in ad senium uitam uicistam deducunt. & quamuis linguam ignorent latinam. in catholicam fidem non amittunt. xxx. miliariorum circuit. ←

Τό κείμενο καί ὁ «χάρτης» τῆς Σίφνου κατὰ τόν Buondelmonti.

Η ΣΙΦΝΟΣ ΣΤΟ ΝΗΣΙΩΤΙΚΟ ΠΕΡΙΗΓΗΤΙΚΟ ΤΟΥ BUONDELMONTI [1420]

Ένα από τά παλαιότερα περιηγητικά κείμενα θεωρείται τό έργο του καθολικού κληρικού Χριστόφορου Μπουοντελμόντι (Christoforus Buondelmonti) πού έχει γραφεί τό έτος 1420. Ό έν λόγω κληρικός μέ καταγωγή από διακεκριμένη οικογένεια τής Φλωρεντίας, διατελούσε αρχιεπισβύτερος του ναού τής Άγίας Μαρίας Supra Arnum και είχε αποκτήσει μεγάλη έλληνική Παιδεία, ή όποία συνετέλεσε στό νά του έμφυσήσει τήν έπιθυμία νά γνωρίσει εκ του πλησίον τόν έλληνικό χώρο. Λέγεται ότι άνεχώρησε από τήν πατρίδα του τό έτος 1406 για τό μακρύ και περιπετειώδες ταξείδι του πού τόν όδήγησε στη Ρόδο όπου παρέμεινε αρκετά χρόνια. Από τή Ρόδο ξεκίνησε τήν περιήγησή του στα νησιά περί τό έτος 1414, όταν όλόκληρο τό Αίγαίο Πέλαγος υπέφερε τά πάνδεινα από συνεχείς πειρατικές έπιδρομές των Τούρκων. Έτσι ή περιήγησή του πραγματοποιήθηκε «έν φόβω και μεγάλη άνησυχία», όπως έγραφε ό ίδιος, για νά φθάσουν ως έμας οι πολύτιμες πληροφορίες και έντυπώσεις του διήρκεσε έξι όλόκληρα χρόνια μέ δοκιμασίες και περιπέτειες, άλλ' επέτυχε νά έπισκεφθῆ πολλά νησιά, νά ζήσει και νά μελετήσει τήν κατάσταση πού επικρατούσε σε καθ' ένα απ' αυτά, νά βιώσει τόν τρόπο ζωής των κατοίκων, νά καταγράψει και περιγράψει τοποθεσίες και αρχαιολογικούς χώρους και άλλες ενδιαφέρουσες πληροφορίες, πολύ χρήσιμες ιστορικά για τήν εποχή στην όποία αναφέρονται, παρά τίς ατέλειές τους. Όλα αυτά τά περιέλαβε στό έργο του, τό όποιο συνέθεσε στη Λατινική γλώσσα και τό απέστειλε στη Ρώμη, στον καρδινάλιο Ίορδάνη Όρσίνη, στον όποιο τό είχε αφιερώσει.

Τό έργο αυτό του Buondelmonti δέν έχει διασωθῆ στό πρωτότυπό του παρά μόνο σε αντίγραφα καθ' ένα από τά όποια έμφανίζει διαφορές ή ακόμη και σφάλματα πού όφείλονται, κυρίως, στις αποδόσεις πού έπεχείρησαν οι αντιγραφείς. Ένα από αυτά τά αντίγραφα, πού περιέχει μάλιστα και μετάφρασή του στα έλληνικά, βρέθηκε στη Βιβλιοθήκη του Σεραίου Κωνσταντινουπόλεως, πρώτην όμως έκδοσή του πραγματοποίησε ό de Siner, ό όποιος χρησιμοποίησε αντίγραφο-χειρόγραφο των Παρισίων. Τό χειρόγραφο του Σεραίου εξέδωσε, μέ πρόλογο, σχόλια και σχε-

διαγραφήματα ὁ Emile Legran. Ἄλλο ἔργο τοῦ Buondelmonti εἶναι ἡ «Περιγραφή τῆς Κρήτης» («*Descriptio Cretae Insulae*»), τό ὁποῖο περιέχεται στό σύγγραμμα τοῦ Βενετοῦ Φλαμίνιου Κορνάρου¹.

Τό ἔτος 1966, ὅταν πραγματοποιήσαμε τό πρῶτο διερευνητικό ταξίδι μας σέ Ἀρχεῖα τῆς Ἰταλίας, ἐντοπίσαμε στή Βιβλιοθήκη τοῦ Δημοσίου Μουσείου Κορρέρ τῆς Βενετίας, ἄλλο ἀντίγραφο τοῦ Νησιωτικοῦ τοῦ Buondelmonti πού περιέχεται στήν ἐκεῖ τηρούμενη Συλλογή κωδίκων τοῦ Dona dalle Rose, ἡ ὁποία ἀποτελεῖται ἀπό 500 κώδικες. Μεταξύ αὐτῶν, ὡς Κώδικας Νο 15, τό ἀντίγραφο τοῦ νησιωτικοῦ τοῦ Φλωρεντίνου ἱερέα. Ἀπό τό ἀντίγραφο αὐτό μᾶς προμήθευσε, ἐν συνεχείᾳ, σέ φωτογραφίες, τό τμήμα περί Σίφνου, ὁ ἀείμνηστος ἐφημέριος - προϊστάμενος τῆς ἐλληνικῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Βενετίας π. Στέφανος Κωτάκης, ἀρχιμανδρίτης, ἐκ Σάμου, μέ τόν ὁποῖο (ὅπως καί μέ τόν μόνιμα ἐγκατεστημένον στή Βενετία ἀείμνηστον, ἐπίσης, Κων/νο Μέρτζιο) διατηρούσαμε ἀλληλογραφία ἐπί τῶν ἱστορικῶν ἐνδιαφερόντων μας. Φρόντισε μάλιστα τότε ὁ π. Στέφανος νά μᾶς ἐφοδιάσει καί μέ μετάφραση τοῦ Λατινικοῦ κειμένου στά ἐλληνικά ἀπό τόν καθηγητή παλαιογραφίας κ. Meggi.

Στοιχεῖα ἀπό τό ἐν λόγω ἀντίγραφο χρησιμοποιήσαμε στό βιβλίον μας «*Ἱστορία τῆς Νήσου Σίφνου*», Ἀθήναι 1990 (Β' ἔκδοση 2002), ὅπως καί ὀλοσέλιδο ἀντίτυπο τοῦ Λατινικοῦ κειμένου μέ σχεδιαγράφημα, ἔνθετο μεταξύ τῶν σελίδων 112-113. Τώρα τό δημοσιεύουμε σέ ἐλληνική μετάφραση μέ παρατηρήσεις καί σχόλια.

Περιγραφή τοῦ Κώδικα Νο 15, κατά τόν (τότε χειρόγραφο) κατάλογο τῆς Βιβλιοθήκης.

Χαρτῶος κώδικας τοῦ 15ου αἰῶνος, φύλλα 42, τιτλοφορούμενος:

«*Νῆσοι τοῦ Ἀρχιπελάγους, μέ εἰκόνες. Ἔργο τοῦ Christoforo Buono di Monte Fiorentino Coru*»,

πρός τόν κύριο Ἰορδάνη Ὀρσίνη, καρδινάλιο, ἔργο τελειωθέν τό ἔτος 1420.

Σέ κάθε σχεδόν σελίδα περιέχεται ἓνα σχεδιαγράφημα σχετικό μέ τό

1. Ἰωάννου Μελά, *Αἱ Κυκλάδες εἰς τάς ἀρχάς τοῦ 15' μ.Χ. αἰῶνος*, περιοδ. «*Κυκλαδικά*», Σῦρος, τόμ. πρῶτος, τεῦχος πρῶτο, Ἰαν. - Φεβρ. 1956, σσ. 9-21. Βλ. καί Σπύρου Ἰ. Ἀσδραχᾶ, *Οἱ Καλόγηροι καί οἱ μοναχοί τοῦ Αἰγαίου*, ἐφημ. «*Ἡ Καθημερινή*», Κυριακή 4 Ὀκτ. 2009, ὅπου ἀναφέρεται ὅτι ὁ Buondelmonti συνέταξε τό πόνημά του σέ τέσσερις παραλλαγές (1420 σέ δύο, 1422, 1430) μέ πρόσθετα σέ κάθε μιά στοιχεῖα.

περιγραφόμενο νησί· κάθε ένα από τὰ νησιά φέρει ένα νούμερο καί εἶναι, ἐν συνόλω, 79. Δεμένος σέ περγαμηνή.

Τό κείμενο περί Σίφνου:

«Ἀναφερθήκαμε στή Μῆλο. Τώρα θά περάσουμε στή νῆσο Σίφανο, ἑλληνικά Σίφνος. Τό ὄνομά της προέρχεται ἀπό τὰ νερά πού κατεβαίνουν ἀπό τὰ βουνά καί τό βουητό τους πού δημιουργεῖ στά κοιλώματα τῶν βράχων ἕναν ἰσχυρό ἤχο, ὥστε ὄλο τό νησί νά ἀκούει τήν ἀντήχησή του. Ἐπῆρε δηλαδή τό ὄνομα ἀπό τόν ἀντίλαλο.

Διασχίζοντάς την συναντᾶς πολλά βουνά καί δύσκολα μονοπάτια· ἐδῶ ἀκμάζουν οἱ αἶγες· σήμερα ὑπάρχουν περί τίς 40.000. Ἀνατολικά ὁ ποταμός Σεράλια καί ἐπί λόφου ὑπάρχει ἡ πόλη Σίφνος. Πρός δυσμᾶς εἶναι ὁ κόλπος Σχινόζι καί πρὸς μεσημβρίαν ἕνα λιμάνι καί πόλη σέ ἐρείπια, ἡ ὁποία ὀνομάζεται σήμερα Πλατυγιαλός. Ἀπέναντι ἀπό αὐτό τό λιμάνι εὐρίσκεται ὁ σκόπελος ὀνομαζόμενος Κιτριανή.

Στά ἐνδότερα τοῦ νησιοῦ ὑπάρχει οἰκισμός, ὁ Παράκαλαμ, πλησίον του δέ ὑψώνεται πύργος, ὁ ὁποῖος λέγεται Ἐξάμπελα. Ὑπάρχει ἐπίσης καί πηγὴ, τὰ νερά τῆς ὁποίας φθάνουν μέχρι τῆ θάλασσα. Σ' αὐτὴν τὴν περιοχὴ βλέπεις πλούσιο πράσινο καί κήπους μέ κάθε εἶδος φρούτων. Ἐδῶ ἐλατρεύετο ὁ θεὸς Πᾶν, ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπὸ ἕνα ἄγαλμα τοποθετημένο σέ ὑψηλό σημεῖο. «Ὅταν ὁμως οἱ ἀπόστολοι διέδωσαν στή Σίφνο τόν θεῖο λόγο, ὄλα τὰ εἰδῶλα καταστράφηκαν.

Ὁ Πᾶν παριστάνετο κερασφόρος μέ πρόσωπο ἐρυθρό, στό στήθος δέ ἔφερε ἀστέρια· στέχονταν ἀνάμεσα σέ δένδρα καί θάμνους. Ἐπαιζε αὐλὸν ἐξοπλισμένον μέ ἑπτὰ καλάμια· τὰ κέρατα καί ἡ ἐρυθρὰ μορφή συμβόλιζαν τὴ Γῆ καί τόν ἕναστρο οὐρανό, τὰ δέ ἑπτὰ καλάμια τοὺς πλανῆτες.

Τό νησί δέν ἔχει πολλοὺς κατοίκους καί οἱ ὑπάρχοντες εὐρίσκονται σέ ἄθλια κατάσταση. Τό μεγαλύτερο μέρος τοῦ πληθυσμοῦ ἀποτελεῖται ἀπὸ γυναῖκες, οἱ ὁποῖες, ἐλλεῖπει ἀνδρῶν, διάγουν ἐξ ἀνάγκης βίον ἀγνόν μέχρι τὰ γεράματα. Ἄν καί δέν γνωρίζουν τὴ Λατινικὴ γλῶσσα, ἐν τούτοις δέν ἐγκαταλείπουν τὴν καθολικὴ θρησκεία. Τό νησί ἔχει περίγυρο μίλια 30».

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ - ΣΧΟΛΙΑ

1. Ἡ ὀνομασία τῆς Σίφνου.

Κατὰ τόν Buonellmonti καί ἀπὸ ὅσα προφανῶς πληροφορήθηκε ἐπιτόπια, τό ὄνομα Σίφανος (Siphanos) προῆλθε ἀπὸ τόν ἀντίλαλο ἢ ἀντήχηση πού δημιουργοῦσαν τὰ νερά ἰσχυρῆς βροχόπτωσης κατερχόμενα ἀπὸ τό ὕψος βουνῶν καί λόφων, πολὺ πιθανόν τό μετεωρολογικό

φαινόμενο «σίφων», σίφουνας, Σίφανος, Σίφνος. Πολύ αργότερα, μετά 2^{1/2} περίπου αιώνας, ο αποστολικός βικάριος του νησιού δόν Giovanni Battista Grimani Patterio, σε αναφορά του από 4 Ιουλίου 1663 προς τή Ρώμη έγραψε:

«*Η πόλη τής Σίφνου (τό Κάστρο) είναι κτισμένη επάνω σε λόφο πού βρέχεται από τή θάλασσα και από τίσ τρεΐς σχεδόν πλευρές του. Γι' αυτόν τόν λόγο, χωρίς νά μπορώ νά τό εξηγήσω, ή πόλη και όλόκληρο τό νησί έχει πάρει τό όνομα Σίφνος*»².

Αυτή ή εξήγηση βέβαια δόθηκε από τούς έντοπίους στόν Patterio, ο οποίος δέν μπόρεσε νά τήν κατανοήσει· μιά άλλη δηλαδή έκδοχή, πλήν και αυτή, όπως ή πρώτη, σχετική μέ τόν περιβάλλοντα χώρο του νησιού. Πιθανή έκδοχή ο μέγάλος θόρυβος από τήν περιβρέχουσα τό Κάστρο θαλασσοταραχή σε κακοκαιρίες. Άλλοι πάλι θεώρησαν ότι τό νησί επήρε τό όνομά του από τό επίθετο «σιφνός» πού σημαίνει κενός, άδειος και κούφιος, από τίσ πολυάριθμες γαλαρίες τών αρχαίων μεταλλείων του.³

2. Τό περιβάλλον, οικισμοί, λιμάνια.

Τό φυσικό περιβάλλον του νησιού χαρακτηρίζεται γενικώς όρεινό, διέτρεφαν δέ σ' αυτό οί Σίφνιοι περί τίσ 40.000 κεφάλια κατσίκια. Στά ανατολικά ο περιηγητής τοποθετεί ποταμό όνομαζόμενον Σεράλια και προς τίσ έκβολές του στή θάλασσα, επάνω σε λόφο, τήν πόλη Σίφνο. Πρόκειται βέβαια για τόν χείμαρρο τών Έρκειών, πού καταλήγει στό λιμάνι τής Σεράλιας, και στόν εκεί λόφο μέ τήν αρχαία πόλη Σίφνο (τό Κάστρο). Στά δυτικά κατέγραφε κόλπο μέ τό όνομα Σχινόζι (τίσ Καμάρες) και στό νότο λιμάνι, τόν Πλατύ Γιαλό. Έκει ο Buondelmonti είδε έρείπια παλαιάς πόλης και ακριβώς απέναντι νησίδα μέ τό όνομα Κιτριανή.

Στό έσωτερικό του νησιού συνήντησε οικισμό λεγόμενον «Παράκαλαμ», ένω τά Έξάμπελα τά θεωρεί όνομασία ενός πύργου. Έν προκειμένω ίσως νά πρόκειται περί σφάλματος του αντιγραφέως του κείμενου του Buondelmonti· ίσως θά έπρεπε νά αποδώσει τό λατινικό κείμενο ως έξής: «οΐκισμός Έξάμπελα, όπου και πύργος». Έκει κοντά είδε και πηγή τά νερά τής οποίας έφθαναν μέχρι τή θάλασσα, γι' αυτό και στήν περιοχή τό πλούσιο πράσινο και κήποι καλά καλλιεργούμενοι μέ πολλά είδη τής παραγωγής.

Τέλος, στόν χάρτη πού συνοδεύει τό κείμενο, όχι όμως και έντός του κείμενου, σημειώνεται και τό λιμάνι «Pharti» = Φάρος.

2. SCPF/ SOCG. 276, f 354^R.

3. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, *Ιστορία τής Σίφνου*, Άθήνα 1990 (B' έκδοση 2002), σελ. 13.

3. Ἀρχαῖος Θεός, Χριστιανισμός.

Πέραν τῶν ὄσων σημείωσε μέ ἀρκετές λεπτομέρειες γιά τόν ἀρχαῖο θεό Πάνα, ὁ ἑλληνομαθής Buondelmonti κάνει καί μία περίεργη μέν, ἀλλά σημαντική ἀναφορά γιά τόν τρόπο διάδοσης τοῦ Χριστιανισμοῦ στή Σίφνο καί τά ἄλλα νησιά τῶν Κυκλάδων. Ἐγγραψε: «ὅταν ὅμως οἱ ἀπόστολοι διέδωσαν στή Σίφνο τόν θεῖο λόγο, ὅλα τά εἶδωλα κατεστράφησαν», σέ ἄλλο δέ ἀντίγραφο τοῦ περιηγητικοῦ του (Χειρόγραφο Σεραΐου ΚΠόλεως), ἡ ἐν λόγω παράγραφος ἀποδίδεται πολύ διαφορετικά: «οὐ μὴν ἀλλά καί Παῦλος καί οἱ λοιποὶ τῶν ἀποστόλων τάς νήσους ταύτας διερχόμενοι καί διδάσκοντες τόν λόγον τοῦ Θεοῦ, ἅπαντα τά εἶδωλα διέφθειραν»⁴.

Ἡ περίεργη αὐτή ἀναφορά, στή διττή της ἀπόδοση τοῦ κειμένου Buondelmonti, καταχωρίζεται μόνο στό κεφάλαιο περί Σίφνου ὅπου, ἐπίσης, ἐπισημαίνεται καί ἡ βαθύτατη πίστη τῶν κατοίκων τοῦ νησιοῦ στόν Χριστιανισμό. Ἱστορική ἐξήγηση γιά τόν, κατά τά ἀνωτέρω, τρόπο μετάδοσης τοῦ Χριστιανικοῦ Λόγου στή Σίφνο καί τά ἄλλα νησιά, δέν ὑπάρχει. Ἀλλά γιατί ἔκανε αὐτή τήν ἀναφορά ὁ περιηγητής; Ἴσως οἱ βαθεία θρησκευόμενοι Σίφνιοι νά διατηροῦσαν κάποια λαϊκή παράδοσή τους ἐπί τοῦ θέματος αὐτοῦ τήν ὁποία καί ἀνέφεραν στόν Buondelmonti κατά τίς συζητήσεις τους. Τέλος, μεγάλη σημασία ἔχει τό γεγονός ὅτι οἱ Σίφνιοι, ἂν καί ἀκολουθοῦσαν τότε τό τυπικό τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, δέν καταλάβαιναν ὅμως οὔτε λέξη Λατινικά, τῆς τελετουργικῆς δηλαδή γλώσσας τοῦ Καθολικισμοῦ. Μιλοῦσαν πάντοτε ἑλληνικά παρά τήν κρατοῦσα φραγκοκρατία καί κατ' αὐτήν τήν ἐποχή ἐπίσκεψης τοῦ Φλωρεντίνου κληρικοῦ ὅπου ἡγεμόνευε στή Σίφνο ὁ Πέτρος Ντακορώνια (1387-1429), προστατευόμενος τῆς Βενετικῆς Δημοκρατίας.

4. Πλατύς Γιαλός, Κιτριανή.

Ἡ ἐπισήμανση τοῦ Buondelmonti ὅτι στό λιμάνι τοῦ Πλατύ Γιαλοῦ εἶδε «καί πόλη σέ ἐρείπια» εἶναι πολύ ἐνδιαφέρουσα, θεωροῦμε δέ ὅτι τά ἐν λόγω ἐρείπια δέν εἶναι τά ὑπολείμματα οἰκισμοῦ τῆς παλαιότερης περιόδου τῆς κυκλαδικῆς Ἐποχῆς, τά ὁποῖα ἀπεκάλυψε στή θέση Ἀκρωτηράκι ὁ Χρ. Τσουντας τό 1898 (καί προϊστορικό νεκροταφεῖο πρός τό μέρος τῆς θάλασσας)⁵, ἀλλά πόλης μεταγενεστέρων χρόνων. Γιά τά ἐρείπια αὐτῆς τῆς πόλης ἔχει κάνει λόγο καί ἡ ἀείμνηστη Σιφνία ἀρχαιολόγος Βαρβάρα Φιλιππάκη, ἡ ὁποία μάλιστα διεκρίβωσε καί θεμελιώσεις ὑπερμεγέθους παλαιοχριστιανικοῦ ναοῦ σ'αὐτόν τόν

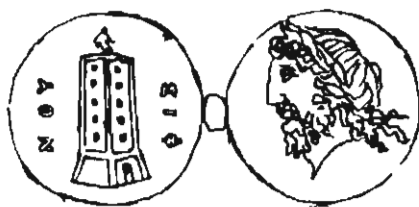
4. Βλ. ὑποσ. 1.

5. Συμεωνίδη, Ἱστορία, σελ. 18 ἐπ.

χώρ⁶. Τά ἐν λόγῳ «εὐρήματα» ὀδηγοῦν στή σκέψη ὅτι κάποτε ἤκμαζε στὸν Πλατύ Γιαλό σημαντικὴ πόλη, ἴσως κατὰ τὴ Βυζαντινὴ περίοδο. Ἄλλωστε καὶ ὁ σημερινὸς ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας, στὸ ἴδιο λιμάνι, εἶναι ἀνηγερέμενος ἐπὶ θεμελιώσεων παλαιότερου ναοῦ τῆς αὐτῆς περιόδου.

Μποροῦμε, συνεπῶς, νὰ θεωρήσουμε ὅτι ἡ περιοχὴ τοῦ Πλατύ Γιαλοῦ μέ τὴν πόλη της, ἔσφιζε κάποτε ἀπὸ ζωὴ, προφανῶς σέ περίοδο μακρᾶς κοινωνικῆς ἡρεμίας καὶ ὅτι μεταγενέστερα, ἀπὸ πειρατικά - πολεμικά γεγονότα, ἐγκαταλείφθηκε ἀπὸ τοὺς κατοίκους, οἱ ὅποιοι ἀποτραβήχτηκαν στὰ ἐνδότερα. Ἄς προσθέσουμε ἀκόμη ὅτι καὶ στὸ νησάκι τῆς Κιτριανῆς, στὴν εἴσοδο τοῦ λιμανιοῦ, ὑπάρχει ὁ βυζαντινὸς ναὸς τῆς Κοίμησης τῆς Θεοτόκου, τὸν ὅποιο ἡ κ. Νανῶ Χατζηδάκη τοποθετεῖ στὰ τέλη τοῦ 10ου - μέσα τοῦ 11ου αἰ.

Μποροῦμε, ἴσως, νὰ θεωρήσουμε ὅτι οἱ ἀναφερόμενες ἀπὸ τὴ Β. Φιλιππάκη θεμελιώσεις ὑπερμεγέθους παλαιοχριστιανικοῦ ναοῦ νὰ ἔχουν σχέση, μετὰ τίς διώξεις καὶ τὰ μαρτύρια, μέ τὸν θρίαμβο τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ στὸ νησί καὶ μάλιστα στὴν ἀκμάζουσα πόλη τοῦ Πλατύ Γιαλοῦ. Ἄλλωστε καὶ ἡ ὑπαρξὴ στή γειτονικὴ Μῆλο τοῦ περιφήμου πρωτοχριστιανικοῦ μνημείου τῶν κατακομβῶν (= κοινοτικό νεκροταφεῖο τῶν Χριστιανῶν πού ἔζησαν ἐκεῖ ἀπὸ τοῦ 2ου μέχρι τοῦ 5ου μ.Χ. αἰῶνος), βεβαιώνει δραστηριότητες διάδοσης-δίωξης πιστῶν στὴν Πίστη τοῦ Χριστοῦ. Ὁλόκληρη δηλαδή ἡ νησιωτικὴ περιοχὴ ἔζησε τὰ κοσμοϊστορικά χριστιανικά γεγονότα τῆς ἐποχῆς κατὰ τρόπον ἔντονο. Ὁ Buondelmonti δέν γνώρισε βέβαια τὸ μνημεῖο τῶν κατακομβῶν κατὰ τὴν ἐπίσκεψή του στὴ Μῆλο ἐπειδὴ ἡ ἀνακάλυψή του ἔγινε κατὰ τὸ ἔτος 1843.

6. Μάνου Φιλιππάκη, *Τοπωνύμια τῆς Σίφνου*, 1989, σελ. 222.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΖΩΡΖΗ ΖΗΛΗΜΩΝ
«ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΣ ΕΛΛΑΔΟΣ»

[1837-1868]

Ἡ ΤΟ ΠΑΡΑΠΟΝΟ ΤΟΥ ΑΔΙΚΟΥΜΕΝΟΥ

Ὁ Ἰωάννης Ζηλήμων γεννήθηκε τό ἔτος 1814 στό χωριό Ἐξάμπελα τῆς Σίφνου. Ὑπῆρξε (κατά τήν ἀπογραφή τοῦ πληθυσμοῦ τοῦ νησιοῦ τό 1828) μονάκριβο τέκνο τοῦ Ζώρζη Ζηλήμονα, «τέκτονος» (= μηχανικοῦ τῆς ἐποχῆς)¹. Πραγματοποίησε τίς πρῶτες σπουδές του στή Σίφνο (στίς 4 Νοεμβρίου 1829 ἦταν μαθητής τῆς Α΄ Κλάσης τοῦ Ἑλληνικοῦ Σχολείου)², στή συνέχεια «ἐν τῷ Γυμνασίῳ Σύρου μέχρι τοῦ 1834 καί ἐν τῷ τῶν Ἀθηνῶν μέχρι τοῦ 1837» μέ διδάσκαλο τόν Γεώργιο Γεννάδιο³, ἀπό τόν ὁποῖο διδάχτηκε σειρά μαθημάτων, ὅπως αὐτά καταγράφονται στό δημοσιευόμενο κατωτέρω ἔγγραφο τοῦ Γυμνασιάρχου. Πέραν δ' αὐτῶν «ἐπί τρία ἔτη... ἠκροάσθη πανεπιστημιακῶν μαθημάτων ἐν τῇ Φιλοσοφικῇ Σχολῇ» τοῦ Πανεπιστημίου, ὥστε, μποροῦμε νά θεωρήσουμε ὅτι, μέ τήν φιλοπονία του, εἶχε ἀποκτήσει εὐρύτερη μόρφωση καί εἶχε ἀναδειχτεῖ ἕνας ἀξιόλογος διδάσκαλος.

Θεώρησε λοιπόν ὅτι μέ τά προσόντα πού διέθετε, ἱκανά τότε γιά νά ἀναλάβει διδασκαλική θέση, ἦταν ἔτοιμος νά πραγματοποιήσει τήν ἐπιθυμία του. Πρός τοῦτο ὑπέβαλε στό Ὑπουργεῖο Ἐκκλησιαστικῶν τήν κατωτέρω αἴτηση:

«Ἀθῆναι τήν 9 Ἰουλίου 1837

Πρός τήν ἐπί τῶν Ἐκκλησιαστικῶν
Β(ασιλικήν) Γραμματείαν.

Αἴτησις διδασκαλικῆς θέσεως

Ἀνέκαθεν τρέφων σκοπούς τοῦ νά γείνω καί ἐγώ ὠφέλιμος εἰς τήν πατρίδα μου, ἐδόθην ὅλως εἰς τήν σπουδήν, πασχίζων ὅσον τό δυνατόν διά

1. «Σιφνιακά», 10 (2002), σελ. 119.

2. Αὐτόθι, σελ. 106.

3. Αὐτόθι, σελ. 55.

νά αποκατασταθῶ μίαν ἡμέραν ἄξιος τῆς διδασκαλικῆς θέσεως, ὡς βλέπων τὴν Ἑλλάδα διδασκάλων, παρ' ἄλλου τινός χρεῖαν μεγίστην ἔχουσαν. Ἄλλο λοιπὸν μέρος τῆς σπουδῆς μου καταλληλότερον δέν εὔρον, εἰμὴ μόνον τό ἐν Ἀθήναις Β(ασιλικόν) Γυμνάσιον, ὅπου διατρέξας ὄλον τό προσδιορισμένον διάστημα καιροῦ, τακτικῶς ἐτελείωσα τὴν σειρὰν τῶν μαθημάτων μου, καθὼς δύναται ἡ Γραμματεία αὕτη νά πληροφορηθῆ παρά τοῦ Γυμνασιάρχου κ. Γ. Γενναδίου καί παρά τοῦ ἀπολυτηρίου μου.

Μεθ' ὅλα ταῦτα μένων τόρα νά βάλω εἰς πρᾶξιν τόν σκοπὸν μου, παρακαλῶ τὴν Γραμματείαν ταύτην διὰ νά φροντίσῃ, ὥστε νά μοί προμηθεύσῃ διδασκαλικήν τινά θέσιν, διὰ τό ὁποῖον καί ἐπέστρεψα ἐκ τῆς πατρίδος μου Σίφνου καί διαμένων ἐπίτηδες ἐνταῦθα, νά μοί εἰδοποιήσῃ ὅσον τάχιστα διὰ νά μὴν ἐξοδεύωμαι ἀδίκως.

Εὐέλπις ὢν ὅτι θά ἐπιτύχω τὰς αἰτήσεώς μου, ὑποσημειοῦμαι μέ τό προσῆχον σέβας.

Ὁ εὐπειθέστατος
Ἰωάννης Ζηλήμων»⁴

Ἐπισημειωματικά

«Δ. 2815

Πρὸς τόν Γυμνασιάρχην τοῦ ἐν Ἀθήναις Γυμνασίου διὰ νά πληροφορήσῃ περί τῶν γνώσεων τοῦ ἀναφερομένου.

ἐν Ἀθ(ήναις) τῇ 11 Σεπτ. 1837

Ὁ ἐπί τῶν Ἐκκλ. κλπ Γραμμ.

τῆς Ἐπικρατείας.

Μ. Πολυζωΐδης»⁵

Ὁ Γυμνασιάρχης Γ. Γεννάδιος ἀπήντησε μέ τό ἐπόμενο ἔγγραφο του:

«Ἀρ. 131

ἐν Ἀθήναις

τὴν 15 Σεπτ. 1837

Πρὸς τὴν ἐπί τῶν Ἐκκλησιαστικῶν

καί τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως

Γ. Γραμματείαν τῆς Ἐπικρατείας

Ὁ Ἰωάννης Ζηλήμων, Σίφνιος, τοῦ ὁποῖου ἡ ἀναφορά διευθύνεται πρὸς με ὑπ' ἀριθμ. 2815 ἐχρημάτισε μαθητὴς τοῦ γυμνασίου δύο ἔτη, ἀπὸ τόν Μάρτιον τοῦ 1835 μέχρι Μαρτίου τοῦ 1837 καί ἤκουσε ταῦτα:

1) Ἐκ τῶν Ἑλλ(ηνικῶν) Πλούταρχον, Ἡρόδοτον, Θουκυδίδην, Σοφοκλήν, Εὐριπίδην καί Πίνδαρον.

4. Γ.Α.Κ./ΓΕΔΕ/1833-1848, Θυρίς 139 - Φάκ. 1, «οἱ ζητοῦντες διδασκαλικὰς θέσεις».

5. Αὐτόθι.

2) Ἐκ τῶν λατ(ίνων) Κορνήλιον Νέποτα, Ἰούλιον Καίσαρα καί Ὀράτιον.

3) Ἐκ τῶν μαθημ(ατικῶν) ἀριθμητικὴν, ἄλγεβραν, μέχρι τῶν ἐξισώσεων, Γεωμετρίαν καί Τριγωνομετρίαν.

4) Ἐκ τῶν φιλοσοφικῶν ἀνθρωπολογίαν, λογικὴν, ἠθικὴν καί στοιχειώδη πειραμ. φυσικὴν.

Εἰς ὅλον τό διάστημα τῆς μαθητείας του ἐπολιτεύθη καλῶς, ἀλλά πολλάκις διέκοψε τὴν σειρὰν τῆς φοιτήσεως διὰ περιστάσεις, αἱ ὁποῖαι καί τόν ἠνάγκασαν νά παύσῃ πρὶν συμπληρώσῃ τόν κύκλον τῶν μαθημάτων του. Καί ὅμως εἶναι ἄξιός νά διδασκαλεύῃ εἰς Ἑλλ(ηνικά) Σχολ(εῖα) ὡς διδ(άσκαλος) γ' βαθμοῦ πρὸς τό παρόν.

Γ. Γεννάδιος, γυμνασιάρχης»⁶.

Ἡ διαβεβαίωση τοῦ Γυμνασιάρχου ὅτι ὁ Ζηλήμων διέθετε τὴν ἱκανότητα νά διδάσκει ὡς τριτοβάθμιος ἑλληνοδιδάσκαλος ἦταν ἀρκετὴ γιὰ νά προσληφθῇ στό Δημόσιο. Πράγματι, μέ τὴν ὑπ' ἀριθμ. 15742/1837 ἀπόφαση τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν τοποθετήθηκε στό Ἑλληνικό Σχολεῖο Καλαμῶν, ὅπου δίδαξε ἐπὶ τρία χρόνια (1837-1840). Κατόπιν ἄρχισαν οἱ ἀλλεπάλληλες μεταθέσεις του ἀπὸ πόλη σέ πόλη, δεκαοκτώ τόν ἀριθμό, μέ τρεῖς προσωρινές παύσεις του ἀπὸ τὴν Ὑπηρεσία, ὅπως ἤδη τίς ἔχομε καταγράψει στό «Σιφνιακά», 10 (2002), σελ. 55.

Τό ἔτος 1847 τοποθετήθηκε στή Λαμία, ὅπου κατὰ τόν ἐπόμενο χρόνο ἀσθένησε, ὅταν δέ ἔγινε καλὰ διορίστηκε προσωρινά στό Ἑλληνικό Σχολεῖο Χαλκίδας μέχρι νά θεραπευθῇ ἐντελῶς. Σχετικὸ εἶναι τό ἐπόμενο ἔγγραφο:

«Ἀριθ. 8743
Ἐν Χαλκίδι
τὴν 28 Δεκεμβρ. 1848

Πρὸς τό ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν
καί τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως
Ὑπουργεῖον

Περὶ τοῦ Ἑλληνοδιδασκάλου κ. Ἰω. Ζηλήμονος

Ὁ Ἑλληνοδιδάσκαλος κύριος Ἰω. Ζηλήμων καί ἄλλοτε διατελέσας ἐνταῦθα ὡς διδάσκαλος εἰς τό Ἑλληνικόν Σχολεῖον εὐηρέστησε διὰ τῆς ἀκριβοῦς τῶν χρεῶν του ἐκπληρώσεως. Ἦδη δέ ἐπανελθὼν καί προσωρινῶς διδάσκων εἰς τό αὐτό Σχολεῖον δεικνύει τὴν αὐτὴν ὡς καί πρότερον ἐπιμέλειαν καί ἀκρίβειαν εἰς τὴν τῶν χρεῶν του ἐκπλήρωσιν, καίτοι μὴν ἀποκτήσας ὀλόκληρον τὴν σωματικὴν του δύναμιν ἐκ τῆς προσβληθείσης ὑγείας του.

6. Αὐτόθι, Θυρίς 27 - Φάκ. 53.

Διά ταῦτα ἐθεώρησα καθήκον μου νά κάμω γνωστά εἰς τό Ὑπουργεῖον τά προεκτεθέντα καί συνάμα νά παρατηρήσω ὅτι εὐκτέον εἶναι νά διορισθῆ ὁ διαληφθεῖς διδάσκαλος μονίμως εἰς τό ἐνταῦθα Σχολεῖον (ένν. τῆς Χαλκίδος).

Εὐπειθέστατος
ἀπόντος τοῦ Νομάρχου Εὐβοίας
ὁ Γραμματεὺς
(ὑπογραφή)»⁷

Τόν ἐπόμενο χρόνο 1849 τοποθετήθηκε στήν Ἄνδρο, ὅπου μᾶλλον δέν ἀνέλαβε ὑπηρεσία, μετά τό αἴτημά του νά τοποθετηθῆ κάπου κοντά στή Χαλκίδα, ὅπως λ.χ. στή Κύμη. Ὁ Ὑπουργός τό ἀποδέχτηκε καί τόν τοποθέτησε στήν Κύμη, κατά τά κατωτέρω ἔγγραφα:

«Ἐν Ἀθήναις τήν 24 Μαρτίου 1849

Πρός τό ἐπί τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καί
τῆς Δημοσίας ἐκπαιδεύσεως ὑπουργεῖον

Ἄν καί εὐδιάθετος νά ὑπακούσω εἰς τήν διαταγήν τοῦ Σ(εβαστοῦ) Ὑπουργείου, μεταβαίνων εἰς τόν τόπον τῆς μεταθέσεώς μου, ἀναγκάζομαι μολαταῦτα, ὡς οἰκογενειάρχης, νά Σᾶς παρακαλέσω θερμῶς, Κύριε Ὑπουργέ, νά εὐαρεστηθῆτε νά μέ μεταθέσητε, εἰ δυνατόν, εἰς ἄλλο μέρος πλησιέστερον τῆς Χαλκίδος, ὡς τήν Κύμην π.χ., ὅπου δύναμαι εὐκόλως νά μεταφέρω καί τήν οἰκογένειάν μου.

Σᾶς παρακαλῶ συγχρόνως νά διατάξητε νά μοί πληρωθῆ ἐνταῦθα ὁ μισθός τοῦ Μαρτίου καί τῶν τελευταίων πέντε ἡμερῶν τοῦ Φεβρουαρίου, μέχρι τέλους τοῦ ὁποίου ὑπηρετήσα εἰς τό ἐν Χαλκίδι Ἐλ(ληνικόν) Σχολεῖον, ὡς στερουμένω τῶν ἀναγκαίων ἐξόδων.

Εὐπειθέστατος
Ὁ Διδάσκαλος Ἄνδρου
Ἰ. Ζηλήμων»⁸

«Ἀριθ. 1126/834

Πρός τόν διδάσκαλον τοῦ
ἐν Ἄνδρῳ Ἑλληνικοῦ Σχολείου
κύριον Ἰ. Ζηλήμονα. (Ἐνταῦθα)

Λαβόντες ὑπ' ὄφιν τήν ἀπό 23 τοῦ λήγοντος μηνός πρός τό Ὑπουργεῖον

7. Γ.Α.Κ./Υ.Ε.Δ.Ε. (1848-1854), Θυρίς 92 - Φάκ. 6, «Διορισμοί, παύσεις καί μεταθέσεις τοῦ προσωπικοῦ».

8. Αὐτόθι.

γεῖον αἴτησιν ὑμῶν, μετατίθεμεν ὑμᾶς εἰς τό ἐν Κύμῃ ἑλληνικόν Σχολεῖον ἐπί τῷ αὐτῷ βαθμῷ καί μισθῷ τῶν 160 δραχμῶν κατά μῆνα. Προσκαλεῖσθε δέ νά μεταβῆτε εἰς τήν θέσιν ταύτην ὅσον τάχος.

Ἀθήνησι τῇ 29 Μαρτίου 1849

Ὁ Ὑπουργός
(ὑπογραφή)⁹»

«Ἀριθ. 1126/842

Πρός τόν Νομάρχην Εὐβοίας

Γνωστοποιοῦμεν ὑμῖν, κύριε Νομάρχα, ὅτι μετετέθη εἰς τό ἑλληνικόν σχολεῖον Κύμης, ἀντί τοῦ Κυρίου Δ. Θεοδοσιάδου, ὁ διδάσκαλος κύριος Ἰ. Ζηλήμων ἐπί τῷ μισθῷ τῶν 160 δραχμῶν κατά μῆνα, θέλετε δέ ἀναφέρει εἰς τό Ὑπουργεῖον πότε οὗτος μετέβη εἰς τήν θέσιν του.

Ἀθήνησι τῇ 29 Μαρτίου 1849

Ὁ Ὑπουργός
(ὑπογραφή)¹⁰»

Τό ἔτος 1850 ἐξακολουθοῦσε νά διδάσκει στό Ἑλληνικό Σχολεῖο τῆς Κύμης, ἐνῶ εἶχε συμπληρώσει 13 χρόνια προσφορᾶς τῶν ὑπηρεσιῶν του. Καί, ὅπως ἔγραψε ὁ ἴδιος, «μολαταῦτα ἀτυχῶς καθ' ὅλον τό πολυετές τοῦτο διάστημα δέν ἤξιώθη προβιβασμοῦ»· παρέμενε ἑλληνοδιδάσκαλος Γ' βαθμοῦ!, παρά τίς «κατά διαφόρους καιρούς» σχετικές ἀναφορές του γιά ἱκανοποίηση τοῦ αἰτήματός του καί ἄρση τῆς ἀδικίας.

Ἐπί τοῦ ἰδίου θέματος εἶναι καί οἱ ἐπόμενες ἀναφορές του τῶν ἐτῶν 1850-1854:

«Ἐν Κύμῃ τήν 29 Ἰανουαρίου 1850

Πρός τό ἐπί τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καί
τῆς Δημοσίας ἐκπαιδεύσεως Β. Ὑπουργεῖον.

Πρό πολλῶν ἤδη χρόνων διατρέχω τό διδασκαλικόν στάδιον. Νομίζω προσέτι ὅτι οὐδέ τῆς ἀπαιτουμένης ἱκανότητος ἀμοιρῶ. Καί μολαταῦτα ἀτυχῶς καθ' ὅλον τό πολυετές τοῦτο διάστημα δέν ἤξιώθη προβιβασμοῦ. Πολλάκις κατά διαφόρους καιρούς δι' ἀναφορῶν μου παρεπονέθην πρός τό Σ(εβαστόν) τοῦτο Ὑπουργεῖον, παρακαλῶν αὐτό νά μέ ἀπαλλάξη τοῦ στασίμου τούτου περί τήν ὑπηρεσίαν. Ἦδη δέ πεποι-

9. Αὐτόθι.

10. Αὐτόθι.

θώς εἰς τό φιλοδίκαιόν σας, Κύριε Ὑπουργέ, εἰς τήν περί τήν ἐκτίμη-
σιν τῆς ἰκανότητος ἐνός ἐκάστου τῶν διδασκάλων ἐμπειρίαν Σας, δέν
δυσκολεύομαι νά κάμω ἐπισημότερον τήν ἐπανάληψιν τῆς αἰτήσεώς
μου, παρακαλῶν Ὑμᾶς νά μέ δικαιώσητε, προβιβάζοντάς με εἰς θέσιν
Σχολάρχου, ὅπου νομίζετε ὅτι, ὡς οἰκογενειάρχου, συμβιβάζονται τά
συμφέροντά μου.

Ὑποσημειοῦμαι εὐσεβάστως
εὐπειθέστατος
Ὁ Διδάσκαλος τοῦ Ἐλ. Σχολείου Κύμης
Ἰ. Ζηλήμων»¹¹

«Πρός τό ἐπί τῶν Ἐκκλησιαστικῶν
καί τῆς Δημοσίας ἐκπαιδεύσεως
Ὑπουργεῖον

Ἐάν ἐπί τοῦ παρόντος αἱ περιστάσεις δέν εἶναι κατάλληλοι εἰς τόν
προβιβασμόν μου, Σᾶς παρακαλῶ θερμῶς, Κύριε Ὑπουργέ, νά μέ με-
ταθέσητε εἰς τήν ἤδη χηρεύουσαν θέσιν τοῦ Ἑλληνοδιδασκάλου τῆς πα-
τρίδος μου, Σίφνου.

Περιμένων εἰς Κύμην, ὅπου ἀναχωρῶ σήμερον, τό ἀποτέλεσμα τῆς
αἰτήσεώς μου, ὑποσημειοῦμαι μέ τό προσῆκον σέβας.

Ἐν Χαλκίδι τήν 3 Ἰβρίου 1850

Εὐπειθέστατος
Ὁ ἑλληνοδιδάσκαλος Κύμης
Ἰ. Ζηλήμων»¹²

«Ἐν Κύμη τήν 21 Ἰανουαρίου 1852

Πρός τήν Αὐτοῦ Μεγαλειότητα
τόν Βασιλέα τῆς Ἑλλάδος

Μεγαλειότατε!

Ὡς ἐνώπιον τοῦ Κυρίου του δούλος πιστός, εὐσυνειδότης καί ἐπα-
ξίως τά καθήκοντά του ἐκπληρώσας, οὕτω καί γώ ἐνώπιον τῆς Ὑμετέ-
ρας Μεγαλειότητος θαρράλεος παρουσιάζομαι, δικαιοσύνην ἐξαιτούμε-
νος, ἥνπερ οἱ κατά καιρούς Ὑπουργοί μή ἠρνήθησαν. Διότι δεκαπέντε
ὀλόκληρα ἔτη ὑπηρεσίας ἀμέμπτου μέγιστα ἐχέγγυα προόδου ἀναμφι-

11. Αὐτόθι.

12. Αὐτόθι.

βόλως παρέχουσι τοῖς ἐπικαλουμένοις τό φιλοδίκαιον τῆς Ὑμετέρας Μεγαλειότητος!

Μεγαλειότατε! Ἑλληνοδιδάσκαλος τριτοβάθμιος, ἀφ' ἧς ἀνεδέχθην δημοσίαν ὑπηρεσίαν, δικαιοῦμαι νά ἐλπίσω, ὅτι, πρώτης περιστάσεως δοθείσης, διά τῆς Ὑψηλῆς προνοίας τῆς Ὑμετέρας Μεγαλειότητος Σχολάρχης τούλάχιστον διορισθήσομαι ἀφοῦ, ὡς Καθηγηταί, πλείστοι τῶν συμμαθητῶν μου πρό χρόνων διατελοῦσιν, ὡς Σχολάρχαι δέ οὐκ ὀλίγοι ἄλλοι, τήν ὑπηρεσίαν ὑστερόχρονοι.

Ἐπί τοιούτου ἀδικήματος τά πατρικά σπλάγχνα τοῦ Σεβαστοῦ μοι Ἄνακτος ἐπικαλούμενος, μεθ' ἀπάσης τῆς ὑποκλίσεως ὑποσημειοῦμαι.

Τῆς Ὑμετέρας Μεγαλειότητος ταπεινότατος δοῦλος καί πιστός ὑπήκοος.

Ἰ. Ζηλήμων

ἑλληνοδιδάσκαλος Κύμης»¹³

«Ἐν Ἀθήναις τήν 8 Ἰουλίου 1852

Πρός τό ἐπί τῶν Ἐκκλησιαστικῶν
καί τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως Ὑπουργεῖον

Ἀπό δεκαπέντε ἤδη ἐτῶν ὡς τριτοβάθμιος διδάσκαλος ὑπηρετῶν, οὐδέποτε καθ' ὄλον τό διάστημα τοῦτο προβιβασμοῦ τινός ἤξιώθην, καίτοι πολλάκις ἀνήνεγκον τά δέοντα πρὸς τό Σ(εβαστόν) Ὑπουργεῖον περί τοῦ ἀδικήματος τούτου.

Ἄλλ' ἤδη, ὅτε παρ' ὑμῖν, Κύριε Ὑπουργέ, ἡ ἱκανότης μόνον ἀμοιβῆς ἀξία καθίσταται, πεποιθώς εἰς τήν ἐκπλήρωσιν τῶν περί προαγωγῆς αἰτήσεών μου, Σᾶς παρακαλῶ νά μοί ἀποδώσετε δικαιοσύνην, ἀπό πολλοῦ ἤδη χρόνου ἀδικουμένω, καθ' ὅσον ἰδίως τόν ζῆλον τοῦ ἐπαγγέλματος τούτου ἡ δικαία μόνον ἀμοιβή ζωपुरεῖ.

Ὑποσημειοῦμαι μέ τό προσῆκον σέβας
εὐπειθέστατος

ὁ ἑλληνοδιδάσκαλος Κύμης

Ἰ. Ζηλήμων»¹⁴

13. Αὐτόθι.

14. Αὐτόθι. 15. Αὐτόθι.

16. Γ.Α.Κ. Πίναξ (ἔντυπος) Ἀπολογισμοῦ χρήσεως 1857 τοῦ, ἐπί τῶν Ἐκκλησιαστικῶν, Ὑπουργείου.

«Ἐν Χαλκίδι τὴν 19 Σεπτεμβρ. 1854

Πρὸς τὸ ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν
καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως Ὑπουργεῖον

Καίτοι ἀπὸ δεκαεπτὰ ἐτῶν ὑπηρετῶν, οὐδενὸς προβιβασμοῦ καθ' ὅλον τοῦτο τὸ διάστημα ἠξιώθην. Πολλάκις ἀνήνεγκον τὰ παράπονά μου πρὸς τὸ Σ(εβαστόν) Ὑπουργεῖον ἄλλ' εἴτε μὴ εἰσακουόμενος, εἴτε τῶν μερῶν, ἐν οἷς προετεινόμενην προβιβαζόμενος, μὴ ὄντων καταλλήλων εἰς τὰ οἰκογενειακά μου συμφέροντα, διατελῶ εἰσέτι ἠδικοημένος.

Ἐπειδὴ λοιπὸν μαραίνεται οὕτως ἡ φιλοτιμία ὑπαλλήλου, ἐπιτυχῶς ὑπηρετήσαντος καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ὑπηρεσίας, Σᾶς παρακαλῶ θερμῶς, Κύριε ὑπουργέ, νὰ μὲ δικαιώσητε, ἐνεργοῦντες τὸν προβιβασμόν μου ἢ ἐνταῦθα, ἐάν, ὡς πληροφοροῦμαι, πρόκειται νὰ προβιβασθῇ ὁ ἐνυπάρχων Σχολάρχης, ἢ εἰς τὴν χηρεύουσαν θέσιν τοῦ Σχολάρχου Σύρου.

Ὑποσημειοῦμαι εὐσεβάστως
εὐπειθέστατος
Ὁ Ἑλληνοδιδάσκαλος Χαλκίδος
Ἰ. Ζηλήμων.»¹⁵

Παρ' ὅλα ταῦτα, ἀκόμη καὶ μετὰ τὴν ἀναφορά του πρὸς τὸν βασιλέα, ἡ Διοίκηση δὲν ἱκανοποίησε τὸ δίκαιο αἴτημα τοῦ Ζηλήμονος. Τοῦτο, ἐπὶ τέλους, ἔγινε τὸ ἔτος 1859, ὅταν διέτρεχε τὰ 22 χρόνια τῆς προσφορᾶς τῶν ὑπηρεσιῶν του, καὶ κατὰ τὴν τοποθέτησή του, ὡς σχολάρχης, στό Ἑλληνικὸ Σχολεῖο Χαλκίδος. Ἀξίζει νὰ σημειωθῇ ὅτι ἀργότερα, τὸ ἔτος 1863, ὅταν ὑπηρετοῦσε ὡς σχολάρχης στή Λαμία, τοῦ ἀφαιρέθηκε ἀπὸ τὸν μισθὸ του ποσὸν δρχ. 72,12 «ἐπειδὴ ἀπουσίασε ἐπ' ἀδεία μὲν ἐπὶ 15 ἡμέρας, ἀνευ ἀδείας δὲ ἐπὶ πέντε ἡμέρας»¹⁶. Οἱ δάσκαλοι τότε ἔπαιρναν ἀδεια ἀνευ ἀποδοχῶν! Τὸ 1863 τοποθετήθηκε, ὡς καθηγητής, στήν Καλαμάτα καὶ τὸν ἴδιο χρόνο, ὡς σχολάρχης, στή Θήβα. Μέχρι τὸ 1867/1868 ὑπηρέτησε καὶ σὲ ἄλλες διάφορες θέσεις ἀνά τὴν ἐπικράτεια, ὅπως ἔχομε καταγράψει ἤδη ἀπὸ τὸ μητρῶό του στό Ὑπουργεῖο Παιδείας συμπληρώνοντας δεκαοκτώ μεταθέσεις¹⁷: «διδάσκαλος τῆς Ἑλλάδος».

15. Αὐτόθι.

16. Γ.Α.Κ. Πίναξ (ἔντυπος) Ἀπολογισμοῦ χρήσεως 1857 τοῦ, ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν, Ὑπουργείου.

17. «Σιφνιακά», 10 (2002), σελ. 55.

ΚΛΗΜΗΣ ΜΑΝΤΕΛΕΝΗΣ ΙΕΡΟΔΙΑΚΟΝΟΣ - ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΣ

Στήν εργασία «Οί Σίφνιοι στά Γράμματα καί τήν Ἐκπαίδευση (19ος αἰ.)» [*«Σιφνιακά»*, 10 (2002), σελ. 5-108] καταγράψαμε διδάσκαλο Κλήμη, μοναχό, πού δίδαξε στήν Ἄνδρου (1799-1813) καί διδάσκαλο Κλήμη Μαντελένη, γραμματοδιδάσκαλο στό χωριό τοῦ Ἄρτεμώνα (πρό 1822-1828)· δύο δασκάλους μέ τό ὄνομα «Κλήμης». Πρόκειται περί σφάλματος τό ὁποῖο πρέπει φυσικά νά διορθωθῆ, ἔστω τώρα, ἀφοῦ πράγματι εἶναι ἕνα καί τό αὐτό πρόσωπο.

* * *

Κατά τό ἔτος 1776, μέ πρωτοβουλία καί ἐνέργειες τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἄνδρου Διονυσίου Β' Καΐρη, ἰδρύθηκε στό Κάτω Κάστρο τῆς Ἄνδρου «*Σχολεῖον ἑλληνικῶν μαθημάτων*» μέ διδάσκαλο τόν, ἐξ Ἄνδρου, ἱεροδιάκονο Ἰάκωβο, ἄνδρα λόγιον, ὁ ὁποῖος δίδαξε ἐπί τρία χρόνια καί ἀκολούθως παραιτήθηκε¹.

Οἱ ἐπίτροποι τῆς Σχολῆς «*στοχαζόμενοι νά μὴν ἐρημώση καί φροντίζοντες διά τήν αὐξήσιν καί βελτίωσιν*» τῆς, μετεκάλεσαν «*τόν λογιώτατον ἐν ἱεροδιακόνοις κύρ Κλήμεντα*» τόν Σίφνιο «*εἰς τάς 16 δεκεμβρίου*» (1799), κατά τό κατωτέρω δημοσιευμένο ἔγγραφο τους τῆς 25 Σεπτεμβρίου 1803. Μέ ἄλλους λόγους, ὁ λογιώτατος Κλήμης ἦταν ἔκτοτε γνωστός ὡς ἀξιόλογος διδάσκαλος τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων, γι' αὐτό ἐπεζήτησαν οἱ Ἄνδριῶτες τήν προσφορά τῶν ὑπηρεσιῶν του στό σχολεῖο τους. Ὁ μισθός του συμφωνήθηκε στά 300 γρόσια γιά τόν πρῶτο χρόνο (πλέον 50 γροσίων πού ὑποσχέθηκε νά δώσει ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἄνδρου) καί 400 γρόσια ἀπό τόν δεύτερο χρόνο.

1. Δημ. Π. Πασχάλη, *Ἱστορία τῆς Νήσου Ἄνδρου*, Ἀθήνα 1995, τόμ. Β', σελ. 346. Σημειώνεται ὅτι ὁ, ἐκ Πάρου, δραγομάνος τοῦ στόλου Νικ. Μαυρογένης ἔδειξε ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον γιά τή σύσταση τοῦ σχολείου καί τίς οικονομικές ἀνάγκες του. Στόν Κώδικα τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Ἄνδρου, φ. 104^β, σημειώνεται:

«*αφοῦ*' (=1777), Σεπτεμβρίου α', ἔστειλεν ὁ ἐνδοξότατος ἄρχον δραγομάνος ἐνταῦθα τόν εὐγενέστατον ἄρχοντα σιόρ Ζαφειράκη Μάτζαν, Σιφναῖον, διά νά συναχθῶσι τά ἄνω γεγραμμένα ἄσπρα τοῦ σχολείου» [Ν. Βέη, *Ὁ Κώδιξ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας Ἄνδρου καί Σύρας*, σελ. 235].

Παρ' ὅλα ταῦτα καί ἐνῶ ὁ διδάσκαλος δίδαξε ἐπί τρία χρόνια, δέν ἔλαβε τούς μισθοὺς του γιατί οἱ περισσότεροὶ τῶν γονέων δέν ἤθελαν νά συνεισφέρουν οἰκονομικά. Ἐπόμενοιο ἦταν νά ἀπειλήσει μέ παραίτηση, γεγονός πού ἀνάγκασε προκρίτους καί ἐπιτρόπους τοῦ Σχολείου νά πάρουν ὀριστικές ἀποφάσεις, οἱ ὁποῖες κατεγράφησαν στό ἐπόμενο ἔγγραφο:

«Διά τοῦ παρόντος δηλωτικοῦ γράμματος δηλοῦμεν ἡμεῖς οἱ ἐπιτροπεύοντες ἐν τῇ σχολῇ τῆς Ἄνδρου ὅτι μέ τό νά ἔμεινεν αὐτή ἡ Σχολή ἄνευ διδασκάλου εἰς τούς 1799, στοχαζόμενοι νά μήν ἐρημώση καί φροντίζοντες διά τήν αὐξήσιν καί βελτίωσιν τῆς αὐτῆς σχολῆς, ἐστείλαμεν καί ἐφέραμεν τόν λογιώτατον ἐν ἱεροδιακόνοις κύρ Κλήμεντα εἰς τάς 16 δεκεμβρίου καί τόν ἀπεκαταστήσαμεν διδάσκαλον τῆς αὐτῆς σχολῆς, νά παραδίδῃ γραμματικά μαθήματα καί νά ἔχη τήν φροντίδα καί ἐπιμέλειαν τῶν μαθητῶν κατὰ τήν δύναμίν του, συμφωνήσαντες μετά τῆς λογιότητός του μισθόν διά τόν πρῶτον χρόνον γρ(όσια) 300 ἐκτός τῶν 50 ὁποῦ ὑπεσχέθη διά λόγου νά δίδῃ ὁ δεσπότης μας ἅγιος Ἄνδρου τῆς λογιότητός του κατ' ἔτος· μετά δέ τόν α^{ον} χρόνον νά τρέχη ὁ μισθός του γρ(όσια) 400· ἀλλ' ἐπειδὴ καί δέν ἐδυνήθη νά ἀποπλερωθῆ οὔτε τόν α^{ον} χρόνον τά 300, οὔτε τόν β^{ον} καί γ^{ον} τά 400, προσκλαιόμενοι εἰς τόν ἄρχοντα κοτζάμπασήν μας σιόρ Πολέμην κύριον Δημήτριον καί ζητώντας νά ἀναχωρήσῃ καί νά κλείσῃ τό σχολεῖον διά τήν ἔλλειψιν τοῦ μισθοῦ του, συμπονέσας ὁ ἄρχων κοτζάμπασης μας ἀπεφάσισεν ὁμοῦ μέ τόν ἅγιον δεσπότην μας Ἄνδρου καί μέ τούς λοιπούς ἄρχοντας νά καταστρώσουν εἰς τό κοινόν τεφτέρι γρ. 500 κατ' ἔτος καί νά τά λαμβάνομεν ἡμεῖς οἱ ἐπιτροπεύοντες νά εὐχαριστοῦμεν τόν διδάσκαλον.

Ἵστερον ὁ ἄρχων κοτζάμπασης στοχαζόμενος ὅτι εἶναι ὠφελιμώτερον εἰς τόν διδάσκαλον νά τά λαμβάνῃ κατ' ἔτος ἀπό ἕναν καί ὄχι ἀπό πολλούς, ἔκρινεν εὐλογον νά λαμβάνῃ ὁ διδάσκαλος τά 500 γρ(όσια) ἀπό τόν γραμματικόν τοῦ Κάστρου ἀπροφασίστως διά νά κλείῃ τά 400 γρ(όσια) τόν συμπεφωνημένον μισθόν του καί ἀπό τά 100 νά κατεβάσῃ τό διάφορον καί ὅσα μένουσι νά τά κατεβάσῃ ἀπό ὅσα ἔμειναν νά τόν χρεωστοῦν οἱ γραμματικοί ἕως οὐ νά εὐγῇ τό χρέος καί ἀφ' οὐ ξεπληρωθῇ τά χρεωστούμενα, νά λαμβάνῃ τά 500 γρ(όσια) διά μηνιαῖον μισθόν· καί ἂν ἤθελε τοῦ ἀκολουθήσῃ καμμία ἀσθένεια ἢ ἤθελε κάμνη διακοπὰς τῶν μαθημάτων, ἢ ἤθελε γίνῃ ἔλλειψις τῶν μαθητῶν ἢ ὅποια αἰτία ἤθελεν τόν ἀκολουθήσῃ ἐκουσίως ἢ ἀκουσίως, νά μήν ἡμπορῆτινάς νά τοῦ ἐμποδίξῃ τόν συμπεφωνημένον μισθόν του ἕως τήν τελείωσιν τοῦ χρόνου· πρὸς τούτοις νά λαμβάνῃ καί δευτεριάτικα καί κρασί καί λάδι καί ζητῖαις ἀνεμποδίστως καί ὅσα τυχηρά τῶ ἀκολουθήσουν

νά είναι ανεξέταστα· και ἂν τινάς τῶν γραμματικῶν ἤθελε κατακρατῆ πολύν ἢ ὀλίγον μισθόν τοῦ διδασκάλου και δέν τόν δίδει εἰς τόν πρόποντα καιρόν, ὅσον καιρόν ἤθελε σταθῆ ἐπάνω του, δηλαδή ὅσους μήνας μετά τόν Αὐγουστον, νά τῷ τά πληρώνη τά δέκα ἔνδεκα διά νά μὴν ἀδικῆται, μᾶλλον δέ νά εὐχαριστῆται ὁ διδάσκαλος, ὡς ὄντες εὐχαριστημένοι και ἡμεῖς εἰς πάντα ἀπό τήν λογιότητά του· ὅθεν ὑποσχόμεθα ὅτι ἡ λογιότης του τόν καθ' ἕκαστον χρόνον νά λαμβάνη τά 500 γρόσια ἄνευ λόγου προφάσεως καθώς διά προσταγῆς τοῦ ἄρχοντος κοτζάμπασῆ μας τά ἔλαβεν ἅμα ὅπου ἐπρωτοσυνάχθησαν φέτος διά νά ἀκολουθῆ και εἰς τό ἔξῃς τό ἴδιον· ἡ δέ λογιότης του νά ἔχη κάθε προθυμίαν και ἐπιμέλειαν εἰς τούς μαθητάς του, παραδίδοντάς τους γραμματικά μαθήματα και νά φροντίζη διά τήν βελτίωσιν τῆς Σχολῆς. Διό και εἰς ἔνδειξιν ἀληθείας δεδώκαμεν τό παρόν δηλωτικόν γράμμα εἰς χειρας τῆς λογιότητός του τῆ ἰδία τῆ ὑπογραφῆ εἰς διηνεκῆ ἀσφάλειαν και ἔνδειξιν ἀληθείας.

1803 Σεπτεμβρίου 25

- ὁ διδάσκαλος Κλήμης στέργει
- Γεώργιος Κονδύλης βεβαιοῖ»².

Μετά ταῦτα φαίνεται πῶς τά πράγματα ἐπήγαιναν καλά, ἂν κρίνουμε ἀπό τό γεγονός ὅτι ὁ διδάσκαλος συνέχισε τίς παραδόσεις του μέχρι και τό ἔτος 1813³. Τότε παραιτήθηκε και ἐπέστρεψε στή Σίφνο φέρνοντας μαζί του και ἕνα ἀξιόλογο χρηματικό κεφάλαιο. Τοῦτο συνάγεται ἀπό τό γεγονός ὅτι τόν ἐπόμενο χρόνο, 1814 Φεβρουαρίου 1, κατέθεσε στό Ταμεῖο τῆς Κοινότητος 1580 γρόσια πρὸς 10% ἔτησίως⁴, ἐνῶ ὑπῆρξε και ἕνας, μαζί μέ ἄλλους 19 συμπολίτες του, δανειστής τοῦ караβοκύρη Φρασέ Πρόκου, ὁ ὁποῖος ἔτσι σχημάτισε τήν ἀπαραίτητη «σερμαγιά» γιά τήν ὀργάνωση ἐμπορικοῦ ταξιδιοῦ⁵. Δηλαδή ὁ Κλήμης ἀξιοποιοῦσε τό κεφάλαιο τῶν κόπων του στήν Ἄνδρο μέ ἐπενδύσεις πού θά τοῦ ἐπέφεραν κάποια ἔσοδα, ἂν και ἡ δεύτερη ἐπένδυσή του (στόν караβοκύρη Πρόκο) δέν ἀπέδωσε, κατά τά ἤδη ἐκτεθέντα⁶.

2. Δημ. Π. Πασχάλη, *Ἡ ἐν Κάτω Κάστρω τῆς Ἄνδρου Σχολή Ἑλληνικῶν Γραμμάτων και ἡ ἐν Κορθίῳ τῆς Ἀγίας Τριάδος*, Ἀθῆναι 1926, σελ. 26-27.

3. Τρύφωνος Εὐαγγελίδου, *Ἡ Παιδεία ἐπὶ Τουρκοκρατίας*, ἐν Ἀθήναις 1936, σελ. 71.

4. «Σιφνιακά», 7 (1999), σελ. 100, ὅπου σημειώνεται και «οἱ τόκοι πληρωμένοι ἄχρι τοῦ 1820».

5. «Σιφνιακά», 3 (1993), σελ. 135-136, ὅπου, ὑποσ. 27, διευτύπωσα τήν ἀποψη ὅτι ὁ διδάσκαλος Κλήμης τῆς Ἄνδρου και ὁ Κλήμης Μαντελένης, ὁ δανειστής τοῦ Φρ. Πρόκου, πιθανόν νά εἶναι ἕνα και τό αὐτό πρόσωπο.

6. Αὐτόθι.

Στόν Ἀρτεμώνα, ὅπου διέμενε ὁ διδάσκαλος, δέν ὑπῆρχε σχολεῖο· ἐκεῖ λοιπόν φαίνεται πῶς παρέδιδε καί μαθήματα, ἔναντι ἀμοιβῆς, συμπληρώνοντας τό εἰσόδημά του. Στό ἴδιο χωριό διέμεναν καί ἄλλοι Μαντελένῃδες, συγγενεῖς του, κατά τήν ἀπογραφή ἔτους 1828 τῶν κατοίκων Σίφνου, στήν ὁποία ἀναγράφονται:

«172. Νικόλαος Μαντελένης, ἔγγαμος μέ δύο ἀγόρια καί δύο κορίτσια.
173. ὁ θεῖος του διδάσκαλος καί ἡ θεία του, ἄνευ τέκνων»⁷.

Τόσο οἱ ἀνωτέρω ἀναγραφές τῆς ἀπογραφῆς, ὅσο καί ὁ χαρακτηρισμός τοῦ Κλήμη ὡς μοναχοῦ⁸, μᾶς παρέσυραν καί μᾶς ὀδήγησαν στήν ἐσφαλμένη ἀποψη ὅτι ὁ Κλήμης τῆς Ἄνδρου καί ἐκεῖνός τῆς ἀπογραφῆς τῆς Σίφνου ἦταν διαφορετικά πρόσωπα, ἀφοῦ ὁ πρῶτος χαρακτηρίζονταν μοναχός καί ὁ δεύτερος ἔγγαμος. Ἀλλά ὁ Κλήμης τῆς Ἄνδρου, κατά τό ἀνωτέρω ἔγγραφο τοῦ 1803, χαρακτηρίζεται «λογιώτατος ἐν ἱεροδιακόνοις», μέ ἰδιότητα δηλαδή πού ἐπέτρεπε τόν ἔγγαμο βίο πρό τῆς χειροτονίας. Ἦταν κληρικός ἔγγαμος.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει περί τοῦ διδασκάλου τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων καί ἱεροδιακόνου Κλήμεντος Μαντελένη τελευταία μαρτυρία εἶναι αὐτή τῆς ἀπογραφῆς τοῦ 1828.

7. «Σιφνιακά», 10 (2002), σελ. 134.

8. Δημ. Ἴω. Πολέμη, Ἱστορία τῆς Ἄνδρου, «Πέταλον», 1 (1981), σελ. 107.

«ΞΕΝΟΙ» ΜΑΘΗΤΕΣ
ΣΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΤΗΣ ΣΙΦΝΟΥ [1830 - 1846]
ΚΑΙ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΣΤΟ ΝΗΣΙ

Παρά τίς ἐν γένει ἀδυναμίες πού ἀντιμετώπιζαν τά δύο Σχολεῖα τῆς Σίφνου, Δημοτικό καί Ἑλληνικό, κατά τήν ἱστορουμένη περίοδο (ἐλλείψεις αἰθουσῶν διδασκαλίας, βιβλίων, μή καταβολή διδασκαλικῶν μισθῶν κ.λπ.), ὁ ἀριθμός τῶν μαθητῶν πού προσέρχονταν σ' αὐτά γιά φοίτηση ἦταν μέγας, τόσο τῶν ἐντοπίων, ὅσο καί «ξένων». Ἀπό τοὺς τελευταίους οἱ περισσότεροι ἦταν τέκνα οἰκογενειῶν τῆς Κρήτης πού, λόγω τῶν ἐπαναστατικῶν γεγονότων, εἶχαν ἀναγκασθῆ νά ἐγκαταλείψουν τήν πατρίδα τους καί νά καταφύγουν πρόσφυγες στά Κυκλαδονήσια καί τή Σίφνο. Οἱ Σίφνιοι, καλοκάγαθοι καί φιλόξενοι ἀνέκαθεν, τοὺς βοήθησαν καί τοὺς περιέθαλψαν μέ κάθε τρόπο. Μάλιστα τό μοναστήρι τῆς Βρύσης εἶχε ἐξ ἀρχῆς ἀναδειχθεῖ, διά τοῦ ἡγουμένου Δαμιανοῦ Μπατῆ, κέντρο τῶν διερχομένων Κρητῶν πολεμιστῶν πού κατευθύνονταν στά πεδία τῶν μαχῶν¹. Διαρκούσης τῆς Ἐπαναστάσεως ἐγκαταστάθηκαν στή Σίφνο, ὅπως ἔχομε ἤδη γράψει, καί Κρητες ἀπό τά Σφακιά, οἱ ὁποῖοι ἐξελίχθηκαν, διά τῶν ὄπλων, σέ τυράννους τῶν ἐντοπίων-εὐεργετῶν τους, κατέστησαν δέ τό νησί πειρατική φωλεά. Τελικά ἐκδιώχθηκαν ἀπό στρατιωτική δύναμη πού ἀπέστειλε ἡ Διοίκηση τό 1827 μέ οἰκονομική ζημία 9.325 γροσίων τῶν Σιφνίων γιά τήν ἀντιμετώπιση τῶν ἐξόδων τῆς «γιά τήν ἐπί 25 ἡμέρας κατοχήν τῆς νήσου ἀπό τήν ἐκτελεστικήν Δύναμιν»².

Μετά ταῦτα ἦλθαν στό νησί καί ἄλλοι Κρητες πρόσφυγες, ἄν κρίνουμε ἀπό τό γεγονός ὅτι, κατά τοὺς μαθητικούς καταλόγους τῶν σχολείων τοῦ νησιοῦ, τά παιδιά τους καταγράφονται ὡς γεννηθέντα στήν Κρήτη κατά τά ἔτη ἀπό 1827-1833 (τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου) καί ἀπό 1817-1828 (τοῦ Ἑλληνικοῦ)³. Ἐπίσης, ἐνῶ γνωρίζουμε ὅτι μέ πρωτοβουλία τῆς Κυβέρνησης ἐξασφαλίσθηκαν καλλιεργήσιμες ἐκτάσεις στήν Πελοπόννησο γιά τήν ἀποκατάσταση τῶν προσφύγων Κρητῶν πού εἶχαν καταφύ-

1. Σίμου Μ. Συμεωνίδη, *Ἡ Κυρία Βρυσιανή*, Ἀθήναι 1966, σελ. 87-88.

2. «Σιφνιακά», 7 (1997), σελ. 104.

3. «Σιφνιακά», 3 (1993), σελ. 81-94.

γει στά διάφορα Κυκλαδονήσια και ή προς τά εκεί μετάβασή τους άρχισε τό έτος 1831⁴, πολλοί από αυτούς παρέμειναν τότε στη Σίφνο, αφού τά παιδιά τους φέρεται νά έγγραφήκαν στο Δημοτικό από τό έτος 1836-1839, στο δέ Έλληνικό Σχολείο νά έμαθήτευσαν από τό 1836-1842.

Θά πρέπει ίσως νά θεωρήσουμε ότι και άλλοι ανεχώρησαν βραδύτερα, είτε προς Πελοπόννησο («έπαρχίαν Μεσσηνιακων Φρουριων ή Μονεμβασίας και Λακεδαιμόνος») ή στην έγκαθιδρυθεΐσα στη Μήλο παροικία Κρητων του Άδάμαντα, στην όποία έπιθυμούσε νά μεταβεί, κατ' αίτησή του της 6 Αυγούστου 1838, και ό έγκατεστημένος από τό 1830 στη Σίφνο φαλαγγίτης άνθυπολοχαγός Ιωάννης Κοπακάκης, Σφακιώτης⁵. Παρ' όλα ταυτα ίκανός αριθμός Κρητων παρέμειναν τότε στη Σίφνο ως μόνιμοι κάτοικοι.

Εΐναι χρήσιμο νά σημειώσουμε ότι μετά την έπιτυχία της Έπανάστασης της 3ης Σεπτεμβρίου 1843 υπό τον Δ. Καλλέργη, οι Κρητες της Σίφνου, διά των αντιπροσώπων τους, του άπηύθυναν τό έπόμενο συγχαρητήριο γράμμα και προασπίσθηκαν τον Νικόλαο Χρυσόγελο, τον όποιο κάποιιο είχαν, προφανώς, κατηγορήσει ως μή «συνταγματικό». Τό κείμενο του γράμματος έχει ως εξής:

«Γενναιότατε και σεβαστέ μας Συμπατριώτα.

Οί παροικούντες εις την Σίφνον Κρητες συγχαΐροντες μέ όλους τους όμογενεις διά τά έθνοσωτήρια συμβάντα της ένδόξου ήμέρας της 3^{ης} Σεπτεμβρίου, συναγαλλόμεθα έτι μάλλον μέ τους συμπατριώτας μας τους παροικούντας εις την Ελλάδα πολυπαθεΐς Κρήτας, διότι εύτυχήσαμεν νά έχωμεν συμπατριώτην τον ένδοξον άρχηγόν της Έθνικης Παλιγγενεσίας, τον Κύριον Καλλέργην.

Η έλπίς εύτυχεστέρου δι' ήμας μέλλοντος, διά της ύμετέρας προστασίας, μάς εύφραΐνει έτι μάλλον και σπεύδομεν και ήμεΐς μετά των άλλων συμπατριωτων μας νά στείλωμεν εις την πρωτεύουσαν τους νομίμους έκλογεις μας διά νά εκλέξωσι μετά των άλλων τους πληρεξουσΐους των «Κρητων», οι όποιοι θέλουν μάς αντιπροσωπεύσει εις την συγκροτηθεισομένην Έθνικήν Συνέλευσιν από την όποΐαν περιμένομεν τελευταΐον την πραγματοποιήσιν των άπαραγράπτων δικαίων μας.

Σας έγχειρίζεται ή παρούσα διά του κυρίου Ν. Χρυσογέλου, προς τον όποΐον όφείλομεν εύγνωμοσύνην μεγάλην, διότι μάς έδωκε πολλά δείγματα της άγάπης του άπ' άρχής και πάντοτε και ότε ήτον Δήμαρχος πενταετιαν όλόκληρον, συντρέχων ήμας εις όλας τάς περιστάσεις.

4. Σΐμου Μιλτ. Συμειωΐδη, Ίστορία της Σίφνου, Άθήνα 2002, Β' έκδοση, σελ. 282.

5. Αύτόθι.

Μολονότι είναι γνωστός εις ὑμᾶς ὁ ἀξιότιμος οὗτος ἄνθρωπος, χάριν τῆς πρὸς αὐτόν εὐγνωμοσύνης, νομίζομε χρέος μας νά τόν συστήσωμεν καί ἐκ μέρους μας εἰς τήν εὐνοιάν σας, καθ' ὃν καιρόν ὁ φθόνος καί ἡ ἰδιοτέλεια ἐκίνησαν δύο ἢ τρία ἄτομα νά διαβάλωσιν ἄνθρωπον, ὅστις διὰ τήν ἰκανότητα καί τάς ἀρετάς του χαίρει ἀδιαφιλονίκητον τήν κοινὴν ἀγάπην καί σέβας τῶν συνδημοτῶν του.

Δεχθῆτε κύριε τὰ σεβάσματα, τήν εὐγνωμοσύνην καί ἀφοσίωσιν τῶν ὑποκειμένων συμπατριωτῶν σας.

Ἐν Σίφνω τήν (κενό) 1843

Χατζῆ Στρατῆς Βουρδουμβάκης

Χατζῆ Σήφης Μουλαδάκης

Ἰωάννης Ζαχαρουδάκης

Σήφης Τουρμάκης

Σήφης Γλεζάκης

Γ. Τζανουδάκης

Ζώρξης Δασκαλάκης

Γε. Παπαδοσταυριανός»⁶

Ἐν πάσῃ περιπτώσει, μὴ Σίφνιοι («ξένοι») μαθητές στά σχολεῖα τῆς Σίφνου αὐτῆ τήν ἐποχή, ἦταν πολλοί, τόσο Κρητικοί, ὅσο καί ἀπό τὰ γύρω νησιά καί ἄλλα μέρη τοῦ Ἑλληνισμοῦ, κατὰ τοὺς ἐπομένους πίνακες:

Α'. ΜΑΘΗΤΕΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ⁷

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ	ΕΤΟΣ ΓΕΝΝ.	ΤΟΠΟΣ	ΜΑΘΗΤΕΙΑ
Βιολάκης Σταμάτης	1827	Κρήτη	1837
Βιολάκης Χριστόδ.	1830	»	1838-39
Βουρδουβάκης Εὐστρ. Ἰωσήφ	1828	»	1836-39
Βουρδουμπάκη Ἀναστασία		»	1838
Γρηγοράκη Ν. Αἰκατερίνη		»	1837
Γρηγοράκης Ν. Ἐμμαν.	1829	»	1836
Γρηγοράκης Ν. Μανούσος		»	1837
Γρηγοράκης Ν. Μιχαήλ	1826/7	»	1836-37
Δαμουλάκη Ν. Αἰκατερίνη	1829	»	1837-39
Δαμουλάκη Ν. Αἰκατερ.	1827	»	1837

6. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, *Οἱ πρόσφυγες Κρήτες τῆς Σίφνου ὑπὲρ τοῦ Νικολάου Χρυσογέλου*, ἐφημ. «Σιφναϊκά Νέα», φ. Ὀκτωβρ. 1990.

7. Βλ. ὑποσ. 3.

Δαμουλάκης Ν. Εϋστράτ.	1831	Κρήτη	1837-38
Δαμουλάκης Ν. Κων/νος		»	
Δαμουλάκη Κ. Μαρία	1827/8	»	1837-39
Δαμουλάκης Κ. Εϋστρατ.		»	1837
Καπακάκη Ίω. Ζαμπέτα	1826	»	1836-37
Καπακάκη Ίω. Αίκατερ.	1830	»	1836-37
Καπακάκης Ίω. Γεώργιος	1832	»	1839
Μαζαρός Ν. Σίφης	1827	»	1836-37
Μαζαρός Ν. Γεώργιος	1829	»	1836-39
Μαντζαρός Ν. Ίωσήφ	1827	»	1835-39
Πιστόλη Άνδρ. Ζωνήτσα	1831	»	1838-39
Ροϋσος Χ. Ίωσήφ	1829	»	1836-39
Συρμαλένιος Μ. Εϋστράτ.	1830	»	1837-39
Συρμαλένιου Μ. Έλένη	1833	»	1839
Σίφη Χ. Μαρία	1825	»	1836-37
Σίφης Χ. Άνδρέας	1826	»	1836
Σίφης Χ. Ροϋσος	1828	»	1836-37
Σίφης Χ. Μανουϋσος		»	1837
Στρατή Χ. Άναστασία	1827	»	1837
Σφουγκατάς Γ. Έμμαν.	1829	»	1838-39
Χ ^Η Ίωσήφ Μουλάς	1831	»	1837-39
Σίφη Χ. Έρατώ	1836	Έξάμπελα	1845

Β' ΜΑΘΗΤΕΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ⁸

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ	ΕΤΟΣ ΓΕΝΝ.	ΤΟΠΟΣ	ΜΑΘΗΤΕΙΑ
Βουρδουμβάκης Ίωσήφ	-	Κρήτη	1842
Βουρδουμπάκης Άνδρέας	-	»	1838
Βραχιάς Ίωάννης	1826	»	1836
Δεληγιαννάκης Έμμαν.	1818	»	1836
Κοπακάκης Παϋλος	1826	»	1836-37
ΚΡΗΣ Νικόλαος	1827	»	1836
Μουλαδάκης Μουλάς	-	»	1846
Μουλαδάκης Ροϋσος ή Ρωσος	-	»	1841-46
Νικολαΐδης Μιχαήλ	1817	»	1836
Πιστόλης Ν. Μανουϋσος	-	»	1839-42

8. Βλ. ύποσημ. 3.

Πολένης Νικόλαος	1822	Κρήτη	1836
Πρωτοπαπαδάκης Γεώργ.	1818	»	1836
Σήφης Ρούσος	-	»	1842
Συρμαλένιος Νικόλ.	1820	»	1836
Σφουγκατᾶς Νικόλ.	1826	»	1836-38
Τσιριδανάκης Παῦλος	1823	»	1836
Χατζηστρατῆς Ἀνδρέας	1823	»	1836
Χατζηστρατῆς Παναγ.	Δίδυμοι	»	1836
Γεράρδης Ἀναστάσ.	1823	Φολέγανδρος	1836-38
Δεφάν Ἰωάννης	1826	Σέριφος	1839-40
Κομᾶς Κων/νος	1819	Μοσχόπολη	1836
Κομνηνός Γεώργιος	1818	Ἔφεσος	1836
Κόντες Δ. Γεώργιος	-	Σέριφος	ἄπεφ. 1840
Λειμβαῖος Κ. Νικόλαος	-	»	» 1840
Λιβάνιος Νικόλαος	-	»	1839
Λιβάνιος Χαράλαμπ.	-	»	1841
Νεοτάρης Πέτρος	1823	Φολέγανδρος	1836
Ξάνθος Ν. Ἐμμαν.	-	Ἰδρα	1841, 1846
Ξάνθος Ν. Μαρίνος	-	»	1841, 1846
Οικονόμου Σταμάτης	-	Μῆλος	1836
Πάτμιος Σπυρίδων	-	Πάτμος	1835-37
Πριμηκύριος Α. Νικόλ.	1826	Ἰδρα	1836-40, 42
Πριμηκύριος Α. Γεώργ.	1828	»	1836-40, 42
Ράμφος Πέτρος	1828	Μῆλος	1836
Σάρδης Βασίλειος	1820	»	1836

Τελικά, ὅπως φανερώνουν οἱ Πηγές, ἐκτός ἀπό τοὺς Κρήτες πρόσφυγες τῆς Σίφνου, πού ἀποδέχτηκαν τὴν μετεγκατάστασή τους στὴν Πελοπόννησο, κατὰ τὰ ἐκτεθέντα, πολλοὶ ἄλλοι παρέμειναν μόνιμα στό νησί, μεταγενέστερα δὲ προσῆλθαν καὶ ἄλλοι. Δύο εἶναι οἱ βασικὲς αὐτὲς πηγές γιὰ τὴν ἐξαγωγή τοῦ συμπεράσματος τούτου· καὶ οἱ δύο δημοσιευμένες πρό χρόνων στὰ «Σιφνιακά»: α) ὁ κατάλογος τῶν ψηφοφόρων τοῦ διεξαχθέντος τὸ 1862 δημοψηφίσματος γιὰ τὴν ἐκλογή ἢ ὄχι βασιλέως⁹ καὶ β) οἱ κατάλογοι τῶν μαθητῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ Σχολείου τῶν σχολικῶν ἐτῶν 1860-62, 1867-68, 1872-73 καὶ 1876-77¹⁰. Στούς καταλόγους καὶ τῶν δύο αὐτῶν πηγῶν διακρίνονται ἄριστα τὰ ἐπώνυμα τῶν καταγομένων ἀπὸ τὴν Κρήτη πολιτῶν-μαθητῶν, ἂν καὶ οἱ μαθητὲς τῆς δεύτερης πηγῆς πού εἶχαν γεννηθῆ στὴ Σίφνο, ἦταν πλέον Σίφνιοι.

9. «Σιφνιακά», 2 (1992), σελ. 141-151.

10. «Σιφνιακά», 8 (2000), σελ. 134-142.

ΔΥΟ ΣΙΦΝΙΟΙ «ΓΡΑΦΕΙΣ» ΣΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΧΗ ΤΟΥ 1821

Σέ καταγραφή Σιφνίων αγωνιστῶν τοῦ 1821 πού ἐπιχειρήσαμε παλαιότερα¹, προήλθαμε στήν κατάταξή τους σέ δύο κατηγορίες ἢ τάξεις: α) σέ ἐκείνους πού προσέφεραν γενικές ὑπηρεσίες ἐπιτόπια, στή Σίφνο, ἢ σέ ἄλλες περιοχές τῆς ἐπαναστατημένης Ἑλλάδος καί β) σέ ἐκείνους, τούς περισσοτέρους, πού πολέμησαν, ἐπί χρόνια, σέ στεριά καί θάλασσα¹. Ἡ προσφορά τῶν πρώτων περιελάμβανε ἄσκηση διοίκησης, στρατολόγηση ἀνδρῶν γιά τόν διεξαγόμενο Ἀγῶνα, ἐπιστάσια συγκέντρωσης φορολογιῶν κ.λπ. ὑπηρεσίες.

Σ' αὐτήν τήν κατηγορία ἐντάσσονται ἄλλοι δύο Σίφνιοι, ὁ Ζώρζης Ἀνδρέου, κάτοικος Ἐξαμπέλων, καί ὁ Ἰάκωβος Ἀντ. Δραγάτσης, κάτοικος Σταυρίου.

Α'. ΖΩΡΖΗΣ ΑΝΔΡΕΟΥ

Ἄγνωστο πότε γεννήθηκε ὁ Ζώρζης Ἀνδρέου, ἀλλά τό 1821 ἦταν ἐνήλικος καί ἰκανός γιά προσφορά ὑπηρεσιῶν ἀφοῦ μετέσχε ἀμέσως μέ τήν κηρύξή της στήν Ἐπανάσταση μέ προσφορά τῶν γραμματικῶν γνώσεών του. Δεδομένης αὐτῆς τῆς ιδιότητος καί προσόντων του, μπορούμε νά πούμε ὅτι εἶχε σπουδάσει στή γνωστή Σχολή τοῦ Παναγίου Τάφου τῆς Σίφνου μέ διδάσκαλο βέβαια τόν Νικόλαο Χρυσόγελο (πού δίδαξε ἀπό τό 1808-1821)², μετ' αὐτήν δέ ἴσως καί σέ ἄλλη Σχολή τῆς ἐποχῆς (Πάτμου, Χίου, Κυδωνιῶν κ.λπ.) γιά ἀνώτερες σπουδές.

Γιά τίς πρώτες κινήσεις του στήν Ἐπανάσταση δέν ἔχομε πληροφορίες, ὅμως τό 1824 εὐρίσκονταν στό Ναύπλιο μέ τό ἀξίωμα τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως τῆς Ἀστυνομίας. Μέ τήν ιδιότητα αὐτή βεβαίωσε στίς 8 Ὀκτωβρίου τήν πιστότητα ἀντιγράφου δήλωσης τοῦ συμπολίτη του Πέτρου Μπάου, σχετικῆς μέ ὑπόθεση οἰκονομικῆς φύσεως τοῦ τελευταίου, τό κείμενο τῆς ὁποίας ἔχει ὡς ἐξῆς:

1. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, *Ἱστορία τῆς Σίφνου*, Ἀθήνα 1960 (Β' ἔκδοση 2002), σελ. 260 ἐπ.

2. «Σιφνιακά», 5 (1995), σελ. 85 ἐπ.

«Πρός τήν Γενικήν Ἀστυνομίαν Ναυπλίας

ἡ ἀναφορά τοῦ μανόλη θανάση Τρατάρη εἰς ἀντίτυπον ἐσφραγισμένη παρά τῆς Γενικῆς Ἀστυνομίας μοί ἐδόθη. εἰς αὐτήν εἶδον τήν ζήτησιν τοῦ ρηθέντος διά τό ἕν κουτί βουλλομένον, ὅπου μοῦ εἶχεν παραδώσει ὁ κύριος μανουῖσος ρουσάκης Σφακιανός εἰς Ὑδραν, νά στέκη εἰς χεῖρας μου δεπόζιτο (ἰταλ. deposito = καταθέτω, ἐμπιστεύομαι) καί κατά τήν αἴτησίν του θέλω φυλάξει εἰς χεῖρας μου, χωρίς νά τό παραδώσω τοῦ μανουῖσου ρουσάκη εἰμή, ὅταν ἡ διαφορά μετά τοῦ μανώλη Τρατάρη λάβη τέλος καί ἐκ συμφώνου μέ τό ἐλευθερώσωσιν· τό αὐτό δεπόζιτον ὅμως εἶναι εἰς βάρος ὅποιου ἀκαρτερεῖ, ἕως ὅτου νά φθάσω αἰσίως εἰς Σίφνον καί τότε ἐννοῶ νά λάβη τόπον τό γρονέστο (;)· ὅθεν ἀπό ὅλα τά ρίζικα (= τυχηρά) ἕως νά φθάσω εἰς Σίφνον, ξηραῶ καί θαλάσσης, ἐγώ εἶμαι ἐλεύθερος.

τῆ 8 ὀκτωμβρίου 1824: ναύπλιον

Πέτρος μπάος

“Ὅτι ἴσον ἀπαράλλακτον τῷ πρωτοτύπῳ

Ὁ Γενικός Γραμματεὺς τῆς ἀστυνομίας

Ζώρξης ἀνδρέου»³

(Τ.Σ.).

Ἀκολούθως, στίς 22 Ὀκτωβρίου ἰδίου ἔτους, ἡ Διοίκηση τόν τοποθέτησε Γενικό Γραμματέα τῆς Ἐπαρχίας Πάτμου κατά τό ἐπόμενο ἔγγραφο:

«Περίοδος Γ΄ ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
Ἄρ. 372 ΤΟ ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΟΝ ΣΩΜΑ

Δυνάμει τοῦ § χστ' τοῦ Νόμου τῆς Ἐπιδαύρου

Διατάττει

Α^ο. Ὁ κύριος Ζώρξης Ἀνδρέου, Σίφνιος, διορίζεται Γενικός Γραμματεὺς τῆς Ἐπαρχίας Πάτμου.

Β^ο. Ὁ Γενικός Γραμματεὺς νά ἐνεργήσῃ τήν Διαταγήν ταύτην.

Ἐν Ναυπλίῳ τῆ 22 Ὀκτωβρίου 1824

ὁ ἐπιτροπικῶς

ἀσημάκης φωτήλας

ἀναγνώστης σπουλιοτάκης

Ἰωάννης Κωλέτης

Ὁ Προσωρ. Γεν. Γραμματεὺς

Π.Γ. Ρόδιος⁴»

3. Γενικά Ἀρχεῖα Κράτους, Ὑπουργεῖο Ἀστυνομίας, Φάκ. 16.

4. Γενικά Ἀρχεῖα Κράτους, Ὑπουργεῖο Ἀστυνομίας, Φάκ. 31.

Περιόδ. Γ. ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

Αρ. 572

ΤΟ ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΟΝ ΣΩΜΑ

Προς τὸν ἄνδρα Βι. κ. κ. τῆς ἐπαρχίας τῆς ἐπαρχίας
» διατάξαι:—

Α: ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ζαφείρης διὰ τῆς ἐπιτομῆς τῆς ἐπαρχίας
τῆς ἐπαρχίας Πάτμου:—

Β: ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ζαφείρης νὰ ἐνεργήσῃ διὰ τὴν ἐπιτομὴν τῆς ἐπαρχίας Πάτμου:—

Ἐν Αἰνῶντι τῆς 22. οὐλαίου 1824.

ὁ ἐπιτροπικὸς
ἀρχιεπίσκοπος
ἀρχιεπίσκοπος Ζαφείρης
ἀρχιεπίσκοπος Ζαφείρης

ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ζαφείρης
ἀρχιεπίσκοπος Ζαφείρης

Τό ἔγγραφο διορισμοῦ τοῦ Ἄνδρου σέ Γενικό Γραμματέα τῆς ἐπαρχίας Πάτμου.

Βραδύτερα, τό έτος 1830, Ίουνίου 5, ό Ζώρξης Άνδρέου υπέγραψε σέ έγγραφο του Διοικητού Σίφνου Ίωάννη Πιτάρη, ώς Γραμματεύς τής Διοικήσεως⁵, τό δ' έτος 1832, Μαΐου 4, συνέταξε τή διαθήκη του Νικολάου Κατζήανη⁶. Κατά τήν απογραφή του πληθυσμού τής Σίφνου τό έτος 1828 φέρεται κάτοικος Έξαμπέλων, έγγαμος μέ ένα τέκνο (πιθανόν νά ήταν πρόσφατος ό γάμος του)⁷. Από άλλη πηγή γνωρίζουμε ότι αυτό τό παιδί, όνόματι Ίωάννης, είχε γεννηθί τό 1826, ό δεύτερος γιός του Άλέξανδρος τό 1830 και ό τρίτότοκος Άνάργυρος τό 1836. Κατά τό τελευταίο του έτος ό Ζώρξης Άνδρέου αναφέρεται ώς «κτηματίας-ύπάλληλος»⁸. Άλλες πληροφορίες δέν έχομε γι' αυτόν, ούτε και γιά τά τρία τέκνα του, πέραν τής φοίτησής τους στά Σχολεία τής Σίφνου κατά τά έτη 1836-1837, των δύο πρώτων και του Άνάργυρου κατά τά έτη 1845-1846⁹.

Β'. ΙΑΚΩΒΟΣ ΑΝ. ΔΡΑΓΑΤΣΗΣ

Τό έτος 1863 ό Ίάκ. Δραγάτσης συνταξιοδοτήθηκε και στή σχετική απόφαση χορήγησης τής σύνταξης ανεγράφη: «Γραφεύς Ύπουργείου Έκκλησιαστικων, έτων 73. Έτη ύπηρεσίας Άγώνος 1 έτος. Μετά τόν άγώνα 33 έτη, 8 μήνες. Τό όλον 35 έτη. Μέσος όρος τελευταίων μισθων δρχ. 118. Άπονεμηθεισα σύνταξις δραχμές 82»¹⁰.

Βάσει των στοιχείων αυτών ό Δραγάτσης γεννήθηκε τό έτος 1790, θά σπούδασε στή Σχολή τής Σίφνου, ίσως και άλλου, γιατί γνώριζε καλά γράμματα. Στήν απογραφή των κατοίκων τής Σίφνου έτους 1828 καταγράφεται στους κατοίκους του χωριού Σταυρί έγγαμος, μέ έξι παιδιά, τρία άγόρια και τρία κορίτσια, μέ τή σύζυγό του δέ και τήν πεθερά του, ή οικογένεια αριθμούσε 9 μέλη¹¹. Περί τό έτος 1828 εισήλθε στή δημόσια ύπηρεσία ώς γραφεύς του Ύπουργείου Έκκλησιαστικων, από τό όποιο έπηρε τελικά τή σύνταξή του. Από τά δημοσιευόμενα στή συνέχεια έγγραφα, άξια σημείωσης είναι ή πληροφορία ότι επί δύο περίπου χρόνια (1833-1835) «λόγω δεινων περιστάσεων» βρέθηκε εκτός ύπηρεσίας, ενω τελευταία και επί όκτάμηνο εργάστηκε άμισθί «μόνος μεταξύ των τότε ύπαλλήλων» του Ύπουργείου γιά τή διεκπεραίωση ειδικής εργασίας. Έτσι, στίς 19 Ίανουαρίου 1835 ζήτησε από τόν Ύπουργό «άνάλογον

5. «Σιφνιακά», 17 (2009), σελ. 167.

6. «Σιφνιακά», 16 (2008), σελ. 111-112.

7. «Σιφνιακά», 10 (2002), σελ. 117 (ό ύπ' αριθμ. 42).

8. «Σιφνιακά», 3 (1993), σελ. 81, 86.

9. Αυτόθι.

10. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, *Οί πρώτοι Σίφνιοι συνταξιούχοι*, έφημ. «Σιφναιικά Νέα», φ. Ίανουαρ. 1991.

11. «Σιφνιακά», 10 (2002), σελ. 128 (ό ύπ' αριθμ. 188).

θέσιν τῆς ἀξιοῦτος καί τοῦ χαρακτηῆρος του». Τό αἴτημά του ἱκανοποιήθηκε μέ τήν τοποθέτησή του στήν Ἐπιτροπή τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Ταμείου. Στά Πρακτικά τῆς ἐν λόγω Ἐπιτροπῆς κατά τή συνεδρίαση τῆς 17 Μαΐου 1835 καταγράφηκαν τά ἑξῆς:

α) Ἀνεγνώσθη ἔγγραφον τῆς Γραμματείας τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ἀρ. πρωτ. 57 ὑπ' ἀριθ. 9202/1252/10 Μαΐου 1835 διά τοῦ ὁποίου εἰδοποιεῖ τήν Ἐπιτροπήν ὅτι ἐνεκρίθη ὁ κ. Ἰάκωβος Δραγάτσης ὡς γραφεύς παρ' αὐτῆ. Τό ἐν λόγω ἔγγραφο, ὅπως καί τά δημοσιευόμενα κατωτέρω ἀνήκουν στά Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους μέ τήν ἔνδειξη «Ἵπουργεῖον τῶν Ἐκκλησιαστικῶν», Θυρίς 100, Φάκ. 3 (παλ. ἔνδ. Θ. 1 - φάκ. 3), «Ἐπιτροπή τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Ταμείου».

Ἄλλες εἰδήσεις γι' αὐτόν ἔχομε τίς ἐπόμενες:

α) Μέ αἴτησή του τῆς 23 Αὐγούστου 1832 (δηλ. πρὶν παυθῆ τῆς ὑπηρεσίας), ἐζήτησε ἄδεια ἀπουσίας προκειμένου νά μεταβεῖ στή Σίφνο γιά «κατεπείγουσες οἰκιακές ὑποθέσεις» καί «διά τούς τρεῖς υἱούς αὐτοῦ Ἀντώνιον, Περικλῆν καί Ἰωάννην, σπουδάζοντας τήν Ἑλληνικήν καί Ἀλληλοδιδασκτικήν εἰς τά Σχολεῖα τῆς Σίφνου... νά τοῦ χορηγήσῃ ἢ Σεβ. Γραμματεία τά ἀναγκαιούντα βιβλία, στερουμένου τῶν μέσων τῆς ἀγορᾶς των...». Δύο ἡμέρες μετὰ ὑπέγραψε ἀπόδειξη παραλαβῆς ἱκανοῦ ἀριθμοῦ βιβλίων¹².

β) Στή διαφορά μεταξύ Π. Ἀβρανόπουλου καί τοῦ Ἰω. Προβελέγγιου, ἐνοικιαστοῦ τῶν μοναστηριακῶν κτημάτων τῶν διαλυθέντων γυναικείων μοναστηριῶν τῆς Σίφνου, ὁ δεύτερος ὑπέδειξε (Μάρτιος 1838) τόν Ἰάκωβο Δραγάτη «γραμματέα εἰς τήν ἐπί τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Ἐπιτροπήν», ὡς μάρτυρα ὑπεράσπισης τῶν θέσεών του¹³.

γ) Στίς 30 Ἀπριλίου 1843 ὑπέγραψε ἀπόδειξη παραλαβῆς τοῦ πρωτοτύπου χρεωστικοῦ ὁμολόγου τοῦ μητροπολίτου Σίφνου Καλλινίκου, τόν ὁποῖο εἶχε δανείσει 1000 γρόσια ὁ Πέτρος Μπᾶος. Ὁ τελευταῖος τό εἶχε καταθέσει στό Ἵπουργεῖο ὡς ἀποδεικτικό τῆς ἀπαίτησής του καί εἶχε ἐξουσιοδοτήσει τόν Δραγάτη νά τό παραλάβει καί τοῦ τό ἀποστείλει στή Σίφνο μετὰ τήν ὅποια ἀπόφαση θά ἔπαιρνε τό Ἵπουργεῖο¹⁴.

δ) Τό 1846, Ἰουλίου 5, ὁ Σίφνιος ὑπότροφος στό Γυμνάσιο Ἀθηνῶν Δημητριάδης Ἰωάννης ἢ Τσανῆς, ἐξουσιοδότησε τόν Δραγάτη «νά λαμβάνῃ τόν μισθόν τῆς ὑποτροφίας του τῶν μηνῶν Ἰουλίου καί Αὐγούστου» κατά τήν ἀπουσία του ἀπό τήν Ἀθήνα¹⁵.

12. «Σιφνιακά», 3 (1993), σελ. 100.

13. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, *Μοναστήρια τῆς Σίφνου*, Ἀθήνα 1984, σελ. 89.

14. «Σιφνιακά», 15 (2007), σελ. 58-59.

15. «Σιφνιακά», 10 (2002), σελ. 98.

Αυτές είναι οι ειδήσεις πού έχουμε για τον Ίάκωβο Ἄντ. Δραγάτση, ὁ ὁποῖος ἐξυπηρετοῦσε καί συμπολίτες του ἐπειδή, λόγω ἐργασίας, ἔμενε μόνιμα στήν πρωτεύουσα. Τά περί αὐτοῦ ἔγγραφα τῶν Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους ἔχουν ὡς ἐξῆς:

«Πρός τήν ἐπί τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καί τῆς Δημ(οσίου) Ἐκπαιδεύσεως Β(ασιλικήν) Γραμματείαν τῆς Ἐπικρατείας.

Δύο σχεδόν ὁλόκληρα ἔτη ὑπάρχουν ἀφότου ἐπαύθην τῶν χρεῶν μου, ὑπηρετοῦντος ἀμισθί ἱκανούς μήνας εἰς τήν Γραμμ(ατείαν) ταύτην· ἕως ὥρας ἐπερίμενα τήν τύχην μου ἀπό τόν μέν καί ἀπό τόν δέ, ἀλλά οὔτε φωνή, οὔτ' ἀκρόασις.

Ἡ Σ(εβαστή) Γραμματεία γνωρίζει κάλλιστα ὅλα ταῦτα, προσέτι καί τά δεινά ὅπου ἔδοκίμασα εἰς τάς τότε δεινάς περιστάσεις, ἐωσότου νά παραδώσω πρός αὐτήν τά ἀρχεῖα καί τήν Σφραγίδα τῆς Γραμματείας· ἀλλά δι' ἀμοιβήν τούτων ὅλων καί ἄλλων ἔμεινα μόνος ἐγώ μεταξύ τῶν τότε ὑπαλλήλων της ἀπροστάτευτος καί ἀπαρηγόρητος.

Γνωρίζουσα οὖν ἡ Σ(εβαστή) Γραμμ(ατεία) ὅλα ταῦτα ἄς λάβη οἷκτον καί διά τόν ὑποφαινόμενον φημηλίτην στερούμενον τά πρός τό ζῆν καί ἄς περιθάψη τοῦτον μέ τήν ἀνάλογον θέσιν τῆς ἀξιοτήτος καί τοῦ χαρακτήρος του. Εἰ δυνατόν ἄς παραχωρηθῆ πρός τοῦτον ἡ ἤδη χηρεύουσα θέσις τοῦ ἐν Ναυπλίῳ Ὀρφανοτροφείου.

Εὐελπισ νά τύχω τοῦ αἰτήματός μου, ὑποφαίνομαι μέ σέβας βαθύτατον.

Ἐν Ἀθήναις τῇ
19 Ἰανουαρίου 1835

ὁ εὐπειθής ὑπήκοος
Ἰάκωβος Δραγάτσης»
Ἐλ(ήφθη) τήν 8 8βρίου 1835
ἀρ. πρωτ. 218

«Πρός τήν ἐπί τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Ταμείου
Σ(εβαστήν) Ἐπιτροπήν

Ὁ ὑποφαινόμενος ἐκπληρῶν χρέη Γραφέως παρά τῇ Ἐπιτροπῇ ταύτῃ, μέ μηνιαῖον μισθόν ὀγδοήκοντα δραχμῶν, ἀρ. 80, ἀλλά μή δυνάμενος δι' αὐτοῦ, ὡς ἐκ τῶν ἐνταῦθα ὑπερόγκων ἐξόδων, νά οἰκονομῶ ἑμαυτόν εἰς τήν πολυμελῆ φημηλίαν μου, παρακαλῶ τήν Σ(εβαστήν) Ἐπιτροπήν ταύτην, ἵνα οἷκτον λαβοῦσα διά τήν ρηθεῖσαν πολυμελῆ φημηλίαν μου, ἀναφερθῆ ὅπου ἀνήκει, προτείνουσα αὐξήσιν τοῦ διαληφθέντος μισθοῦ μου, ἐάν ἐγκριθῆ.

Δέν ἐκτείνομαι νά προσθέσω ὅτι καί εἰς τὰς παρελθούσας Κυβερνήσεις, μεταξύ τῶν δεινῶν μου (ἔνεκα τῶν περιστάσεων) ὑπηρετήσα καί ἀμισθί ἐσχάτως ὀκτώ ὀλοκλήρους μήνας εἰς τήν Γραμματείαν τῶν Ἐκκλησιαστικῶν κτλ. ἐπί τῆς ἀπογραφῆς τῆς μισθοδοσίας τῶν διαφόρων ἐκπαιδευτικῶν καταστημάτων· καί δι' ὅλους αὐτούς τοὺς μήνας ἐπληρώθη τότε γρόσια τουρκικά 53, τὰ δέ λοιπά εἰς ἐνδεικτικά, τὰ ὅποια ὡς μή ἐνεργηθέντα φυλάττω.

Εὐελπις ὦν διά ταῦτα νά τύχω τῆς αἰτήσεώς μου ὑποφαινόμενος μένω μέ σέβας.

Ἐν Ἀθήναις τήν 6 Ὀκτω-
βρίου 1835

ὑπήκοος
Ἰακώβος Δραγάτζης»

«Ἀρ. Πρ. 57-218

Ἀρ. Διεκ. 86

Ἐν Ἀθήναις

τήν 10 Ὀκτωβρ. 1835

Βασίλειον τῆς Ἑλλάδος

Πρός τήν ἐπί τῶν Ἐκκλησιαστικῶν

κτλ. Β. Γραμματ. τῆς Ἐπικρατείας

Ἡ Ἐπιτροπή τοῦ Ἐκκλησιαστ. Ταμείου

Περί αὐξήσεως μισθοῦ τοῦ Γραφέως τῆς Ἐπιτροπῆς

κ. Ἰακώβου Δραγάτζη

Ἐπισυνάπτεται ἀναφορά τοῦ Γραφέως τῆς Ἐπιτροπῆς κυρίου Ἰακώβου Δραγάτζη ἐξ ἧς παρατηρεῖ ἡ Β(ασιλική) αὐτῆ Γραμματεία τήν περί αὐξήσεως τοῦ μισθοῦ αἴτησίν του. Γνωρίζουσα καί ἡ Ἐπιτροπή ὅποιαν πολυμελῆ οἰχογένειαν καί ὁποίας δυσοικονομήτους ἐκ τούτου ἀνάγκας ἔχει ὁ ἀναφερόμενος, παρακαλεῖ τήν Β. ταύτην Γραμματείαν νά παραδεχθῆ τήν αἴτησίν του καί νά ἐνεργήσῃ ἀνηχόντως τήν αὔξησιν τοῦ μισθοῦ του. Τοῦτο θέλει εὐαρεστηθῆ νά θεωρήσῃ καί ἡ Β. αὐτῆ Γραμματεία, τόσον περισσότερον δίκαιον, καθόσον καί ἄλλοι ὑπάλληλοι εἰς τὰ Γραφεῖα τῶν Γραμματειῶν, ἐκπληροῦντες τὰ αὐτά χρέη, ὅποια καί ὁ ἀναφερόμενος ἐκπληροῖ μέ ὅλην τήν ἀπαιτουμένην ἀκρίβειαν, ἰκανότητα καί ζῆλον, ἔχουν μισθόν δραχμάς καί πλέον τῶν ἑκατόν, καί εἰσέτι ὑπηρετήσῃ καί ἄλλοτε εἰς τὰ Γραφεῖα, ὅπου ὡς τοιοῦτος, ὅποιος εἶναι σήμερον, δύναται νά ἔχῃ δικαιώματα βελτιώσεως τῆς θέσεώς του.

Ἡ Ἐπιτροπή

= Α. Πολυζωΐδης

† ὁ πρ. Σμύρνης Σεραφεῖμ

Νικηφ. χαρ. Ἰβηρίτης

Νικόλαος Λεβίδης

Φ. παπαμανώλη(ς)»

«Α.Π. 3176
1402

[Ἡ Γραμματ. ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστ. κλπ.]
Πρὸς τὴν Ἐπιτροπὴν τοῦ Ἐκκλ. Ταμείου

Περὶ τοῦ μισθοῦ τοῦ Γραφέως

Εἰς τὴν, ἀπὸ 10 Ὀβρίου, ἀναφορὰν σας ἀπαντᾶται ὅτι ἐνέκρινεν ἡ Α(ὐτοῦ) Μ(εγαλειότης) διὰ τοῦ ἀπὸ 1/13 Δεκεμβρίου Β(ασιλικοῦ) Διατάγματος τὴν αὐξήσιν τοῦ μισθοῦ τοῦ Γραφέως τῆς ἐπιτροπῆς εἰς 90 δρχ. κατὰ μῆνα.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 13 Δεκεμβρίου 1835

[Ὁ Γραμματεὺς]

ὑπογραφή».

«Ἄρ. 4.812

ΟΘΩΝ
ΕΛΕΩ ΘΕΟΥ ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἐπὶ τῇ ἀπὸ 18/30 Ὀκτωβρίου τ.ἔ. περὶ τῆς κάτω σημειωμένης ὑποθέσεως, προτάσει τοῦ Γραμματέως τῶν Ἐκκλησιαστικῶν, ἐγκρίνομεν ν' αὐξηθῇ ὁ μισθὸς τοῦ παρὰ τῇ Ἐπιτροπῇ τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Ταμείου ἤδη ἐργαζομένου γραφέως εἰς ἑννενηντα δραχμάς κατὰ μῆνα.

Ἐν Ἀθήναις, τὴν 1/13 Δεκεμβρίου 1835

᾽Οθων

Πρὸς τὴν ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν
Γραμματεῖαν

Περὶ αὐξήσεως τοῦ μισθοῦ τοῦ, παρὰ
τῇ ἐπιτροπῇ τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ
Ταμείου ἐργαζομένου Γραφέως».

« Ἐλ(ήφθη) τὴν 7 Μαρτίου 1836
Ἄρ. Πρ. 429

Πρὸς τὴν Σ(εβαστὴν) Ἐπιτροπὴν
τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Ταμείου.

Ἰδιαιτεραί μου ἀνάγκαι οἰκιακαί μέ βιάζουν ν' ἀπέλθω προσωρινῶς εἰς τὴν Πατρίδα μου Σίφνον νά τάς θεωρήσω. ᾽Οθεν παρακαλῶ τὴν Σ(εβαστὴν) Ἐπιτροπὴν ταύτην νά μέ εὐκολύνη εἰς τοῦτο, συγχωροῦσα εἰς ἐμέ τὴν ἄδειαν τῆς ἀπουσίας ἐπὶ προθεσμίᾳ ἡμερῶν δεκαπέντε, μετὰ παρέλευσιν τῶν ὁποίων ὑπόσχομαι νά ἐπανέλθω καί ἐπαναλάβω τά χρέη μου καί ὑποσημειούμενος μένω μέ σέβας βαθύτατον.

Ἐν Ἀθήναις
τὴν 7 Μαρτίου 1836

Εὐπειθέστατος
Ἰάκωβος Δραγάτσης»

«[Η ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΟΥ ΕΚΚΛΗ-
ΣΙΑΣΤΙΚΟΥ ΤΑΜΕΙΟΥ]

Βασιλείον τῆς Ἑλλάδος

Ἄρ. Πρωτ. 429

Διεκπ. 148

Ἐν Ἀθήναις

τῇ 7 Μαρτίου 1836

Πρὸς τὴν, ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστι-
κῶν κτλ. Β(ασιλικήν) Γραμμα-
τείαν τῆς Ἐπικρατείας.

Περὶ ἀδείας ἀπουσίας τοῦ Γραφέως αὐτῆς κ. Ἰακώβου Δραγάτζη

Ἐπισυνάπτεται ἀναφορά τοῦ Γραφέως τῆς Ἐπιτροπῆς κ. Ἰακώβου Δρα-
γάτζη, ἐξ ἧς παρατηρεῖ ἡ Β(ασιλική) αὕτη Γραμματεία ὅτι οὗτος ζη-τεῖ
ἄδειαν ἀπουσίας 15 ἡμερῶν διὰ οἰκιακὰς του ὑποθέσεις κατεπειγούσας· καὶ
προφορικῶς παρέστησεν εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν ὁ ἀναφερόμενος τό κατεπεῖγον
αὐτῶν· διὰ τοῦτο ἡ Ἐπιτροπὴ παρακαλεῖ τὴν Β(ασιλικήν) ταύτην Γραμ-
ματείαν νά ἐγκρίνη τὴν αἴτησίν του, ἀλλὰ προηγουμένως νά εὐαρεστηθῇ νά
δώσῃ εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν ἓνα Γραφέα ἔχοντα τὴν ἀπαιτουμένην ἰκανότητα
διὰ νά ἐκπληρῇ τὰ χρέη τοῦ ἀπερχομένου, ἕως ὅτου ἐπιστρέψῃ αὐτός.

Ἡ Ἐπιτροπὴ

Ν. Πολυζωΐδης

† ὁ πρ(ώην) Σμύρνης Σεραφεῖμ

(Τ.Σ.). Νικηφ. Χαρ. Ἰβηρίτης

Φ. παπαμανόλης

Νικόλαος Λεβίδης»

«Ἄρ. Πρ. 4509

(Διεκπ). 554

Ἡ ἐπὶ τῶν Ἐκκλησ(ιαστικῶν) κτλ.

Γραμματεία τῆς Ἐπικρατείας.

Ἐπὶ τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 429/148: ἄδεια ἀπουσίας τοῦ Ἰακώβου Δραγάτση.

Πρὸς τὴν ἐπὶ τοῦ Ἐκκλησ. Τα-
μείου Ἐπιτροπὴν.

Εἰς τὸν Γραφέα τῆς Ἐπιτροπῆς Ἰακώβον Δραγάτσην δίδεται ἄδεια
δεκατεσσάρων ἡμερῶν ἀπουσίας, ἀλλ' ἡ Ἐπιτροπὴ θέλει ἀναπληρώσῃ
τὴν ἔλλειψήν του ὅπως ἄλλως εὐαρεστεῖται ὡς τῆς Γραμματείας μὴ
ἔχουσας προσωπικόν διαθέσιμον, οὔτε δυναμένης νά διορίζη χωρὶς ἀνω-
τέρας ἀδείας ὑπαλλήλους εἰς κενὰς θέσεις.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 9 Μαρτίου 1836

Ὁ Γραμματεὺς

(ὑπογραφή)»

«'Αρ. Πρωτ. 4509
1024

Ἡ ἐπί τῶν Ἐκκλησ. κτλ. Γραμ-
ματεία τῆς Ἐπικρατείας

Πρός τήν, ἐπί τοῦ Ἐκκλησ. Ταμείου,
Ἐπιτροπήν

Περί τῆς μήπω ἐπιστροφῆς τοῦ Γραφέως της.

Προσκαλεῖται ἡ Ἐπιτροπή νά μᾶς πληροφορήσῃ ἂν ὁ παρ' αὐτῇ γρα-
φεύς Ἰάκωβος Δραγάτσης ἐπανῆλθεν εἰς τά χρέη του ἐντός τῆς δοθείσης
αὐτῷ ἀπό 9 Μαρτίου προθεσμίας καί ἐκ τοῦ ἐναντίου κατά τινος ἄδειαν
παρέτεινε μέχρι τοῦδε τήν ἀπουσίαν του καί πῶς δέν μᾶς ἐγνωστοποιή-
θη τοῦτο ἐν καιρῷ.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 1 Μαΐου 1836

Ὁ Γραμματεὺς
(ὕπογραφή)»

«'Αρ. Πρ. 578
Διεκπ. 171
Ἐν Ἀθήναις
τῇ 9 Μαΐου 1836

Βασίλειον τῆς Ἑλλάδος
Πρός τήν ἐπί τῶν Ἐκκλ. κτλ. Β(ασι-
λικήν) Γραμματείαν τῆς Ἐπικρατείας
Ἡ ἐπί τοῦ Ἐκκλ. Ταμείου Ἐπιτροπή.

Ἐπί τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 4509/1024 καί ἀπό 1 Μαΐου ἐγγράφου της.

Ὁ Γραφεύς Ἰάκωβος Δραγάτσης δέν ἐπανῆλθεν εἰσέτι, οὐδέ καμ-
μίαν ἄδειαν παρατάσεως ἀπουσίας τῷ ἐδόθη παρά τῆς Ἐπιτροπῆς
μόνον ἐν τῷ διαστήματι τῆς ἀπουσίας του ἔφθασεν εἰς χεῖρας τῆς Ἐπι-
τροπῆς ἀναφορά του, δι' ἧς ἔλεγεν ὅτι μόλις ἐντός τῆς δοθείσης αὐτῷ
προθεσμίας ἔφθασεν εἰς τήν πατρίδα του Σίφνον ἐξ αἰτίας τῶν ἐναντίων
ἀνέμων καί ἐζήτηι νέαν προθεσμίαν εἰσέτι 14 ἡμερῶν, διά νά ἐπιμεληθῇ
τάς οἰκιακάς του ὑποθέσεις· ὅτε ἔλαβεν ἡ Ἐπιτροπή τήν διαληφθεῖσαν
ἀναφοράν του, ἡ παρ' αὐτοῦ ζητουμένη νέα προθεσμία ἐπί τῆς πρώτης
εἶχε σχεδόν παρέλθῃ. Ὅθεν μήτε τῷ ἀπήντησεν, μήτε εἰς τήν Β. ταύ-
την Γραμματείαν ἀνήγγειλέ τι, ἐλπίζουσα ἀπό ἡμέραν εἰς ἡμέραν
(κατά τήν ἐσώκλειστον πληροφορίαν τήν ὁποίαν ἔλαβε ἀπό Σιφνίους),
ὅτι θέλει ἐπιστρέφει εἰς τά χρέη του, τά ὁποῖα εἰς ἀπουσίαν του, ἐκπλη-
ροῦνται προσωρινῶς παρ' ἄλλου. Ἡ Ἐπιτροπή ὑποθέτει ὅτι ἐξ αἰτίας
τῶν ἐναντίων ἀνέμων δέν ἠμπόρεσεν εἰσέτι νά φθάσῃ ἐνταῦθα. Δέν ἀνε-

χώρησεν δέ έντεϋθεν τήν 9ην Μαρτίου ότε έδωσε τήν έγκρισίν της ή Β. αϋτη Γραμμ(ατεία), αλλά τήν 21ην τοϋ ίδιου.

Η Έπιτροπή

Α. Πολυζωίδης

† ό πρ. Σμύρνης Σεραφείμ

Νικηφ. χαρ. Ίβηρίτης

(Τ.Σ.) Νικόλαος Λεβίδης»

«Περί τοϋ Γραφέως Ίακώβου Δραγάτζη

Έπληροφορήθη ή Έπιτροπή από τινα Σίφνιον Ίωάννην Ξηράφην, πλοίαρχον ενός τρεχαντηρίου πωλοϋντα εις τήν πιάτζαν πανία ότι αϋτός άνεχώρησεν από Σίφνον τήν 25 Άπριλίου και μέ τό ίδιον πλοϊον ήτον νά έμβαρκάρη και ό Ίάκωβος Δραγάτζης και δέν έπρόλαβε διά τήν βιαϊάν άναχώρησιν αϋτοϋ τοϋ πλοίαρχου και ήτον νά έμβαρκάρη και ό Ίάκωβος τήν έπιούσαν 26 Άπριλίου εις άλλον πλοϊον διά τήν Σύραν και βεβαιοϊ αϋτός ό Ίωάννης Ξηράφης ότι έως άπόφε ή αϋριον πρέπει νά εῑναι φθασμένος ένταϋθα ό Δραγάτζης, εάν δέν δυσκολευθῆ από ένα-ντιότητα άνέμων».

«Άρ. Πρ. 578

διεκπ. 174

έν Αθήναις

τήν 13 Μαΐου 1836

Βασιλειον τῆς Ελλάδος

Πρός τήν επί τῶν Έκκλησιαστικῶν κτλ.

Β(ασιλικήν) Γραμματ. τῆς Έπικρατείας.

Η Έπιτροπή τοϋ Έκκλησ. Ταμείου

Περί τοϋ Γραφέως Ίακώβου Δραγάτση

Εϊδοποιεϊται ή Β(ασιλική) αϋτη Γραμματεία ότι ό Γραφεύς τῆς Έπι-τροπῆς κύριος Ίάκωβος Δραγάτζης επέστρεφεν από χθές έσπέρας και άνέλαβε τά χρέη του.

Η Έπιτροπή

† ό πρ. Σμύρνης Σεραφείμ

Νικηφ. Χαρ. Ίβηρίτης

Νικόλαος Λεβίδης»

CYMMΕΙΚΤΑ

Ο ΘΡΥΛΟΣ ΤΗΣ ΣΙΦΝΙΑΣ ΚΑΚΚΙΑΝΗΣ

«Στή θέση πού βρίσκεται σήμερα τό μναστήρι τῆς Παναγιᾶς τῆς Βρυσιανῆς, ἦτανε στά παλιὰ τά χρόνια, ἓνα μικρό μόνο ἐκκλησιδάκι τοῦ Ἁγ-Βλάση πού τό θώρειες σάν ἀσπροπελίστερο ἀνάμεσα στό πράσινο τῶν δεντρῶ καί τοῦ σκινοποδιοῦ. Τή φρόντιση γιά τήν ἐκκλησιά τοῦ Ἁγίου, εἶχε μιὰ ἀφιερωμένη στ' ὄνομά του καλογρηά, ἡ Κασσιανή, πού'μεν' ἐκεῖ σιμά, σ' ἓνα μικρό κελλάκι, τριγυρισμένο ἀπόνα-δυό φτωχοχώραφα. Ὁ Ἁγ-Βλάσης ἦτανε κείνη τήν ἐποχή τό ξαπόστασμα τῶν βοσκῶν καί τῶν στρατοκόπηδων πού ἠγύρναγαν ἀπό τό Φάρο καί τόν Πλατύγιαλο.

Κάποιο, λοιπονά, δειλινό, γερμένος στά καλά ὁ νήγιος, νᾶσου ξαφνικά μπροστά στήν Κασσιανή ἓνας ἀψηλός, γερομπρατσωμένος κι' ὁμορφος νηός, μέ μαλλιά ἀνάκατα, κόκχινα γένεια στό πηούνι, βρώμικος καί καχοσιγουρεμένος. Εἶπε τῆς πῶς τ' ὄνομά του ἦτανε Βασίλης Λογοθέτης, πῶς ὕστερ' ἀπό φουρτούνα ἄγρια ἠκατάφερε ν' ἀράξη τό καράβι του στόν Φάρο καί τῆς ἐγύρεφε νερό νά δροσιστῆ.

Ἡ καλόγρηα τότε φίλεψε μ' ὅτι βρισκούντανε στό φτωχικό τῆς καί μιὰ πού ἡ νύχτα εἶχε σκεπάσει γιά τά καλά τή γῆς, τοῦπε νά ξεβραδυάση στό κελλί τῆς. Μέ τό πρῶτο φῶς ὅμως τῆς μέρας, ὁ ξένος εἶχε γενεῖ ἄφαντος ἀπό τόν Ἁγ-Βλάση. Κι' ἤφτασε, λένε, μονάχα μιὰ νυχτιά, ἐκείνη ἡ νυχτιά, γιά νά μαυρίση τή ζωή τῆς καμένης τῆς Κασσιανῆς. Γιάντα σάν ἠπέρασ' ὁ πρεπούμενος καιρός, οἱ ἐννήα μηνάδες, πού γεννοῦνε οἱ γυναῖκες, ἦρθε στόν κόσμο ἓνα ἀρσενικό παιδί, ξανθό-ξανθό κι' ὠραῖο. Κι' ἔτσι ἡ φρόντιση τῆς Κασσιανῆς ἠγίνηκε διπλή, γιάντα μαντζί μέ τόν Ἁγιο, εἶχε πιά καί τό παιδάκι. Ὁ κόσμος ὅμως τήν περιφρόνεψε γιά τήν παρανομιά τῆς. Κανείς πιά δέν ἠπέρνα ἀπό τή μεριά τῆς καταφρονεμένης. Μονάχ' ἀπό τόν Θεολόγο τοῦ Μουγγοῦ τῆς στείλανε παπά γιά νά βαφτίση τό μωρό, πού τό βγάλανε Βενιαμί.

Ἐξε γιά ἑπτὰ χρόνια ἠπεράσανε, μαῦρα κι' ἄραχνα γιά τή δυστυχισμένη μάννα. Καί νᾶσου πάλε ξαφνικά ὁ μισές Βασίλης ὁ Λογοθέτης, ὁ γονιός τοῦ Βενιαμί. Τσ' ἔσφιξε μέσα στήν ἀγκαλιά του καί τσ' ἐφίλησε μάννα καί παιδί. Μά ἡ χαρά πού'φερ' ὁ ἐρχομός του δέν ἠβάσταξε πολύ. Γιάντα ξανάφουε κι' ἠπηρε μαντζί του ὁ καχοῦργος καί τόν Βενιαμί ἀφίνοντας τήν ἄμοιρη τή μάννα μοναχιά στήν ἐρημιὰ τοῦ Ἁγ-Βλάση.

Ἦκόντεφε νά τσέ στρίψη τό λοϊκό της ἀπό τόν πόνο τῆς ἀμαρτωλῆς. Καί τώρα δά νά κάνης πώς ἀρωτᾶς τά γύρω ἐκεῖ βουνά, θε νά σοῦ ποῦνε πώς ἀκόμα ἀνατριχοῦνε σά θυμηθοῦνε τόν θρῆνο καί τόν ἔδαρμό της. Ἐκεῖ, πλάϊ στό εἰκόνισμα τοῦ Ἀη-Βλάση, ἦτανε κι' ἓνα τῆς Παναγιᾶς, πού τόσο κι' ἐκείνη πόνεσε γιά τό παιδί της. Γονατιστή τήνε παρεκάλιε ἡ Κασσιανή μέρα καί νύχτα. Ἦλεγέ της νά τήνε συγχωρέση γιά τό ἀμάρτημά της, νά τήνέ λυπηθῆ καί νά τσέ φέρη τό παιδί της πίσω.

Ἡ Παναγιᾶ τήνε συμπόνεσε καί τό θᾶμα της δέν ἤργησε νά γένη. Ὁ μικρός Βενιαμί, μακρῶ ἀπό τή μάνα του ἠρρώστησε βαρειά ἀπό μαράντζι. Ὅτι κι' ἄν ἦκανε ὁ πατέρας του γιά νά ξεχάση τό παιδί, ὄλα πηγαίνανε στράφι. Μῆτε τά πλούτια του, μῆτε τά παιγνίδια, μῆτε οἱ ξένες πολιτεῖες καί οἱ χαρές τους. Ὁ μισέρ Βασίλης ἠπήαινε νά πλαυτάξη ἀπό τή σκάση του κι' ἠποφάσισε καμμιά φορά νά σκεφτῆ ἴντα θά κάνη γιά νά γλυτώση τό παιδάκι.

Ἐνα βραδυνό λοιπονά πού τό πλεούμενό του ἠτράβαγε γιά τά ξένα, ὁ μισές Λογοθέτης, βαστόντας ἀτός του τό τιμόνι, ἤπεσε σέ σκέψεις ἴντάθελε νά κάνη γιά τόν ἀρρωστημένο γιού του. Κι' ὅπως τόν εἶχανε οἱ σκέψεις συνεπάρει καί τό μάτι του εἶχε στηλωθῆ στήν σκοτεινιασμένη θάλασσα, θεωρεῖ ξαφνικά ἓνα φῶς νά σηκώνεται μέσ' ἀπό τό νερό. Μά ἴντα φῶς ἦταν ἐκεῖνο δά! Θεώρατο, τυφλωτικό, τόσο πού νά μή θεωρῆ τίποτα, καί νά πορπατῆ, νά πορπατῆ καί ν' ἀνεβαίνη ἀπάνω στό καράβι καί νά φτάνη κοντά του. Τότε μοναχά ἠκατάλαβε πώς ἦτανε μιά Γυναῖκα-φωτειά. Σᾶν χαμένος Τήν εἶδε νά τόν παραμερίντζη, νά τοῦ πέρνη τό τιμόνι ἀπ' τά χέρια του καί νά τό στρίβγη ἀπ' τήν ἀντίθετη μεριά. Τό πλεούμενο ἤκοψε τρίντζοντας σύγκορρο μιά βαθειά στροφή κ' ἤμπηκε σέ ἄλληνα ρότα.

Ὅταν συνῆρθε ὁ μισέρ Βασίλης ἦτανε πιά μέρα, γλυκό πρωῖνό καί βρισκοῦντανε στό λιμάνι τοῦ Φάρου, στή Σίφνο. Κατάλαβε τή θεϊκιά παρουσία, σταυροκοπήθηκε μετανοιωμένος πικρά γι' αὐτά πού εἶχε κάνει κι' ἤδωσε ὄρκο στό Θεό νά διορθώση τά σφάλματά του καί νά προσφέρει τό μονάκριβο παιδί του στή Χάρη τῆς Παναγιᾶς. Παντρεύτηκε τήν Κασσιανή μέ χαρές καί μέ λαοῦτα, ἤκτισε ἓνα μεγάλο ἀρχοντικό στό χωριό τοῦ Ἀρτεμῶνα κι' ἐγκαταστάθηκε μέ τή φαμελιά του. Ἀπό τότε μέχρι καί τὰ σήμερα ἡ γειτονιά ἐκεῖ λέγεται «τ' Ἀφεντικοῦ».

Πλούσιος ὁ μισέρ Λογοθέτης μ' ὀλάκερο στόλο ἀπό πλεούμενα καί μεγάλες γιά τόν καιρό ἐκεῖνο ἐμπορικές δουλειές, ἀποφάσισε νά χτίση στή μεριά πού γνώρισε τήν Κασσιανή ἓνα μεγάλο μναστήρι καί νά τό τιμήση στό ὄνομα τῆς Παναγιᾶς πού τοῦδειξε τόν ἴσιο δρόμο.

Ἔτσι δά λένε πώς χτίστηκε ἡ Βρύση».

Τό ἀνωτέρω κείμενο τοῦ θρύλου περί Κασσιανῆς - Βασιλείου Λογο-

θέτη μᾶς ἀφηγήθηκε τό ἔτος 1956 ὁ ἀείμνηστος παπα-Νικόλαος Σαραντινός, τότε ἀρχιερατικός ἐπίτροπος Σίφνου καί ἡγουμενεύων τῆς Μονῆς Παναγίας Βρυσιανῆς, ὅταν τοῦ ζητήσαμε νά μᾶς πει τί γινώριζε γιά τήν ἱστορία της. Αὐτό τό κείμενο προτάξαμε στό βιβλίο μας μέ τόν τίτλο «Ἡ κυρία Βρυσιανή, ἡγουν συμβολή εἰς τήν ἱστορίαν τῆς ἐν Σίφνω Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Γενεθλίου τῆς Θεοτόκου», Ἀθῆναι 1966 καί ἐν συνεχείᾳ παραθέσαμε ἢ ἀναπτύξαμε τά ὡς τότε γνωστά ἱστορικά στοιχεῖα πού ὑπῆρχαν, διάσπαρτα κι' αὐτά, σέ μιά προσπάθεια προσέγγισης τοῦ ἱστορικοῦ βίου τῆς Μονῆς.

Μέ τήν ἐπίγνωση ὅτι ἀπέμειναν σημαντικά κενά σημεῖα στήν ἀφήγησή μας (ὅπως λ.χ. ὁ χρόνος ἴδρυσης, ὁ ἴδρυτής τῆς Μονῆς κ.ἄ.) δέν ἐπάφσαμε νά ἀναζητοῦμε πηγές ἰκανές νά ἀποκαλύψουν καί ἄλλες ἀναγκαῖες πληροφορίες γιά τήν ἀποκατάστασή τους ἢ ἄλλες λεπτομέρειες τοῦ ἱστορικοῦ βίου της. Ἡ ἐπίμονη αὐτή ἀναζήτηση μᾶς ὀδήγησε τελικά στό περίφημο Ἀρχεῖο τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου Θεολόγου τῆς Πάτμου, ὅπου καί ἀνευρέθησαν ὅσα ἀκριβῶς ἀναζητούσαμε, πολύτιμα ἱστορικά ντοκουμέντα ἀποκαλυπτικά τῆς ἴδρυσης, τοῦ ἴδρυτοῦ καί αὐτῆς τῆς πορείας τῆς Μονῆς ἀνά τούς αἰῶνες πού ἀκολούθησαν. Τά ἐν λόγῳ στοιχεῖα σπεύσαμε νά δημοσιεύσουμε σέ ὁμότιτλο τεῦχος τό ἔτος 1981 ἀνασκευάζοντας σημεῖα τοῦ πρώτου καί συμπληρώνοντας τά κενά αὐτοῦ, ὅπως τοῦ χρόνου ἀνίδρυσης, τοῦ ὀνόματος καί τῆς ιδιότητος τοῦ ἴδρυτοῦ κ.λπ., μέ πρόσθετα ὅμοια ἀπό Ἀρχεῖακές Πηγές τῆς Ἰταλίας.

Τέλος, στά «Σιφνιακά», 13 (2005), σσ. 5-82 καταχωρίσαμε ἀνασύνταξη ἀριθμοῦ κεφαλαίων τῆς Ἱστορίας τῆς Βρυσιανῆς μέ συμπληρώσεις νέων στοιχείων τῆς ἔρευνας, ἀλλά καί γιά νά ἐορτάσουμε τά 365 χρόνια [1640-2005] τοῦ ἱστορικοῦ βίου της πού ἤδη ἔφτασε τά 370 ὅμοια [1640-2010].

Λέγεται ὅτι οἱ λαϊκές παραδόσεις καί θρύλοι ἐξυφαίνονται, στήν ἀρχή τοῦλάχιστον, ἐπί πραγματικῶν-ἱστορικῶν γεγονότων τά ὅποια ὅμως, κατά τήν πάροδο τῶν χρόνων καί μέ τή διαρκῆ προφορική μετάδοση-μεταφορά τους, ἀλλοιώνονται σιγά-σιγά ἐμπλουτιζόμενα καί μέ ἄλλα, ἀκόμη καί ἄσχετα, στοιχεῖα σύμφωνα μέ τίς ἀπόψεις ἢ προθέσεις τῶν ἀφηγητῶν. Δέν ἀποκλείεται λοιπόν καί ὁ θρύλος πού μᾶς διηγήθηκε ὁ παπα-Σαραντινός περί Κασσιανῆς - Λογοθέτη νά ἔφτασε ὡς ἐμᾶς μέ σφάλματα ἢ παραποιημένα στοιχεῖα ὡς λόγος καί αἴτιο ἀνίδρυσης τοῦ μοναστηριοῦ τῆς Θεοτόκου Βρυσιανῆς.

Εἶναι ἐξακριβωμένο ὅτι ὁ παπα-Σαραντινός εἶχε διατελέσει ἐπί πολλά χρόνια [1930-1948] γραμματέας τῆς Μονῆς καί ἀπό 1948-1956 ἡγουμενεύων αὐτῆς. Μποροῦμε λοιπόν νά ὑποθέσουμε ὅτι εἶχε

έντροφήσει στά Ἀρχεῖα της καί σ' αὐτόν ἀκόμη τόν Α' Κώδικά της (πού, ὅπως λέγεται, ἀπωλέσθηκε ἐν συνεχείᾳ κατά τόν πόλεμο τοῦ 1940). Ἀπ' αὐτόν θά γνώριζε ἀσφαλῶς τόν κτήτορα-ἰδρυτή τῆς Μονῆς Βασίλειο Λογοθέτη, ἀφοῦ στήν ἀρχή τοῦ Κώδικα, ὅπως ἤδη γνωρίζουμε, εἶχε καταγραφεῖ ἡ κτητορική διαθήκη του. Φαίνεται ὅμως ὅτι δέν εἶχε δεῖξει ἐνδιαφέρον γιά τήν ὅλη ἱστορία τῆς Μονῆς κατά σύστημα, παρά τό γεγονός ὅτι ὑπῆρξε ἰκανός φιλόλογος, ἴσως ἀκόμη καί νά ἀδυνατοῦσε νά διαβάσει κακογραμμένα κείμενα τοῦ Κώδικα καί ἄλλων ἐγγράφων τοῦ Ἀρχείου (σημαντικά σφάλματα διέπραξε καί ὁ πρεσβύτερος Ἰωάννης Σπ. Ράμφορς ὅταν ἀντέγραφε σέ περιλήψεις κείμενα τοῦ ἴδιου κώδικα κατά τή δεκαετία τοῦ 1930).

Θά μπορούσαμε λοιπόν νά ὑποθέσουμε ὅτι τόν θρῦλο περί Κασσιανῆς - Λογοθέτη εἶχε πληροφορηθεῖ ὁ παπα-Σαραντινός ἀπό τρίτους, λ.χ. ἀπό κάποιον μοναχό τῆς Μονῆς, ἢ τόν ἔπλασε κατάλληλα ὁ ἴδιος μέ χρησιμοποίηση τοῦ ὑπαρκτοῦ - ἱστορικοῦ προσώπου τοῦ Λογοθέτη καί ἐκεῖνου τοῦ ἀνυπάρκτου τῆς Κασσιανῆς. Γιά τήν τελευταία δέν ὑπάρχει ἱστορικῶς οὔτε μία ἀναφορά, ἀλλ' οὔτε κἄν μνεῖα τοῦ σπανίου αὐτοῦ ὀνόματος κατά τήν ἐποχή ἀνίδρυσης τῆς Μονῆς, ἀκόμη καί κατά τόν ἐπόμενο 18ο αἰῶνα. Ἀντίθετα, γιά τόν Βασίλειο Λογοθέτη καί τήν οἰκογένειά του ἔχουν ἔλθει στό φῶς πολλές πληροφορίες, ὅπως ἔχομε περιγράψει μέ λεπτομέρειες.

Παρ' ὅλα ταῦτα τό ὄνομα «Κασσιανή» καί, ὅπως φαίνεται, καί τό πρόσωπο πού τό ἔφερε, ἀνευρίσκονται στή Σίφνο κατά τίς ἀρχές τοῦ 19ου αἰῶνα καί μάλιστα στό ἴδιο φυσικό περιβάλλον ὅπου καί ἡ Μονή τῆς Βρυσσιανῆς, στό ἐκεῖ νεκροταφεῖο, σέ ἐπιτύμβια μακροσκελῆ ἐπιγραφή. Τήν ἐν λόγῳ ἐπιγραφή εἶχαμε ἀντιγράψει ἢ καλύτερα ἰχνογραφήσει σέ φύλλο χαρτιοῦ πρό πεντηκονταετίας· τοῦτο δ' ἐπειδή τότε δέν μπορούσαμε νά κατανοήσουμε τό περιεχόμενό της λόγω τοῦ περίπλοκου τρόπου μέ τόν ὁποῖο εἶχε χαρακτηεῖ στό μάρμαρο. Αὐτό τό χαρτί «ἀνακαλύψαμε» τελευταία, ἀνάμεσα σέ ἄλλα πού ἀπό τότε εἶχε τοποθετηθεῖ ξεχασμένο γιατί δέν τό εἶχαμε ἀποκωδικοποιήσει. Ἡ μαρμάρινη πλάκα μέ τήν ἐπιγραφή ὑπῆρχε τότε ἐπί μνήματος καί ὄχι ἐκεῖ ὅπου εὐρίσκεται σήμερα στό δάπεδο τῆς εἰσόδου τοῦ νεκροταφειακοῦ ναοῦ. Τό κείμενό της ἔχει ὡς ἑξῆς:

[ΓΗ ΠΑΜΜΗΤΟΡ ΤΙΝΑΣ ΚΡΥΠΤΕΙΣ
ΚΑΣΙΑΝΗΝ ΚΑΛΙΠΑΙΔΑ
ΚΑΛΟΝ ΤΕΤΑΚΑΣ ΠΑΛΗΣ ΓΟΝΟΝ
ΙΩΑΝΝΙΚΙΟΝ ΚΛΕΙΝΟΝ

1814

ΥΙΟΣ ΤΗ ΜΗΤΡΙ ΚΑΛΗΤΖΑ ΠΡΟΘΑΝΟΥΣΗ
 ΤΑΦΩ ΚΑΙ ΑΥΤΩ ΚΤΙΣΑΣ
 ΩΝ ΕΝ ΤΟΙΣ ΟΥΣΙ
 ΜΑΡΜΑΡΩ ΚΟΣΜΕΙ
 ΕΝ ΔΕ ΤΗ ΛΙΘΟΣΤΡΩΣΕΙ
 ΝΑΟΥ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ
 ΤΟΥΝΟΜΑ ΔΙΑΣΩΣΕΙ]

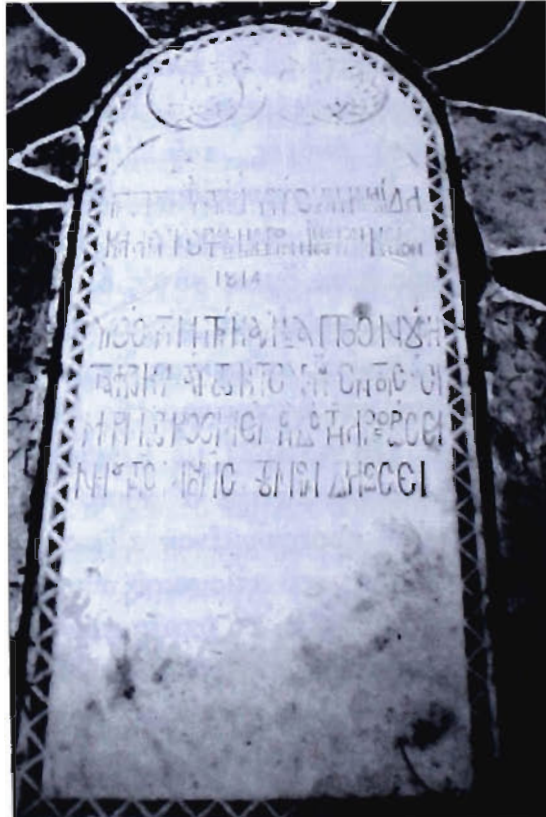
Ίδου λοιπόν τό ὄνομα Κασσιανή, ὡς ἐπίσημη-γραπτή μαρτυρία, μέ τήν ἐπιφύλαξη ὅτι τό κείμενο τῆς ἐπιγραφῆς ἔχει ἀποδοθεῖ μέ ἀκρίβεια, λαμβανομένης ὑπόψη καί τῆς τότε ἀπειρίας μας, παρά τό γεγονός ὅτι καί πρόσφατη φωτογράφιση τῆς (ἀπό τόν καλό φίλο μας κ. Ἐμμαν. Νικολαΐδη, τόν ὁποῖο εὐχαριστοῦμε γιά τόν κόπο του) δέν διαφοροποιεῖ τά πράγματα. Ἄς ἔλθουμε ὅμως στό περιεχόμενό τῆς, τό ὁποῖο ἐμφανίζει ἱκανά προβλήματα ὡς πρός τήν ταυτοποίηση τῶν ἀναγραφομένων σ' αὐτήν προσώπων. Πρός τοῦτο θεωροῦμε χρήσιμο νά τήν διαχωρίσουμε σέ δύο μέρη· τό ἄνωθεν τοῦ ἔτους 1814 καί τό κάτωθεν τούτου. Τοῦτο δέ γιά νά διακριβώσουμε ἄν σύνολη ἡ ἐπιγραφή γράφτηκε κατά τό ἔτος τοῦτο, ἢ ἡ ἄνωθεν του πρώτη καί ἀχρονολόγητη, ἢ δέ κάτωθεν κατ' αὐτό τό ἔτος. Κάνουμε τή διάκριση αὐτή ἐπειδή τό γράμμα σίγμα στίς λέξεις τοῦ πρώτου μέρους ἔχει χαραχτεῖ μέ S, ἐνῶ ἐκεῖνο τοῦ δευτέρου μέ C.

Στό πρῶτο λοιπόν μέρος ἀναφέρεται ἡ Κασσιανή ὡς «καλίπαιδα» μητέρα ἐνδόξου («κλεινοῦ») ἀνδρός, τοῦ Ἰωαννικίου. Αὐτή «καλόν τέτακε πάλης γόνον», δηλ. ἔφερε στόν κόσμον τέκνον ἱκανόν νά παλεύει, νά ἀγωνίζεται τόν καλόν ἀγῶνα, μέ τόν ὁποῖο ὁ Ἰωαννίκιος ἀναδείχτηκε ἀνθρώπος σπουδαῖος. Ποιός ἦταν ὅμως αὐτός ὁ Ἰωαννίκιος; Πιθανολογοῦμε ὅτι πρόκειται γιά τόν ἀνεψιό καί ἀρχιδιάκονο τοῦ μητροπολίτου Καισαρείας Φιλοθέου τοῦ Σιφνίου, ἀνθρώπου τῆς ἐποχῆς αὐτῆς, ὁ ὁποῖος διετέλεσε ἐπί πολλά χρόνια καί ἡγούμενος τῆς Μονῆς τῆς Βρυσησιανῆς [1803-1811, 1812-1816, 1819-1822] μέ μεγάλη προσφορά ἔργου σ' αὐτήν, τόσο πνευματικοῦ (ἀπεκατέστησε σ' αὐτήν εὐνομία, ἡ ὁποία εἶχε διασαλευθεῖ περί τά τέλη τοῦ προηγουμένου αἰῶνα), ὅσο καί πρακτικοῦ σέ ἔργα ἀνάπτυξης καί στήριξης τοῦ κτιριακοῦ συγκροτήματός τῆς.

Τό δεύτερο μέρος τῆς ἐπιγραφῆς, τό ὁποῖο πρέπει νά θεωρήσωμε ὅτι χαραχτηκε τό ἔτος 1814, ἀναφέρεται προφανῶς σέ διαφορετικά πρόσωπα, «τήν Καλήτζα» καί τόν ἀγνώστου ὀνόματος γιό τῆς, ὁ ὁποῖος φρόντισε γιά τήν κατασκευή μνήματος πρός ἐνταφιασμόν τῆς, ἀλλά καί τόν μελλοντικό δικό του στόν ἴδιο χῶρο-μνήμα. Ὁ γιός προῆλθε στήν ἀνεγερση τοῦ μνημείου ἐπ' εὐκαιρία τοῦ συντελουμένου τότε ἔργου «λιθόστρωσης τοῦ ναοῦ τῆς Μονῆς», μέ δικά του ἔξοδα στή μνήμη τῆς

θανούσης μητέρας του. Ἐς σημειωθεῖ ὅτι ὅταν ἀντιγράψαμε τὴν ἐπιγραφή, ἡ πλάκα εὐρίσκονταν ἐπὶ μνήματος καὶ ὄχι ἐκεῖ ὅπου εὐρίσκειται σήμερα, στὴν εἴσοδο τοῦ νεκροταφειακοῦ ναοῦ.

Τίς εὐλογοφανεῖς αὐτές ἐξηγήσεις δίνουμε στό περιεχόμενο τῆς ἀνωτέρω ἐπιγραφῆς, οἱ ὁποῖες βεβαίως δέν μᾶς διευκολύνουν στὴν ἐρμηνεία τῶν γεγονότων τοῦ παλαιοῦ θρύλου περί Βασιλείου Λογοθέτη - Κασσιανῆς, ἀφοῦ τὰ μνημονευόμενα σ' αὐτὴν πρόσωπα, ἢ ἔστω κάποια ἀπὸ αὐτά, ἔζησαν καὶ δραστηριοποιήθηκαν σέ μεταγενεστέρους χρόνους. Δέν ἀποκλείεται μάλιστα νά ὑπάρχει ἕνας ἀκόμη θρύλος γιά παράνομο δεσμό κατά τὰ νεώτερα αὐτά χρόνια, ὁ ὁποῖος ταυτίσθηκε, ἄγνωστο γιά ποιόν λόγο, ὡς πρὸς τὸ ὄνομα Κασσιανῆ τοῦλάχιστον, μέ τὴ δῆθεν μοναχὴ-ἐρωμένη τοῦ Λογοθέτη. Δέν ἀποκλείεται ὁ δημιουργὸς τοῦ δευτέρου θρύλου νά γνώριζε ἀπὸ ἱστορικά στοιχεῖα τὴν ὑπαρξὴ μὴ νόμιμου τέχνου τοῦ Λογοθέτη καί, γιά δικούς του λόγους, ὡς καλὸς μυθοπλαστής, ἀνέμιξε κατάλληλα τοὺς θρύλους. Πέραν τῶν ὑποθέσεων αὐτῶν, σταθερά δεδομένα γύρω ἀπὸ τοὺς λόγους ἵδρυσης τῆς Παναγίας Βρυσσιανῆς καὶ τὸν ἱδρυτὴ τῆς Βασιλείου Λογοθέτη εἶναι τὰ ὅσα ἔχομε ἱστορήσει μέ στοιχεῖα ἀρχαϊκῶν πηγῶν.

Ἡ Ταφικὴ ἐπιγραφή περί τῆς Κασσιανῆς στό Παναϊδάκι.

CHMEIWMATA

* Ὁ συμπολίτης μας κ. Μίμης Ντ. Λεμονῆς μᾶς χάρισε μέσα στό 2009 μία νέα παραγωγή του, ἕνα ἀκόμη βιβλίο μέ τόν τίτλο «Ὁ Πειρατής τῆς Σίφνου», ἔκδοση τοῦ δραστήριου Πολιτιστικοῦ Συλλόγου τῆς Σίφνου, ὁ ὁποῖος ἔχει ἐπωμισθεῖ ἀξία καί φέρνει σέ πέρας ἕνα πολυσήμαντο πολιτιστικό καί κοινωνικό ἔργο. Ὁ Μίμης λοιπόν, ἕνας εὐγενῆς καί φιλόκαλος ἄνθρωπος, στενός καί πολυαγαπητός μας φίλος ἀπό χρόνια καί ἐνθερμος συμπαραστάτης στό δικό μας ἔργο, θέλησε, παρ' ὅλα ταῦτα, νά ἀσκήσει πειρατεία σ' αὐτό καί λεηλάτησή του! Ὁ παράξενος καί ἐπιτήδειος αὐτός πειρατής δέν ἀκριβοπούλησε τή λεία του στά παζάρια τῆς Ἀνατολῆς, ἀλλά τή μελέτησε σέ βάθος καί μέ εὐφύεστατο τρόπο καί τό ἤδη πολύ γνωστό λογοτεχνικό ὕφος καί ταλέντο του, τή μετουσίωσε σέ λαμπρό κείμενο-βιβλίο, τή νέα πνευματική παραγωγή του. Μ' αὐτόν τόν ὠραῖο τρόπο, οἱ λείες τοῦ σύγχρονου αὐτοῦ πειρατή, ἀποβαίνουν σπουδαιότατη πνευματική προσφορά.

Στό βιβλίο αὐτό, ἰδιαίτερα προσεγμένο καί διακοσμημένο μέ λεπτότητα (πού τόν διακρίνει ἄλλωστε), ἀνέπτυξε μέ θαυμαστή Τέχνη πολλά κεφάλαια τῆς Ἱστορίας τοῦ νησιοῦ μας κατά τρόπον ἀπόλυτα ἀφομοιωτικόν. Σάν παραμῦθι, ἕνα ἀληθινό στίς ρίζες του παραμῦθι πού γίνε-ται ἄμεσα κτῆμα τοῦ ἀναγνώστη καί σ' αὐτές ἀκόμη τίς λεπτομέρειές του, γεγονός μεγάλης σημασίας.

Ὅταν ὁ Μίμης, ναυτικός στό ἐπάγγελμά του, ἔβαζε στά σκαριά τό νέο ἔργο του, ἔρχονταν στίς ἐξόδους του καί τό συζητούσαμε, τό «κουβεντιάσαμε» στίς λεπτομέρειές του· διαβάζαμε προσχέδια, ξανασυζητούσαμε ἐπ' αὐτῶν καί ἡ ὀργάνωση τῆς «πειρατείας» βιάδιζε στό τελικό σχέδιο ἐφαρμογῆς τῆς, ὀλοκληρωτικά πλέον ἀποκρυσταλλωμένο δικό του κείμενο. Γιά τή μικρή αὐτή συμμετοχή μας ὁ Μίμης μᾶς ἀφιέρωσε τό δημιούργημά του, πρᾶγμα πού θεωροῦμε μεγάλη μας τιμή καί τόν εὐχαριστοῦμε ἀπό καρδιάς.

Τό βιβλίο ἔκριναν ἤδη ἡ ἀξιότιμη κυρία Ἐλευθερία Γιακουμάκη, Γλωσσολόγος, τ. Διευθύντρια τοῦ Κέντρου Ἐρεῦνης τῶν Νεοελληνικῶν Διαλέκτων καί Ἰδιωματισμῶν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, πού ἔγραψε τόν πρόλογό του καί ὁ φιλόλογος, τ. Διευθυντής τοῦ Γυμνασίου-Λυκείου Σίφνου κ. Νίκος Προμπονάς, ὁ ὁποῖος μίλησε ἐκτεταμένα γι' αὐτό κατά τήν παρουσίασή του στή Σίφνο. Ἐκεῖνο γιά τό ὁποῖο «ἀγω-

νιοῦμε» τώρα είναι τό τί ἄλλο κατεργάζεται τό μυαλό τοῦ Μίμη ἀφοῦ, ὅπως εἶναι γνωστό, δέν ἔχει ἡσυχία ὁ ἄνθρωπος.

* Εἶναι πολύ ἐνθαρρυντικό τό γεγονός ὅτι οἱ Σίφνιοι ἐξακολουθοῦμε νά ἐστιάζουμε τήν ὑπαρξή μας στήν ἀπαρέγκλιτη διατήρηση τῶν ἐθίμων καί παραδόσεών μας. Ὅπως δέ ἰδιαίτερα αὐτῶν πού ἔχουν σχέση μέ τήν Ὁρθόδοξη Πίστη καί τήν Ἐκκλησία (παρά τά πλήγματα πού δέχεται ἡ τελευταία ἔσωθεν καί ἔξωθεν). Εἶναι ἀλήθεια παρήγορο νά παρακολουθεῖς τήν ἀδιάλειπτη τέλεση πανηγύρεων, παραδοσιακῶν γάμων (πού ἐνστερνίζονται καί πραγματοποιοῦν ἀκόμη καί φίλοι - ζευγάρια τοῦ νησιοῦ μας), τήν ἀκούραστη καί δαπανηρή συντήρηση ἱερῶν προσκυνημάτων, ἀλλά καί τή συνέχιση ἀνίδρυσης νέων ναῶν. Λαμπρό καί ἀξιοτίμητο εἶναι τό ἔργο πού ἐπιτελοῦν τά καθιερωμένα ἀπό παμπάλαιους χρόνους «ἀδελφάτα» ἔργο αὐταπάρνησης, μέ ἀγόγγυστη προσφορά ὑπηρεσιῶν ἀκόμη καί χρημάτων γιά τή συντήρηση ἢ ἀνακατασκευή ναῶν καί ἐξωκκλησιῶν. Μεταξύ τῶν ἄλλων καί αὐτή ἡ συντήρηση καί ἀποκατάσταση ὀλοκλήρων τέμπλων ἢ ἱερῶν εἰκόνων, ὅπως αὐτῆς πού πραγματοποίησε πρόσφατα ἡ οἰκογένεια Νικολάου καί Γεωργίου Σπυρ. Φιλίππου τῆς εἰκόνας «ἡ Κοίμηση τῆς Θεοτόκου» ἢ Παναγίας Πουλάτης. Τόν Δεκαπενταύγουστο μάλιστα τοῦ 2009 ὁ κ. Νίκος Σπ. Φιλίππου τήν πανηγύρισε μεγαλοπρεπῶς κρατώντας Την μέ περισσήν εὐλάβεια στήν πορεία πρὸς τόν ναό της. Ἀκολούθως εἶχε τήν ὥραία ἔμπνευση νά προέλθει στήν ἔκδοση πολυτελοῦς τεύχους σχετικοῦ μέ τίς λεπτομέρειες συντήρησης καί ἀποκατάστασης τῆς εἰκόνας, ἀλλά καί ἀναδημοσίευσης τοῦ ἔργου τοῦ ἀειμνήστου Γεωργίου Σακελ. Βερνίκου «Ἡ Ἱστορία τῆς Παναγίας τῆς Πουλάτης ἢ Διαλισκάρη», ἐν Πειραιεῖ 1933, τύποις ἔφημερ. «Σίφνος», ἀφιέρωμα Ν. Π. Βαλλῆ στή μνήμη τῶν κτητόρων τοῦ ἱεροῦ ναοῦ. Σέ ξεχωριστό εἰκονογραφημένο φυλλάδιο (ἐνθετο στό ἀνωτέρω τεῦχος) περιέλαβε λεπτομέρειες τῆς πανηγυρῆς, στήν ὁποία ἐπῆραν μέρος, κατά τά καθιερωμένα, πολλοί εὐλαβεῖς προσκυνητές.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

ΟΙ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ ΤΟΥ ΕΥΡΕΤΗΡΙΟΥ

ἀρχιμ.	=	ἀρχιμανδρίτης	καπ.	=	καπετάνιος
ἀρχπ.	=	ἀρχιεπίσκοπος	Λατ.	=	Λατῖνος
βικ.	=	βικάριος	μητρ.	=	μητροπολίτης
βλ.	=	βλέπε	ναυπ.	=	ναυπηγός
διδ.	=	διδάσκαλος	ναυτ.	=	ναυτικός
ἐπίσχ.	=	ἐπίσκοπος	οἰκ.	=	οἰκονόμος
ἐπ.	=	ἐπόμενος-η	πλοίαρ.	=	πλοίαρχος
ἡγ.	=	ἡγούμενος	πλοιοκ.	=	πλοιοκτήτης
ἱερ.	=	ἱερεύς	πρ.	=	πρώην
ἱερδ.	=	ἱεροδιάκονος			

[Δέν περιλαμβάνονται τά ὀνόματα τῶν σελίδων 131-134 καί 163-165]

I. ΟΝΟΜΑΤΩΝ - ΤΟΠΩΝ

Ἄβρανόπουλος Π., 170
Ἄγάπιος
- μητροπ. Κυζίκου, 111
- Δευτερεύων Σίφνου, 123 ἐπ.
Ἄγια Προπαγάνδα, 8, 12, 21, 25,
29, 30, 52, 61
Ἄγια Ρωμαϊκή Ἐκκλησία, 9
Ἄγιου
- Ἰωάννου Βαπτιστή ἑορτή, 44
- Μάρκου Σημαία, 13
Ἄγκωνα, 89, 96, 100, 101, 111
Ἄγουσσα, 63
Ἀδάμας, βλ. Κρήτες Μήλου.
Ἀδριατική, 89, 94, 96
Ἀθάνα Εἰρήνη, 19
Ἀθανάσιος, ἀρχπ. Σίφνου, 7, 8
Αἰγαῖο Πέλαγος, 143
Αἶγινα, 116
Αἰγινήτης Γ. Σταμάτης, 117
Ἀλεξάνδρεια, 13
Ἀλιπράντης Κων., 24, 33, 34
Ἀλλάτιος Λέων, 46
Ἀμοργός, 115
Ἀναργύρου Ἀναγν., καπ., 115
Ἀνδρέου
- Ἀλέξανδρος Ζ., 169
- Ἀνάργυρος Ζ., 169
- Ζώρξης, 166-169
- Ἰωάννης Ζ., 169
Ἀνδριῶτες, 157
Ἄνδρος, 13, 17, 38, 50, 53, 59,
87, 152
Ἀνκόνα, 12
Ἀπλόδιωρος Φίλιππος, 35
Ἀπόστολος, πρωτεκδ., 126
Ἀρχεῖα
- Ἁγίας Προπαγάνδας, 46
- Γενικά τοῦ Κράτους, 19
- Ἱστορικά Μυκόνου, 19
- di Stato di Venezia, 95
Αὐξέντιος, ἀρχπ. Ἄνδρου, 38

Αὐτοκρατορία Βυζαντινή, 17
Ἀχλάδης Τζουάνες, καπ., 110
Βακαλόπουλος Ἀπόστ. Ε., 17
Βαρβαρήγος, βλ. Ἱερεμίας
Βαρθολομαῖος, βικάρ. Σίφνου καί
ἀρχπ. Νάξου, 13, 15, 18, 21,
25, 30, 32
Βατικανό, 12, 14, 16, 25, 29, 32
Βαφίας
- Β, ναυτικός, 120
- Γεώργιος, πρωτεκδ., 126
Βέλλης, ναυτικός, 121
Βεναρδάκης Θ., πλοίαρχ., 120
Βενετία, 11, 15, 27, 41, 47, 59,
66, 96
Βενετίας Ἑλλην. Ἀδελφότητα, 108
Βενετική Δημοκρατία, 9
Βενετοί, 8, 9, 25
Βενιαμίν, 179 ἐπ.
Βεννᾶς, ναυτ., 121
Βερνίκος
- Γεώργιος, πλοίαρχ., 118
- πρωτοπαπᾶς, 139
Βερνίκου
- Καλή Ἄντ., 123
- Μαργιά Ἄντ., 123
Βιβλιοθήκη
- Μουσεῖο Κορρέρ Βενετίας, 144
- Σεραΐου ΚΠόλεως, 143
Βιτάλης Ἄγγελος - Μαρία, 31
Βουδέλης Ἀναστ., ἀντέπαρχ.
Μήλου, 115
Βουλγαρία, 99
Βουρδουμβάκης Χ^ΗΣτρατῆς, 163
Γεννάδιος Γεώργιος, διδ., 149-151
Γεωργίου Μιχαήλ, πλοίαρχος, 119
Γεωργίτσης Α., ναυτικός, 120
Γιακουμάκη Ἐλευθερία, 187
Γιαννακάκης, πλοίαρχ., 121
Γκιών Κων/νος, караβοκύρης, 112

- Γκιώνης
 - Νικόλαος Βασ., καπ., 105
 - Σταμάτης, καπ. 105
 Γκουάρκι, Λατ. επίσκ. Σύρας, 26, 27, 109
 Γλεζάκης Σήφης, 163
 Γοζαδίνος
 - Άγγελος, δυνάστης Σίφνου, 12, 91
 - Άντώνιος, βικάρ., 12, 25
 - Άποστόλης, παπᾶς, 34
 - Άποστόλης, ιερ. «του Μέγα Ταξιάρχη», 35
 - Άπόστολος, οίκον., 62
 - Μπατῆς, 33
 - οίκονόμος, 32
 Γραμματίκας
 - Άντώνιος, 63
 - Φίλιππος, 22-24
 Γρυπάρης
 - Άναγνώστης, 111
 - Άντώνιος, Νικ., 111, 112
 - Ίωάννης, ναυτ., 121
 - βλ. καί Καλλίνικος
- Δαλματία, 7
 Δαμουλάκης Κ., πλοίαρ., 120
 Δαπόντες Ίωάννης, 63
 Δασκαλάκης Ζώρξης, 163
 Δεκαβάλλας Γεώργιος, 126
 Δελλαγραμματίκας Ίούλ., 12, 14
 Δεπάστας Ζαφ., καπ., 116, 121
 Δημητριάδης Ίωάννης, 170
 Διονύσιος Β΄ Καΐρης, άρχπ. Άνδρου, 157
 Δολφῆ Ρηνιό, 113
 Δολφῆς Άποστ., καπ. 113
 Δραγάτσης
 - Άντώνιος Ίακ., 170
 - Ίάκωβος Άντ., 166, 169-176
 - Ίωάννης Ίακ., 170
 - Περικλῆς Ίακ., 170
 Δρῖζος Δημήτρ. Γ., καπ., 105
 Έγκλέσης Δημήτρης Γ., καπ., 116
- Έκκλησία Λατ. Σίφνου, 39
 Έπισκοπή Λατ. Σαντορίνης, 5
- Ζαγκαράκης Βέργος, καπ., 106
 Ζάκυνθος, 17, 18, 106
 Ζαμπέλης
 - Άπόστολος, 35
 - Νικολός, 35
 Ζαφείρης Γιάννης, καπ., 115
 Ζαχαρουδάκης Ίωάννης, 163
 Ζηλήμης, ναυτικός, 120
 Ζηλήμων Ίωάννης, Ζώρξη, 149-156
- Θεοδοσιάδης Δ., διδ., 153
 Θεοφάνης Μαυρογορδάτος, μητρ. Παροναξίας, 22, 24
 Θερμιά, 13, 33
 Θήβα, 156
 Θιακός Δημ., ναυτ., 120
- Ίβιρήτης, Νικηφόρος, 172-176
 Ίγνάτιος, Ρόζας, Λατ. επίσκ. Άνδρου, 8
 Ίερεμίας, Βαρβαρῆγος, άρχπ. Παροναξίας, 12, 14
 Ίος, 30
 Ίσπανία, 47, 59
 Ίωαννίσιος, ήγ. Βρυσιανῆς, 179 έπ.
 Ίωάννου
 - Κων/νος, πλοίαρχος, 119
 - Μαρῖνος, γραμματικός, 117
- Καδῆς Σίφνου, 11
 Καζιλιέρης, ναυτ., 121
 Καΐρης Λινάρδος, 17
 Κάκαρης Λεόντιος, καπ., 118
 Καλαθάκης, ναυτ. 121
 Καλλέργης Δ. 162
 Καλλίνικος,
 - Γρυπάρης, άρχιμ., 111
 - μητρ. Σίφνου, 170
 Καμίλλης Ίωάννης - Άντώνιος, Λατ. επίσκ. Μήλου, 16, 32, 33, 36-86

- Καμινάρης
 - Ἀντώνης Νικ., 11
 - Γιάννης Νικ., 11
 Καμπάνη Φλουρί, Ἴω., 139
 Καμπάνης
 - Ἀλέξανδρος, 139
 - Ζαννῆς Ἴω., 139
 Κάντια (= Ἡράκλειο), 99
 Καπέλλο Λεονάρδος, 31
 Καρδῆς, καπ., 112
 Κάρντι Τζοβάννη Μαρία, 31, 32
 Κασσιανή, 179 ἐπ.
 Κατζήανης Νικ., 169
 Κατσιαρδῆ - Hering Ὀλγα, 95 ἐπ.
 Κατσουρός Ἀντώνιος, Φλ., 10
 Κάτω Κάστρο Ἄνδρου, 157
 Κέα, 11, 13
 Κέρκυρα, 41
 Κίμωλος, 13, 29, 31, 45, 50, 53,
 57, 58, 63
 Κολαντροῦτσος Γεώργ., καπ. 115
 Κόμης
 - Γεώργιος, πρωτέκδ., 126
 - καπετάν, 110
 Κομνηνός Φραγκῖσκος, 49
 Κομουλάς Ἀντώνης Ν., καπ., 104,
 113
 Κονδύλης
 - Γεώργιος, 159
 - Λεονάρδος, 20
 Κοντόσταβλοι ἀφοί, 109
 Κοντόσταβλος
 - Γάσπαρης, πρόξενος, 13, 23,
 109, 110
 - Μιχελέτος, 7, 26, 32, 91, 109
 - Νικολός, 13, 26, 28, 38, 109
 Κοντουμᾶς Ἀλέξ., καπ., 102
 Κοντούρης Σπύρος, καπ., 103, 112
 Κοπακάκης Ἰωάνν., ἀνθυπολ., 162
 Κορίνθιος Μάρκος, παπᾶς, 22-24
 Κορίνθιου Μπεατρίτσα, 24
 Κορνάρος
 - Ἀντώνης, παπᾶ Μάρκου, 19
 - Γιάννης, παπᾶ Μάρκου, 19
 - Φλαμίνιος, 144
 Κορσική, 32
 Κοσμέτος Ν., πλοίαρχ., 120
 Κουζουρῆς Νικόλαος, 35
 Κουκουλές Φαίδων, 17
 Κουλούρης Νικόλ., 35
 Κρήτες, 161 ἐπ.
 Κρήτες Ἀδάμαντος Μήλου, 162
 Κρήτη, 15, 161 ἐπ.
 Κυδωνιεύς, 116
 Κύθηρα, 112
 Κύμη, 152-155
 Κωνσταντέλλου Ἀνούσα, 137,
 138, 140
 Κώνστας Δημήτριος Ἴω., καπ.,
 115
 Κώστας Κων., πλοίαρχ., 119
 Κωτάκης
 - Γιάννης, 50, 63
 - Νικολός, 25
 - Στέφανος, ἀρχιμ., 144
 Λαζάρου Νικολός, καπ., 104
 Λαμία, 151
 Λαυρέντιος, ναυπηγός, 88
 Λεβίδης Νικόλαος, 172-176
 Λεγνός Γιάννης, μάστρο, 137
 Λεμονῆς Μίμης Ντ., 187
 Λεμπέσης Ἐμμ., πνευματικός, 128
 Λεωνίδης Δημήτριος, καπ. 115
 Λογοθέτης Βασίλειος, 7, 9, 12,
 14, 15, 16, 18, 25, 91 ἐπ.,
 108, 179 ἐπ.
 Λονδῖνο, 97
 Λορεντάνο Φραντζέσκος, 40
 Μάγιστρος Μεγάλος, 93
 Μαγκανάρη
 - Αἰκατερίνα, Νικ., 138
 - Κατερινιό Φραγκ., 140
 - Φλουρέζα, 125
 Μαγκανάρης
 - Ἀβράμιος, διάκος, 141
 - Ἀγγελέτος, 140

- Ἀκάκιος, μοναχός, 136
- Ἀναγνώστης, 137
- Ἀντώνιος, 135
- Ἀπόστολος, 136, 138, 139
- Γαβριήλ, πρωτέκδ., 126
- Γεώργιος Νικ., 135, 141
- Γιαννούλης Νικ., 138, 139
- Θεόδωρος Τζανῆ, 136
- Τζανῆς, 136
- Μαγκανιέρης Ἰωάνν., ἱερεύς, 136
- Μαλαφός, ναυτ., 121
- Μάλτα, 29, 42, 47, 59
- Μάλτας Ἰππότες, 42, 51, 57, 59, 60
- Μαλτέζοι κουρσάροι, 48
- Μανησαλῆς Αἰβαζῆς, σκλάβος, 24
- Μαντελένης Κλήμης, διδ., 157-160
- Μανοῦσος Κων., καπ., 115
- Μαντζαρός Ν., ναυτ., 120
- Μαραγκός Νικ., ναυτ., 120
- Μαργαρίτης Φραντζ., καπ. 107, 113
- Μάρφας Ἀντώνιος, καπ. 106
- Μάτσας Ζαφειράκης, 157
- Μαύρη Θάλασσα, 114
- Μαυρογένης Νικ., δραγομ., 157
- Μαυρογορδάτος, βλ. Θεοφάνης.
- Μελισσοῦ Καλλινίκη Γ., ἡγουμένη
Μονῆς Χρυσοστόμου, 118
- Μενεγάκης Ζαχαρ., ναυπ. 120-121
- Μεριενή τοῦ Σεφέρ, 49
- Μέρτζιος Κων/νος, 144
- Μεσσήνα, 99
- Μεσσηνιακά Φρούρια, 162
- Μῆλος, 13, 16, 34, 36, 38 ἐπ.,
59, 60, 145, 148
- Μήλου ἐπισκοπή, 38
- Μηχανιώτης Γεώργ. Νικ., καπ., 106
- Μιέλες Νικόλαος, πλοίαρχ., 118
- Μικρά Ἀσία, 37, 96, 101
- Μοδιός Ματθαῖος, πρόξεν. Βενε-
τίας Μήλου, 13
- Μοθονέος Πέτρος, ἐπίτροπος, 35
- Μοθωναῖος Γιώργης, 113
- Μοθώνη Φρ. Χρυσῶ, 110
- Μοροζίνης Φρ., Βεντός ναύαρχος, 21
- Μοσκονά Μαγδαληνή, 58
- Μουλαδάκης Χ^η Σήφης, 163
- Μουσελίμης Γεώργης, 35
- Μπαῶς
- Ἀπόστολος, ἱερ. 138
- Νικόλαος, οἰκ., 139
- Πέτρος, 166, 167, 170
- Μπαρμπαρίγος Ἰακ., 24
- Μπαροῦ Τζανῆς, 33
- Μπατῆς
- Δαμιανός, ἡγ. Βρυσιανῆς, 161
- Πέτρος, πλοιοκτ., 114
- Μπέλεσης Νικόλ., πλοιοκτ., 118
- Μπορέλλι Ἰωάννης, 30
- Μπουοντελμόντι Χριστόφ., 143
- Μπρόντζας
- Βιντσέντσο, 31, 32
- Ζουάνες, 7, 21
- Λουκάς, 31, 32
- Πιέρος, 31, 33, 34
- Μυκονιάτες, 9
- Μύκονος, 18, 19, 22, 23, 53, 59, 97
- Μυτιληναῖος Κων., 115
- Μωαμεθανοί, 16, 36, 37 ἐπ., 57
- Ναδάλες
- Νικολός, караβοκ., 110
- Φίλιππος, πρόξ. Γαλλίας, 34
- Ναδάλης, πρωτεκδ., 126
- Νάκης Μιχάλης, πλοίαρχ., 118
- Νάξιοι, 39, 45
- Νάξος, 12, 20, 30, 36, 59, 63, 115
- Νάπολη Ἰταλίας, 29
- Ναύπλιο, 166
- Νικόλας τοῦ Βασίλη, καπ., 104
- Νιός, 11 βλ. καί Ἴος
- Νιοτάρης
- Γεώργιος, καπ., 102, 110
- Μανώλης, καπ., 103
- Μανώλης, καπ., 112
- Νταγκάνης Γεώργ., καπ., 102
- Νταχορώνια Πέτρος, δυνάστης Σίφ-
νου, 147
- Νταμισήνας Ἴω., παπᾶς, 34

- Νταπόλα Γεώργιος, 32
 Ντεπάστας Νικόλ. Ίω., 125
- Ξανθάκης Φραγκ., Λατ. επίσκοπ.
 Σαντορίνης, 41
 Ξηράφης Ίωάννης, καπ., 119, 176
- Όθων, βασιλέας, 173
 Οίχογένειες
 - Δεπάστα, 124
 - Μαγκανάρη, 124
 - Πρόκου, 124
 Όμηρος Παυλῆς, πρόξενος
 Φραντζέζων, 34
 Όρλώφ Θεόδωρος, καπ., 115
 Όρσίνι Ίορδάνης, καρδινάλ., 143,
 144
 Όρφανός Άντώνης, καπ., 117
- Παλαιός, ναυτικός, 121
 Παναγιωτάκης Νικόλ. Μ., 87
 Πανώριος Ίω., άστυνόμος, 117
 Παξιμάδης Ίωάνν., καπ. 102
 Παουλίνα Φραντζ., καπ. 22-24
 Παπαδοσταυριανός Γεώρ., 163
 Παπαμανώλης Φ., 172, 174
 Παριανοί, 15
 Πάρος, 11, 20, 46, 50, 53, 59, 115
 Παστῆς (τε) Άναγνώστης, 35
 Πασχάλης Δημήτριος, 16, 22
 Πάτμος, 167
 Πατραμάνη Μαρία, φιολ., 112
 Πάτσουλας Δημ., ναυπ., 120
 Παῦλος, άπόστολος, 147
 Περάστο Δαλματίας, 7, 29, 31, 32
 Πέρης Γεώργιος, βικ., 99, 100
 Πιζάνης Φραγκῆσκος, 17
 Πιστόλης Άνδρέας, πλοίαρ., 120
 Πιτάρης Ίω., Διοικητής Σίφνου, 169
 Πολέμης
 - Δημήτριος, σιόρ κοτσάμπασης, 158
 - Δημήτριος Ίω., 17
 Πολενάκης
 - Γεώργιος, πλοίαρ., 118
- Νικόλαος, πλοίαρ., 118
 Πολυζωΐδης Μ., 150, 172-176
 Πολύκαρπος, μητρ. πρ. Μεσσηνίας,
 124
 Ποργιώτης, ναυτικός, 121
 Πρακτικός Άντών., επίτροπος, 35
 Προβελέγγιος Ίωάνν., 170
 Πρόκος
 - Άπόστολος Ίω., ναυτ., 119
 - Γεώργιος, 128
 - Κωνσταντῆνος, ναυτ., 120
 - Φρασές, καπ., 114, 159
 - ναυτικός, 120
 Προμπονάς Νικόλαος Γεώρ., φιλό-
 λογος - λυκειάρχης, 187
- Ραγούζα, 99, 100
 Ράφος Άναγνώστης, 35
 Ράμφος Ίωάνν., πρεσβ., 123 επ.
 Ραφελέτος, ναυτικός, 120
 Ρετούρης Τῆνου, 11
 Ρόδιος Π. Γ., 167
 Ρόδος, 143
 Ρόζα Κατερίνα, 15
 Ρόζας
 - βλ. Ίγνάτιος
 - Πέτρος, 7, 12, 15, 25, 26, 27,
 91, 108, 110
 Ρουσσος
 - Ίάκωβος, καπ., 105, 113
 - Ίερώνυμος, παπᾶς, 35
 - Ίωάννης, 35
 - πρωτοπρ. Σίφνου, 34
 - καπετάν, 116
 Ρωμάνος
 - Ίωάννης, πρωτέχδ., 126
 - Κων/νος, πλοίαρχ., 118
 Ρώμη, 42, 45, 46, 56
- Σαντορίνη, 5, 50, 54, 59, 63
 Σαραντινός Νικ., παπᾶς, 179 επ.
 Σγουρδαῖος, πλοίαρχ., 121
 Σεραφεΐμ, μητρ. πρ. Σμύρνης,
 172, 174, 176

- Σέρρα Ἀντώνιος, Λατ. ἐπίσκ. Μήλου, 38, 53
- Σιγάλας Ἰωσήφ, καπ. 31
- Σικελία, 12
- Σίφνου - Κέας - Θερμίων Λατ. ἐπι-
σκοπή, 88
- Σίφνου - Θερμίων «γραμμή», 88
- Σκιαβονία, 99
- Σκουλογιάννης Σωτ., καπ. 106, 113
- Σκρυμηχούρης Ἄνδρ., καπ., 118
- Σμύρνη, 47, 65
- Σοφιανός Ἰωάννης, 19
- Σπαθάρος, ναυτικός, 120
- Σπαχαλός Ἰωάνν., καπ. 114
- Σπεράντσας
- Ἄν., ναυτ., 120
 - Ζώρξης, καπ., 119
 - Ἰωάννης, καπ., 103, 112, 117
 - Τομάζος, πλοιοκτ., 116, 117
 - Φ., ναυτικός, 121
- Σπέτσες, 115
- Σπυλιωτάκης Ἀναγν., 167
- Στεμνιτσιώτης Ἀργ., καπ., 115
- Συρία, 45
- Συρῖγος
- Δημήτριος, ναυτ., 120
 - Ἰωάννης, ναυτ. 120
- Συρμαλένιος, πλοίαρχ., 121
- Σφαέλος Χαράλ., καπ., 103, 113
- Σφακιώτη Μαριέττα, δόνα, 108
- Σφακιώτης
- Γιαννάς Μ., 108
 - Μάρκος, καπ., 88, 108
 - Σφουγκατάς Γ., πλοίαρχ. 120
- Σχολεῖα
- Γυμνάσιο Σύρου, 149
 - Ἑλληνικό Καλαμῶν, 151, 156
 - Ἑλληνικό Χαλκίδας, 151, 156
 - Κυδωνιῶν, 166
 - Παναγία Τάφου Σίφνου, 166
 - Πάτμου, 166
 - Χίου, 166
- Τάλπη, ναυτικός, 121
- Τζαλουμάν Τζελεπής, 7
- Τζαμπλάκος Γεώργ., πλοίαρχ., 119
- Τζανουδάκης Γ., 163
- Τζερεμές Ἰω., πλοίαρχ., 118
- Τήνος, 22, 23, 41, 42, 45, 52,
53, 97
- Τιμόθεος, ἀρχπ. Σίφνου, 7
- Τομάζος Ἀντώνης Γ., 35
- Τουλάκης Γεώργης Ἀναγν., καντζι-
λιέρης, 35
- Τριγόνης Ν., πλοίαρχ., 119
- Τριέστη, 96
- Τρίπολη Βαρβαρίας, 13
- Τσιρίγο, 27
- Τσουντας Χρ., 147
- Υἷδρα, 114
- Φιλιππάκη Βαρβ., ἀρχαιολόγος,
147, 148
- Φιλίππου
- Γεώργιος, 188
 - Νικόλαος, 188
- Φιλόθεος, μητρ. Καισαρείας, 179 ἐπ.
- Φλωρεντία, 143
- Φρουδίτης Πέτρος, 35
- Φωτήλας Ἀσημάκης, 167
- Χαλέπι, 47, 65
- Χαλκίδα, 151, 152
- Χαμοσφακιώτης, βλ. Σφακιώτης
- Χάνδακας, 108
- Χανιά, 13, 18
- Χανούτσος Ν., ναυτ., 120
- Χατζηδάκη Νανῶ, 148
- Χειμωνάς Δημ., πλοίαρχ., 118
- Χίος, 44, 47, 65, 108, 111, 115
- Χουσεῖν Ἀγᾶς, 11
- Χρυσανθος, μητρ. Σηλυβρίας, 111
- Χρυσόγελος Νικ., 115, 162
- Ψιλιάκος Ἄν., ναυτικός, 120

II. ΜΟΝΩΝ - ΝΑΩΝ

Άγια Μαγδαληνή (Senigallia), 94

Άγια Σοφία, 148

Άγιος

- Γεώργιος Κάστρου, 136

- Ίωάννης Θεολόγος Πάτμου, 179
έπ.

- Ίωάννης Βαπτ., Θερμίων, 33

- Κων/νός Άρτεμίωνος

- Μιχαήλ Άρχάγγελος, 32

Παναγία

- Βρυσιανή, μονή, 179 έπ.

- στά Γουρνια, 123 έπ.

- Κοίμηση Θεοτ. Κιτριανής, 148

- Παντάνασσα, 141

- Πουλάτη, 188

- Χρυσοπηγή, 32

Προφήτης Ήλίας, 124

Ταξιάρχης Σκάφης, 124

Τίμιος Σταυρός Θερμίων, 33

III. ΤΟΠΩΝΥΜΙΩΝ

Άη - Βλάσης, 179

Άκρωτηράκι, 147

Έξάμπελα, 145, 169

Κιτριανή (νησίδα), 147, 148

Παράκαλαμ, 145

Πλατυγιάλος, 145, 147, 148

Σεράλια, 145

Σταυρί, 169

Σχινόζι, 145

IV. ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΩΝ

fra Agostino da Pontoise, 35

Almbertino Michele, 92

Almeras, 8

d' Ambiano Domen, 54

Angioli Geron., 13

Bari, 96

Bronza Luca, cap., 29

Buondelmonti, 142

Calamina, vesc, 47, 51

Candia, 13

Citta di Castello, 46

Comneno Franc., 40, 58

Coronelli Vincenzo, 46

Coronello Franc., 30

Daponte Giovanni, 50

Degio, 24

Dellagrammatica Dom., 38

Dona dalle Rose, 144

Doria Mauricio, vesc., 41, 52, 62

Duprè Andrian, 88

fra Felice da Bologna, 14

fra Furleo da Verona, 35

fra Giacomo da Ellonte, 35

Gozzadina Margartina, 62

Grammatica Antonio, 50

Grammatica Giacomo, 31

Guarchi, vesc., 25

Justo, cap. 11

Legran Emile, 144

Lima Marco, 61

Lorendano Franc., 40

Malatesta Sigism., 94

Monti Anello cap, 29

Nesti Benedetto, 43

da Parigi Bernardo, 9

Paterio, vicario, 32, 146

da Polla Marco, vic., 7, 12, 18

della Rocca Giac., vesc., 62, 135

della Rovere, 94

Sacra Congregazione 36, 92

San Giorgio Maggiore, 27

di Santa Maria Giusep. 31, 38

Senigallia, 93 έπ.

Siner, 143

Tei Domenico, 31

Trippo Fiorin, cap., 29

Tripsi Piero, 24

Trompa Giacomo, 92

Tubino Lorenzo, 88

Urbino, 94

Zuco Nicolo, 44, 60

Έκδοτική Παραγωγή

ΕΠΤΑΛΟΦΟΣ Α.Β.Ε.Ε.

Άρδηττου 12-16, 116 36 Άθήνα
Τηλ.: 210.921.7513, 210.921.4820 • Fax: 210.923.7033
www.eptalofos.gr • e-mail: info@eptalofos.gr

